

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**KADIN SÖYLEMLİ TÜRKÜLERİN TASNİFİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞULE EREN

VAN- 2014

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**KADIN SÖYLEMLİ TÜRKÜLERİN TASNİFİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

ŞULE EREN

Danışman

METİN EREN

VAN- 2014

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından
ANABİLİM DALI..... BİLİM DALI'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :..... İmza:.....
ÜYE(Danışman):..... İmza:.....
ÜYE :..... İmza:.....
ÜYE :..... İmza:.....
ÜYE :..... İmza:.....

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XII
1.GİRİŞ: TÜRKÜ GELENEĞİ.....	1
1.1.“Türkü”nün Tanımı ve Özellikleri	1
1.1.1.Ezgilerine Göre Türküler	6
1.1.2.Konularına Göre Türküler:	7
1.1.3.Yapılarına Göre Türküler.....	12
1.1.4. Türkülerde “Kadın” Konusunu Ele Alan Çalışmalar	18
2.TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE KADIN	19
2.1.Dünya Tarihinde Kadın	19
2.1.1.Uluslar ve Uygarlıklar	19
2.1.1.1.Mezopotamya.....	19
2.1.1.2.Eski Mısır Uygarlığı.....	20
2.1.1.3.Eski İran Uygarlığı.....	20
2.1.1.4.Hititler	20
2.1.1.5.Yunan	21
2.1.1.6.Çin.....	22
2.1.1.7.Hint.....	22
2.1.1.8.Roma	23
2.1.1.9.İngiltere	24
2.1.1.10.Slav Toplumu	24
2.1.1.11.Arap.....	24
2.1.2.Dinlerde Kadın.....	26
2.1.2.1.Yahudilik.....	26
2.1.2.2.Zerdüştlük	26
2.1.2.3.Hristiyanlık	27
2.1.2.4.İslam Dini.....	27

2.2.Türk Kültüründe Kadın	29
2.2.1.Türk Tarihinde Kadın	29
2.2.1.1.Eski Türklerde Kadın(Hunlar-Göktürkler)	29
2.2.1.2.Uygurlar'da Kadın	33
2.2.1.3.Karluklar(Karahanlılar)'da Kadın	34
2.2.1.4.Selçuklular'da Kadın.....	34
2.2.1.5.Osmanlılar'da Kadın	36
2.2.1.6.Günümüz Türk Dünyası.....	38
2.2.1.6.1.Altay Türkleri	38
2.2.1.6.2.Kerkük Türkleri	39
2.2.1.6.3.Kazak Türkleri.....	39
2.2.1.6.4.Moğol Türkleri	40
2.2.1.6.5.Kırgız Türkleri.....	40
2.2.1.6.6.Volga Bulgarları	40
2.2.1.6.7.Sibirya Türkleri	41
2.3.Türk Halk Edebiyatında Kadın.....	42
2.3.1.Orhun Abideleri(bknz:Göktürkler)	42
2.3.2. Kutadgu Bilig.....	43
2.3.3.Divan-ü Lûgat'it Türk.....	45
2.3.4.Mitoloji	46
2.3.5.Destan-Dede Korkut	47
2.3.6.Masal.....	55
2.3.7.Efsane.....	56
2.3.8.Halk Hikâyeleri.....	57
2.3.9.Meddah ve Orta Oyunu.....	57
2.3.10.Atasözleri	58
2.3.11. Türk Halk Kültüründe Aile Hayatı	59
2.4.KADIN SÖYLEMLİ ÜRÜNLER	64
2.4.1.MANİ.....	64
2.4.2.NİNNİ	68
2.4.5.AĞIT	76
2.4.6.DUA ve BEDDUA	78

2.4.7.MASAL	79
3-BİRİNCİ BÖLÜM	81
3.1.KADIN SÖYLEMLİ TÜRKÜLERİN BİÇİM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	81
3.1.1.ŞEKİL	82
3.1.1.1.YAPILARI BAKIMINDAN TÜRKÜLER	82
3.1.1.1.1.BENTLERİ BİR MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER	82
3.1.1.1.1.1.Bentleri Bir, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler	82
3.1.1.1.1.2.Bentleri Bir, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler	83
3.1.1.1.1.3.Bentleri Bir, Bağlantıları Altı Mısradan Oluşan Türküler	84
3.1.1.1.2.BENTLERİ İKİ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER	85
3.1.1.1.2.1.Bentleri İki Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler	85
3.1.1.1.2.2.Bentleri İki, Bağlantıları Bir Mısradan Oluşan Türküler	86
3.1.1.1.2.3.Bentleri İki, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler	86
3.1.1.1.2.4.Bentleri İki, Bağlantıları Üç Mısradan Oluşan Türküler	87
3.1.1.1.2.5.Bentleri İki, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler	88
3.1.1.1.2.6.Bentleri İki, Bağlantıları Beş Mısradan Oluşan Türküler.....	89
3.1.1.1.3.BENTLERİ ÜÇ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER	89
3.1.1.1.3.1.Bentleri Üç, Bağlantıları Bir Mısradan Oluşan Türküler	89
3.1.1.1.3.2.Bentleri Üç, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler	90
3.1.1.1.3.3.Bentleri Üç, Bağlantıları Üç Mısradan Oluşan Türküler	91
3.1.1.1.3.4.Bentleri Üç, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler	92
3.1.1.1.3.5.Bentleri Üç, Bağlantıları Beş Mısradan Oluşan Türküler	93
3.1.1.1.4.BENTLERİ DÖRT MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER	93
3.1.1.1.4.1.Mani Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	93
3.1.1.1.4.2.Bentleri Dört, Bağlantıları Bir Mısradan Oluşan Türküler	94
3.1.1.1.4.3.Bentleri Dört, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler	95
3.1.1.1.4.4.Bentleri Dört, Bağlantıları Üç Mısradan Oluşan Türküler	96
3.1.1.1.4.5.Bentleri Dört, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler	97
3.1.1.1.4.6.Bentleri Dört, Bağlantıları Beş Mısradan Oluşan Türküler ..	98
3.1.1.1.4.7.Bentleri Dört, Bağlantıları Altı Mısradan Oluşan Türküler ..	99
3.1.1.1.4.8.Bentleri Dört, Bağlantıları Sekiz Mısradan Oluşan Türküler.....	100

3.1.1.1.5.BENTLERİ BEŞ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER	101
3.1.1.1.5.1.Bentleri Beş Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler	101
3.1.1.1.5.2.Bentleri Beş, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler.....	101
3.1.1.1.6.BENTLERİ ALTI MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER.....	102
3.1.1.1.6.1.Bentleri Altı Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler	102
3.1.1.1.6.2.Bentleri Altı, Bağlantısı Dört Mısradan Oluşan Türküler ...	103
3.1.1.1.7.BENTLERİ YEDİ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER	104
3.1.2.VEZİN	111
3.1.2.1.HECE VEZİNLİ TÜRKÜLER	112
3.1.2.1.1.Beş Heceli Türküler.....	113
3.1.2.1.2.Altı Heceli Türküler	114
3.1.2.1.3.Yedi Heceli Türküler.....	114
3.1.2.1.4. Sekiz Heceli Türküler.....	115
3.1.2.1.5.Dokuz Heceli Türküler	116
3.1.2.1.6.On Heceli Türküler.....	116
3.1.2.1.7.On Bir Heceli Türküler.....	117
3.1.2.1.8.On İki Heceli Türküler	117
3.1.2.1.9.On Üç Heceli Türküler	118
3.1.2.1.10.On Dört Heceli Türküler	119
3.1.2.1.11.On Beş Heceli Türküler.....	119
3.1.2.1.12.Bent ve Bağlantısı Farklı Hecede Olan Türküler	120
3.1.2.1.13.Benti Düzenli, Bağlantısı Düzensiz Türküler.....	124
3.1.2.1.14.Benti Düzensiz, Bağlantısı Düzenli Türküler.....	125
3.1.2.1.15.Farklı Düzenler	125
3.1.2.1.16.Düzensiz Heceliler.....	132
3.1.3.KAFİYE.....	133
3.1.3.1.Yarım Ayak (Kafiye)	134
3.1.3.2.Tam Ayak(Kafiye)	135
3.1.3.3.Zengin Ayak(Kafiye)	136
3.1.3.4.Tunç Ayak(Kafiye)	137
3.1.3.5 .Cinashlı Ayak(Kafiye)	139
3.1.3.6. Dönerayak(Redif).....	139

3.2.KALIP İFADELER	141
3.2.1.Hazır Söz Kalıpları	143
3.2.2.Tekrarlamalı Kalıplar.....	148
3.2.3.Dize Kalıplaşması	149
3.2.3.1.Tek Dizeli Kalıplar.....	149
3.2.3.2.İki Dizeli Kalıplar	151
3.2.3.3.Çok Dizeli Kalıplaşmalar	154
3.2.4.Bent Kalıplaşması	162
4- İKİNCİ BÖLÜM	165
4.1.KADIN SÖYLEMLİ TÜRKÜLERİN KONULARA GÖRE TASNİFİ.....	165
4.1.1.Kadınların Kendi Duygularını Anlattığı Türküler	165
4.1.1.1.GENÇ KIZLIK DÖNEMİ.....	165
4.1.1.1.1.Sevgisine Karşılık Almama.....	165
4.1.1.1.2.Çekememezlik	170
4.1.1.1.3.İki Kızın Aynı Erkeği Sevmesi.....	172
4.1.1.1.4.Gizlilik.....	173
4.1.1.1.5.Aldatılma	176
4.1.1.1.6.Kıskançlık.....	180
4.1.1.1.7. Kadının çalışması, çalıştırılması.....	182
4.1.1.1.8.Duygularını İfade Etmede Açıklık	187
4.1.1.1.9.Genç Kızların Evlilikle İlgili İstekleri.....	200
4.1.1.1.9.1.Statü	200
4.1.1.1.9.2.Maddi İmkanlar.....	209
4.1.1.1.9.3.Fiziksel Özellikler.....	214
4.1.1.1.10.Genç Kızın Toplumdan Dışlanması	224
4.1.1.1.11.Başlık parası	228
4.1.1.1.12.Genç Kızın Rahatsız Edilmesi.....	233
4.1.1.1.13.Ayrılık	236
4.1.1.1.13.1.Sevdiğine Kavuşmak İstemesi	236
4.1.1.1.13.2.Sevdiğine Kavuşamaması.....	241
4.1.1.1.13.3.Sevdiğinin Efe, Zeybek Olması.....	243
4.1.1.1.13.4.Sevdiğinin Asker Olması.....	247

4.1.1.1.13.5.Sevdiğinden Ayrılma	255
4.1.1.1.13.6.Sevdiğinin Yolunu Gözlemesi	258
4.1.1.1.13.7.Sevdiği Erkeğin Denizde Olması	261
4.1.1.1.13.8.Sevdiğinin Gurbette Olması	262
4.1.1.1.13.9.Sevdiği Erkeğin Ölmesi	266
4.1.1.1.14.Erkeğe Olan Sevgisi	275
4.1.1.1.15.Genç Kızın Evlenmek İstemesi	290
4.1.1.1.16.Genç Kızın Sevdiğine Hediye Vermesi.....	299
4.1.1.1.17.Genç Kızın Sevdiğini Sahiplenmesi	301
4.1.1.1.18.Genç Kızın Erkeğe Karşı Çıkması	308
4.1.1.1.19.Çaresizlik.....	310
4.1.1.1.20.Renkler	313
4.1.1.1.21.Anima ve Animus.....	317
4.1.1.1.22.Genç Kızın Hayal Kırıklığı	321
4.1.1.1.23. Erkeğin Sevgisine Karşılık Vermeme	323
4.1.1.1.24.Dua – Beddua	325
4.1.1.1.25.Genç Kızlık ve İletişimde Semboller	335
4.1.1.1.26.Genç Kızın Sitemi	340
4.1.1.1.27.Genç Kızların Erkeklerde Gördüğü Özellikler.....	342
4.1.1.1.27.1.Sevdiği Erkeğin Nazlı Olması.....	342
4.1.1.1.27.2.Sevdiğine Güvenmemesi	345
4.1.1.1.27.3.Sevilen Erkeğin Alınganlığından Şikâyet	350
4.1.1.1.27.4.Sevdiğinin Hovarda, Başboş ve Uçarı Olması	352
4.1.1.1.27.5.Sevdiğinin Kumar Oynaması, Sarhoş Olması	353
4.1.1.2.EVLİLİK HAZIRLIĞI DÖNEMİ.....	355
4.1.1.2.1.Kız Evlat- Erkek Evlat Ayrımı	355
4.1.1.2.2.Ayrılık	356
4.1.1.2.2.1.Genç Kızın Aileden Ayrılması.....	356
4.1.1.2.2.2.Damadın Vurulması	364
4.1.1.2.2.3.Gelinin Ölmesi	366
4.1.1.2.2.4.Kına Gecesi.....	368
4.1.1.2.2.4.1. Kadınların Geline Söylediği Türküler.....	370

4.1.1.2.2.4.2. Kızın Ağzından Söylenen Türküler	377
4.1.1.2.2.4.3. Damadın Ailesi Tarafından Söylenen Türküler	378
4.1.1.2.3. Evliliğe Engel Olan Kişiler	380
4.1.1.2.4. Genç Kızın İstenmesi	387
4.1.1.2.5. Gelinin Çeyizinin Hazırlanması	390
4.1.1.2.6. Düğün Günü	396
4.1.1.2.7. Küçük Yaşta Evlendirilmesi	405
4.1.1.2.8. Evlenen Genç Kızın Mutsuzluğu	407
4.1.1.3. EVLİLİK SONRASI DÖNEM	414
4.1.1.3.1. Gelinin Dışlanması	414
4.1.1.3.2. Kadının Şikâyeti ve Erkekten Yakınması	415
4.1.1.3.3. Ayrılık	418
4.1.1.3.3.1. Eşinin Hapiste Olması	418
4.1.1.3.3.2. Kadının Çocuklarından Ayrı Olması	418
4.1.1.3.3.3. Evladının Ölmesi	419
4.1.1.3.3.4. Eşinden Ayrılma	425
4.1.1.3.3.5. Eşinin Yolunu Gözlemesi	429
4.1.1.3.3.6. Kadın İntiharı	430
4.1.1.3.4. Gelin –Kaynana İlişkisi	431
4.1.1.3.5. Evlendirildiği Erkeğin Özellikleri	443
4.1.1.3.6. Uzak Yere Gelin Gönderilen Genç Kızlar	448
4.1.1.3.7. Erkeğin Acımasızlığı	449
4.1.1.3.8. Kadının Aşağılanması	451
4.1.1.3.9. Çocuksuzluk	452
4.1.1.3.10. Evlilik Sürecinde Yaşanan Durumlar	457
4.1.1.3.11. Ninniler	458
4.1.1.3.11.1. Kız Çocuklarına Söylenen Ninniler	459
4.1.1.3.11.2. Erkek Çocuklarına Söylenen Ninniler	461
4.1.1.3.11.3. Hem Kız Hem Erkek Çocuğuna Söylenen Ninniler	466

SONUÇ	473
KAYNAKÇA.....	475
ÖZET.....	487
ABSTRACT.....	488
SÖZLÜK.....	489

ÖNSÖZ

Türküler; ait oldukları toplumların ortak duygularını, düşüncelerini yansıtan dilden dile aktaran, özlerini kaybetmeden yıllarca, yüzyıllarca yaşayan halk kültürünün en önemli ürünleridir.

Türk edebiyat tarihi boyunca edebî ürünlere, kadınlardan çok erkeklerin duygu, düşünce ve yaşayışları yansımıştır. Özellikle halk şiiri olsun, klasik ya da modern şiir olsun Türk şiirinde kadın sesi çok duyulmaz, kadın şairler vardır ancak kadın şairlerin çoğu da erkek söylemli ya da diğer bir ifadeyle erkek ağızlı şiirler yazmışlardır. Ancak halk edebiyatının anonim olarak nitelendirilen ürünleri içerisinde yer alan maniler ve türküler (dolayısıyla ağıtlar ve ninniler) de kadın duygularını yansıtan dizelere, dörtlüklere ve bentlere çokça rastlanır. Kadınların adlarını açıklamadan, kendilerini ifşâ etmeden duygularını, düşüncelerini yaşayışlarını aktardıkları en rahat edebiyat türü olan türküler bu açıdan incelemeye değerdir.

Bu çalışmada asıl hedeflenen; kadınların bir özgürlük alanı olarak türkü metinleri üzerinden duygu ve düşüncelerini nasıl yansıttıkları, hangi duygu ve düşüncelerini aktarmaya çalıştıkları ve bu anlamda neleri önemsedikleridir. Ayrıca bu ölçütler bağlamında kadınlar duygularını ifade ederken bölgeler arasında farklılıklar ortaya çıkmakta mıdır? Farklılıklar varsa bunlar nelerdir?

Öncelikle “Türküler” ve “Türk Halk Kültüründe Kadın” üzerine yapılmış çalışmalar, tezde kullanılması gerekli olan kitap, makale ve bilimsel yazılardan oluşan ve tezin ilerleyişini her türlü destekleyeceğine inanılan geniş bir kaynakça için çalışma yapıldı.

Bu çalışma hazırlanırken TRT tarafından yayınlanan Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I- II adlı eserler ve bu kitaplarda yer almayan türkülere de TRT Repertuarında bulunan 4.500’e yakın türkü tek tek okunup fişlenmiştir. Öncelikli olarak kadın söylemine yakın olan türküler bölgelerine göre ayrıldı. Başlangıçta yedi bölgeden rastgele seçilerek ellişer türkü olmak üzere toplam üç yüz elli türkü üzerinde tasnif, inceleme ve değerlendirme yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak seçilmiş olan türküler; her bölgede farklı sayılarda olduğundan dolayı içerisinde

elli'den az olan bölgeler olduğu gibi, bu sayının çok üzerinde türkü bulunduran bölgelerde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden belli bir sınır oluşturulamamış. Her bölgeden elde edilen türküler dikkatle incelenmiştir.

Malzeme elde edildikten sonra konuyla ilgili toplama hazırlığına başlanmıştır. Öncelikle bilim insanlarının çalışmaları taranmış, YÖK Tez Merkezi'nden konuyla ilgili, alıntı yapılmasına izin verilen tezler temin edilmiştir. Genel olarak Türk kültüründe kadının yeri ile ilgili çalışmalara ulaşmaya çalışılmıştır.

Tezde ilk planda kullanmayı hedeflediğimiz temel kaynaklar üzerinden okumalar yapıldı. Konuyla ilgili olan yerler gerektiğinde kullanabilmek amacıyla fişlendi. Kadın psikolojisi, geleneksel Türk aile yapısı ile ilgili kaynaklara öncelik verilmiştir.

Tezin genel çerçevesine bakıldığında;

“Türkü Geleneği” bölümünde temin edilen kaynaklarla Anonim Halk şiiri ürünü olan “ türkü”nün genel özellikleri yazıldı.

“Türk Halk Kültüründe Kadın” bölümünde ise Dünya tarihindeki çeşitli toplumlarda, dinlerde kadına verilen değerden İslam'daki yerine, Göktürk, Uygur, Kutadgu Bilig, DLT, mitoloji, destan, masal, halk hikayesi, efsane ve atasözlerinde kadının konumuna değinildi. İlgili makale ve kitaplardan yararlanıldı.

Seçilmiş olan kadın söylemli türküler “şekil” yönünden de değerlendirildi. Türkülerin yapısı, vezni ve kafiyesi bulundu. Türkülerin içerisinde kalıp şeklinde tekrarlanan ifadeler de bir araya toplandı.

Tespit edilen kadın söylemli türküler yine bölgelerden ziyade geçiş dönemleri dikkate alınarak “genç kızlık, evlilik hazırlığı(söz, kına, düğün...), evlilik sonrası dönem” olmak üzere tasnif edildi. Daha sonra alt başlıklar altında her bir türkü ilgili bölümlere göre yerleştirildi.

Tasnif edilen türkü metinleri, işlenen duygular açısından değerlendirilip yorumlandı. Kadınların duygularını en rahat dile getirdikleri türkü metinlerinde duygularını ifade ederken bölgelere göre farklılık gösterip göstermedikleri tespit edildi.

Sonuç olarak; genç kız ve kadınların geleneksel kültürümüzdeki profillerinin yanında duygu ve isteklerinin farkında olduğuna dile getirmiş oldukları türküler aracılığıyla tanık olunmuştur.

Yüksek lisans eğitimine Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde başlayıp Prof.Dr. Nâmik Açıkgoz'ün "Kadın Duygularının Özgürlük Alanı Olarak Türküler" adlı yayımlanmamış bildirisi tez konusunun belirlenmesinde etkili oldu. Bu üniversitedeki danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Ümral Deveci ile hazırlamış olduğumuz "Muğla Türkülerinde Kadın Duygularının Yansıması" adlı seminer çalışması tez konusunun kesinleşmesini ve çalışmanın sınırlarının belirlenmesini sağlamıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'ndeyken derslerinde akademik heyecanı yaşadığım, disipliniyle, çalışma azmiyle dopdolu olan ve benim yetişmemde katkısı bulunan Sayın Doç. Dr. Mehmet Naci Önal'a teşekkürü bir borç biliyorum. Bölümde emeği geçen danışmanım Sayın Yrd.Doç Dr. Ümral Deveci başta olmak üzere bütün değerli hocalarıma da teşekkür ederim.

Yüksek lisansımın devamı olan tez yazımına Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde devam ettim. Bu çalışma, uzun bir dikkat ve mesaî sonucu ortaya çıkmış emek verilerek oluşturulmuştur. Tez çalışmasının her adımında sabırla, özveriyle bana yardımcı olan bu zahmetli yolu aşmamda en çok desteğini gördüğüm danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr.Metin Eren'e sonsuz teşekkür ederim.

En fazla teşekkürü hak eden her zaman yanımda olduğunu hissettiğim değerli eşim Hüseyin Eren'e ve aileme göstermiş oldukları maddî ve manevî bütün fedakârlıkları için çok teşekkür ederim.

08.08.2014 VAN

Şule Eren

KISALTMALAR

Bknz	:Bakınız
C.	:Cilt
Haz.	:Hazırlayan
S.	:sayı
s.	:sayfa
bs.	:basım, baskı.
Yay.	:Yayını, yayınları
TDK	:Türk Dil Kurumu
TTK	:Türk Tarih Kurumu
KB	:Kültür Bakanlığı
vb.	:ve benzeri
yy.	:yüzyıl
MÖ:	:Milattan Önce
TRT 1:	:TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1
TRT 2:	:TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 2
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
TÜBAR	:Türklük Bilimi Araştırmaları
TAED	:Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
Ens.	:Enstitü

1.GİRİŞ: TÜRKÜ GELENEĞİ

1.1.“Türkü”nün Tanımı ve Özellikleri

Türkü, halk edebiyatının en çok sevilen türlerinden birisidir (Sakaoğlu, Alptekin 2007:688). Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen “Türkü”nün “Türki” sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. “Türk” kelimesine Arapça “î” ilgi ekinin getirilmesiyle vücûd bulmuştur. “Türk’e has” anlamına gelen bu söz halk ağzında “türkü” şekline dönüşmüştür (Kaya 2004:147; Bezirci 1993: 40; Artun 2014:468).

Çobanoğlu’na göre, bugün “türkü” olarak söyleyip yazdığımız bu kelime eski cönk ve mecmualarda “türkiy” şeklinde dar ünlüyle söylenilmekte ve yazılmakta idi. Bu “türkiy”in daha önceki formu “türk ezgileri” veya “havaları” anlamında “türkküy” olmalıdır. Ancak arka arkaya gelen “kk” sesleri “y” sesinin daraltıcı tesirleriyle önce “türkiy”e, daha sonra da “türki”ye dönüşmüştür (Çobanoğlu 2009:113).

Türkü, kelimesinin yerine Anadolu’nun çeşitli yörelerinde “şarkı”, “deyiş”, “deme”, “hava”, “ninni”, “ağıt” kelimeleri de kullanılır (Boratav 1969:162; Sakaoğlu, Alptekin 2007:688).

Anadolu dışında ise türküye Altay Türkleri “kojoñ”, Azeri Türkleri “mahni”, Başkurtlar “halk yırı”, Çuvaş Türkleri “yurrisem”, “takmak”, “peyit”; Hakas Türkleri “ır” ve “tahpah”, Kerkük Türkleri “beste”, “şarkı”, “neşide”, “mani”, “yır”, “hoirat”; Karaçay Türkleri “cır”, Karakalpak Türkleri “koşuk” ve “cır”, Kazaklar “türki”, “türik halık äni”; Kırgızlar “eldik ır”, “türkü”; Kumuklar “yır”, Özbekler “türki”, “halk koşığı”; Tatarlar “halık cırı”, Tıva Türkleri “ır”, “kojañ” ve “kojamık”; Türkmenler “aydım”, Uygur Türkleri “nahşa” adlarını verirler (Şahin, Güzel, Alptekin 2011:72).

Türkü, Türk halk şiirinin en eski nazım biçimlerinden biridir (Albayrak 2004:505). Bu terim, ilk olarak XV. yüzyılda, Doğu Türkistan’da, aruz ölçeğiyle yazılıp özel bir ezgiyle söylenen nazım ürünleri için kullanılmıştır (Kudret 2003:277; Kaya 2004:147).

Türkünün sözlüklerde geçen tanımı şu şekildedir:

Kâmus-ı Türkî’de türkü için “An asıl Türklere mahsus halde şarkı”(Sami 2002:400) tanımı yapılmıştır.

XI. yüzyılın ünlü eseri Divan-ü Lügati’t Türk’te türkü karşılığı olarak “ır”, “yır” terimlerinin kullanıldığı belirtilir (Atalay 1992:3).

Türkü terimi TDK’nın sözlüğünde “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume (TDK Türkçe Sözlük 2005:2021).

Ötüken Türkçe Sözlük’te “Türk halk müziğinde ezgi ile okunan ve hece ölçüsü ile yazılmış manzume” (Çağbayır 2007:329).

Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’nde “Genellikle halk arasında bestelenmiş bütün ezgilere ‘türkü’ denilmiştir”. “Türklere özgü şarkı” (Parlatır 2011:1738).

“Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü”nde türkü için, “Daha çok söyleyeni belli olmayan ve çeşitli ezgilerle, değişik makamlarla icra edilen halk şiiri türü (Karataş 2001:438).

“Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü’nde ise türkü “Ezgi ile söylenen halk şiirinin her çeşidine verilen ad.” (Albayrak 2004:505) olarak geçmektedir.

İslam Ansiklopedi’nde “türkü” için Türk Halk Edebiyatı’nda melodi ile söylenen bir nazım türünün adı olup güfte ve beste sahipleri belli değildir (Birinci 1988:673).

Türkü, konuyla ilgili çalışma yapan bilim insanları tarafından da çeşitli görüşler ileri sürerek yorumlanmış ve tanımlanmıştır:

Türkü, Anonim Türk Halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım türüdür. Türkü, ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Mani ve koşma şekliyle söylenen bir şiir, türkü ezgisiyle söylenince “türkü” olur (Kudret 2003:277; Karataş 2001:438; Artun 2014:468).

Ali Yakıcı “türkü” için şu tanımı yapmıştır: “Duygu, düşünce, hayal birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan,

hangi edebiyat şubesine ait ya da biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir (Yakıcı 2007:44).

Cem Dilçin'e göre; türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir (Dilçin 2005:289).

Fuad Köprülü ise türküyü "Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıları" (Köprülü 2009:236) olarak tanımlamıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk insanının yazılmayan romanı, türkülerde saklıdır." der (Karataş 2001: 438; Kurnaz 1997: 14). Aynı zamanda türküler, hayatın sürekliliği içinde bir yığın değişmeye rağmen daimi kalan aslî yanımızı da ifade etmektedir, demiştir (Kurnaz 1997:29) der.

Muzaffer Uyguner: "Her mısraı kafiyeli üçer mısralı kıtalar ile gene kafiyeli ve iki beyitten müteşekkil ara nağmeleri olan ve çalınıp söylenen folklorik halk edebiyatı mahsulleridir (Kaya 2004:147).

Doğan Kaya "türkü" için şu tanımı yapmıştır: Halkın ruh halini, derdini, neşesini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir (Kaya 2004:148).

Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde Ignacz Kunos, türkünün en çok sekizli, on birli ölçülerle söylenen saz şiiri olduğunu ifade eder. Aynı zamanda çoğu türkünün Anonim halk edebiyatında yer aldığını, türkülerde aşk, güzellik, tabiat, gençlik ve acıklı konuların işlendiğini, türkülerin ağızlarda dolaşarak şekil değişikliğine uğradığını belirtir (Kunos 1978:158).

Öztelli, türkü için şunları söylemektedir:

"Türkü, halk edebiyatının mühim bir koludur. Önceleri şahsî yaratmalarla meydana gelen türküler zamanla halka mâl olur. Daha doğrusu halk onu benimseyerek şahsî izleri siler. Zaten bütün halk edebiyatında gözümüze çarpan gelişme aynıdır.

Halkın asıl iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebî mahsuller türkülerdir. Onda halkın acıları, sevinçleri, aşkları, büyük bir sadelik içinde, yüzyıllar boyunca, bütün canlılığı ile sürüp zamanımıza kadar gelmiştir. Sanat yönü ara sıra zayıf kalsa da, “beşerî” ve “millî” yönleri kuvvetli olan halk türkülerimizin önemi daha ziyade bestesindedir. Esasen halk edebiyatı verimlerini müzikten ayrı görmeye imkân yoktur. Türk edebiyat ve müziği daha ilk çağlardan beri beraberdir. Dini ve diğer her türlü törenler hep müzik ve şiirin yardımı ile birlikte yapılmıştır. Bu beraberlik binlerce yıl değişmez bir gelenek halinde sürüp gelmiştir. Halk şairleri şiirlerini sazla söylemişlerdir. Halk hikâyelerinin kahramanları hep âşık şairlerdir. İşte bundan ötürü türkülerimizde millî musikimizin bütün özellikleri yaşamaktadır (Öztelli 2002: 11-12).

Bayram Bilge Tokel, türkülere tahsis ettiği bir yazısında türküler üzerine değerlendirmelerde bulunur: "*Türküler bizi söyler asırlardır, biz türkülerini söyleriz.*

Türkü 'biz' iz aslında; aşklarımız, gurbetlerimiz, aynlık ve acılarımızla biz... Sevaplarımız da türkülerimizde makes bulur, günahlarımız da. Her şeyimiz ve her yanımızla türkülerde biz varız; en sade, en yalın, en insan halimizle... Onun için türkülerimiz buram buram insan, insanımız da burcu burcu türkü kokar. (...)

"Musikimizin ana sütunu da türkülerimizdir. Bir yabancı, sırf türkülerimizden hareketle bizim nasıl bir millet olduğumuza dair oldukça sağlam ve objektif bilgiler edinebilir. Sadece ruh ve düşünce dünyamızla ilgili sağlam ipuçları elde etmekle kalmaz, tarihi maceramızı da ana hatlarıyla türkülerden öğrenebilir. Nerdeyse kendimizden bile gizlediğimiz şahsi maceralarımız da en çarpıcı çizgilerle türkülerde dile gelir çoğu zaman. "Aslında 'türkü' dediğimiz zaman, olmuş bitmiş bir müzikal durumdan, dondurulmuş bir tarih veya zaman diliminden değil, her an yeniden yaratılan ve yaşatılan, her an kendini yeniden üreten son derece canlı ve dinamik bir yapıdan söz ediyoruz. Her söylenişte yeni anlamlar kazanan, söyleyeni ve dinleyeni her seferinde yeni bir yolculuğa davet eden türküler; hayatımızın her anını kucaklayan çeşitliliği ve zenginliği ile doğumdan ölüme (ninniden/ağıta) uzun ince bir çizgiyi ifade eder. (...) "Yani türkülerde bugün olduğu gibi dün de acıları, çileleri, sevinçleri, nedâmetleri, duaları ve günahları ile insanımız, bizim insanımız

var. Ve millî/tarihî maceramız var en rafine bir dil ve üslûpla anlatılan." ("Türkü anadır, yardır ... ") (Karataş 2001:439).

Millete ait en kıymetli hazinelerden biri de elbette türkülerdir. Türküler bir milletin tarih boyunca görüp geçirdiği hâdiseleri kültürü yansıtan edebî ürünlerdir. Kültür ürünleri milletin tarihiyle eş zamanda ortaya çıktığına göre türkülerin doğuşunu da Türk milletin varlığıyla ilişkilendirebiliriz. Türk milletin var oluşundan itibaren türküler de birlikte var olmuştur.

Türkünün ortaya çıkışı, İslâmiyet öncesinde ozanların kopuz eşliğinde çalıp söyledikleri törenlere dayanmaktadır. İslâmiyet öncesinde ozanların, ellerinde kopuzlarıyla tören esnasında çalıp çığırımları bir bakıma türkülerin temelini atmıştır (Çetindağ 2005:1).

Türküler genellikle bir olay, bir arzu ve bir heyecan üzerine doğarlar. Başlangıçta sahibi belli ürünlerdir. Ancak zamanla türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. Türküler böylelikle anonimleşir (Kaya 2004:148).

Türküler daha çok düğünlerde, genellikle kış aylarında düzenlenen “yârân”, “sıra gecesi”, “ferfene”, “barana” gibi toplantılarda, panayırılarda, festivallerde, kadın ve erkek gezmelerinde, kahvehanelerde, hamamlarda, kısacası hayatın çok çeşitli alanlarında söylenen şiirlerdir (Yakıcı 2007: 243-266).

Türkü; tanımlarından anlaşılacağı üzere Aşık Veysel’in “Türküz, türkü çağırırız” dediği gibi sözleri bizimle bütünleşmiş, bizi anlatan ezgili, manzum ürünlere “türkü” denmektedir. Türkü; söyleyeni belli olmayan, hece ölçüsüyle yazılan, kendine has ezgiyle söylenen ve kavuştakları olan, bireylerde ve toplumlarda iz bırakan, farklı ortamlarda icra edilen ve yaşanan her türlü sevinçleri, üzüntüleri anlatan halk şarkılarıdır.

Türküler, üç başlık altında sınıflandırılarak incelenir:

a.Ezgilerine göre türküler;

b.Konularına göre türküler;

c.Yapılarına göre türküler(Kudret 2003:277; Dilçin 2005:290).

1.1.1.Ezgilerine Göre Türküler

Ali Yakıcı'ya göre ezgilerine göre türküler, usullüler ve usulsüzler olmak üzere ikiye ayrılır: Usullüler, belli bir usul ile çalınan, ezgisi ve ritmi belli olan, belli bir düzen ve ölçüdeki türkülerdir. Oyun havaları olarak da bilinen bu türküler “kırık hava” biçiminde de adlandırılır ki şehir ve bölgelere göre “Bar, Dattiri, Horon, Karşılama, Kırık, Oturak, Şıkıtım/Şıkıltım, Zeybek, vb. adlar almaktadır.

Uzun havalar olarak da bilinen usulsüz türkülerin nota değerleri bakımından belli bir düzeni ve usulü yoktur. Belirli bir usul ile değil her sanatçının isteğine bağlı olarak çalınabilen, belirli bir şekil ve kararlılık göstermeyen bu türkülere icra edildikleri bölge ve şehirlere göre “Bozlak, Çukurova, Divan, Eğin, Hoyrat, Kayabaşı, Kerem, Kesik Kerem, Koşma, Maya, Müstezat, Türkmâni” vb. adlar verilmektedir (Yakıcı 2007:242).

Gözaydın, türkülerini “usullü” ve “usulsüz” olarak ikiye ayırmıştır:

Usullü türküler genellikle oyun havaları olup Konya’da *oturak*, Urfa’da *kırık hava*, Ege’de *zeybek*, Ordu, Giresun, Trakya, ve Marmara’da *karşılama*, Harput’ta *şıkıltım*, Karadeniz kıyılarında *horon*, Isparta ve Egridir’de *datdiri*, Kars ve Erzurum’da *sümmani* ağzı adlarıyla da tanınmaktadır. Bunlar belli süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan “ölçülü türküler” de denir. Bu oyun havalarından başka *güzelleme*, *koşma*, *ninni*, *taşlama* ve *yiğitleme* de bu bölüm içinde yer almaktadır. .

Usulsüz olanlar, süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri ile usulsüz olan türkülerdir. Uzun havalar şeklinde genel bir ad taşıyan bunların ayrıca ağıt, *bozlak*, *Çukurova*, *divan*, *hoyrat*, *kayabaşı*, *koşma*, *maya*, *türkmani* adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır (Gözaydın 1989:27).

Ezgilerine göre tasnif konusunda diğer araştırmacılarında verdiği bilgiler, Ali Yakıcı ve Gözaydın’ın sınıflamasıyla örtüşmektedir:

Doğan Kaya ve Mehmet Aça, türkülerini ezgileri bakımından uzun havalar ve kırık havalar olmak üzere iki kısma ayırmıştır:

Uzun havalar, usulsüz ezgilerdir,

Kırık havalar, usullü türkülerdir (Kaya 2004:225-226; Aça, 2011:244).

Cevdet Kudret, musiki uzmanlarının incelemelerine göre, türkü ezgilerini iki ana bölüme ayırır:

a.Usullü ezgiler: Oyun havaları, kırık hava(Urfa'da), oturak(Konya'da),

b.Usulsüz ezgiler: Uzun havalar(*Divan, bozlak, hoyrat, kayabaşı, çukurova.*) (Kudret 2003:277).

Dilçin, türkülerini ezgilerine göre usulsüzler ve usullüler olarak ikiye ayırır:

Usulsüzler; *divan, bozlak, koşma, hoyrat, kayabaşı, Çukurova* gibi çeşitleri vardır. Bunların hepsi de uzun havalardır.

Usullü türküler, genellikle oyun havalarıdır. Bunlara Konya'da *oturak*, Urfa'da *kırık* adı verilir (Dilçin 2005: 290).

Nurettin Albayrak'a göre ezgilerine göre türküler iki başlık altında toplanır:

Usulsüz olanlar, uzun havalardır. Bozlak, maya, Garip, Kerem,hoyrat, divan, kesik, yanık, müstezat, aydos, eğin, Türkmâni, kayabaşı, yüksek hava, dağbaşı, gurbet havası uzun havalardır.Bu çeşitli uzun havalar "ağız" denilen mahallî üslûpla birbirinden ayrılırlar: Urfa ağzı, Eğin ağzı, Harput ağzı, Avşar ağzı, Kerkük ağzı, Erzurum ağzı, Azeri ağzı gibi.

Usullü olanlar, kırık havalardır. Zeybekler, teke zotlatmaları, bengiler, güvendeler, halaylar, barlar, horonlar, kaşık havaları, horalar, karşılamalar, sallamalar, yallılar bu bölümün repertuarını oluşturan ezgilerden bazılarıdır (Albayrak 2004:509).

1.1.2.Konularına Göre Türküler:

Türküler, toplumsal ve kişisel konularla ilgilidir. Deprem, ölüm, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi sebepler türkülerin oluşumuna zemin hazırlar. Halkın olaylar karşısındaki tepkileri, acıları, nefretleri veya sevinçleri türkülere yansır (Şahin,

Güzel, Alptekin 2011: 62). Bu yüzden halk arasında heyecan uyandıran her olaya bir türkü yakılır (Dilçin 2005: 289).

İnsanoğlunun beşikten(ninni), mezara(ağıt) kadar gerek birey olarak, gerek toplumun bir parçası olarak başından geçen her şey, her olay(doğum, ölüm, aşk, ayrılık, düğün, doğa sevgisi, savaş, yenme, yenilme, deprem, kıtlık, salgın, eşkıyalık, vb.) türkü konusunu oluşturur (Kudret 2003:277; Gözaydın 1989:27).

Türkülerin çoğu, aşk, üzüntü ve gurbet üstüne söylenmiştir. Çoğunda murada ermemiş sevgililerin acıları, kocası gurbete çıkmış da bir daha dönmemiş kadınların dert ve hasretleri, ölen bir sevgiliye, akrabaya, dosta yakılan ağıtlar bulunur. Türkünün özelliği, acıklı ve dokunaklı olmasıdır. Bir eğlenceyi anlatmak için türkü söylendiği nadirdir (Kabaklı 1975: 63).

Türküler konularına göre çeşitli araştırmacılar tarafından tasnif edilmiştir (Şahin, Güzel, Alptekin 2011: 63).

Ali Yakıcı'nın tasnifine göre ise türküler, konu açısından şöyle tasnif edilebilir:

1. Aşk / Sevda Konulu Türküler,
2. Gurbet / Ayrılık / Hasret Konulu Türküler,
3. Beşik / Bebek / Çocuk Türküleri / Ninnileri,
4. Ölüm Türküleri / Ağıtlar,
5. Tören Türküleri (Düğün ve Bayram Türküleri),
6. Asker / Askerlik Türküleri,
7. Hapishane Türküleri,
8. Olay Türküleri (Savaş, Yiğitlik / Kahramanlık, Eşkîya, Göç, Hastalık Türküleri),
9. Doğal Çevre ile ilgili Türküler,
10. Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler,
11. İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler,
12. Övgü Türküleri,

13. Yergi / Alay / Eleştiri Türküleri,
14. Şikâyet Türküleri,
15. Eğitici / Öğretici Türküler,
16. Arzu / İstek Türküleri,
17. Dinî / Tasavvufî Nitelikli Türküler,
18. Oyun Türküleridir (Yakıcı 2007: 211-239).

Boratav'a göre;

A. Konularına Göre Türküler:

1. Lirik Türküler:
 - a) Ninniler,
 - b) Aşk Türküleri,
 - c) Gurbet Türküleri, Askerlik Türküleri, Hapishane Türküleri,
 - ç) Ağıtlar,
 - d) Çeşitli Başkaca Duyguluk Konular Üzerine Türküler.
2. Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri.
3. Anlatı türküleri:
 - a) Efsane Konulu Türküler,
 - b) Bölgelere ya da Bireylere Özgü Konuları Olan Türküler,
 - c) Tarihlik Konuları Olan Türküler.

B. Kullanıldıkları Yerler, Gördükleri Vazifeler ya da Söylenmelerini Şartlandıran Vesilelere Göre Türküler:

4. İş Türküleri.
5. Tören Türküleri:
 - a) Bayram Türküleri,

- b) Düğün Türküleri,
- c) Dinlik ve Mezheplik Törenlere Değın Türküler,
- ç) Ağıt Töreninde Söylenen Türküler.

6. Oyun ve Dans Türküleri:

- a) Çocuk Oyunlarında Söylenenler,
- b) Büyüklerin Oyunlarında Söylenenler (Boratav 1995: 150-151).

Boratav, türkülerin aslında konularına göre tasnif edilmesi gerektiğini, ancak böyle bir tasnifin yeterli olmadığını söyler. Boratav’a göre türkülerin tasnifinde onların kullanıldıkları yerler, gördükleri görevler ve söylenmelerini şartlandıran vesileler de dikkate alınmalıdır (Şahin, Güzel, Alptekin 2011: 63).

Cem Dilçin ise, “Türk Şiir Bilgisi” adlı eserinde, belli başlı konuları göz önüne alarak türkülerı sınıflandırdığını şu şekilde belirtmiş ve bu sınıflandırmayı örnekleriyle kitabında açıklamıştır:

- 1)Ninniler,
- 2)Çocuk Türküleri,
- 3)Doğa Türküleri,
- 4)Aşk Türküleri,
- 5)Kahramanlık ve Askerlik Türküleri,
- 6)Tören Türküleri,
- 7)İş Türküleri,
- 8)Karşılıklı Türküler
- 9)Ölüm Türküleri(Ağıtlar) (Dilçin 2005:290-295).

Albayrak; türkülerı doğuş sebeplerine göre “olaya dayalı türküler” ve “duygu yönü ağır basan türküler” diye ikiye ayırmıştır. Daha sonra bu türkülerı

- a)Lirik Türküler,
- b)Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri,
- c)Bir Olayı Hikâye Eden Türküler
- d)Tören ve Mevsim Türküleri
- e)İş ve Meslek Türküleri
- f)Pastoral Türküler
- g)Didaktik(Öğretici) Türküler
- h)Oyun Türküleri diye alt gruplara ayırmıştır (Albayrak 2004:509).

Ali Rıza Yalman, türkülerini konularına göre altı gruba ayırmıştır:

- 1.Öğüt
- 2.Övüt(Bir olay ve kahramanı konu eden, öven türküler)
- 3.Ağıt
- 4.Yiğit
- 5.Yavuk(Sevgili)
- 6.Yağıt(Karaçor/düşman)üstüne söylenen türküler (Yalman 1977:234).

Seçmiş olduğumuz kadın söylemli türkülerini içerik bakımından incelerken evlilik öncesi, evlilik hazırlığı ve evlilik sonrası olarak üç bölüme ayrıldı. Bu bölümlerde genç kızların, kadınların sevgileri, sitemleri, istekleri, şikâyetleri, kıskançlığı, mutsuzluğu, çaresizliği, duası, bedduası, sevdiklerinden ayrılması, kına geceleri, düğün günü, ölümü, sevdikleri için yaktığı ağıtlar, bebeklerine söylediği ninniler konu olarak ele alınmıştır.

Ali Yakıcı'nın tasnifinde geçen oyun türkülerini, eğitici didaktik türküler, doğal çevre ile ilgili türküler, beslenme ve yiyecekleri konu alan türküler seçilen kadın söylemli türkülerinin içinde bulunmamaktadır.

1.1.3.Yapılarına Göre Türküler

Türküler yapıları bakımından iki bölümden oluşur: Bent adı verilen birinci bölüm türkünün asıl sözlerini, kavuştak/bağlantı adı verilen ikinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan sözlerini oluşturur. Bu hususta da çeşitli sınıflamalar yapılmıştır (Sakaoğlu-Alptekin 2007:688).

Türkülerde kıt'alar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu “bent” adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan “nakarat”tır. Bu bölüme “bağlama” ya da “kavuştak” da denir (Sakaoğlu, Alptekin 2007:689). Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyeleşir (Artun 2014:469; Dilçin 2005:289).

Türküler; şekil yönünden kıt'alar biçiminde, duraklı veya duraksız, yedi ile onbeş heceli kalıplarla yazılmıştır. Yedililer çoğunlukla 4+3; 3+4, sekizliler 4+4, on birli 6+5 ile 4+4+3 duraklı kalıplarla yazılır (Birinci 1988:674). Türküler hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir, ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır (Artun 2014:469; Dilçin 2005:289).

Türküler, hem koşma hem mani nazım şekilleriyle söylenebildikleri gibi iki, üç, beş dizeden oluşan bentlerle de söylenebilir (Güzel, Şahin, Alptekin 2011:245).

Birçok bilim insanı ve araştırmacı türküler yapıları bakımından incelemiştir. Tasnifler şu şekildedir:

Dilçin, yapılarına göre türküler şu şekilde tasnif etmektedir:

1.Bentleri Mânî Dörtlükleriyle Kurulan Türküler

a)Mânî dörtlükleriyle kurulan kavuşaksız türküler

b)Kavuştakları mânî biçiminde olan türküler

c)Kavuştakları bir dize olan türküler

d)Kavuştakları iki dize olan türküler

e)Kavuştakları üç dize olan türküler

f)Kavuştakları dört dize olan türküler

2.Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler

- a)Dörtlüklerle kurulan kavuştaksız türküler
- b)Bentlerinin dördüncü dizesi kavuştak olan türküler

3.Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler

- a)Üçlüklerle kurulan kavuştaksız türküler
- b)Kavuştakları bir dize olan
- c)Kavuştakları iki dize olan
- d)Kavuştakları üç dize olan
- e)Kavuştakları dört dize olan

4.Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler

- a)Beyitlerle kurulan kavuştaksız türküler
- b)Kavuştakları bir dize olan
- c)Kavuştakları iki dize olan
- d)Kavuştakları dört dize olan türküler (Dilçin 2005:296-305).

Kudret'e göre ise yapılarına göre türküler beş ana bölüme ayrılır:

- a.İkili Türküler;
- b.Üçlü Türküler;
- c.Dörtlü Türküler;
- ç.Kavuştaksız Türküler;
- d.Aruzlu Türküler (Kudret 2003:277).

Gözyaydın, yapıları bakımından türkülerini şu şekilde tasnif etmiştir:

- 1.a:İki dizeli türküler

- 1.b:İki dizeden oluşan, bağlantıları bir dizeli türküler
- 1.c:İki dizeden kurulmuş, bağlantısı da iki dize olan türküler
- 1.d:İki dizeden oluşan, bağlantısı üç dize olan türküler
- 1.e:İki dize ile kurulan bağlantısı dört dize olan türküler
- 1.f:İki dizeden kurulmuş, bağlantısı beş dize olan türküler
- 1.g:İki dizeden kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler

- 2.a:Üçlüklerle kurulmuş olan türküler
- 2.b:Üçlüklerle kurulmuş, ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler
- 2.c:Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı bir dize olan türküler
- 2.d:Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler
- 2.e:Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı üç dize olan türküler
- 2.f:Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki+dört dize olan türküler
- 2.g:Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı dört dize olan türküler
- 2.h:Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dizeden oluşan türküler

- 3.a:Dörtlüklerle kurulmuş olan türküler
- 3.b:Mâni dörtlüklerinden kurulmuş olan türküler
- 3.c:Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler
- 3.d:Dörtlüklerle kurulup bağlantısı bir(aynı) dize olanlar
- 3.e:Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler
- 3.f:Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantıları üç dize olan türküler
- 3.g:Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantıları dört dizeden oluşan türküler
- 3.h:Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dizeden oluşan türküler
- 3.i:Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler

4.Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dizeden oluşan türküler

5.Bağlantısı başta yer alan türküler (Gözaydın 1989:53-103).

Albayrak, türkülerini yapılarına göre şu şekilde ayırmıştır:

1.Bentleri beyitlerden(iki mısradan) kurulu türküler

2.Bentleri üç mısralı türküler

3.Dörtlemeler(dörtlüklerden kurulu olanlar)

4.Bağlamalı şekiller

a)Bentlerinin dördüncü mısrası kavuşta olan türküler

b)Bentleri dörtlük, kavuştağı bir mısra olan türküler

c)Bentleri dörtlük, kavuştağı iki mısra olan türküler

d)Bentleri dörtlük, kavuştağı üç mısra olan türküler

e)Bentleri ve kavuştağları dörtlük olan türküler

f)Bentleri üç, kavuştağı tek mısra olan türküler

g)Bentleri üç, kavuştağı iki mısra olan türküler

h)Bentleri de kavuştağı da üç mısralı türküler

i)Bentleri üç mısra, kavuştağı dörtlük olan türküler

j)Bentleri iki, kavuştağı bir mısra olan türküler

k)Bentleri ve kavuştağı iki mısra olan türküler

l)Bentleri iki, kavuştağı üç mısralı türküler

m)Bentleri iki mısra, kavuştağı dörtlük olan türküler (Albayrak 2004:509-

510).

Kadın söylemli türküler incelenirken Ali Yakıcı'nın tasnifi örnek alınmıştır:

1.BENTLERİ BİR MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

- 1.1.Bentleri bir, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler
- 1.2.Bentleri bir, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler
- 1.3.Bentleri bir, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler
- 1.4.Bentleri bir, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler
- 1.5.Bentleri bir, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler
- 1.6.Bentleri bir, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

2.BENTLERİ İKİ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

- 2.1.Bentleri iki mısradan oluşan bağlantısız türküler
- 2.2.Bentleri iki, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler
- 2.3.Bentleri iki, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler
- 2.4.Bentleri iki, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler
- 2.5.Bentleri iki, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler
- 2.6.Bentleri iki, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler
- 2.7.Bentleri iki, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler
- 2.8.Bentleri iki, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler

3.BENTLERİ ÜÇ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

- 3.1.Bentleri üç, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler
- 3.2.Bentleri üç, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler
- 3.3.Bentleri üç, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler
- 3.4.Bentleri üç, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler
- 3.5.Bentleri üç, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler
- 3.6.Bentleri üç, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler
- 3.7.Bentleri üç, bağlantıları yedi mısradan oluşan türküler

3.8.Bentleri üç, bağlantıları dokuz mısradan oluşan türküler

3.9.Bentleri üç, bağlantıları on mısradan oluşan türküler

4.BENTLERİ DÖRT MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

4.1.Mâni dörtlüklerinden kurulu türküler

4.2.Bentleri dört, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler

4.3.Bentleri dört, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

4.4.Bentleri dört, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler

4.5.Bentleri dört, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler

4.6.Bentleri dört, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler

4.7.Bentleri dört, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler

4.8.Bentleri dört, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler

5.BENTLERİ BEŞ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

5.1.Bentleri beş mısradan oluşan bağlantısız türküler

5.2.Bentleri beş bağlantıları iki mısradan oluşan türküler

6.BENTLERİ ALTI MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

6.1.Bentleri altı mısradan oluşan bağlantısız türküler

6.2.Bentleri altı bağlantısı üç mısradan oluşan türküler

6.3.Bentleri altı bağlantısı dört mısradan oluşan türküler

7.BENTLERİ YEDİ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

8.BENTLERİ SEKİZ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER (Yakıcı

2007:184-210).

1.1.4. Türkülerde “Kadın” Konusunu Ele Alan Çalışmalar

Yapılan çalışmalardan biri, İstanbul Teknik Üniversitesi’nde Gülcan Kaya tarafından hazırlanmış olan “Halk Türkülerinde Kadının Konumu” adlı yüksek lisans çalışmasıdır.

“THM’de Kadın Ağzı Türkülerin Müzikal ve Edebi Özelliklerinin İncelenmesi” de Ayşegül Aral Kuzlu tarafından İstanbul Teknik Üniversitesi’nde yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmıştır.

Yapılan çalışmalardan biri de Ayfer Yılmaz ‘ın “Türk Kültüründe Kadın ve Kadın Ağzı Türküler” adlı kitap halindeki çalışmasıdır. Bu çalışmada türküler konularına göre sıralanmış içeriği ile ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır. Sadece konu başlarında kısa açıklamalarda bulunulmuştur.

Ankara Üniversitesi’nde Binnaz Tuğrul tarafından hazırlanmış olan “Şarkı ve Türkülerde Kadın Sesi” adlı yüksek lisans çalışmasında şarkı söyleyen kadınların durumu ve kadın sesinin İslam dinindeki yeri üzerinde değerlendirme yapılmıştır.

F.Gülay Mirzaoğlu tarafından “Türk Bilig” dergisinde yazılmış olan “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri” adlı makaledir.

2.TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE KADIN

Toplumu oluşturan ailenin en önemli figürü olmasından dolayı “kadın” önemlidir.

“Kadın” denildiği zaman aklımıza “aile” gelmektedir. Aile ne kadar güçlü olursa toplum da o derece güçlü olur. Türkler aileye her zaman önem vermiş ve ona sahip çıkmıştır. Birçok savaşa ve göçe rağmen Türklerin dağılmadan ayakta kalması da güçlü aile yapısına dayanmaktadır. Tarihte birçok topluluk görülmüş, ancak bu topluluklar güçlü bir aile sistemine sahip olamadıklarından dolayı kısa zaman içerisinde dağılıp yok olmuşlardır (Gündüz 2012: 2). Bu yüzden Türk toplumunda kadına verilen değer; aynı zamanda aileye, topluma verilen değer olarak görülmüştür.

Dünya tarihinde, Türk kültüründe ve Türk Halk edebiyatındaki kadının konumu incelenecektir.

2.1.Dünya Tarihinde Kadın

2.1.1.Uluslar ve Uygarlıklar

Dünya tarihindeki uluslar ve uygarlıklar geçmişten günümüze tarihsel boyut şeklinde değerlendirilmiş. Bu topluluklardaki kadının konumu, içinde bulunduğu ortamın geleneksel yapısını ve anlayışını yansıtmıştır.

2.1.1.1.Mezopotamya

Mezopotamya’da kadın İlkçağ Mezopotamya Uygarlığı’nda kadının durumunu anlamak için; Sümer, Akat, Babil gibi medeniyetlerde kadının konumunu incelemek gerekir. Sümerler’de zina eden kadın ne öldürülür, ne de boşanır; ancak gözden düşerdi. Erkekler birden fazla kadınla evlenebilirdi. Boşanmaya sıcak bakılmazdı, boşanmak isteyen kadın nehre atılır, erkeğe ise para cezası verilirdi. Boşanma isteğinin dile getirilmesi bile istenmeyen bir hareketti. “Akat” larda bir

erkek bir kadını öldürürse, diyet olarak onun kızı öldürülür, kendisi öldürülmezdi. Çünkü bir erkek ancak bir erkeğe karşı öldürülebilirdi. Babil’de de buna benzer bir durum vardı. Bir erkek bir kadını öldürdüğü zaman, kendi kızının hizmetçi olması ya da öldürülmesi için karşı tarafa vermesi gerekirdi (İnan 2010:3).

2.1.1.2.Eski Mısır Uygarlığı

Eski Mısır Uygarlığı’nda kadının durumuyla ilgili hem olumlu, hem de olumsuz örnekler yer almaktadır. Mısır’da özellikle Yeni Krallık döneminde evlilik, miras ve mülkiyetle ilgili kadının haklarını koruyan yasalar vardı. Mesela, Yeni krallık döneminden kalan bir evlilik sözleşmesine göre; koca eğer karısını döverse, yüz kırbaç vurularak ve mallarına el konularak cezalandırılırdı. Toplumda, firavunlar hariç, çok eşlilik görülmezdi (İnan 2010:3).

2.1.1.3.Eski İran Uygarlığı

Eski İran Uygarlığı’nda kadından, kocasına her zaman itaat etmesi ve isteklerini yerine getirmesi beklenirdi. Kadının kocasına her sabah dokuz defa o gün ne yapmasını istediğini sorması gerekli görülürdü. Kadının çocuk doğuramaması çok büyük bir felaket kabul edilir, erkek çocuk yetiştirmek ise sevap sayılırdı (İnan 2010:3).

Fars toplumunda kadın, kocasına karşı mutlak itaate mecbur tutulmuştu. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi normaldi. Kan bağılılığının nikâha mâni olmaması sebebiyle, Sasani Devleti’nde bir İranlı, kendi kızıyla veya kız kardeşiyle evlenebilir ve hatta bu durum teşvîk edilirdi (Gündüz 2012: 6; Topaloğlu 2013:35).

2.1.1.4.Hititler

Hititlerdeki hür kadınlar geniş hak ve hürriyetlere sahipti. Özellikle kraliçelerin toplumda oldukça etkin ve önemli oldukları anlaşılmaktadır. Evliliklerde tek eşlilik esastı. Evlilik sözleşmesinde kadınların hakları korunurdu. Boşanma

durumunda mallar eşit bir şekilde paylaşılır ve çocuk annede kalırsa baba nafaka öderdi. Ancak çocuk olmazsa, bir çocuk verene kadar aileye geçici bir kadın katılırdı. Çocuk doğduktan sonra ikinci kadın, evden uzaklaştırılır ve bu kadına çocuğuna annelik yapma hakkı verilmezdi (İnan 2010:6-7).

2.1.1.5.Yunan

Yunan'daki kadının durumu hakkında Yunan mitolojisinde Zeus'un kızı Athena'nın:

“Beni hiçbir kadın doğurmadı. Bu yüzden her konuda babama boyun eğmem ve erkeğin üstünlüğünü tanımam doğaldır.” sözleriyle “kadın” kimliğini nasıl reddettiğini belirtmiştir (Yılmaz 2003:4;İnan 2010:3).

Eski Yunanlılarda kadının saygı değer bir yanı yoktur. Eşyadan farksız olan bir kadın, tıpkı diğer mallar gibi miras kalır veya birine bağışlanabilirdi. Kocas isterse sağlığında veya ölümüne bağlı olarak karısını bir başkasına devredebilirdi. Çocuklar ana-babaya değil, devlete ait olduğundan çocuğun babasının kim olduğu önem taşımamaktadır (Gündüz 2012:8).

Eski Yunan toplumunda kadın, hayatı boyunca yetişkin olarak kabul edilmediğinden sosyal hayatta hareket alanı oldukça sınırlı olup erkeğin malı durumunda idi. Erkek de malı olan kadın üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabilirdi (Aksoy 2010:4). Kadın, evleneceği erkeğin seçiminde söz sahibi değildi. Aile servetinin aile dışına gitmesini engellemek için kuzenler arasında yakın ve akraba evlilikleri yaygındı. Evliliğin sona ermesi için erkeklerin boşandıklarını ilan etmeleri yeterli iken, kadınların boşanabilmesi için ailelerinden yaşlı bir erkeğin vasiliğine ihtiyaç duyulmaktaydı (Gündüz 2012: 8).

Yunan toplumunda kadın, Eski Yunanlar kız çocukların eğitimini evde annelerinin yanında yapmalarını uygun görmüştür. Kadının ilim, edebiyat, şiir, felsefe ile uğraşması kesinlikle yasaktı. Hesiodos'un, “İşler” isimli eserindeki, “Kadına kanan kişi, dolandırıcılara kanmış bilsin kendini.”ifadesi kadının Yunan toplumundaki yerini vurgulamaktadır (Aksoy 2010: 4).

2.1.1.6.Çin

Toplumunda kadının, gerek aile içinde gerekse toplumda pek fazla önemi bulunmadığı görülmektedir. Eski Çin toplumunda kadın; kocasının kölesi durumunda olduğundan, kocasının önünde fazla konuşamaz, kocası ve çocuklarıyla birlikte sofraya oturamaz, onlar yemeğini yedikten sonra arta kalanları yerd (Gündüz 2012:6; Akdemir 1997:250).

Eski Çin’de kadın, insan yerine konulmadığından, yeni doğan erkek çocukları pahalı kumaşlara sarılırken, kız çocukları bez parçalarına sarılır; kız çocuklara ad konulmaz, doğum sıralarına göre “*bir, iki, üç*” şeklinde sayı ile isimleri belirlenir (Sevinç 2007:94-95; Gündüz 2012:5; İnan 2010:7; Topaloğlu 2013:36) ve on yaşından sonra sokağa çıkması yasaklanırdı (Sevinç 2007:95; Sevinç 1987:51). Diğer taraftan, Çin aile yapısında kadının söz hakkı bulunmadığı gibi kocasını boşama ve miras hakkı da bulunmamaktaydı. Ayrıca kadın, erkek çocuğu dünyaya getirdiği ölçüde toplumda itibar kazanır, aksi takdirde kocası tarafından boşanırdı (Sevinç, 1987, s. 45-47; Aksoy 2010: 3; Sevinç 2007: 92).

Çin’de görülen âdetlerden biri de kızların küçük yaşlarda ayaklarının ezilip ayak parmaklarının aşağı doğru kıvrılması idi. Bu gezmek için kadının erkeğe gösterdiği iyi niyetin bir sembolü olarak kabul edilirdi. Günümüzde de aynı âdet devam etmektedir (İnan 2010:8).

2.1.1.7.Hint

Hint hukukunda ise “kadın” zayıf karaktere ve fena ahlaka sahip olduğu için, “Manu Kanunu”, onu çocukluğunda babasına; gençliğinde kocasına; kocasının vefatından sonra da oğluna veya kocasının akrabalarından bir erkeğe bağlı olmaya mecbur etmişti (Sevinç, 2007:92; Sevinç 1987:47; Topaloğlu 2013:33). Kadın kocasını tanrı kabul ettiğinden, ona tapıp her sözünü yerine getirmek mecburiyetinde idi. Kadın, erkek çocuk doğuramaz veya hastalanırsa kocası onu atabilirdi (Aksoy 2010: 3). Erkek çocuk aile için saadet, kız çocuk ise felaket sayılmaktadır. Eğer erkek kısırsa “karısının bir başkasıyla birleşmesine” müsaade ederdi. Dul kadınlar,

yeniden evlenemezdi. Ölen kocasının öbür dünyada da onun sevgisine ihtiyacı olduğu düşünülerek yakılarak öldürülürdü (İnan 2010:8). Ölen kocasının üzerinde yakılan kadın, sadık ve saygı değer bir zevce olarak kabul edilirdi (Gündüz 2012: 6). Eski Hint toplumunda kadın, miras almak dâhil diğer birçok haklardan mahrumdu ve herhangi bir hususta seçme hakkı olmadan tutsak gibi yaşardı.

Hindistan’da kız çocuğu dünyaya geldiği andan itibaren ailesi için bir kaygı sebebi olmuş ve bir an önce evlenmesi için gerekli olan para biriktirilerek, kızıdan kurtulmak istenmiştir (İnan 2010:8).

Hint dinlerinden *Vedizm*’in mukaddes kitabı *Vedalar*’da kadın, “kasırga”, “ölüm”, “zehir” ve “yılan”dan daha kötü bir varlık olarak tasvir edilmiştir (Aksoy 2010:4).

Hint dinlerinden Budizm’in kurucusu Buda, önceleri kadını dinine kabul etmemiştir. Ancak amcaoğlu Anende’nin de ısrarı ile kadınları sonradan Budizm’e kabul etmiştir. Bu arada Buda, Anenda’ya “*kadını dine kabul etmeseydik Budizm saf bir şekilde uzun asırlar devam ederdi, Fakat kadın aramıza girdikten sonra bu dinin uzun yaşayabileceğini sanmıyorum.*” diyerek tepkisini göstermekten de geri kalmamıştır (Topaloğlu 2013: 34; Aksoy 2010:4; Sevinç 1987:48; İnan 2010:8).

2.1.1.8.Roma

Toplumunda kadın hiçbir zaman hür değildi. Evlenmeden önce babasına tabî olan kız çocuğunun eşini dâhi babası seçerdi. Evlendikten sonra kocasının emrine giren kadın, hayatı boyunca birinin hâkimiyetinde bulunurdu. Eğer kadın kız doğurursa veya sakat çocuk doğurursa, kocasının onu öldürme hakkı vardı. Eski Roma’da kadın, babasından kocasına aktarılan bir eşya gibidir (Gündüz 2012: 6; Akdemir 1997:251).

Kadın kendi malına hükmedemez, vasiyet yapamazdı. Roma hukuku kadını, ergin kabul etmiyordu (Sevinç 1987:48; İnan 2010:9).

Roma kültüründe kadınlar, köle olarak alınıp satılabiliyorlardı. Kadın, korunması gereken bir varlıktı. Roma’da, kız babası ile damat adayının tokalaşması,

kızın babanın elinden damadın eline geçmesi anlamını taşıyordu. Baba damadına “Şu andan itibaren kızın korunması sana ait” diyor ve kız el değiştiriyordu (Tarhan 2005:117).

2.1.1.9.İngiltere

İngiltere’de milattan sonra V.yüzyıldan XI. yüzyıla kadar kocalar, karılarını satabilirlerdi. İngiltere’de kadın “murdar” bir mahlûk sayıldığından İncil’e el süremezdi (Topaloğlu 2013: 36).

İngiliz piskoposu vaazında “Bundan yüz sene öncesine kadar kadın, erkeğin sofrasına oturma hakkına sahip olmadığı gibi sorulmadan söze başlaması da caiz değildi. Kocası başının ucuna kocaman bir sopa asardı ve karısı ne zaman emrini tutmazsa onu kullanırdı. Kadının sözü kızlarına geçmezdi. Erkek çocuklar ise; analarına ev içinde bir hizmetçi kadından fazla paye vermezlerdi.”(Sadıç 2008:47) demiştir.

2.1.1.10.Slav Toplumu

Sivil Toplumunda kadın, “eşya” durumundadır. Ruslarda kadın ölen kocasıyla birlikte gömülmektedir (Gündüz 2012: 8).

2.1.1.11.Arap

Arap Kültürünün bakış açısında kadın, çoğu defa işi gücü erkekleri kandıran ve baştan çıkaran bir kötülük kaynağıdır. Bu sebeple Arap toplumunda kadının değersizliğini anlatan “*kadınlarla istişare ediniz fakat onlara muhalefet ediniz*”, “*işini, kadınların görüşüne dayandıran kimse zelil olmuştur*” sözleri bir darb-ı mesel haline gelmiştir. Onlara göre kadın aklıyla değil sadece duygularıyla hareket eden bir varlıktır. Cariyelerin veya savaşlarda ele geçirilen kadınların, hiçbir değeri bulunmamaktadır. Kadınlar bir eşya gibi görülmüştür (Gündüz 2012: 9).

Arap toplumunda kadın, ancak çocuk doğurduktan sonra aileden sayılırdı. Kadın çocuk doğurmadan önce ölürse, taziye için eşine değil, kadının ailesine gidilirdi. Herhangi bir suç işlerse ve diyet ödemesi gerekirse, diyeti kadının ailesi öderdi (İnan 2010: 20).

İslam öncesi Arap toplumunda kadın, zevk ve eğlence aracı durumunda idi. Evlilik kurumu bulunmakla birlikte, kadının boşama yetkisi, miras alma hakkı bulunmuyordu. Çok eşle evliliğin yaygın olduğu eski Arap toplumunda, erkek istediği kadar kadınla evlenebilir, istediği kadar cariyeye sahip olabilirdi. Kadının aşağılandığı bu toplumda kız çocukları diri diri toprağa verilirdi (Aksoy 2010:5-6).

Arabistan'da, kız çocuklar doğar doğmaz, bazen altı yaşına gelince toprağa gömülüyorlardı (Sevinç 2007:95; Sevinç 1987:51). Çocukları kız olanlar utanır, bu yavruyu aile için felaket sayarlardı. Kız çocukların diri diri toprağa gömülme olayı sıkça görülmekteydi (Gündüz 2012:10).

Kuran-ı Kerim'de “onlardan birine, kız(doğum) müjdesi verilince kendisi pek öfkeli olarak yüzü simsiyah kesilir.” (Nahl,16: 58) hükmü vardır. Ayrıca Kuran'da “verilen müjdenin tesiri ile kavimde gizlenir. O (doğan)ı, (sağ bırakıp) hakaretle mi tutacak, yoksa onu toprağa mı gömecek(kendi kendine düşünür)bak hükmedegeldikleri (bu) şey ne kötüdür.” (Nahl,16: 59) buyrulmaktadır. Kuran-ı Kerim'den öğreniyoruz ki sadece babalar değil, anneler de kız çocuklarını öldürüyorlardı (Sevinç 2007: 95; Sevinç 1987: 52).

Müşrik bir Arap için, kız çocuğu sahibi olmak; onlar için bir utanç, bir ayıp vesilesi, yüz kızartıcı bir suç (Öztürk 2011:141) olarak görülmekteydi.

Dünya tarihindeki Mezopotamya, Eski Mısır Uygarlığı, İran, Eski Yunan, Çin Roma, İngiltere ve Arap topluluklarında kadının ikinci sınıf olarak kabul edildiği ve toplumda söz hakkının olmadığı görülmüştür.

2.1.2.Dinlerde Kadın

2.1.2.1.Yahudilik

Yahudi geleneğinde evli olmayan kadın; babasının otoritesi, evlendikten sonra kocasının otoritesi altındadır (Aksoy 2010: 5).

Yahudi kızları babalarının evlerinde bile hizmetçi gibiydiler (Gündüz 2012:10). Eski Yahudi hukukunda baba isterse kızını satabilirdi (Sevinç 2007:94-95; Sevinç 1987:50).

Yahudilikte kadın, erkeğin hizmetçisidir. Erkek, kadından üstündür ve kadın ona hizmet etmelidir. Bunun gerekçesi de Adem'i, Havva'nın yoldan çıkardığına inanmalarıdır. Bu sebeple kadın, lanetli kabul edilir. Tevrat'ta "Kadın, ölümden acıdır. Allah nezdinde iyi kimse kadından kurtulandır. Binde bir erkek arasından bir iyi adam buldum, kadınlar arasında tek bir iyi bulamadım." ibaresi yer alır. Yahudi kutsal kitabı "Tevrat"ta kadın olumsuz olarak nitelenir. Kadına yüklenen bu olumsuz tavır, şeytanın cennette Havva'yı kandırıp yasak meyveden Adem'le beraber yemeleri ve cennetten kovulma olayından kaynaklanmaktadır. Bu olayda günaha sebebiyet verdiğinden, suç tamamen Havva'ya yüklenmiş, bu günahın bedeli olarak yeryüzünde her kadına doğum sancısı verilmiştir (İnan 2010: 12).

Yahudilikte kadının hiçbir değeri yoktur. Yahudilerin her sabahki dualarında şu cümle geçmektedir: "Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığı için sana hamd olsun" (Akdemir 1997: 251). Bu dua Yahudilerin, kadınlara olumsuz bakış açılarının doğal bir sonucudur (İnan 2010: 16).

2.1.2.2.Zerdüştlük

Zerdüştinine göre kadın fenalığın ve kirliliğin sembolü idi, dolayısıyla kadınlar her haktan yoksun bırakılmışlardı (Sevinç 2007:91). İran'da Zerdüştinancına göre kendilerine eş bulan kızlar, günah işlemiş sayılırlardı (Sevinç 1987: 51).

2.1.2.3.Hristiyanlık

Hristiyanlığın kadına bakış açısı da olumsuzdu. Çünkü ilk günahı işleyerek insanlığın felâkete sürüklenmesine sebep olduğuna inanılan Havva bir kadın olduğu için Hristiyanlar kadına kötü gözle bakmışlardır (Sevinç 2007: 90; Sevinç 1987:46,64; Günay 2000:5). Hristiyanlık, kadını vesayete muhtaç kabul etmekle birlikte onu “pis varlık” sözleriyle nitelendirir. Bu sebeple de bekârlığın Allah katında evlilikten daha şerefli olduğu belirtilmektedir (Tarhan 2014:122).

2.1.2.4.İslam Dini

İslam’ın yayılmasıyla birlikte Arap kadını; sosyal hayatta birçok hak elde etmiştir (Aksoy 2010: 6). En önemlisi de yaşama hakkına sahip olmasıdır

Kuran’daki ayetler kadını korumuş ve İslam’da kadının ve erkeğin eşit olduğunu göstermiştir:

“Müslüman erkekler ve kadınlar, mümin erkekler ve kadınlar, Allah’a itaat eden erkekler ve kadınlar, doğru olan erkekler ve kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve kadınlar. İşte Allah, bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır.”(Ahzab, 33:35).

Görüldüğü gibi Yüce Allah hitaplarda kadını erkekten ayırmamış ve kadınla erkeğin eşit olduğunu buyurmuştur.

“Rabbleri onlara karşılık verdi: “Ben sizden, erkek olsun, kadın olsun, hiçbir çalışanın çalışmasını zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz(aynı insanlık ailesinden ve aynı inançla birbirinizin kardeşi, yakını ve varisisiniz.)”(Al-i İmran, 3: 195).

“Erkek veya kadın, her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, ona güzel ve hoş bir hayat yaşatırız. Onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandırırız.” (Nahl,16: 97).

İslam’a göre erkek, ailede kadının koruyucusudur. Nisa Suresi 34. ayeti bu duruma dikkat çeker: “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah,

insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar.”

Kadın bütün toplumlarda az ya da çok değer görmüştür. Ancak daha önce belirtildiği gibi diğer toplumlarda baba daha ön plandadır. İslam ise anneyi, babanın seviyesine yükselterek bir denge sağlamıştır. Kuran- Kerim’de pek çok yerde valideyn (anne-baba) tabiri kullanılmıştır. İsra Suresi 23. ayette “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlarsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.” buyrulmuştur (İnan 2010: 21).

Hz. Muhammed’in “Cennet annelerin ayakları altındadır” hadisi de kadınlara değer katan anneliğe verilen değeri göstermiş (İnan 2010: 21) ve Hz. Havva’yı insanlığın annesi mertebesine yükseltmiştir (Günay 2000:5).

İslâm’da kadına miras hakkı da tanınmıştır. Fakat miras konusunda adaletsizlik asla söz konusu değildir.

“Ana babanın ve yakınlarının bıraktıklarından kadınlara da hisse ayrılmıştır.”(Nisa,4: 7).

İslam’da kadının müstesna bir yeri vardır. İslam peygamberi, hak dini getirip insanlığa tebliğ etmeye başlayınca ona ilk önce iman eden bir “kadın”dı. “Allah bana Hatice’den daha hayırlı bir kadın vermemiştir. Bütün insanlar inanmazken o bana inanmış, herkes beni yalanlarken o beni tasdik etmiş, insanlar benden kaçarken o beni malıyla desteklemişti ve Allah bana, başka kadınlardan değil sadece ondan çocuk ihsan etmişti (Topaloğlu 2013: 38).

Hz. Muhammed zamanında kadınlar son derece çok aktiftir. Hz.Aişe, cemiyet içinde etkin bir biçimde insanlara hizmet etmiştir. İlimde, sanatta ve hukukî alanlarda erkekler gelip ona fikir danışmış ve o da toplumu yönlendirici konumda olmuştur. İslamiyet’in ilk yılları kadın hakları açısından insanlığın zirveye ulaştığı dönemdir (Tarhan 2014:122).

İslam dininde kadının değerli olmasından dolayı Kuran-ı Kerim’de, “Nisa” ve “Meryem” adlı kadın isimlerinin bulunduğu iki sure yer almıştır (İnan 2010: 21; Topaloğlu 2013: 43).

Dünya tarihinde yaşamış çeşitli milletlerde ve dinlerde kadın “kötülüklerin kaynağı”, “pis”, “murdar” bir varlık, “zevk ve eğlence aracı” olarak görülmüş aynı zamanda “eşya” yerine konulmuş, İslam dinine gelene kadar kadına değer verilmemiştir. İslam diniyle birlikte Kuran-ı Kerim’de kadın erkekle eşit haklara sahip olmaya başlamıştır. İncil’e el süremeyen kadın, Kuran-ı Kerim’de surelerin isimlerinde ad olarak geçmiştir.

2.2.Türk Kültüründe Kadın

2.2.1.Türk Tarihinde Kadın

Türklerde kadın her zaman ön planda olmuş. Erkeğinin yanında, yardımcısı, tamamlayıcısı durumundadır. Eski Türklerden (Hun, Göktürk, Uygur, vb...) itibaren kadına gösterilen saygı devlet yönetiminde, ailede, sosyal hayatta belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Eski Türklerde evin sahibi kadın’dır. Bu nedenle kadın için kullanılan en yaygın söz “evci”dir. Kadına, Göktürklerde “eş”, Osmanlılarda “evdeş”, Çagatay Türklerinde “evlik” denirdi (Sevinç 1987:82; Türkdogan 1992:36;). Anadolu’da “başa”, “başyoldaşı”, “bike”, “evşenliği”, “yanışık”, “yoldaş” ifadesi kullanılmaktadır. Anadolu’da yaygın olarak kullanılan “avrat” ise eski Türklerde geniş manasıyla kadın demek olan ve kutsallık içeren “uragut” kelimesinin zaman içinde değişmesiydi (Yılmaz 2003: 10; Akkutay 1991: 57).

2.2.1.1.Eski Türklerde Kadın(Hunlar-Göktürkler)

Eski Türklerde kadının çocuğu terbiye etme, çadır kurma, çorap örme, nakış yapma, elbise dikme, süt sağıp peynir yapma gibi görevleri vardır (Dulum 2006:7).

Bunun yanında kadın savaşçı özelliğine ve devlet yönetiminde etkin konuma sahip olmuştur.

Sakalar, Avrupa'ya gelen ve ilk Avrupa devletini kuran Türklerdir. Kadınlarına oldukça önem veren Sakalar'da kadınların ileriki mevkilere kadar yükseldiğini, özellikle savaşçı yönleriyle tarihte ün saldıklarını ve becerikli olmaları yönüyle dillere destan olduklarını söyleyebiliriz (Şen 2008:12).

Asya Hunlarında ise kadın, Türk hakanının yanında olmuştur ve ikisi birlikte devleti temsil etmiştir. Avrupa Hunları'nda da kadın, erkeği ile birlikte ordu birlikleri içinde, hareket halindeki toplulukların bir ferdi olmuştur (Şen 2008:12).

Eski Türk toplumunda, kadın-erkek ayrımı yapılmadığından, genel olarak kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak görüldüğünden, hakan devlet işlerinde hanımı olmadan hiçbir iş yapmazdı (Gündüz 2012:3). Kurultayda hanımlar da yer almaktadır (Tuğrul 2005:14).

Eski Türk Devletine göre “Hakan” ile “Hatun”, gök ile yerin evlatlarıydı. “Güneş Ana” ile “Ay Ata”, gökyüzünün temsilcileri idi. Hakanı temsil eden Ay Ata, gökyüzünün altıncı katında, hatunun sembolü olan “Gün Ana” ise daha üstte, gökyüzünün yedinci katında idi. Bu durum “hatun”un, “hakan”dan daha değerli olduğunu gösterdiği gibi aynı zamanda kadının erkekten daha saygın olduğunu da özetlemektedir (Aksoy 2010:12; Sevinç 1987:16). Kadının konumu, erkekten daha yukarıda, ulaşılamayacak noktaya çıkarılmıştır.

Hükümdar emirnameleri yalnız “*Hakan buyuruyor ki*” ifadesiyle başlamışsa, kabul edilmezdi (Sevinç 2007:29). Emirnamelerin kabul edilebilmesi için Hatun'un da isminin geçmesi gerekirdi. Türk hakanları buyruklarına “Hatun ve Hakan buyuruyor ki” diye başlaması gerekirdi. Bu durum Hatun'un da devlet idaresindeki yerini göstermiştir (Gündüz 2012:4; Dulum 2006: 4). Kabûl törenlerinde, ziyafetlerde, şölenlerde hatun, hakanın solunda oturur, siyasî, idarî konulardaki görüşmeleri dinler, fikrini beyan eder, hatta harp meclislerine bile katılırdı (Sevinç 2007:30; Gündüz 2012: 3; Sevinç 1987:31).

Yabancı devletlerin elçileri yalnız hakanın huzuruna çıkmazlardı, elçilerin kabulü sırasında hatun da hakan ile beraber olması gerekirdi. Eski Türk toplumlarında devlet başkanlığı sistemi bile erkeğin elinde değildir, devlet yönetimi

“*Hatun ve Hakan*”ın ortak sorumluluğu ile yürütülmektedir. “*Yasa*” mahiyetindeki “*Emirnameler*” her ikisince imzalanırdı (Aksoy 2010: 13). Bunun yanında sadece hatun değil hakanın annesi de yönetimde söz sahibi idi. Şöyle ki; kağanın savaşta bulunduğu durumlarda annesi, töreyi uygulayarak davalara bakar, halkın şikâyetlerini dinler ve adaleti sağlardı, başka bir ifade ile söylenecek olursa devletin iç işlerini sağlardı (Çiftçi, Duman 2011:111).

İlk yazılı belgelerimiz olan Orhun Abidelerinde Bilge Kağan, babası Elteriş(İlteriş) Kağan’ın ve annesi Elbilge(İlbilge) Hatunun, birlikte tahta çıktıklarından bahseder. Kağan ile hatunun devlet işlerini birlikte yürüttüğünü ifade etmektedir (Eröz, Güler 1998:20; Akdemir 1997:252).

Kitabelerde şu şekilde geçmektedir:

“*Yukarıda Türk Tanrısı, Türk’ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İlteriş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış*” (Dulum 2006: 4). Bu ifadeler Orta Asya Türklerinde kadının siyasî ve toplumsal bakımdan konumunun göstergesidir (Gündüz 2012:4).

İlk Türk yazıtlarından olan Bilge Kağan Kitabesi’nde; “Sizler anam hatun, büyük annelerim, ablalarım, hala ve teyzelerim, prensesleri.” hitabıyla söze başlar (Çimen 2008:109; Gündüz 2012:4-5). Orhun yazıtlarında “elime taptım (ülkeme hizmet ettim), ele (eldeki)anneme taptım, arkadaşşıma taptım” şeklindeki ifadelerde ülkeye hizmetten sonra anaya hizmet dile getirilmektedir. Bunun yanında kızlar, oğlanlardan; anne, babadan önce ifade edilmektedir. Kadın akrabalara kıyasla, erkek akrabalar daha az zikredilmektedir (Çimen 2008:112).

Eski Türklerde, babadan sonra aileyi “anne” temsil ederdi. Bundan dolayı ananın yeri, babanın diğer akrabalarından ileridir. Babanın mirası anneye değerdı (Tezcan 2000:15). Türk tarihinde kadınların, hükümdarların “naibi” olabilmeleri veya devlet içinde söz sahibi olmaları da; bundan ileri geliyordu (Türkdoğan 1992:35; Eröz, Güler 1998:55).

Eski Türk devletlerinde anneye “ög” derlerdi (Akkutay 1991: 57). Bugünkü “ögsüz” buradan gelmektedir. İlk defa Altay Dağları’nın kuzeyinde Göktürk yazılarıyla yazılmış Kemçik Yazıtı’nda görülen anne(ög) sözü, Uygurlar’da da

görülür (Aksoy 2010:9). DLT’de anne “ana” ve “apa” olarak görülmektedir (Eröz, Güler 1998: 54-55).

Göktürklerin yeniden millet oluşlarında anne kurdun rolü unutulmaz (Duvarcı 1991:393). Erkek kurt günümüzdeki Mehmetçikler, anne kurt ise Ayşecikleri simgelemektedir.

Göktürklerin en önemli eseri olan Orhun Kitabelerinde, Türk kadınından saygı ile söz edilir, özellikle prenseslerin sosyal ve siyasal alanlarındaki çalışmalarına değinilir. Türk ailelerinde bir kız evladın dünyaya gelişi mutsuz ve üzüntü verici bir olay sayılmaz, aksine, sevinç kaynağı olarak kabul edilir (Özdemir 2009:7).

Göktürk kızları bir ailenin hanımı olarak yetiştirilir, ancak savaşta düşman eline geçmeleri büyük zillet sayılırdı (Duvarcı 1991:394). Çünkü Göktürkler tarafından kadın, kutsal olarak görülmektedir. Kadınlara ve kızlara yapılan ahlaksızlığa ağır cezalar verilmiştir (Şen 2008:13).

Göktürkler zamanındaki Kutluk kadınlarının bir diğer özelliği ise ömürleri boyunca sadece bir tek erkekle evlenmesidir. Kocasını ölen kadın, bir daha hiç evlenmez (Türkdoğan 1992:45; Tezcan 2000:20).

Kadının “tabu” kabul edildiği ilkel toplumlarda erkeğin kullandığı araç gerece dokunamaz, kullanamaz ve onun yaptığı işleri yapamaz. Aynı durum erkek için de söz konusudur. Bu tür toplumlarda erkek, kadın birbirini göremez. Kadının aile içinde ve toplumda statüsü düşüktür. “Eski Türklerde ise “kadın asla tabu değildi her işte eşinin mütemmimi (tamamlayıcısı) idi.” (Çimen:2008:196).

Eski Türklerde kadın tabu olmadığı için her türlü faaliyetine katılır avda, savaşta, ziyafetlerde, dini, siyasi, bedii, lisani itikadî sahalarda erkekle beraber olurdu (Sevinç 1987:31). Kadın- erkek ayrımı yapılmadığı ve kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiği için kadınsız hiçbir iş görülmezdi (Çimen 2008:204; Sevinç 2007:29).

Ziya Gökalp, Türk Medeniyet Tarihi’nde kadının toplum içindeki yerini şu şekilde açıklamıştır:

“Türklerde, kadın ne tabu, ne de yen olmadığından, güzel tür, güzel türün karşısı ve onun karşısında eksik değil, aksine eşini tamamlayıcısı olmuştur (Gökalp 1989: 257-258).

Bazı cemiyetlerde erkeklerle kadınlar, yan yana yemek yiyemezlerdi. Bir kadının evde erkeklerin yediği odaya girmesi ölüm cezasına çarptırılmasına yeterdi. Kadınların gıdası ile, erkeklerin gıdaları bile ayrılmıştı. Erkekler erkek hayvanın etini, kadınlar da dişi hayvanların etlerini yiyebilirlerdi. Samoitler’de, Ostyajklar’da erkekler kadınların kullandığı herhangi bir eşyaya dokunamazlardı (Sevinç 1987:58).

2.2.1.2.Uygurlar’da Kadın

Göktürkler kadar önemli bir belge bırakmayan Uygurlar’da kadın oldukça önemlidir ve iffetli kadına saygı duyulur, kadın kutsal kabul edilir. Türk toplumunun genelinde olduğu gibi Uygurlar’da da tek evlilik esastır (Şen 2008:15).

Uygurlar “Anika” ismiyle hitap ederek anneye karşı saygılarını gösterirler (Çiftçi, Duman 2011:114-115).

Tu-kue ve Uygur yazıtlarında hatunların dini bakış açısından önemli rolü ve yeri ortaya çıkmaktadır. Askerî ve siyasî bakımdan devletin kuruluşunda önemli rol almışlardır. Hatunlar, Han ya da kağan ile birlikte devletin temelini meydana getirirler ve devletin varlığı için vazgeçilmez görülürlerdi (Türkdoğan 1992:42).

Uygurlarda kadın; devlet yönetiminde etkili olmasına rağmen, toplum içerisinde özel mülkiyete sahip değildi. Fakat aile örf ve âdetleri arasında mülke ve mala vâris olmak yaygındı. Kadın ve erkek malda ortaktı. Ancak aile arasında erkek evlada bir, kız evlada yarım pay verilmekteydi. Bunun en önemli nedeni; kız çocuğunun başka bir yerde, kocasının sorumluluğunda yaşamasına karşın, erkek çocuğun yuva kurma ve devam ettirme sorumluluğunun bulunmasıydı (Çiftçi, Duman 2011:114).

2.2.1.3.Karluklar(Karahanlılar)'da Kadın

İbn Fazlan, Karluklar'da serbest ilişkilerin geçerli olduğunu, Karluk kadınlarının güzel ve iffetsiz olduklarını, kumarda alış-veriş nesnesi olarak kullanıldıklarını belirtiyordu (Türköne 1995:199).

Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra da Türk kadını toplumdaki ve ailedeki önemini kaybetmemiş evinin temel direği erkeğinin yardımcısı olmakta devam etmiştir. Türk ailesinde kadın çocukların terbiyesi ve yetiştirilmesi konusunda kocası kadar söz sahibi olmuştur. Türk kadını her hali, duyuş ve düşüncesi ile yerli ve millî damgasını taşıyan bir varlık olmasını bilmiştir (Çimen 2008:120).

Müslümanlığı kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılardır. Bu dönemde ise kadın ve erkeğin her zaman toplumda beraber bulunduğu kaydedilmiştir (Şen 2008:19).

2.2.1.4.Selçuklular'da Kadın

İbn-i Fazlan Seyehatnamesi'nde Oğuzların İslamlaşmamış bölümüyle ilgili bir kısım geçiyor. Oğuzların zina diye bir şey bilmediklerini böyle bir suç işleyen birini gördüklerinde onu iki parçaya böldüklerini belirtir. Zinanın onlara göre en büyük suç olduğunu içlerinden biri zina ederse kim olursa olsun dört kazık çakıp zina edenin el ve ayaklarını buna bağlayıp boynundan uyluklarına kadar balta ile iki parçaya ayırdıklarını kadınlara da aynı cezanın uygulandığını söyler (Eröz, Güler 1998:29-30).

Radlof “Altaylılar'da kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme tamamıyla serbesttir. Kadınlar genç erkeklerle konuşurken hiçbir zaman yüzlerini örtmeyi düşünmezler. Bu sırada terbiyesizlik sayılabilecek hiçbir şaka veya takıntıya rastlamadım derken hem kadın ve erkek ilişkilerini hem de kadına verilen değere işaret etmektedir. Aynı durum İbn Fazlan da Oğuzlardan “kadınları yerli ve yabancı erkeklerden kaçmazlar” şeklinde anlatmaktadır. Ancak kadınların erkeklerle bu kadar rahat ilişkilerine karşılık zina olayına rastlanmamaktadır. Çünkü Eski Türklerde zina en büyük suçlardandır (Çimen:2008:115).

İlk Müslüman Türk Devletlerinden biri olan Selçuklu Devleti'nde de hatununun eski Türk devletlerinde olduğu gibi önemli görevleri vardır. Sarayda ve devlette önemli nüfuza sahip olan hatun devlet işlerine de müdahale eder. Türk hakanları devlet işlerinde eski Türk devletlerinde olduğu gibi hatunlara danışır, sonra karar verirler. Hatunların fikirleri kararların alınmasında belirleyici rol oynar (Dulum 2006: 9).

Ebul Gazi Bahadır Han, Şecere-i Terakime'de, Oğuz ilinde yedi kızın uzun yıllar beylik yaptığını anlatmakta ve bu kızların isimlerini şöyle sıralamaktadır:

Boyu Uzun Burla, Barçın, Salur, Şabatı Hatun, Künin Körkli, Kerçe Buladı, Kuğatlı Hanım”(Sadıç 2008:47). Oğuzlar'da devlet yönetiminde söz sahibi olan genç kızın, evlenirken de rızası alınmaktaydı (Tezcan 2000:23).

Bu dönemde vezirlik yapan Nizamülmülk'ün ünlü kitabı Siyasetname'de Türkistan hakanlarının devlet işlerini hatunlarla müzakere ettiklerini ve onların fikirlerini üstün tuttuklarını yazmaktadır (Sevinç 1987:35).

Anadolu'da birçok yeniliğe imza atmış Türk devletlerinden biri de Selçuklu Devleti'dir.

“Selçuk Türkleri Anadolu'ya X.yy'dan başlayarak egemen olmuşlardır.1071'de Bizans İmparatorunu esir ederek askerî bir üstünlükle Anadolu'ya giren Selçuklular, ilk devlet merkezlerini İznik'te kurmuşlardır. Bu akınlar sırasında Müslüman Türk kadını; erkeğin yanında olmuş, önceki hayatında da hareketli olan Türk kadını bu dönemde de pasif kalmamış, eve hapsolmemiş, hareket halinde görülmüştür (Şen 2008:21).

Anadolu Selçukluları zamanında Ahiliğe paralel olarak kurulan ve çok yönlü faaliyetlerde bulunan Bacıyan-ı Rum teşkilatı Türk kadınının sosyal hayattaki etkinliğinin bir diğer göstergesidir (İnan 2010:25). Anadolu'nun Türkleşmesinde de etkili olmuşlardır.

Selçuklu döneminde mimariye önem verildiği için kadınlar adına da çeşitli yapılar yapılmıştır. İran'daki Kirman şehrinde “Kutluğ Türkan Hastanesi” Türk kadınının adını taşır. Musul'da ise Erbil Atabey Gökbörü'nün yaptırdıkları arasında dul kadınlar için bir binanın olduğu görülmektedir (Şen 2008:21).

İbn-i Bibi'nin annesi Münecceme Yıldız Hatun astronomi ilmindeki geniş bilgisiyle Anadolu Selçuklu Sarayı'nda saygı görmüştür ve kendine değer verilmiştir (Şen 2008: 21). Böylece Selçuklu toplumunda kültürlü ve bilgili kadınların olduğunu görmekteyiz.

Bu dönemde kadınlar adına sağlık kuruluşları kurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Kayseri'de Gevher Nesibe Şifaiyesi, Dibrik'te Turan Melik Şifaiyesi, Kütahya'da Gülümser Hatun Yoncalı Ilıcası, Amasya'da Yıldız Hatun Ilıcası (Şen 2008: 22).

Selçuklu döneminde Anadolu şehirlerini gezen İbn-i Batuta'nın seyahatnamesinde ise; İbn-i Batuta gezdiği kentler hakkında şu ifadeleri kullanır: "Bu beldelerde bir zaviye yahut haneye insek komşularımız olan kadın ve erkekler hatırımızı soruştururlardı. Orada kadınlar örtünmezler. Oradan ayrılırken güya aynı kavimden imiş gibi, bize veda ederler ve kadınlar ağlayarak ayrılığımıza teessüf ettikleri (Şen 2008: 22; Sevinç 1987: 66) anlatılmaktadır.

İbn-i Battuta; sokakta, çarşıda, pazarda Türk kadınları yüzleri açık dolaşırlar. Bu kadınlar pazara yoğurt getirip satıyorlar, bunun karşılığında da kendi ihtiyaçlarını pazardan satın alıyorlar..”(Düzenli 2011: 21).

Bu bilgiler doğrultusunda diyebiliriz ki Selçuklu döneminde kadın aktiftir. Günlük yaşamda erkekle beraberdir. Eve kapatılmamıştır. Bilgili ve kültürlüdür. Kadınlara verilen değer sanatta, mimaride de önem taşımıştır. Yabancı erkeklere karşı da Türk dostluğunu, sıcaklığını göstermişlerdir.

2.2.1.5.Osmanlılar'da Kadın

Selçuklulardan sonra Osmanlı dönemindeki kadınların konumuna bakıldığında; bu dönemde kadın faziletli, kanaatkâr, namuslu, evine, eşine çok bağlı, mahcup tabiatlı, yabancı yanında çekingen fakat yakını yanında neşeli, canlı ve hareketlidir. Mutluluğu daima evinin çatısı altında arar. Aile mutluluğunu zedeleyecek hiçbir alışkanlığı yoktur (Çimen 2008:276).

Osmanlılarda kadın; aile içinde bir köle veya hizmetçi değildir, evinin hanımı ve yöneticisi statüsündedir. Erkeğe karşı aciz, beceriksiz haklarını bilmeyen ve aramayan kafes arkasında bir kadın değil, dinin ve hukukun kendisine tanıdığı hakları sonuna kadar kullanabilen bir kadındır (Çimen:2008:279).

Kadın her zaman erkeğinin yardımcısı olmuştur. Mesela İstanbul'daki tarihi yapılarda Osmanlı hanımlarının imzasıyla karşılaşırız. Gevher Nesibe, Mihrimah Sultan, Bezm-i Alem, Valide Sultan Camileri gibi...(Tarhan 2014:123).

Osmanlılar kadını bir zevk aracı, bir eşya olarak değil, cennetin kendileri vasıtasıyla kazanılacağı üstün değer olarak kabul edilmiştir (Çimen:2008:277). Kadın, dini yönden de yüceltilmiş. Kendisine saygı gösterilmesi istenmiştir.

Osmanlı döneminde kadına değer verilirken bazı haklardan da mahrum bırakılmıştır. Mirasta kadın, erkekten daha az bir hakka sahiptir. Kocasını ölen kadın iki çocuğu varsa sekizde bir, bir çocuğu varsa dörtte bir miras hakkına sahip olmuştur. Çocuğu yoksa yarısını alır. Kız çocukları mirasta bir, erkekler iki hisseye sahip olurdu (Şen 2008: 25). Böylece Osmanlı hukukunda bazı haklar kadınlara verilmezken Türk Medeni Kanunu sayesinde Türk kadınları boşanma, miras ve şahitlik gibi birçok hakka sahip olmuştur (Aytaç, Muzoğlu:2004:2).

Osmanlılar zamanında görüldüğü üzere, kadın erkeğin yanındadır. İslam dininin vermiş olduğu hakları kullanabilen, aktif bir bayandır. Osmanlılarda kadın, “evinin hanımı ve yöneticisi”, “Cennetin kaynağı” olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde mimaride de kadın isimleri yer almıştır. Ancak bazı sosyal hakları kısıtlanmıştır.

Kadın; anne, eş, ev kadını vs. unvanlarla aile içinde olduğu kadar, “kadın” kimliği ile de Türk toplumunda önemli bir yere sahip olmuştur (Yılmaz 2003:3; Günay, Bener 2011:167).

Eski Türklerde kadın, evi aydınlatan ışık ve yanan ocağın neşesi olarak değerlendirilmiştir (Aksoy 2010: 7; Eröz, Güler 1998: 65; Akkutay 1991: 56).

Eski Türk Devletleri'nde yani Hun, Göktürk, Uygur, Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı Döneminde hatun her zaman kağanın yanında bulunmuştur. Bu durum

kadınların siyasi hayatta yani devlet yönetiminde, ailede ve sosyal hayatta erkeklerin yanında söz sahibi olmalarını sağlamıştır.

2.2.1.6.Günümüz Türk Dünyası

2.2.1.6.1.Altay Türkleri

Altay Türkleri, kızını istemek için gittikleri evin reisi önünde diz çöküp şöyle diyorlardı:

“Evinin eşiği önünde,
Şimdi diz çöküyorum
Senin evine geldim
Baylığına sevindim
Evinin başını istemek için
Çözülmez bağlarla
Sağdıçlık biz bağlasın
Yanaklar nasıl ayrılmazsa
Zırhın yakası nasıl kopmazsa
Bizimle akrabalık bağları
Kayın kabuğunun katları gibi sağlam
İnce çift dikiş gibi sık olsun
Niyetim bıçağın sapını istemektir.
Kazanın kulpunu istemektir.” (Sevinç 1987: 68).

Metinde geçen “evin başı”, “bıçağın sapı”, “kazanın kulpu” ifadeleri genç kıza verilen önemi göstermektedir. Bir oğlan evinin kız isterken bile kıza ve kızın ailesine saygı içerisinde olduğu görülmektedir.

Eski Türk geleneğinde evlenmede kızın söz sahibi olduğunu, görücü usulü ile evlenme âdetinin olmadığını söyleyebiliriz. Günümüzde dahi görücü usulüyle evlenme görülse bile bu bir dayatmaya dayalı değildir. Aile, kızı mutlaka söz hakkı vermektedir.

Radlof da Altaylılar'da kadınla erkeğin arasında görüşmelerinin serbest olduğunu söyleyerek bu görüşü desteklemektedir (Şen 2008: 4).

Altay Türkleri'nde kadın ve erkek evlenince birbirlerine karşı son derece saygılıdır. Radloff diyor ki, Altaylılar'da “kadın erkeğe tamamıyla tabîdir, onun ismini anmaya cesaret edemez, ona seslenirken “apşıyağım”(efendim) der; kayınpederinin eşiğinden içeriye adım atamaz ve başını açıp ona gösteremez. Kadın, erkeğin her emrini yerine getirir ve onu her zaman desteklemeye çalışır. Buna karşılık erkek de kadına karşı belirgin bir saygı içindedir, başkaları yanında onu “apakayım”(karıcığım) diye çağırır, arkadaşları yanında hiçbir zaman onunla eğlenmez ve şakalaşmaz (Eröz, Güler 1998: 13).

2.2.1.6.2.Kerkük Türkleri

Kerkük Türkleri'nde kocaya “kişi” denir. Kadının kişisi, karısına avrad(hatun) der. Ancak karı koca birbirlerine isimleriyle hitap etmezler. Çocuklarının adlarını ekleyerek seslenirler, “Ahmet babası”, “Ahmet nenesi” gibi. Çocukları yoksa kadın kocasını “adamaka”, koca karısını “hatun” diye çağırır. Çocuk sevgisi fazladır, bir kadının birden fazla çocuk sahibi olması onun itibârını artırır. Çocuğa “uşşag” derler. Avrat, kişisine saygılıdır. Uşşaglarının babasıdır, dertdaşıdır. “Allah seni başımızdan eksik etmesin” diye dua ederler. Kişi ise uşşaglarının annesine bağlı ve hürmetkârdır (Eröz, Güler 1998:14-15).

2.2.1.6.3.Kazak Türkleri

Kazak Türkleri'nde kadınlar, kocalarına karşı daima hürmetkârdırlar. Gelin; hiçbir zaman kayınpederine, kayınvalidesine hatta kocasına uzaktan ve yakından diğer akrabalarına açık saçık görünmediği gibi, onların isimlerini dahi tam olarak

söyleyemez. Kazak Türkleri'nin gelinleri terbiyeleri ile ün salmıştır (Eröz, Güler 1998:14).

2.2.1.6.4.Moğol Türkleri

Türk tesirinin fazla olduğu Moğol imparatorluklarında kadına büyük değer verilmiştir. Ziyafetlerde kayın ağacından yapılmış taslar içinde sunulan kımız ikramı, önce kadınlardan başlatılmıştır. Kadınlar Cengiz Han'ın kurultay çalışmalarına da katılır, alınacak siyasî veya askerî kararlarda önemli rol oynarlardı (Sevinç 1987:34).

Moğollarda aile, anaerkil bir özellik göstermekteydi. Dıştan evlenme vardı. Evlenmede kızın rızasına ihtiyaç duyulmazdı. Çok evlilik yaygın olup dul kalan kadınların yeniden evlenmeleri yasaktı (Gündüz 2012: 8). Moğollarda kadın, çocuğu doğuncaya kadar kendi evinde kalırdı (Tezcan 2000:14). Kadına değer verilirken aynı zamanda özgürlüğü de kısıtlanmaktadır.

2.2.1.6.5.Kırgız Türkleri

Anadolu'da “hanım efendi” karşılığı olarak, Kırgızlar'da “evin gerçek sahibesi, baş kadın” için kullandıkları “baybeçe, baybiçe” sözü görülmektedir (Güler 1992:77; Gündüz 2012:4; Eröz, Güler 1998:59).

Kırgızlar'da aile pederşahi(ataerk) bir özellik gösterir. Evlenince genç kadın, kocasının aile dinine katıldığı için birtakım törenler yapılmıştır (Eröz, 1998:7-8).

2.2.1.6.6.Volga Bulgarları

Volga Bulgarları arasında evlenmek isteyen kişinin, istediği kızın başına örtü atması sonucu kız, onun eşi olmaktadır (Tezcan 2000:23).

Türk dünyasında Altay, Kerkük Türklerinde Moğollar'da eşler arasındaki saygı, ön plana çıkmaktadır. Kadınlara değer verilmiş, saygı gösterilmiştir. Kazak,

Volga Bulgarlarında ve kimi zaman Moğollarda ise kadınların hakları kısıtlanmıştır. Söz hakkına sahip değildir.

Geçmişten günümüze kadar çeşitli kültürlerde ve dinlerde kadının konumu farklılık göstermiştir. Kimi kültürlerde ve dinlerde kadına hiç değer verilmezken, bazı kültürler ve dinlerde ise kadın önemsenmiş, erkekle eşit seviyede tutulmuştur (İnan 2010:3).

Gerek dünya tarihinde gerekse Türk Dünyasında kadının aileye kabul edilmesini sağlayan unsurlardan biri çocuk sahibi olmasıdır. Erkek çocuğun olması daha ön plandadır.

2.2.1.6.7.Sibirya Türkleri

Sibirya şamanlarına göre en güçlü şaman kadındır. Bu sebeple kadın şamanlara “ateşi koruyan” anlamında utkan/udagan unvanı verilir (İnan 2010:37). Kadın şamanlar hakkında rivayet edilen bilgiler incelendiğinde Türk kadınının dini hayatta da söz ve konum sahibi olduğu görülür. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra da kadının dini hayattaki yerinde çok fazla değişiklik olmadığı görülür.

Türklerde, din adamlığından ziyade, genel olarak hastaları tedavi, yağmur yağdırma ve gelecekte haber verme gibi sihirsel işlerle uğraşan kamlar (Şamanlar) arasında kadın kamlarda bulunmaktadır. Hatta Sibirya’daki en güçlü şamanın ateşi koruyan ve *Utkan* unvanı verilen kadın olduğu rivayet edilmektedir (Aksoy 2010:15; Sevinç 2007:29).

Kadın şaman, sadece günümüz Sibirya Türkleri’nde değil, tarihi kayıtlarda da geçmektedir.

Tarihi delillere bakıldığında kadın şamanların olduğu görülür. Mesela; Taba devletinin dini törenlerinde kadın şamanların yer aldığı; kaybolan bir Cücen prensini kadın şamanın bulduğu rivayet edilir. Hatta tanrının ilk şaman olarak bir kadını seçtiği, insanların zamanla bu adeti değiştirerek erkekleri de şaman yaptıklarına dair bilgiler de vardır (İnan 2010: 35-36).

Kadınların din adamı olabilmesine olanak tanınması- Tölesler’de kadın şamanlar bulunması- Eski Türklerde; kadının sosyal yaşamın en önemli aktörlerinden birisi olduğunun göstergesidir (Dulum 2006: 7).

2.3.Türk Halk Edebiyatında Kadın

Dede Korkut destanında kadınlarla ilgili dikkat çekici dörtlü bir sınıflamaya rastlarız.

Karılar dört türdür. Birisi solduran soptur, birisi dolduran toptur, birisi evin dayığıdır.(desteği), biri de ne kadar dersin bayağıdır (Eröz, Güler 1998: 18; Türkdoğan 1992: 50; Türköne 1995: 220; Kaya 2002: 51; İnan 2010: 41).

Bu kadınların en ideali “evin dayığı” yani desteği olan kadındır. Evini çekip çeviren ve eşini lâyıkıyla temsil eden kadın tipidir. Solduran sop, müsrif kadın tipini; dolduran top, dedikoducu kadın tipini; bayağı kadın ise eşini mahcup eden kadın tipini temsil eder (Türkdoğan 1992: 50; Türköne 1995:220; İnan 2010: 41).

Türk Halk edebiyatı ürünlerinde Türk kızları ve kadınları hakkında iffeti, güzelliği, sadakati, cesurluğu gibi birçok özellik ortaya konulmuştur.

2.3.1.Orhun Abideleri(bknz:Göktürkler)

Türk kızlarını, diğer milletlerin kızlarından ayıran en önemli özelliği Türk toplumunun genç kızlarda “bekaret”e önem vermesidir..

“Bekâret” anlayışı Türkler’de, İslamiyet’ten önce de vardı. Türkler “bakire kız” için “yinkçe kız” yani “ince kız” diyorlardı. Bakire kıza, halk dilinde ve biraz da kabaca “kapağlıg kız” deniyordu (Türkdoğan 1992:36; Tezcan 2000:15; Şen 2008:3). Sadece kız sözü bile bakire anlayışını içine alabiliyordu. Kaşgarlı Mahmut’un çok eski bir atasözüne göre “kızı yani bakireyi kalın verebilen alabilirdi”. Bekâret evlilikte aranan önemli bir konudur.

Göktürk yazıtlarında ise “bakire” karşılığı olarak kullanılan söz “silig” veya “silig kız oğlu” idi. Aslında Eski Türkçe’deki silig ve silig sözü, “temiz, saf” demektir (Eröz, Güler 1998:63).

Kadın adları arasında temiz, erdemli anlamına gelen Hun, Sabir ve Uygur Arıg, Uygur silig, Kazan Sılu gibi kelimeler bulunmaktadır (Türkdoğan 1992:46).

2.3.2. Kutadgu Bilig

Yusuf Has Hacıp, Hz. Muhammed’in bir hadisinden hareketle evlenilecek kadında özellikle zenginlik, asalet, güzellik ve takva olmak üzere dört şey arandığını fakat bunların en önemlisinin de takva olduğunu belirtir (Kara 1991: 65-66). Fizikî güzellik üzerinde durulmamış, kadının güzelliği onun tavır ve hareketidir denilerek terbiyeye ve mâneviyata önem verilmiştir: *Tişi körki kıl ol biligli bilir* (Ahlâkı dürüst olan kimse güzel görünür; kadının güzelliği tavır ve hareketidir; bunu bilen bilir.) (Anıl 2004: 6). Takva sahibi olan kadında her dört özellik bir arada bulunur.

Kutadgu Bilig’e göre, Selçuklu kültür çevresinde Türk kadınında takvâ yanında, “hâyâ” sahibi, “temiz”, “el değmemiş”, “başka erkek yüzü görmemiş”olmalıydı. Yusuf Has Hacıp eserinde “evlenme” bahsinde; “eğer evlenmek istersen, çok dikkatli ol ve iyi bir kız ara. Alacaksan el değmemiş ve senden başka erkek yüzü görmemiş olan bir aile kızı almaya çalış. Böylesi seni sever ve senden başkasını tanımaz, yakışık olmayan münasebetsiz hareketlerde bulunmaz.”(Eröz, Güler 1998: 61; Günay 2000:6; Kara 1991: 65-66).diye belirtir.

Kutadgu Bilig’teki beyitlerde kız; tavrı, güzelliği, kendisini sevdirmesi, namuslu oluşu bakımından olumlu bir bakış açısıyla değerlendirilir (Anıl 2004:2).

Genç kızlarda bekâreti, iffeti ön planda tutan Türk milleti; evlilik yaşına gelen kızların da bir an önce evlendirilmesini Kutadgu Bilig’le bize aktarmıştır.

Kutadgu Bilig’de *Ökünç birle ölgey özüng igsizin* (Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma, yoksa hastalığa lüzum kalmadan, yalnız bu pişmanlık seni öldürür.) Bu beyitte evlilik çağına gelen kızların çok bekletilmeden olabilecek yanlış davranışlardan korunması, iyi bir evlilik yapması için bir an önce evlendirilmesini

öğütlenir. Çünkü İslâmiyet'e göre babanın görevlerinden biri de evlilik çağına gelmiş oğul ya da kızı evlendirmektir. Ayrıca zamanında evlendirilmeyen kızın ileri yaşlarda evlenememe gibi bir riski de vardır (Anıl 2004:3).

İslâmiyet öncesi Türk kültüründe “ıffet” ve “sadakat” sembolü olarak saygın bir konumu olan kadın kavramının Kutadgu Bilig'de de zedelendiğini görürüz. Bazı beyitlerde kadın, çocuklarla birlikte erkeğin kuvvetini kesen bir engel, evde muhafaza edilmesi gereken, vefasız, kendini kontrol edemeyen, iradesiz, erkeklerin mahvoluşuna sebep olarak gösterilmektedir

Kalı çıksa yitrür könilik yolu(Kadını evden dışarı bırakma; eğer çıkarsa, doğru yoldan şaşar.)

Közi kança baksa bu köngli naru(Bunlarda öteden beri vefa yoktur; gözler nereye bakarsa, gönülleri oraya akar.)(Anıl 2004:6).

"Kadını boş bırakma, kapalı tut"

"Korkak insanlar kadınlara benzerler"

"Aslında bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa iyi olur; eğer dünyaya gelirse onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır."

"Yemekte içmekte kadını erkeklere katma. Katarsan ölçüyü kaçıırırlar."

"Kadının aslı ettir, eti muhafaza etmeli, gözetmezsen et kokar."

"Evin kapısını kilitle, eve erkek sokma."

"Bunlarda vefa yoktur."

"Kadının meyvası zehirdir."

"Erkek insan sözünden dönmez, dönenleri sen kadın bil."

Görüldüğü gibi, Yusuf Has Hacib'e göre, kadınlar güvenilmez, vefasız, korkak, yalancı ve ikiyüzlüdürler (Türküne 1995: 200-201).

Karı sözüne uyan adam değildir.

Karıdan hayır gelmez.

Karının bir akli erkeğin dokuz akli vardır.

Karıya bakanın aklı az olur(Kaya 2002:53).

Bunların dışında eserde daha birçok söz, kadını eleştirmektedir.

Kutadgu Bilig'deki kadınlarla ilgili olan bu sözler Yusuf Has Hacıp'in kendi düşüncesi değildir. Müslüman olmayanlara dini benimsetmek amacıyla yazılan bu eserde yabancı tesirler kadınlarla ilgili düşüncelerde etkili olmuştur.Arap kültürü(İnan 2010:48)Çin ve Hint kültürleri; Şamanizm gibi birçok kültürün tesiri bulunmaktadır (Türköne, 1995:193).

2.3.3.Divan-ü Lûgat'it Türk

DLT'de kadınlar, savaşçı ve avcı- kahraman erkeğe göre yine ikinci planda, onun koruması altındadırlar ama iffetli, sadık, akıllı ve dürüsttürler (Türköne 1995:215).

DLT'de iffet ve bekâret de kadında yüceltilen değerlerdir. Temizlik, beden ve ruh temizliğini bir arada ifade ediyor. Mesela, "altın özü" ve "ertini özü" kadınları övmek, yüceltmek için kullanılan nitelendirmelerdir. Birincisi "altın gibi temiz ruhlu kadın", ikincisi "bedeni inci gibi temiz olan kadın" demektir (Türköne 1995:202). Bakire kızlar için “kapaklıg kız, yinçe kız” denilmektedir (Özdarıcı 2008: 4).

DLT'de geçen “kadın”la ilgili atasözleri şu şekildedir:

Kız birle küreşme, kısrak birle yarışma: Kızla güreşe tutuşma çünkü kızlarkuvvetli olup seni yenebilir, kısrakla yarışma, kısrak attan daha çeviktir.

Kılnu bilse kızıl kedher, yaranı bilse yaşıl kedher: Kendini sevdirmek isteyen kadın kırmızı, nazlanmak isteyen kadın yeşil giyer. (Özdarıcı 2008: 25).

Yüfüşlüg kelin, küdhegü yafaş bolur: Armağanı çok olan gelin, damadı yumuşak huylu bulur. Çünkü çeyizi çok olduğundan damat ona saygı gösterir (Özdarıcı 2008: 26).

DLT'de genel olarak kadında; anlayış, sabır, olgunluk, sevimlilik, temizlik ve güzellik değerleri ön planda bulunmaktadır (Kaya 2002:52). Bunun yanında az da olsa kadınla ilgili olumsuz adlandırmalar da vardır: Kadın bazen de “düşmüş kadın” olarak nitelenir: “ortaya düşmüş” (ekek işler, ersek), “oynak” (kiçin-, oxşagu,

oyunakışlar, oynaş), “arsız ve yüzşüz” (ekeklik) gibi sıfatlarla nitelenir ve söz konusu yönüne vurgu yapılır (Özdarıcı 2008: 2).

Kadına ve genç kıza verilen değeri ve Türk kadının özelliklerini; mitolojide, destanlarda, masallarda, efsanelerde, halk hikâyelerinde, seyahatnamelerde, türkülerde, atasözlerinde de görmek mümkündür.

2.3.4.Mitoloji

Mitolojide Ana Tanrıça “Kybele” kadar, hiçbir tanrı çok çeşitli adlar ve sıfatlarla anılmamıştır. Kültepe Asur’a tabletlerinde onun adına “Kubaba” olarak rastlanır. Boğazköy Hitit tabletlerinde adı “Arinna” dır, “Hepat”tır. Sümer kaynaklarında Marianna’dır (Göğebakan 2011:12). Daha birçok isme sahiptir.

Türklerin yaratılışı hakkındaki en eski inançlarını yansıtan Yaratılış destanında, kainatın yaratılması için Kayra Han Ülgün Ata’ya ilham veren, Akine(Ak ana) adlı güzel bir kadın hayalidir (Ögel 1993:1.c,433; Kaya 2002: 3; Sadıç 2008:24). Şayet “ Akine” olmasaydı, Ülgün Ata ilhamsız kalacak ve hiçbir şey yaratmayı düşünemeyecekti (Duvarcı 1991:393; İnan 1968:274).

Kadının, erkeğin hayatındaki rolünü destanlarımızda da görmekteyiz. Yaratılış Destanı’na göre kadın kâinatın yaratılışına sebep olan ilham kaynağı olarak görölmüştür (Gündüz 2012:4; İnan 1968:274; Aksoy 2010: 12).

Türk mitolojisinde Ak Ana’dan başka koruyucu diş ruh olarak bilinen “Umay”, “Ayısıt”, “Ana Maygıl” ve “İnkey” yer almaktadır (İnan 2010:44).

“Ayısıt”; hamile kadınları koruyan diş ruhtur. “Ana Maygıl”; ulusu koruyan diş ruhtur, “ulus anası” olarak isimlendirilir. “İnkey” de aynı görevi yapar ve “il enesi” olarak bilinir (İnan 2010:45).

Türk mitolojisinde kadınları ve çocukları koruyan “Umay” adlı bir kadın ilahe bulunmaktadır. Eski Türk inancına göre kadınlar onun sayesinde hamile kalır, doğum yaparken bu ilahe yardımcı olur. Çocuk doğduktan konuşuncaya ve yürüyünceye kadar çocuğu yalnız bırakmaz (Dulum 2006: 6; Altan 1991:112). Orhun yazıtlarında, Bilge Kağan anasından “Umay anam hatun” diye söz ederken, Divanü

Lügatit Türk'te de “Umaya tapınsa oğul bulur” (Sadıç 2008:45) şeklinde ifade edilen atasözü bu inancın varlığını ortaya koymaktadır.

2.3.5.Destan-Dede Korkut

Destan kahramanları, milletin tarihini, insan tipi özelliklerini, ülkülerini, kendi hayat ve maceraları etrafında toplanan çok büyük kahramanlardır. Bu kahramanlar sıradan kişiler değil, milletlerin hayatında önemli rol oynayan, onların kaderini etkileyen kişilerdir. Millete baş olan bu kişilerin, davranışları ve hayat tarzları itibariyle örnek ve üstün olmaları gerekir. Bu yüzden destan kahramanlarının eşleri ve anneleri de sıradan kadınlar değil, pek çok meziyeti olan kişilerdir (Duvarcı 1991:393). Destan kahramanlarının hemen hepsi, annelerinin veya kız kardeşlerinin nezaretinde büyümüşlerdir. Kadın, tıpkı at ve demir gibi kahramanların daima yanındadır ve kahramanın kuvvet kaynağıdır (Sevinç 1987:18-19; İnan 1968:275-276).

Türk destanlarında kadınlar; bazen ailenin reisi, bazen eşinin vefakâr arkadaşı, en önemlisi de kutsal çocuklarının annesi olarak karşımıza çıkmıştır (Duvarcı 1991:393; Sevinç 1987: 9).

Destanlarda olduğu gibi Dede Korkut hikayelerinde de“anne hakkı Tanrı hakkı” ile bir tutulmuştur (Gündüz 2012:2; Türköne 1995: 218; Dulum 2006:5; İnan 2010:30). Dede Korkut'ta “*anaya el kalkmaz ve söz söylenmez. Çünkü ana hakkı yanında Tanrı hakkı vardır*” ifadeleri sıkça geçmektedir (Aksoy 2010:10; Eröz, Güler 1998:57).Tanrı hakkı ile bir tutulması annenin değerini arttırmıştır

Türk çocuklarının annesi olmak gibi fevkalâde üstün meziyetinden dolayı çoğu zaman insan gibi değil, karanlıkları aydınlatan bir ışık manzumesi, erişilmesi, dokunulması, koklanması kısacası beş duyu ile kavranması mümkün olmayan (Gündüz 2012: 4) ilâhi bir nur huzmesi, iyiliği ve yiğitliği telkin eden bir melek olmuştur (Sevinç 1987: 11; Sevinç 2007:9).

Mesela Yaratılış destanında yaratmak ilhamını veren Akana, ışıktan yaratılmış bir kadındır (Sevinç 1987: 12).

Oğuz Kağan'ın ilk karısı karanlığı yarararak gökten inen mavi bir ışıktan, ikinci karısı ise kutsal bir ağaçtan doğmuş insanüstü varlıklardır (Gündüz 2012: 4; Sevinç 1987:12; Sadıç 2008:24).

Türk destanlarında kadın, erkeğin daima yanındadır. Onların güç ve ilham kaynağıdır (Sadıç 2008:24).

Türk destan kahramanlarının eşleri, genellikle Tanrı tarafından gönderilmiş kutsal kadınlardır. Türk destan ve mitolojisinde erkekler insanî, kadınlar ise ruhanî şekle bürünmüştür (Ögel 1971:432-433). Oğuz destanı'nda Oğuz Han'ın her iki hatunu da kutsal kadınlardır (Sevinç 2007:11).

Göktürklere ait olan Bozkurt destanında ise “kadın” ilahi özelliklere sahip, kutsal bir varlık olarak geçer. Bu da Göktürklerin kadına bakış açısını yansıtır (Şen 2008:14).

Uygur destanı'nda Böğü Han semavî ışıktan doğmuştur (Sevinç 1987:12).

Destanlarda kadınlar kutsal olarak geçmektedir. Ancak Türk milleti kadın uğruna devleti için kutsal olanı vermekten de çekinmemişler. Uygur kağanı Göç destanında Çinli prenses ile evlenmek için kutlu taşı verir. Bunun üzerine göç ederler (Şen 2008:16). Kadına olan sevgiyi göstermektedir.

Destan kahramanları eşlerinin, kız kardeşlerinin yanında olup onlara her zaman yardımcı olmuştur.

Altay destanlarında kahramanlar, eşleri ve kız kardeşlerinin, sadakat ve gayreti sayesinde ölüm ve felaketten kurtulmuşlardır (Sevinç 1987: 18).

Destanda Manas sefer hazırlığı yaparken, yoldaşı, Manas'ın karısı Kanıkey'e danışır. Kanıkey, ordunun bir gün daha sabretmesini uygun bulur. Ancak, Manas'ın yoldaşından "Bizim için zamanın önemi büyüktür. Egerlerimizi yataklarla değiştiremeyiz!" cevabını alır. Bunun üzerine, Kanıkey'in onlara gidecekleri yol hakkında ve Çinliler hakkında bilgiler verdiği, soğuktan ve sıcaktan korunmanın yollarını öğrettiği görülmektedir. Demek ki Kanıkey, bilge bir hatundur (Türköne 1995:216).

Türeyiş destanında da Böğü Kağan'a yol gösteren bir kızdır. Genç kızın kağana akıl verecek derecede söz sahibi olduğunun açık bir delilidir (Şen 2008: 16).

Türk toplumunda güzellik konusunda kadın ayrıcalıklı kabul edilir. Türk kadınının fiziki özellikleri halk edebiyatına şu şekilde yansımıştır:

Dede Korkut hikâyelerinde kadının tarifi dikkat çekmektedir:

“Beri gelsene başım bahtı, evim tahtı!

Evden çıkıp yürüyende selvi boylum,

Kurulu yaya benzer çatma kaşım

İkiz badem sığmayan dar ağızlım,

Güz elmasına benzer al yanaklım,

Kadınım, direğim, dölüğüm!”

(Yılmaz 2003:6; Çimen:2008:114; Duvarcı 1991:398; Sevinç 2007:28; Eröz, Güler 1998:60; İnan 2010:40) kadını yücelterek tasvir etmiştir.

Manas Destanı’nda ise kadın; “rüzgârda saz gibi sallanan”, “pembe yüzlü”, “su gibi şeffaf çehreli”, “kaz gibi uzun ve güzel boyunlu”, “ince belli” olarak tarif edilir (Günay 1997: 61).

Oğuz Destanı’nda Türk kadının güzelliği “gülen gözler, kutup yıldızları, ırmak dalgası saçlar, inci gibi dişler ve süt gibi, kırmızı gibi olup eriyişler” şeklinde tasvir edilir (Sevinç 2007:14; Sadiç 2008:26).

Destanlarda kadınların güzelliği ön plandadır ancak iyi bir eş olarak kadında fizikî güzellik ile ruh güzelliği, maharet, takva, asalet sahibi olmak gibi özellikler bir arada aranmaktadır. Kadınların akıllı ve marifetli olmaları onların statüsü ile yakından ilgili görülmektedir (Çimen 2008:152).

Eserlerde güzelliği ile dile gelen Türk kadını diğer birçok özelliğiyle de başka milletlerin kadınlarından farklılık göstermiştir:

Dede Korkut’ta Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı’nın eş olarak seçeceği kadının özellikleri arasınday^ğitlik, ataklık ve cesaret ön plandadır:

“-Baba, ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmiş olmalı, ben Karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı; ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış,

bana baş getirmiş olmalı.” demektedir. Kanlı Koca’nın cevabı da ilginçtir (İnan 1968:277; Sevinç 2007:28; Kaya 2002: 51; İnan 2010:39; Şen 2008:24):

“-Oğul, sen kız istemezmişsin, bir cılasın bahadır istermişsin.”

Kızlar da, eşlerini seçerken aynı nitelikleri ararlar. Banı Çiçek, bir fırsatını bulup beşik kertme nişanlısı Beyrek’in kuvvetini dener. Geyik avında kendisini dadı gibi göstererek “Ben Banı Çiçek’in dadısıyım, gel şimdi seninle ava çıkalım.Eğer senin atın beni benim atımı geçerse, onun atını da geçersin, seninle ok atalım, senin okun beni geçerse onu da geçersin, seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin” dedi (Duvarcı 1991: 398; Gündüz 2012: 5; Sevinç 1987:19-20; Türköne 1995: 217). Eski Türk toplumunda, kızların evleneceği genci seçme hürriyeti bulunduğunu göstermektedir bu gelenek, kızların erkekler gibi iyi ata binmek, ok atmak, kılıç-kalkan kullanmak üzere yetiştirildiklerinin ve erkekler gibi dövüştüklerinin yani her alanda erkeklerle denk olduklarını bize ispat etmektedir (Aksoy 2010: 11).

Kaşgarlı’ya göre “bazı Türk çevrelerinde evlenebilmek için müstakbel gelini at koşturmakta, ok atmakta ve güreşte yenmek” (Türkdoğan 1992: 44-45)gerekmektedir.

Genç kızları yiğitliğiyle ilgili olarak Marko Polo, ünlü seyahatnamesinde, Türkistan hükümdarı Kaydu Han’ın kızı ile ilgili bir hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

“Kaydu’nun bir kızı vardı. Ayyürek idi. Tatarca’da “dolunay” anlamına gelir. Ayyürek güçlü cesur bir kızdı. Ülkede bileğini bükecek bir kız daha yoktu. Cesaretle, kuvvette nice erkeği pes ettirmiş, nicesini ok atmada, kılıçla vuruşmada alt etmişti (Sevinç 1987:38).

Yine Manas Destanı’nda ise kahraman Manas’a zehir verilerek atıldığı çukurdan kurtaran eşi Kanikey Hatun ile oğlu Uruz’u kurtarmak için düşman ile savaşan Kazan Bey’in karısı Burla Hatun kadın kahramanlardan birkaçıdır (Gündüz 2012:5).

Anlaşılan o ki, Türk kadını da erkeği kadar yürekli, gözü pek ve savaşçıdır (Yılmaz 2003:6). Çünkü göçebe hayat tarzı, düşmanlarla iç içe olmaları kadını da erkeği gibi güçlü yapmıştır.

Güzelliği ve yiğitliği ile tanınan Türk kadınının ahlakî yönden de diğer kadınlardan daha değerlidir. Namusunu koruması ve sevdiğine bağlılığı bakımından üstündür.

Dede Korkut hikâyelerindeki kadının ilk erkeği kocası olduğunu “Göz açuban gördüğüm, gönül verip sevdiğim” mısralarından anlıyoruz (Yılmaz 2003:7; Duvarcı 1991:398).

Hatunlarına “körklüm(güzelim)” şeklinde hitap eden Türk destan kahramanları eşlerine karşı sevgi, saygı içerisindedir (Sevinç 2007: 18; Sevinç 1987:17).

Sevdiği erkeğin yaşaması için kadının canını uğruna feda etmeye gönüllü olduğunu Deli Dumrul Hikâyesi’nde görüyoruz. Azrail ile mücadelesinde mağlup olan Deli Dumrul ölmeye mahkûmdur. Azrail canını almaya gelmiştir fakat canına karşılık can bulduğu takdirde bağışlanacaktır. Dumrul’a karısı, canını vermeyi seve seve kabul eder (Seyidoğlu 1991:403; İnan 1968:277; İnan 2010:40; Şen 2008:24; Sadıç 2008:31).

Manas destanında Kanıkey’in iffetli olması vurgulanmaktadır.

Biricik kızım Kanıkey

Yalnız bacadan gün gördü

Suyu yalnız evde içti

Seçilmiş atlara bindi

Uzaktan gelme bal yedi

İnce elbise ile rüzgâra çıkmadı

Soğuk nedir hiç bilmedi

Hiç gece kapıya çıkmadı

Dünden kalma yemek yemedi (Tezcan 2000:27).

Dede Korkut hikâyesinde kocasını savaşa gönderen Oğuz kadını:

“Yiğidim men sana bir yıl bakam

Bir yıl da gelmezsen iki yıl bakam

İki yıl da gelmezsen üç yıl, dört yıl bakam

Dört yıl da gelmez isen beş yıl, altı yıl bakam

Altı yıl ayırdına çadır dikem

Gelenden gidenden haber soram

Hayır haber getirene at, don verem

Kaftanlar geydürem

Şer haber getirenin başın kesem

Erkek sineği üzerime kondurmayam”(Çimen:2008:186-187; Güler1992:77; Eröz,Güler 1998,60; Sevinç 2007:21)der.

Altay silsilesinde kadın adını taşıyan bir dağ vardır. Bu dağın garip bir hali vardır, dağdaki hava değişmelerinde ağlar gibi bir ses gelir. Bu dağ, Altay Türklerinde kadın hakkında söylenen birçok şairâne destanlara konu olmuştur. Bu destanlardaki kadının sadakati, harpte öldürülmüş zevcine ağlaması, tanrıdan kıyamete kadar ağlamak için dağ yapması ricaları terennüm olunur. Ağlamasını işiten her Altaylı, Türk kadınlığının sadakati ve nihayetsiz muhabbeti önünde secde eder (İnan: 1968:275; Sevinç 2007:25; Sevinç 1987:27; İnan 2010:45-46).

Marko Polo’ya göre de, Türk kadınları “bütün dünyanın en temiz ve ahlaklı kadınlarıdır.” (Yılmaz 2003:8).

Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden Manas Destanı’nda da Türk kadınının iffetli karakterine dikkat çekilir:

“Manas Destanında, güzelliği ile erkeklerin beğendiği hatta düşmanlıklara, silahlı mücadeleye yol açan üç kadın vardır: Bu üç kadın da, yüzleri ve vücutları güzel olduğu gibi ahlakları da yüksek kadınlardır. Manas’ın karısı Kanıkey, Kökçö’nün karısı Ak- Erkeç, Almambet’in tutulduğu ve evlendiği Altınay. Bu kadınların üçü de; hem güzel, hem iffetli, hem akıllıdır. Evlendikleri erkekler ise,

onları her üç özelliklerinden dolayı için için kıskanır, rahatsızlık duyarlar; kıskançlık gibi beşerî bir durum bir kenara, Batı hatta Hint destanlarında rastlanmayan durum kadınların iffetli konumudur.”(Yılmaz 2004:114).

Manas Destanı’nda Manas’ın evlendiği Akılay, Kara Börük savaş ganimetidir, Kanıkey ise geleneklere göre evlendiği kadındır. Akılay, kıskanç ve acımasız bir kadındır, Kanıkey ise tam tersine Manas’a yol gösteren, vefakâr, sadık bir eştir. Kanıkey, nişanlısı Manas’ın kendisiyle birlikte kalmasına karşı çıkar. Onun karşı çıktığı nokta tamamen “ ataerkil yapı”ya has bir iffet anlayışıdır:

"Atam Temir Han'ın

At bağlamadığı ahıra

At bağlayan kimdin?

Kamçı takılmayan kapısına

Kamçı takan kimdin?

Kuş kondurmadığı tüneğe

Kuş konduran kimdin?

Baytal/ kırsağın ballı kımızını

Susayıp yutan kimdir?

Kanıkey’in iffeti burada babasına bağlı bir şekilde gösterilmiştir. Kanıkey, Manas’a çıkışır, bıçağını çekip tehdit eder. Destanın diğer bölümlerinde Kanıkey, Manas’a yol gösterir (Kaya 2002: 51).

Türk töresine göre böyle kadınlara saygı duymak gerekir. Turfan harabelerinde bulunan bir Uygur türküsünde “ayıpsız kadına erkeğin boyun eğmesi gerek” geçiyordu (Çimen:2008:149; Sevinç 2007:90; Aksoy 2010:8).

Mehmet Eröz’ün kitabında bu dize şu şekilde geçmektedir:

“Ayıpsız kadın önünde

Başı eğmek gerek

O zaman temizlik ile

Hayat kılmış gerek

Hakikaten temiz olsa

Ona can vermek gerek”

Uygur Türkçesinin bugünkü karşılığında evine bağlı, iffetli bir kadına duyulması gereken saygı anlatılmaktadır (Eröz, Güler 1998:21-22).

Kadın, erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anasıdır. Sahip olduğu statü ve haklardan dolayı hanların, hakanların, cengaverlerin önünde saygıyla eğildikleri bir şeref abidesidir (Çimen 2008:14).

Karakırgızların, Manas destanlarında kadın evin talih ve namusunun muhafızı olarak tasvir edilir. Kahramanları, ciddiyet ve soğukkanlılıklarını kaybederek, ahlak dışı bir iş yapacakları dakikada onları kadın kurtarır. Kadının sözüne kulak asılmadığı gün kahramanın ölümüdür (İnan 1968:276; Sevinç 2007:21; Sevinç 1987:20-21; Sadıç 2008:25).

Hemen hemen bütün Türk destanlarında sarsılmaz bir karı-koca saygı, sevgi ve sadakati vardır (Sevinç 1987:21).

Türk kadınları tarih boyunca gayet serbest oldukları halde, son derece iffetli, namuslu, erdemli, aile ocağına, kocasına ve çocuklarına bağlıydılar (Eröz,Güler 1998:29).

Türk kadınları namus ve faziletin temsilcisidir. Türklerde, diğer toplumlarla mukayese edilmeyecek derecede sağlam bir iffet ve namus anlayışı vardı. Bu iffet ve namus anlayışının onların sadece örf ve adetlerinden doğan sosyal bir ahlaktan ziyade, birçok destanda görüldüğü gibi, Gök (ulu) Tanrı inancına dayalı dini ve milli bir ahlaktır. Bu ahlak sayesinde eski Türk toplumunda kadın, sosyal hayatın her

alanında erkekle birlikte yer almış ve statü bakımından erkeğe eşit olmuştur (Aksoy 2010: 15).

Kadının destanlardaki yeri, sosyal hayattaki konumu ile aynıdır. Türk toplumunda kadın bazen aile reisi fakat her zaman Türk evinin direği, erkeğinin vefalı arkadaşı, en mühim olarak da mukaddes Türk çocuklarının annesidir (Sadıç 2008:27).

Türk kadınının hususiyetleri, ahlak ve namus anlayışı, iffetli olması hali, sadakati, ailesine ve evine muhabbeti, merhameti, doğruluğu, kocasına saygısı gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Bu da Türk ailesinde sarsılmaz bir karı-koca, saygı-sevgi ve sadakati olduğunu göstermektedir (Aksoy 2010: 8).

2.3.6.Masal

Türk geleneği içinde daha çok kadınlar, tarafından anlatılmaktadır. Bu sebeple, masallarda kadın kahramanlar da erkek kahramanlar kadar etkili ve belirgindir (Sadıç 2008:39).

Türk masallarında kadınlar genç, yaşlı, fakir, zengin gibi özelliklerle yer alırlar. Ayrıca kadınlar, masallarda olay örgüsündeki rollerine göre şu şekilde de belirtilebilirler: "1.Mutluluğu yakalamak için uğraş veren olayların gidişini yönlendiren akıllı, vefalı, özverili, direşken kadınlar, 2. Kıskanç ve iftiracı kadınlar. 3. Kötü kalpli üvey anneler, büyücü kadınlar ve acımasız dev anaları. 4.Cinsel tacize uğrayan kadınlar. 5.Eşlerine ihanet eden kadınlar. 6.Yalan ve kurnazlıkla mutluluğa ulaşmak isteyen kadınlar. 7.Akılsız; beceriksiz; sağduyusuz kadınlar." (Kaya 2002:51)olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kuru Narla Oyalı Peşkir” adlı masalında ise kız çocuğunun doğumunun uğursuzluk getirdiği inancı vardır: *“Kızı doğduğundan bu yana padişahın ne kadar doğru işi varsa eğrilmiş; neye uzansa elinde kalır, her şeyi yüzüne gözüne bulaştırır, bütün bu tersliklerin nedeni diye hep kızını bellermiş. ‘Ah, ah!’ dermiş. ‘Oğlum olmadı tahtıma oturacak, kızım oldu başıma kakılacak. Kızın mı var? Derdin var. Kız kısmından ne köy olur ne kasaba; kendi haline bıraksan ya davulcuya varır, ya zurnacıya. Kızından gelen öğün olmaz, o da vaktinde gelmez. ‘En iyisi ben bu kızı*

*kovarım, sonra derdime yanarım. Hiç olmazsa ters giden işlerim düzelir, eğrilerim doğrulur.’ Padişah baba, gece sabaha karşı vermiş eline çıkını ‘Var git yoluna, çıkma bir daha karşıma!’ demiş, kızı sokağa atıvermiş.”*Kız bir ninenin kulübesine gelir. Ninenin tembel oğluna, her işi annesine yaptırdığı için kızar ve onu bir güzel döver. Oğlan, kızıdan korkar ve her dediğini yapar. Oğlana bir kuyunun dibinde karşılaştığı ak sakallı adam, kuru nar ile oyalı peşkir verir. Padişahın kızı, narı ısırınca inci elmas saçılır. Peşkirin içinden de yüzlerce asker çıkar. Büyük bir saray yaptırıp mutlu yaşarlar (Yakıcı, Güneş 2005:3).

2.3.7.Efsane

Evlilikte sadakat, bağlılık ve namus kavramının ne kadar güçlü olduğunu “Taşkent’in Her Dem Tazeleri” adlı efsanesinde de görülmektedir:

Alâeddin Keykubat, çok sıcak bir günde atıyla dolaşırken susar ve yolda rastgeldiği bir hanımdan su ister. Kadın ona içinde çam dallarından bir tutam serptiği tasla su verir. Yolcunun hararetli olduğunu görmüş birdenbire içip hasta olmasını istememiştir. Sultan bunu öğrenince kadının adını sorar. Kadının verdiği cevap: “Adım başkasına bağışlandı sen kusurumu bana bağışla” olur (Seyidoğlu 1991:402).

Efsanelerde karşımıza çıkan ermiş kadınlar da artık manevî alanda erkekler kadar saygındırlar. Bu metinlerde Kız Evliya'dan Mümine Harun'a kadar pek çok kadının kadınlığından öte dini anlamda gösterdiği olağanüstülükler ön plana geçmiştir. Bu kadınların tarihi arka planında ise Osmanlı'nın kuruluşunda önemli yararlıklar göstermiş Bacıyan-ı Rum geleneğini de belirtmek gerekir. Boş Beşik'ten Ezo Gelin'e kadar ise genelde kadının yaşadığı sosyal ve ekonomik zor şartlar dikkati çeker. “Taş kesilme motifi”nin olduğu efsanelerde ise gelinlerin, kadınların da taş kesildiği görülür. Bunun sebebi ise zor durumda kalan insanların Allah'a dua etmesi sonucunda taş kesilerek kurtulmalarıdır. Mesela, gelin alayının yolu, gelinin diğer aşığının adamları tarafından kesilir. Gelin dua eder ve taş kesilir. Bu efsanelerde amaç; ders vermek olduğu için zaman zaman suçsuz insanların, kadınların da taş kesildiği olur (Kaya 2002:52).

2.3.8.Halk Hikâyeleri

Kadın önemli bir yer tutar. Kadının doğumu, genellikle olağanüstü yollarla gerçekleşmektedir. Kadın ya ailesinin bir hayır işlemesi ya da bir dervişin babasına verdiği elmayı, ana ve babasının yemesi sonucunda dünyaya gelir. Onun doğumundaki bu olağanüstü özellik daha sonra tüm yaşantısına yansımıştır (Sadıç 2008:38).

Halk hikâyelerinde kadınlar genellikle fizikî bakımdan da çok güzeldirler. Genellikle boyları selvi gibi uzun, gözleri siyah veya elâ, saçları daima uzun, gür ve siyah, tenleri beyaz, yanakları ve dudakları ise kırmızıdır. Onlar güzellikleri ile huri, gılman, melek, serv-i hıraman, ay ve yıldızdır. Bu güzellik herkesin başını döndürecek mahiyettedir (Sadıç 2008:38).

Halk hikâyelerinde kadın; sevgili olarak uğruna orduların çarpıştığı, erkeklerin ardından yıllarca gurbete düştüğü, kahramanlığından ziyade güzellik unsurları ön plana çıkan bir karakter olmuştur (Sadıç 2008:38).

2.3.9.Meddah ve Orta Oyunu

Aracılığıyla sosyal hayatın çeşitli sahneleri canlandırılarak burada hem namuslu, terbiyeli, kendisine âşık olunan “ev kızları” yer alır hem de para için erkeklerle birlikte olan “düşmüş kadınlar yer alır. Ortaoyunlarında kadınlar "zenne" diye belirtilir (Kaya 2002: 52).

Orhun Abidelerinde, Uygur yazıtlarında Kutadgu Bilig’de, DLT’ de, destan, masal, halk hikayesi, efsane, türkü, seyahatname, meddah ve orta oyunundaki örneklerde gördüğümüz üzere Türk kadının statüsünü etkileyen faktörler ahlak ve namus anlayışı, dürüstlüğü, iffetli olma hali, eşine olan sadakati, merhameti, ailesine ve evine muhabbeti, kocasına saygısı olarak sıralanabilir (Çimen 2008:113; Eröz, Güler 1998:60). Türk kadını sahip olduğu bu özellikler sayesinde halk edebiyatı ürünlerinde saygı duyulan, değer verilen bir konumdadır.

Kadının bir milletin şiirine, türküsüne, destanına, masalına, efsanesine, atasözüne, halk hikâyelerine, meddah ve orta oyununa çeşitli yönlerden konu olması, onun cemiyet içindeki önemini ve değerini gösterir.

2.3.10. Atasözleri

Türk kültüründe kadına verilen değeri de bizlere göstermektedir. Örneğin, “ana hakkı ödenmez”, “kadın erkeğin eşi, evin güneşidir” (Gündüz 2012: 17).

Ailenin kurulmasında, düzenin devam etmesinde en büyük rol kadına verilmekte, kadın ön plana çıkmaktadır. Çünkü “evi yuva haline getiren, aileyi birbirine bağlayan kadındır”. “Evi, ev eden avrat (kadın); yurdu şen eden devlet”, “Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar” (Çimen 2008:399).

Aile içinde kadına “Yuvayı yapan dişi kuştur” şeklinde bir kuruculuk ve devam ettiricilik görevi verilirken, bu doğrultuda beklentiler arasına da girilir (Gülendam 2007:176). Çünkü bu atasözünde, kadının bir eş olarak sağlam bir aile yapısı oluşturmada çok önemli rol üstlenmiş olduğu belirtilir. Aynı zamanda bu atasözü içerisinde, kadının ailedeki değeri ve yerinin yanı sıra rolü de gösterilmektedir (Kurt 1992:639).

“Kadının fendi, erkeği yendi” gibi kadının becerikliliğini, kurnazlığını, zekâsını belirten atasözü de vardır (Kurt;1992:639).

“Kadınsız ev olmaz”, “Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder”, “Erkek arslan arslanda, dişi arslan arslan değil mi?” gibi atasözleri kadının önemini ortaya koymaktadır (Kaya 2002: 53).

“Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” (Aksoy 2010:147) bir kızın iyi ya da kötü bir kimse olacağı yalnızca annesine bağlıdır (Küçükbezirci 2011:206).

“Kadını olmayan bir ev, ateşi olmayan bir ocaktır”. Ocak yuvaya, kadın ise bu ocağı ocak yapan ateşe benzetilmektedir, kadın olmadan bir yuva olamayacağı vurgulanmaktadır (Küçükbezirci 2011:206).

“Kadının yeri evidir, kocasının dizinin dibidir”. Kadının toplum tarafından ona verilen (lütfedilen) yerini bilmesi, haddini aşmaması, her yaptığı işte kocasına

danışması ve eşinin onayı olmadan hiçbir şey yapmaması gerekir (Küçükbezirci 2011:207).

Kültürel geleneğimize yansıyan değerler zinciri içerisinde kadın “ana” olarak en yüce mevkiine oturtulur. İslam’da “ana” hakkının çok büyük olması, eğitim merdiveninin ilk ve en önemli basamağının anne kucağı olmasından dolayı bu kavram yüceltilmiştir. Atasözlerinde geçen “Cennet, anaların ayakları altındadır”, “Anam versin de ağu versin”, “Analı oğlak gökte oynar, anasız oğlak yerde oynar”, “Ana besler hurmayla, eloğlu besler yarmayla”, “Anaya asi gelen onmaz”, “Anasız kuzu melemez” ve “Ana hakkı ödenmez” (Kurt;1992:638) gibi atasözleri anneliği yüceltmıştır.

Atasözlerinin bazılarında ise kadının statüsü düşük olarak gösterilmiştir:

“Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz.”

“Kadının saçı uzun olur aklı kısa”

“Kadın şerri şeytanın şerrine eşittir.”

“Kadının bir aklı, erkeğin dokuz aklı vardır”.

“Avrattan vefa, zehirden şifa”(Çimen:2008:399).

2.3.11. Türk Halk Kültüründe Aile Hayatı

Türklerin aile hayatına bakıldığı zaman genç kızların, kadınların konumu ortaya çıkar.

Günümüzde olduğu gibi Eski Türklerde de ikinci eşe “kuma” adı verilir. Bugün olduğu gibi Eski Türk ailesi içinde de kuma hoş karşılanmaz. Tek evlilik, Türk ailesinin en karakteristik özelliğidir (Şen 2008:3).

Gökalp, Eski Türkler’de tek eşli evliliğin esas olduğunu söyler; ancak zengin olan bazı kişilerin ikinci eş aldığını, Çin’den alınan prenseslere “konçuy” dendiğini belirtir (Gökalp, 2005:215).

Bahaeddin Ögel ise Türklerde tek eşin, tek annenin olduğunu belirtir. Türklerin ve hatta herkesin parası ve gücü olduğu zaman birkaç kadın alabileceğini

söyler ve ilk kadına “başkadın” diğerlerine ise “kuma” veya “ortak kadın” adını verdiklerini kaydeder (Şen 2008: 3).

Türk aile hayatında tek eşli olmak daha önemlidir. “Kadının biri âlâ, ikisi bela” atasözü de Türklerin çok eşliliğe bakışını ortaya koyar (Yılmaz 2003: 12). Orhun Abidelerinde tek kadınla evlenmek esastır (Sevinç 1987: 80). Hükümdarların siyasî sebeple birden fazla kadınla evlendikleri olsa da genel olarak, Türk aile yapısında tek kadınla evlilik esastı. Bunun en önemli delili, birçok tarihçinin Orhun Yazıtlarında çok kadın almanın izine rastlamadığını söylemesi ve Türklerde cariye ve ikinci kadın olmadığını vurgulamasıdır (Aksoy 2010:8).

Radloff; Dede Korkut Destanı’nda kadının statüsünü şu ifadelerle belirtiyor: “Destanda kadınların sosyal statüleri yüksektir. Birden fazla evliliğe bir işaret olsun yoktur. Her bir kahramanın bir kadını vardır. Dirse Han, evladı olmadığından dolayı karısına çok darılıyor. (Bu ayıp senin midir? Benim midir? diyor. İkinci kadınla evlenmek fikri aklına gelmiyor (Türkdoğan 1992:40-47; İnan 1968:276; Sevinç 2007:26; Dulum 2006:7).

Çok kadınla evlenme, Türklerde ilk kadının rızası ile ve çocuğu olmaması durumlarında mümkündür (Akkutay 1991:57).

Türk ailesinde bugün de yaşayan bir geleneğe daha değinmemiz gerekir. Bu gelenek, günümüzde de bazı kültürlerde yaşamaktadır. Kadının kocası öldükten sonra kadın, babasının evine gönderilmez, kocasının kardeşi varsa kadın ona nikâhlanır. Buna sosyolojide “levirat” denir. Böylelikle malın dışarıdan birine geçmesi önlenmiş olur (Şen 2008:4).

Türkler, kız ve erkek çocuk arasında bir ayrım görmüyorlardı (Dulum 2006: 5). Kız çocuklara sahip olmak onlarda, meselâ İslamlık öncesi Arap toplumunda olduğu gibi bir felâket, zillet değildi. Türk destanları ve gerçek hayatında kadının gerek aile içinde, gerek sosyal ve siyasî hayatta şerefli ve üstün mevkide bulunmasındandır (Güler 1992:78; Eröz, Güler 1998:62).

Orhun kitabelerinde Türk kadınından saygı ile bahsedilirken diğer toplumlardan tamamıyla farklı olarak, erkek ve kız çocuk arasında ayrım yapılmaz, hatta bazen kız evlatlar çok üstün tutulurdu. Zira Eski Türklerde bir kız evlâdın

dünyaya gelişi mutsuz bir olay ya da utanılacak bir durum olarak görülmezdi (Gökalp 1989:26; Öztürk 1991:15; Aksoy 2010: 10;Sevinç 1987:27-28).

Uygurlarda çocuğun kız ya da erkek olması önemli değil ikisinin de sağlıklı olması önemlidir ve çocuk ailede mutluluk kaynağı olarak görülür (Çiftçi, Duman 2011:112).

Türk destan ve efsanelerinde kız evlada sahip olmak, diğer bazı kavimlerde olduğu gibi bir felaket ve şerefsizlik değildir (Sevinç 1987:27).

Dede Korkut'ta, Bay Biçen Beğ kız çocuğu olması için “kalın Oğuz” beylerinden alkışta ya da duada bulunmalarını rica ettiği gibi; oğlu alanlar ak otağda, kızı olanlar kırmızı¹ otağda konuk ediliyorlar, çocuğu olmayanlar ise kara çadıra alınıyorlardı (Güler 1992: 78-79; Sevinç 1987: 29; Türköne 1995: 219; Dulum 2006: 5; İnan 2010:30).

Dede Korkut Oğuznameleri'nde, bir kız evlat babası olmak için Oğuz Beyleri'nin duasına müracaat eden kimseler vardır (Eröz,Güler 1998:62; Anıl 2005: 4):

Bay Bican Beg dahi yerinde durdu. Dedi: Begler! Benim dahi hakkımda dua eyleyin. Allahü Teâlâ bana bir kız vere dedi. Oğuz beyleri el kaldırdılar dua eylediler, “Allah sana bir kız vere” dediler (Sevinç 2007:26; Sevinç 1987:28).

Çocuğu olmayan Dirse Han'ın, karısına "senden midir, benden midir?" diye sorduğu görülür. Türk toplumunda bugün dahi çoğu yerde çocuk olmamasından hemen kadının sorumlu tutulması karşısında, Dirse Han'ın bu davranışı oldukça dikkat çekicidir, Buna rağmen, Dirse Han, şölende uğradığı hakaretin acısını karısından çıkartmakta, ona tehditler yağdırmaktadır. Kadın ise, onu sakın bir şekilde teskin etmekte, "aç doyurup çıplak giydirmesini, bir ziyafet vererek insanların duasını almasını" tavsiye etmektedir (Türköne 1995: 219; Şen 2008:24). Dirse Han'ın eşi de bilge bir hatundur.

Dirse Han oğlu Buğaç Han destanında, Dirse Han çocuğu olmadığı için kara çadıra oturtulduğundan dolayı toplum içinde aşağılanmasına rağmen başka bir kadın

¹ “Kırmızı” rengi Türklerde “mutluluk” ifade ederdi.

almayı düşünmediği gibi, çocuğunun olabilmesi için hanımın fikirlerine uyup büyük bir ziyafet hazırlamıştır (Aksoy 2010:8).

Bazı destanlarda erkek çocuğun doğumunda daha çok sevinildiği, daha çok erkek çocuk istenildiği izlenirse de, genellikle kız erkek ayrımı söz konusu değildir. Karakalpak, Kazak-Kırgız, Başkurt, Sibiry, Tobol ve Baraba Türkleri'nin destanları “Çora Batır” destanında, Noyik Bey'in karısı “deveden buğra, yıldıdan aygır, sığırdan öküz, koyundan koç keserek, Tanrı'dan bir evlat isteyelim” demektedir (Sevinç 1987:27). Noyik Bey'in karısı da Dede Korkut destanındaki Dirse Han'ın eşi gibi bilge bir hatundur.

Destanlarda bir önemli nokta da kısır kadının durumudur. Dede Korkut'ta oğlu kızı olmayana Allah Teala beddua etmiştir. Biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi. Aynı şekilde “kısır” kadın bugün Anadolu'nun birçok yörelerinde görüldüğü üzere “uğursuz” sayılmaktadır. Çocuksuz aileler için Anadolu'da bir takım gelenekler uygulanır: Türbelere ziyaret, kilit açtırmak, kazana girmek, hocalara dua okutmak gibi (Türkdoğan 1992:51).

Türkler'de tarih boyunca evlilik ve aile çok önemlidir bu kurum sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Aile toplumu ayakta tutan en güçlü kurum olduğu için bugün olduğu gibi boşanmaya hoş bakılmamış ve boşanma engellenmeye çalışılmıştır (Şen 2008: 7).

Türk kültürüne ait destanlarda, yazıtlarda ve Dede Korkut Hikâyelerinde ve diğer edebî eserlerde olduğu gibi Kutadgu Bilig' de de boşanmaya veya ayrılmaya dair unsurların yer almadığı dikkati çekmektedir. Bu sebeple “*dul*” kavramı ise, sadece eşi ölmüş kadın olarak ele alınmıştır. Eşinden ayrılma sonucu dul kalan kadın söz konusu değildir (Anıl 2004: 5).

Ögel, Eski Türkler'de kalın yanacağı için aile üyelerinin buna karşı çıktığını ve bu yüzden boşanma olayının görülmediğini söyler (Şen 2008:7).

Peygamberimiz evliliği teşvik etmekte ve boş yere evliliklerin yıkılmasını ise tavsiye etmemektedir: “Evleniniz, fakat(kurduğunuz aile yuvarlarını) boşanmakla yıkmayınız. Zira onda Arş-ı İlahi titrer.” buyurmuştur.

Türk kadını ahlakî yapısı sayesinde her zaman ön planda olmuştur.

Türk geleneğinde, at ve silahla birlikte, kadın da kutsal sayılmıştır. Kendi hanımını kutsal kabul eden bir Türk'ün, diğer Türklerin kutsalına saygıda kusur işlememesi, toplumda huzurun sağlanmasına önemli katkı sağladığı ortadadır. Bu iffet ve kutsal anlayışı toplum içinde kadının rahat hareket etmesini ve sosyal hayatın bir parçası olmasını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Türk kadını, erkeğiyle birlikte şölen, ziyafet, düğün, devlet idaresi hatta vatan müdafaası başta olmak üzere tüm sosyal faaliyetlere katılıyordu (Aksoy 2010: 12).

Aile hayatında kutsal kabul edilen kadın, kimi zaman yasalarla güvenceye alındığından cemiyet içinde emniyetli bir hayat sürmekte idi (Öztürk 1991:16). Diğer toplumlarda sıklıkla karşımıza çıkan “kadın esareti, kadın ticareti, kadın hediyesi(büyük birine, mesela hükümdar ve vezire kadın takdimi) gibi Türk’e yabancı olan ictimai çarpıklıkları Türk töresi şiddetle men etmiştir (Yılmaz, 2003:10).

Kadının kutsal kabul edilmesinden dolayı kadına aşırı derece saygı duyulmaktadır. Ziya Gökalp’e göre erkek; eşine saygı gösterir, onu arabaya bindirir, kendisi arkasından yürürmüş (Gökalp 2005: 215-216). Türkler, eşlerine bu derece önem vermişlerdir.

Bugüne kadar eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadınlara, bu kadar hak vermemiş ve saygı göstermemiştir.

İslamiyet öncesi ürünlerde kadına kutsallık verilmesi, İslamiyet’in gelmesiyle annenin “Cennetin kaynağı” olarak görülmesi sonucu anne, kadın, genç kız; mitolojide, destanlarda, masallarda, efsanelerde, atasözlerinde kadın erkekten ön planda yer almıştır. Ancak Dünya tarihindeki birçok milletlerde ve dinlerde karşımıza çıkan kadının ikinci planda tutulması, değersiz görülmesi kadına yakıştırılan olumsuz tavır Türk Halk Edebiyatı ürünlerine de yansımıştır. Kadını aileden, toplumdan dışlayan bir anlayış ortaya çıkmıştır.

2.4.KADIN SÖYLEMLİ ÜRÜNLER

Anonim Halk şiiri örneklerinden “mani”, “ağıt”, “türkü” daha çok kadınların bir arada bulundukları ortamlarda icra edilir. “Ninni” ise bebekle baş başa kalınca söylenir. Dua ve beddua kimi zaman karşısındakine kimi zaman da uzaktaki birine karşı dile getirilir.

2.4.1.MANİ

Mani, Anonim Halk Edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biridir. Mani genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Tek dörtlük anlamca bir bütünlük gösterir (Artun 2014:341).

Manilerin başlıca konusu aşk olmakla birlikte, bunun dışında türlü konularda da yazılabilir. Maniler kendilerine özgü bir ezgi ile bestelenerek söylenir. Türk halkı arasında mani söylemek bir gelenek haline gelmiştir. Özellikle Anadolu’da kızlar ve kadınlar arasında mani söyleme geleneği çok yaygındır (Dilçin 2005:280).

Manilerin cinsiyet üstü özellik göstermesi, kadınlara, kendilerini bu nazım türü ile ifade etme özgürlüğü sağlamıştır. Kadın duyguları başka nazım şekillerinde ifade alanı bulamayınca, manilerde kadın duygularının yer alması, ona bir ayrıcalık kazandırmıştır.

Manilerin samimi ortamlarda söylenmesi ve eski gelenekte atışmaya müsait olması ve çoğunlukla kadınların bir arada bulunduğu meclislerde veya kırsal kesim iş ortamlarında söylenmesi manilere doğal ve duyguların rahatça ifade edilebileceği bir söyleyiş gücü ve imkânı kazandırmıştır. Bu açıdan bakıldığında, manilerde duyguların, perdelenmemiş ve berrak bir şekilde dile getirildiği görülür (Açıkgöz, Yayınlanmamış: 1-2).

Düğünlerde, kına gecelerinde, Hıdrellez’de söylenen maniler sadece kadınlara aittir (Çek 2010: 42).

Genç kızın duygularını anlatan maniler

Sarı kavun dilmezler

Beni sana vermezler

Al da kaç oğlan beni

Ay karanlık görmezler(Karabaş 1981:79)

Çaya indim çizmeyele

Yar bulunur mu gezmeyle

Çok oğlanlar aldattım

Dört ucu oyalı yazmayla(Karabaş 1981:76)

Dere boyu giderim

Bir çıkı buldum çözerim

Vallah billâh enişte

Ben ablam dan güzelim (Karabaş 1981:57)

Kızların ve erkeklerin açıkça sevgilerini ifade edemeyişleri onları, manilerle duygularını aktarma yoluna sevk eder (Çek 2010: 42).Sevda manileri, Anadolu'nun bazı yerlerinde (örneğin Bartın'da) baharda yapılan kır gezintilerinde oğlanlarla kızlar, karşılıklı olarak manilerle söyleşirler. Rize'de bu manilere “karşı-beri” derler. Eskiden İstanbul'un bazı mesirelerinde de delikanlı oğlanlarla kızların mani atıştıkları olurdu (Boratav 1969:191). İki kişinin karşılıklı mani söylemesine “deyiş”de denir (Dilçin 2005:287).

Kız

Ben eleyim eleyim
Günlerum gelsun sağa
Gelsun senun ellerun
Koysun beni toprağa

Erkek

Karanfilun kökleri
Dalsun derune dalsun
Seni alan Ezrail
Beni da gelsun alsun

Kız

Kayalardan kayarum
Yirmi dördtür ayarum
Sensuz geçen günleri
Ömürden mi sayarum

Erkek

Emine'm çay toplayı
Gene girdi çayluğa
Henem evlenecağuk
Bir girersem ayluğa

Kız

Duman dağun üstüne
Dumanlar horon eder
Gel beraber kaçalum
Beyuklarımız ne der

Erkek

Ah keme emini yayı

Dolayı gel dolayı

O yâr almazsa beni

Nuskalondur kolayı (THM 2000:129)(Rize)

Manilerin çok fazla  oylendiği ortamlardan biri de kına geceleridir.

Kına gecesinde gelin için  oylenen bir mani  oyledir:

Gelin gelin olursa

  te dip üçte kucak

Gelin gelin olmazsa

  te ip üçte nacak ( ek 2010:41)

Kaynanadan geline  oylenen mani:

 u dağın ardı meşe

Gün bata gölge d  e

OĞlumu benden etti

Başına ta lar d  e( ek 2010:41)

Gelinden kaynanaya  oylenen mani

Duvar dibinde kazık

Kaynanam öldü yazık

 ld Ğ ne yanmam ama

Giden oduna yazık(Artun 2009:124)

Kızın anasını öven mani:

Evlerinin önü çiftlik

Çiftlikte büklerle iplik

Gızı da pek güzel emme

Anası gızından keklik (Çek 2010:41)

2.4.2.NİNİNİ

Annenin bebeği ile kurduğu iletişimde kadının bebeğiyle, kendisiyle, çevresiyle ilgili söylediği ezgili türe “ninni” denir (Çek 2010: 23).

Ninniler, çocuğun uyumasına yardımcı olmak, şayet ağlıyorsa susturmak için söylenir. Ninni sırasında annenin sesine, beşik veya salıncağın çıkardığı gıcırta da eklenince bu sesleri yakından tanıyan çocuk, daha çabuk uykuya geçer. Çocuk uykuya geçmekte gecikir ve ağlarsa, anne de sesini zayıflatır. Annenin nida ile söylediği seslere alışkanlık kazanan çocuk ninni ile susar.

Petekten akan ballar

Kızım kendini sallar

Ninni sesi duymazsa

Durur durur da ağlar

Ninni söyleyen kadın, hazır ninni kalıplarını kullandığı gibi kendisine ait sözler de söyleyebilir (Aça 2011:247). İrticalen söylenen ninnilerde, dert, kaderden şikâyet ve sitem sözleri ağırlıktadır. Anne, ninni söylerken yavrusuyla ve dertleriyle baş başadır (Kaya 1998: 471).

Geniş ailelerde annenin yaşadığı olumsuzluklar sonucu kaynana, kaynataya karşı somut tepki göstermesi sık karşılaşılan bir durum değildir. Bunun bir neticesi olarak anne içinde bulunduğu koşullardan uzaklaşmak maksadıyla farklı yollar arar.

Özellikle çocukla baş başayken rahatlıkla kendini ifade etme fırsatı yakalar. Ninniler aracılığıyla yavrusuna dertlerini, sıkıntılarını anlatmaktadır. Ninniler annenin rahatlamasını, içini dökmesini sağlamaktadır.

Ninniler anne, abla, teyze, hala, büyükanne ya da anneanne gibi ailedeki kadınlar tarafından genellikle bebeğe ya da evlenme ve ölüm gibi törenlerde, yine kadın tarafından, bir dinletici topluluğuna ağıt ya da kına türküsü olarak söylenir (Çek 2010:29).

Birçok kültürde olduğu gibi çocuğun büyütülmesi görevi “anne”nindir (Çek 2010:46).

Hu, hu, hu Allah

Sen uykular ver Allah

Oğlum büyüsün inşallah

Herkes desin maşallah(Artun 2009:182)

Anne çocuğunun büyümesini Allah’tan istemektedir.

Benim kızım uyusun ninni

Uyusun da büyüsün ninni

Kızım öğretmen olsun da

Çocukları okutsun ninni(Çek 2010:46-47)

Nenni yavrum nenni

Uysun da büyüsün nenni

Okula da gidecek nenni

Okuyup yazacak nenni

Katip olacak oğlum nenni

Nenni benim oğlum nenni

Büyüyecek askere gidecek nenni

Vatani görevini yapacak nenni (Çek 2010: 48)

Ninniler aracılığıyla anne tarafından kız ve erkek çocuğunun geleceğine dair yönlendirme vardır.

Anneye göre kız çocuğu, namusuna zarar gelmeden özel mekânda, korunarak büyütülmelidir. Güzelliğini ve saflığını korumalı baba otoritesini benimsemeli ve zamanı geldiğinde evlenerek kocasının korumasına tabii olmalıdır (Çek 2010:53).

Dandini dandini dan olur

Ayvalar bahçede ham olur

Kızım çıkma kapıya

Beyler görür kan olur ninni“

Anne, ninnisinde bu toplumsal yasağı kızına aktarırken aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal kodları da yeniden üretmiş olur (Çek 2010: 53 54).

Ninnilerde, annenin dilinden yakın akrabaların tasviri ifade edilir:

Anneannesi hanım

Bi top altun

Dıngıdı da dıng

Babaannesi yılan

Boynuma dolan

Dıngıdı da dıng

Teyzesi güzel
 Dünyayı gezer
 Dıngıdı da dıng

Halası katır
 Hiç bilmez hatır
 Dıngıdı da dıng

Dayısı doktor
 Hiç bilmediği yoktur
 Dıngıdı da dıng

Dedesı deve
 Gırıla kahve
 Dıngıdı da dıng(Çek 2010:57)

Evlenen genç kız, eşinin ailesiyle kan bağı olmadığı için hep “elkızı” olarak görülmektedir. Gelin, onlara ne kadar saygı gösterse de, hizmetlerini yapsa da elkızıdır, yabancıdır. Eşinin ailesi tarafından benimsenmez. Bebeğiyle baş başa kaldığında ona söylediği ninnide babaanneyi yılan, halayı katır, dedeyi deve yapmıştır. Kendi ailesiyle kan bağı olmasından dolayı onlara daha çok değer vermiş. Anneanne hanım, teyze güzel, dayı doktor olarak tasvir edilmiştir.

Ninnilerde babanın, anne tarafından nasıl tanımlandığını da görmek mümkündür.

Nenni dirsem uyurmu ola
 Ürülesem büyür mü ola
 Garip yavrumun babası
 Gurbet elden gelir mi ola (Çek 2010:57)

Kına gecelerinde gelinin annesi tarafından yakılan ninni, ayrılıktan duyduğu üzüntüyü belirtir.

“Evlerinin önü kümes
 Tilki gelir tavuk almaz
 Kaynanası koca honaz
 Ninni kızımız ninni
 Gelin kızımız ninni

Biner atın karasına
 Gider yolun doğrusuna
 Çağırın gelsin dayısına
 Ninni kızımız ninni
 Gelin kızımız ninni.” (Çek 2010:12)

Annenin çocuğuna olan derin sevgisi göz önünde bulundurulduğunda bebeğe övgü, olumlu dilekler ve dualar ninnide yoğun olarak yer alır. Bütün bunlar için Allah’tan, peygamberlerden ve diğer din ulularından yardım istenir (Çek 2010: 86-87).

Göktaş beşikten bakıyor (nenni nenni)
 Bülbül olmuş da şakıyor (oğul oğul)
 Gözüm ocaklar yakıyor (nenni nenni)

O da bize himmed etsin oğul oğul
Allah sana ömür versin oğul oğul

Göktaş diye beledüğüm (nenni nenni)
Seni Hak'dan diledüğüm (oğul oğul)
Al bağırdak doladüğüm (nenni nenni)

O da bize himmed etsin oğul oğul
Allah sana ömür versin oğul oğul

Çalkan Karadeniz çalkan (nenni nenni)
Gemilerde olur yelken (oğul oğul)
İstanbul'da Eyüp Sultan (nenni nenni)

O da bize himmed etsin oğul oğul
Allah sana ömür versin oğul oğul

Evlerinin önü susam (nenni nenni)
Babasının adı Hüsem (oğul oğul)
Taşköprü'de Abdullah Hasan (oğul oğul)

O da bize himmed etsin oğul oğul
Allah sana ömür versin oğul oğul

Kamil'limin kaşı hilâl (nenni nenni)
Gözünden de akan zilal (oğul oğul)
Sinop'taki Seyid Bilal (nenni nenni)(THM 2000:417)(Kastamonu)

Anne, bebeği için söylediği ninnide “İstanbul'da Eyüp Sultan” ve
“Sinop'taki Seyid Bilal”den yardım istemektedir.

2.4.3.TÜRKÜ

Türkü; insanlarda, toplumda iz bırakan her türlü durum için söylenmektedir. Türküyü, kadın ve erkek herkes rahatlıkla dile getirebilir. Ancak genç kızların, kadınların söylemiş olduğu türkülerde doğrudan karşısındakine ifade etmekte zorlandığı durumlar dile gelir. Türküler; ayrılık, pişmanlık, şikâyet, sevinç, üzüntü, düğün, ölüm gibi durumlarda duyguların, düşüncelerin dile gelmesinde aracılık etmiştir.

Kızılıklar oldu mu,
Selelere doldu mu hey.
Gönderdiğim çoraplar,
Ayağına oldu mu.

Mendili geline,
Mendil verdim eline.
Kara kına yollamış,
Yâr benim ellerime.

Tabakası aynalı,
Şu oğlana varmalı hey.
Oğlan pek güzel ama,
Anası olmamalı.

Mendili geline,
Mendil verdim eline.
Kara kına yollamış,
Yâr benim ellerime (TRT 2, 2000:555)(Edirne)

Genç kız; “Gönderdiğim çoraplar, Ayağına oldu mu” dizelerinde sevdiğine hediye vermiştir. Sevdiği oğlan ise genç kıza “Kara kına yollamış, Yâr benim ellerime” dizeleriyle karşılık verir. “Oğlan pek güzel ama, Anası olmamalı”

dizelerinde sevdiği erkeğe ve onun annesine karşı duygularını da türküde dile getirmiştir.

Toplumumuzda gelinin kendisi, arkadaşları, akrabaları, komşuları ve damadın ailesi kına gecesinde türkü söyler. Bu türküler ayrılık temalı olduğu için ağıt tarzındadır.

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse de gelse

Annemin yelkeni olsa uça da gelse

Kardeşlerim yolları bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim(TRT 2, 2000:811)(Edirne)

Kına türküleri gelinin baba evinden ayrılışından duyulan üzüntüyü dile getirilir. Gelinin anneye babaya ve diğer yakınlarla duyacağı özlemi anlatır. Bunların erkeğin duygu ve düşünce dünyasında yeri yoktur. Erkek evlendikten sonra ailesinden ayrı bir yerde yaşamaz, evliliğin oluşturacağı bir ayrılık ve özlem olamadığından yaşanacak bir üzüntü de yoktur. Bu sebeple kına türkülerinin erkeklerin hayatında çok önemli yeri yoktur (Çek 2010: 33). Ayrılık duygusu daha çok, yeni evlenen gelinde hissedilir.

2.4.5.AĞIT

Ağıtlar; ölüm, ayrılık ya da acıklı bir olayı konu edinen, hem içeriği hem de ezgisiyle bu olayı en yoğun bir şekilde yaşatan lirik ürünlerdir (Çıplak 2005:202). Ağıtın amacı acıyı dile getirmektir (Artun 2008:58).

Genel olarak ağıtları kadınlar yakar. Bununla birlikte erkeklerin de nadir de olsa ağıt yaktıkları görülür. Erkeklerin daha dayanıklı olması, ağlamanın erkek adama yakışmadığı düşüncesi bu işi daha çok kadınların yapmasını sağlamıştır (Özdemir 2002:9).

Kadınların yüksek sesle ağıtlar söylemesi, dövünmeleri, feryat etmeleri erkek için belirlenmiş cinsiyet rollerine uygun olmadığından, aynı davranışların onlardan beklenmesini engellemektedir. Ataerkil yapının erkek için belirlediği davranış ve söz kalıpları, yas töreninde doğaçlama biçimde ağıt yaratmayı engeller (Çek 2010: 39).

Çok eskiden beri süregelen bir gelenekte ağlama, ölü evinde bir tören niteliğine dönüşür. Ölü evinde akraba olsun olmasın tüm kadınlar ölünün başında bir halka oluşturur. Ağıdı ölünün yakınlarından birisi(anası, bacası, hanımı, halası, teyzesi) başlatır. Ağıt yakma işi sırayla yapılır. Kadınların birisi bırakır, birisi alır (Özdemir 2002:9).

Kadınlar tarafından paralı veya parasız, irticâlen söylenen ağıtlar, ölenin ruhuna hakaret etmemek, onu medhetmek esâsına dayananan lirik eserlerdir (Elçin 1993:291).

Nişanlısı Ölen Kızın Ağıtı

1

Sıra sıra kavaklar

Mor açıyor zambaklar

Ben Hâlis'e doymadım

Doysun kara topraklar

Oy Halis'im aman

Ben buna nasıl dayanam

2

Ekin ekili kaldı

Saban dikili kaldı

Gitti Hâlis'im dünyadan

Boynum bükülü kaldı

Oy Hâlis'im aman

Ben buna nasıl dayanam(Bolu, Düzce, Beyköyü)(Elçin 1993: 310)

Ağıt söyleme geleneğinde kadınlar doğaçlama yoluyla ağıt söyler, daha çok kadınların ürettiği ve aktardığı bir tür olan ağıtları az da olsa da erkekler de yakar. Fakat ağıtların bir ölüm olayı üzerine, törensel bir hava içinde söylenmesi; ayrıca ağlamak, feryat ederek kendinden geçmek gibi davranışları erkeklerin gerçekleştirmesi erkek duruşuna aykırıdır. Bu nedenle erkeklerden çok kadınlar ağıt yakar (Çek 2010:42).

Kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. “Kız ağıtı, gelin ağıtı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağnik, gelin türküsü, gelin yası ve okşama” adı verilen ağıtlardır. Ölüm acısı yerine ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları gelinin ağzından ya da yakıcıların ağzından söylenir (Artun 2008: 55).

Evlenme törenlerinin belli bir yerinde geline, kına yakarken yapılan birtakım işlemlerle söylenen türkülere -tümüyle- “gelin ağıtı”, “gelin yası” denir (Boratav 1982: 444).

Ocağa koydular (da kız annem) yufka (da) sacını

Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını

Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı

Şen ol annem evin barkın şen olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın
 Aha ben gidiyom haberin olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın

Gınamı gardılar (da kız annem) çamur (da) ettiler
 Yollara döktüler (de kız annem) demir (de) ettiler
 Beni gurbetelede (gız annem) alıp (da) gittiler

Şen ol annem evin barkın şen olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın
 Aha ben gidiyom haberin olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın (TRT 2, 2000:623)(Tokat)

Yukarıdaki ağıt, kına gecesinde gelinin ağzından söylenmiştir.

2.4.6.DUA ve BEDDUA

Dualar; iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir (Kaya 1997:1).

Hamur yoğuran kadın, hamurunun kabarması için şu tekerlemeyi söyler:

“Adım Eşe,

Hamurum coşa.

Ben gelmeden,

(İ)leğenden aş”(Kaya 2004:7)

Kına gecesinde kadınların geline söylediği türkülerde dua edilmesi;

“Gız anam gınan kutl’ olsun

Sağdığın inek sütl’ olsun” (TRT 1, 2000: 395)(Nevşehir)

Genç kızın sevdiği erkeğin annesine söylemiş olduğu türküde dua etmesi.

“Yiğidim yiğit olsun(ah güzel oğlan)

Ağzın şeker bal olsun(yandım şeker oğlan)

Yiğidi doğran ana(ah güzel oğlan)

Ömrü uzun var olsun(Yandım şeker oğlan)”(TRT 2, 2000:776)(Samsun)

Kadınların söylemiyle dualar olduğu gibi beddular da Türk Halk kültüründe bulunmaktadır.

Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya 2004: 15).

“Kötü dilek” olarak niteleyebileceğimiz beddua, Anadolu’nun muhtelif yörelerinde; “ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet” gibi ifadelerle de anılmaktadır (Şenel 2009: 2143).

Türkülerde çok sık karşılaşılan beddua:

“Ali’m de gitme bazara

Uğratırlar nazara

Ali’mi de öldü diyenler

Gendi de girsin mezara” (TRT 1, 2000:31)(Ankara)

2.4.7.MASAL

Ziya Gökalp, “ocaktan yetişme masalcı” ifadesini kullanarak masalcılığın anadan kıza intikal ettiğini belirtir (Önal 2011: 69).

Masal, genellikle kadınlar tarafından anlatılan ve bir kısmı meraklılarca daha sonra yazıya geçirilen (Elçin 1993:369) bir türdür.

Boratav, “kadın-kışiler”le ilgili olarak Türk masallarında kadın type’lerin erkeklere göre daha önde yer aldığını öne sürer. Masal anlatımı kadın çevresinde geliştiğinden dolayı, kadın anlatıcının kendi cinsini özene bezene betimlemesi doğaldır (Korkmaz 2014:123).

3-BİRİNCİ BÖLÜM

3.1.KADIN SÖYLEMLİ TÜRKÜLERİN BİÇİM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yıllardır dilden dile dolaşmış, sözlü geleneğin ürünü olan anonim türküler, genellikle biçim açısından sağlamlık göstermemektedir. Bu türküler, zaman içinde unutilan mısralar, kelimeler ya da kelime grupları yerine irticalen eklenen mısra, kelime ve kelime grupları sonucu şekil, hece ölçüsü ve kafiye tutarsızlıkları gösterirler (Deveci 2007: 26). Bu çalışmada kullanılan türkülerde de, anonim ürünler olmaları sebebiyle bu tarz eksiklerle karşılaşmıştır. Özellikle mısralardaki hece sayısının birbirini tutmaması en çok karşılaşılan şekil bozukluğudur. Türkülerin birçoğunda hece sayısı ve kafiyesi, dizelerde kullanılan ezgisel ifadeler sonucu da değişebilmektedir. Birçok türküde ise mısralar eksik ya da fazla olduğu için bent ya da bağlantı sayıları değişmekte bu durumdan dolayı türkülerin yapısı karalılık gösterememektedir.

TRT Repertuarından seçilmiş olan kadın söylemli türkülerde “Yapısı Bakımından ve Vezinleri Bakımından Türküler” incelenirken Ali Yakıcı’nın “Halk Şiirinde Türkü” adlı kitabındaki tasnifler esas alınmıştır. Genellikle düzenlilik ve bütünlük oluşturan türküler “biçim” bakımından incelenmiştir. Seçilmiş olan türkülerin tasniflere ne kadar uygun olduğu görülmüştür.

Türk Halk şiirinde kullanılan kafiye çeşitlerine de kadın söylemli türküler içerisinden örnekler verilmiştir.

Şekil, vezin ve kafiye bakımından incelenen türküler aynı zamanda Anonim Türk Halk şiirinde yer alan “türkü”nün genel özelliklerini de ortaya koymuştur.

3.1.1.ŞEKİL

3.1.1.1.YAPILARI BAKIMINDAN TÜRKÜLER

Türküler yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu “bent” adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan “nakarat”tır. Bu bölüme “bağlama” ya da “kavuştak” da denir (Artun 2009:130; Dilçin 2005:289).

Kadın söylemli türkülerin yapıları bakımından incelenmesinde Ali Yakıcı’nın (Yakıcı 2007:184-210) tasnifi esas alınmıştır (bkz: Giriş bölümünde “Yapıları Bakımından Türküler”)

Yedi bölgeden seçilmiş olan kadın söylemli türkülerde görülen başlıca yapı özellikleri şöyledir:

3.1.1.1.1.BENTLERİ BİR MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

3.1.1.1.1.1.Bentleri Bir, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler

Çekmecemin kilidi

Beni verirler yâdellere ağlasana ay oğlan

Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

Üstünü gül bürüdü

Beni verirler yâdellere ağlasana ay oğlan

Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

Köprünün altı çiçek

Beni verirler yâdellere ağlasana ay oğlan
Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

Orak getirin biçek

Beni verirler yâdellere ağlasana ay oğlan
Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan(TRT 1, 2000:224)(Erzurum)

3.1.1.1.2.Bentleri Bir, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler

Kalede kavun yerler

Yarı sarı kavun dilimi
Oğlan yıkma evimi
Sen bükersin belimi
Gönder gelsin sevgilimi gülümü

Ben de gitsem ne derler

Yarı sarı kavun dilimi
Oğlan yıkma evimi
Sen bükersin belimi
Gönder gelsin sevgilimi gülümü

Yârdan murad almaya

Yarı sarı kavun dilimi
Oğlan yıkma evimi
Sen bükersin belimi

Gönder gelsin sevgilimi gülümü

Koymadı zalim eller

Yarı sarı kavun dilimi

Oğlan yıkma evimi

Sen bükersin belimi

Gönder gelsin sevgilimi gülümü (TRT 2, 2000:499)(Elazığ)

3.1.1.1.3.Bentleri Bir, Bağlantıları Altı Mısradan Oluşan Türküler

Türkmen kızı un eliyor

On parmağın kınalıyor

Nenni de bebek nenni

Nenni de çocuk nenni (oy nenni nenni)

Dilin dışın yerim

Kız sana neler derim

Kömür gözler benim (vuy nenni nenni)

Türkmen kızı süt pişirir

Sütün köpüğün taşırır

Nenni de bebek nenni

Nenni de çocuk nenni (oy nenni nenni)

Dilin dışın yerim

Kız sana neler derim

Kömür gözler benim (vuy nenni nenni)

Yayık yaydım kolum şişti

Kolumdan kol bağım düştü

Nenni de bebek nenni

Nenni de çocuk nenni (oy nenni nenni)

Dilin dışın yerim

Kız sana neler derim

Kömür gözler benim (vuy nenni nenni) (TRT 2, 2000:752)(Sivas)

3.1.1.1.2.BENTLERİ İKİ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

3.1.1.1.2.1.Bentleri İki Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler

Çayıra(da) vurdum gazmayı (da oğlan gülüm oğlan)

Al başımdan yazmayı (da oğlan gülüm oğlan)

Sen nereden belledin (de oğlan gülüm oğlan)

Selbes selbes gezmeyi (de oğlan gülüm oğlan)

Sergende gümüş balta (da oğlan da gülüm oğlan)

Yâr gelir darta darta (da oğlanda gülüm oğlan)

Sergene uzanmışam (da oğlan gülüm oğlan)

Gül gibi kızarmışam (da oğlan gülüm oğlan)

Çayırdı gezen oğlan (da oğlan gülüm oğlan)

Saraltın gazan oğlan (da oğlan gülüm oğlan) (TRT 1, 2000:220)(Ankara)

Konuya esas olan kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri iki bağlantısı olmayan türküler”e İç Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde örneklerine rastlanılmıştır.

3.1.1.1.2.2.Bentleri İki, Bağlantıları Bir Mısradan Oluşan Türküler

Allah Allah dedik ata bindirdik

Hayır dua ile yola gönderdik

Leyli leyli yareli durnam

Köprüye varmadan köprü yıkıldı

Üç yüz atmış atlı suya döküldü

Leyli leyli yareli durnam

Nice yiğitlerin beli büküldü

Nettin Kızılırmak allı gelini

Çevresi oyalı telli gelini

Leyli leyli yareli durnam(TRT Rep.)(Amasya)

3.1.1.1.2.3.Bentleri İki, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler

Ali'min çamda (da) buldum izini (ben yandım aman)

Duman sandım şalvarının tozunu (Ali'm)

Ali'm Ali'm nazlı yârim

Tenhalarda buluşalım

Ali'mi ormanlıkta bastılar (ben yandım aman)

Mendilini gül dalına astılar (Ali'm)

Ali'm Ali'm nazlı yârim

Tenhalarda buluşalım

Evlerinin önü yoldur geçilmez (ben yandım aman)
Soğuktur suları bir tas içilmez (Ali'm)

Ali'm Ali'm nazlı yârim
Tenhalarda buluşalım(TRT 1, 2000:32)(Yozgat)

Seçilen kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri iki ve bağlantıları iki” mısradan oluşan türkülere İç, Güneydoğu, Doğu Anadolu, Karadeniz, Akdeniz bölgelerinde rastlanılmıştır.

3.1.1.1.2.4.Bentleri İki, Bağlantıları Üç Mısradan Oluşan Türküler

Beşparmak'tan inmem ben
Gümüşlü de mavzerimi vermem ben (aman)

El oğluna yandım ben
Haydah güzelim kendi yârim sandım ben
Haydah güzelim kendi malım sandım ben

Kuzulu da kuzulu basması
On beş lira gadunum kesmesi (aman)

El oğluna yandım ben
Haydah güzelim kendi yârim sandım ben
Haydah güzelim kendi malım sandım ben

Dam ardında dolaştım
Ot gazmıya bulaştım (aman)

El oğluna yandım ben

Haydah güzelim kendi yârim sandım ben

Haydah güzelim kendi malım sandım ben(TRT 1, 2000:139)(Muğla)

Seçilmiş olan kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri iki, bağlantısı üç” mısradan oluşan türkülere en fazla Ege ve Akdeniz bölgelerinde rastlanılmıştır.

3.1.1.1.2.5.Bentleri İki, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler

Yayla yollarında yürüyüp gelir(ay gelin ay gelin oy gelin)

Allı şalvarını sürüyüp gelir(aman aman aman)

Ben varmam oralıya

Orada duralıya

Allah nasip eylesin

Davullu zurnalıya

Yayla yollarından biter naneler(ay gelin ay gelin oy gelin)

İnce belli kız doğurmuş anneler(aman aman aman)

Ben varmam inekliye

Yoğurdu sinekliye

Allah nasip eylesin

Omuzu tüfekliye

Yayla yollarında menekşe açmış(ay gelin ay gelin oy gelin)

Sevdiğim o güzel dağlara kaçmış(aman aman aman)

Ünledim Ayşe diye

Odayı döşe diye

Ünledim Gülsün diye

Yanıma gelsin diye(TRT 2, 2000:782)(Burdur)

Seçilmiş olan kadın söylemleri türkülerde “bentleri iki bağlantısı dört mısradan oluşan türküler”in örnekleri Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde bulunmaktadır.

3.1.1.1.2.6.Bentleri İki, Bağlantıları Beş Mısradan Oluşan Türküler

(Hey Hey) Hani benim elli direm kesdenem
Konya'lıdan başkasını istemem

Yâr yâr Konya'lım yörü
Yörü yavrum yörü
Saçlarını sürü
Şimdi burdan geçti
Konya'lının biri

(Hey Hey) Hani benim elli direm pırasam
Mumlar yaksam Konya'lıyı arasam

Yâr yâr Konya'lım yörü
Yörü yavrum yörü
Saçlarını sürü
Şimdi burdan geçti
Konya'lının biri (TRT 2, 2000:448)(Konya)

3.1.1.1.3.BENTLERİ ÜÇ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

3.1.1.1.3.1.Bentleri Üç, Bağlantıları Bir Mısradan Oluşan Türküler

Bebeğin beşiği de çamdan
Yuvarlandı düştü de damdan
Beybabası gelir Şam'dan

Nenni de nenni de nenni de bebek

Kızlar gelin çaydan geçek

Çay bulanık nerden içek

Bebek ölmüş nere gidek

Nenni de nenni de nenni de bebek

Bebek beni del eyledi

Yaktı beni kül eyledi

Her kapıya kul eyledi

Nenni de nenni de nenni de bebek (TRT 1, 2000:121)(Bayburt)

3.1.1.1.3.2.Bentleri Üç, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler

Arkadaşlar benim derdim yeğindir

Ciğerimde fitil işler düğümdür (oy düğümdür oy)

Heç bilmem ne seattır ne gündür

Zorla beni bir zalime verdiler (oy oy)

Verdiler de günahıma girdiler (oy girdiler oy oy)

İki dağın arasında kalmışam

Bülbül gibi daldan dala konmuşam

Ne gün gördüm ne de murad almışam

Zorla beni bir zalime verdiler (oy oy)

Verdiler de günahıma girdiler (oy girdiler oy oy)

Bülbül gibi ah-u zarı çekerim

Göz yaşımı gül başına dökerim

Bu ne gündür zehir olsa içirim

Zorla beni bir zalime verdiler (oy oy)

Verdiler de günahıma girdiler (oy girdiler oy oy)(TRT 1, 2000:51)

(Diyarbakır)

Seçilen kadın söylemli türküler içerisinde yapısı bakımından “bentleri üç, bağlantısı iki” mısradan oluşan türkülere İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Karadeniz, Ege ve Marmara bölgesinde sıkça rastlanılmıştır. Türkülerde en çok kullanılan yapı şeklidir.

3.1.1.1.3.3.Bentleri Üç, Bağlantıları Üç Mısradan Oluşan Türküler

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Eli kına yüzü de duvak

Uyan Ali'm sabahlar oldu

Gün doğmadan neler oldu

Yandı yürek kebab oldu

Evlerinin önü iğde

İğdenin dalları yerde

Al tavanlı yüksek de evde

Uyan Ali'm sabahlar oldu

Gün doğmadan neler oldu

Yandı yürek kebab oldu

Evlerinin önü yazı

Yazıda yayılır kuzu

Seccadeden kalkmaz yüzü
 Uyan Ali'm sabahlar oldu
 Gün doğmadan neler oldu
 Yandı yürek kebab oldu (TRT 2, 2000:344)(İçel)

Seçilmiş olan kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri üç, bağlantısı üç “ mısra olan türküler en fazla Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesi’nde bulunmuştur.

3.1.1.1.3.4.Bentleri Üç, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler

Atladı geçti eşiği
 Sofrada kaldı kaşığı
 Mehlenin bir yakışığı

Şen anam şen babam
 Evin şen olsun
 İşte ben gidiyorum (da)
 Yerin gen olsun

Ocağa koydular yuha sacını
 Başıma koydular kahır tacını
 Anan baban çeksin acını

Şen anam şen babam
 Evin şen olsun
 İşte ben gidiyorum (da)
 Yerin gen olsun (TRT 1, 2000:74)(Sivas)

Konuya esas olan türküler içerisinde “bentleri üç, bağlantısı dört mısra” olan türküler Akdeniz, Ege, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’da ve Marmara’da bulunmuştur.

3.1.1.1.3.5.Bentleri Üç, Bağlantıları Beş Mısradan Oluşan Türküler

Çattılar gazan taşını

Gurdular düğün aşını

Selam söyle gız gardaşına

Bu günlük misafirimdir

Yarında yâd ellerindir

Anası gelin gızın anası

Bu günlük misafirimdir

Yarında yâd ellerindir

Gelin gider el evine

Bir yuva kurayım diye

Selam söyle kaynata beye

Bu günlük misafirimdir

Yarında yâd ellerindir

Anası gelin gızın anası

Bu günlük misafirimdir

Yarında yâd ellerindir (TRT 1, 2000:212)(Manisa)

3.1.1.1.4.BENTLERİ DÖRT MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

3.1.1.1.4.1.Mani Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

Şu dağlar olmasaydı

Lalesi solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmasaydı
 Al yazmam dalda kaldı
 Gözlerim yolda kaldı
 Yıkılası meyhane
 Serhoşum nerde kaldı

Al yazmanın oyası
 Yüzüne vurdu boyası
 Alcam dedi almadı
 Allah'ından bulası (TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Seçilmiş olan türküler içerisinde “mani dörtlüklerinden kurulu türkülere” en fazla Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara Bölgesi’nde rastlanılmıştır.

3.1.1.1.4.2.Bentleri Dört, Bağlantıları Bir Mısradan Oluşan Türküler

Bebeğin beşiği çamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Ben bebeği çok severdim
 Hem anamdan hem babamdan

Oy şirin oy narin oy bebek oy

Bebek beni hal eyledi
 Esir etti mal eyledi
 Bir kapıya kul eyledi
 Aldı aklım deleyledi
 Şirin oy narin oy bebek oy

Oy şirin oy narin oy bebek oy (TRT 1, 2000:121)(Elazığ)

Seçilen kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri dört, bağlantısı bir” mısradan oluşan trklere az rastlanılmıştır. Doğu Anadolu, Marmara ve Karadeniz Bölgesi’nde birkaç örnek türkü bulunmuştur.

3.1.1.1.4.3.Bentleri Dört, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır

Sokuda dğme gelinim
Kendini ğme gelinim
Ezelden ahdım gelinim
Oğluma deyme gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır

Sokuda kahve gelinim
Mekanın sahra gelinim
Nasıl dayansın gelinim
Güveyin kahra gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır

Gel beri bekâr gelinim
Güveyin şeker gelinim
zlme kahrın gelinim
Güveyin eker gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur

Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır(TRT 2, 2000:700)(Adana)

Seçilen kadın söylemli türküler içerisinde yapısı bakımından “bentleri dört, bağlantıları iki” mısradan oluşan türkülere en sık Akdeniz, Marmara, Doğu Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi’nde rastlanılmıştır. İç Anadolu’da ve Karadeniz’de ise az rastlanılmıştır. Türkülerin içinde en fazla kullanılan yapı şeklidir.

3.1.1.1.4.4.Bentleri Dört, Bağlantıları Üç Mısradan Oluşan Türküler

Güyer de bostanım güyer

Su gelir bendi döğer (aman aman)

Anamdan öksüz kaldım

Her gelen beni döğer

Aman aman koş oğlan koş oğlan

Ardıma düş oğlan tirinaynam tirinayda tirinaynam

Tirinanam tiriya tirinaynam

Entarimin moruna

Ben verem oldum yoluna (aman aman)

Vurun (da) beni öleyim

Sevdiğimin uğruna

Aman aman koş oğlan koş oğlan

Ardıma düş oğlan tirinaynam tirinayda tirinaynam

Tirinanam tiriya tirinaynam (TRT 2, 2000:435)(Burdur)

Seçilmiş olan kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri dört, bağlantısı üç” mısra olan türkülere en fazla Ege, Marmara, Güneydoğu Anadolu’da ve İç Anadolu’da rastlanılmıştır. Karadeniz ve Akdeniz’de ise az sayıdadır.

3.1.1.1.4.5.Bentleri Dört, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler

Al yazmam dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Ellerin yâri geldi
Hayırsız nerde galdı

Amanın da dumanın olmuyor
Eski de çilelerim dolmuyor
Bu nasıl sevda imiş
Bir gararda durmuyor

Al yazmanın oyası
Alnıma vurdu boyası
Saklı (da) gizli seviyorduk
Haber almış anası

Amanın da dumanın olmuyor
Eski de çilelerim dolmuyor
Bu nasıl sevda imiş
Bir gararda durmuyor (TRT 1, 2000:26)(Muğla)

Seçilen kadın söylemleri türküler içerisinde “bentleri dört, bağlantıları dört” mısradan oluşan türkülere en sık Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Ege ve Marmara Bölgesi’nde rastlanılmıştır. Akdeniz Bölgesi’nde ise az sayıdadır. En fazla kullanılan yapı şeklidir.

3.1.1.1.4.6.Bentleri Dört, Bağlantıları Beş Mısradan Oluşan Türküler

Cabur dağdan kuş geliyor
 Mavzer sesi hoş geliyor
 Bölük bölük giden asker
 Geri dönmüş boş geliyor

Yazık oldu genç yaşına vay
 Memedim Aslan Memedim
 Memedim Civan Memedim
 Dağlarda Ceylan Memedim
 Ağ demir Pulat Memedim

Cabur Dağın mağarası
 Şen olsun Urfa balası
 Bir yanımı dert çürüttü
 Bir yanı mavzer yarası

Yazık oldu genç yaşına vay
 Memedim Aslan Memedim
 Memedim Civan Memedim
 Dağlarda Ceylan Memedim
 Ağ demir Pulat Memedim

Cabur Dağda bağ olur mu
 Kara yazı ağ olur mu
 Bunca sene gurbet gezen
 Yüreğinde yağ olur mu

Yazık oldu genç yaşına vay
 Memedim Aslan Memedim
 Memedim Civan Memedim
 Dağlarda Ceylan Memedim
 Ağ demir Pulat Memedim(TRT 1, 2000:197)(Şanlıurfa)

Kadın söylemli türküler içerisinde “bentleri dört, bağlantısı beş mısradan” oluşan türkülere İç Anadolu, Ege ve Akdeniz’de rastlanılmıştır.

3.1.1.1.4.7.Bentleri Dört, Bağlantıları Altı Mısradan Oluşan Türküler

Ben sana gelin mi dedim
 Duvağı telli gelin
 Yanağı ballı gelin
 Hadindi allıçlı gelin
 Püskülü bağlı gelin
 Topuğu benli gelin

Kaleden indim ancak
 Elimdedir al sancak
 Ne kız oldum ne gelin
 Ateşe yandım ancak

Ben sana gelin mi dedim
 Duvağı telli gelin
 Yanağı ballı gelin
 Hadindi allıçlı gelin
 Püskülü bağlı gelin
 Topuğu benli gelin(TRT 2, 2000:499)(Kastamonu)

3.1.1.1.4.8.Bentleri Dört, Bağlantıları Sekiz Mısradan Oluşan Türküler

Erzincan'dan Kemah'tan
 Yâr gelir oynamaktan
 Kolumda can kalmadı
 Tef çalıp oynamaktan

Oy dağlar oy dağlar
 Sılada yârim ağlar
 Ağlarsa annem ağlar
 Kalanı yalan ağlar
 Ağlama ninem ağlama
 Boşuna ciğer dağlama
 Ben gidersem gelirim
 Nafile kara bağlama

Erzincan'ın deresi
 Hayli de çeker arası
 Mehmed'imi vurdular
 Yedi yerden yarası

Oy dağlar oy dağlar
 Sılada yârim ağlar
 Ağlarsa annem ağlar
 Kalanı yalan ağlar
 Ağlama ninem ağlama
 Boşuna ciğer dağlama

Ben gidersem gelirim

Nafile kara bağlama (TRT 1, 2000:325)(Erzincan)

3.1.1.1.5.BENTLERİ BEŞ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

3.1.1.1.5.1.Bentleri Beş Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler

Havada da kar sesi var

Başında mor fesi var

Açın bakın şu gonağı

İçinde de yâr sesi var

(Lele çoban garip oğlan)

Mor pusuyu boyamadım

Ben çobana doyamadım

Hep kuşlar da yuva yapmış

Serçe kadar olamadım

(Lele çoban garip oğlan)(TRT 2, 2000:454)(Kahramanmaraş)

“Bentleri beş mısradan oluşan bağlantısız türküler”in Ege, İç, Marmara, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde örnekleri bulunmaktadır.

3.1.1.1.5.2.Bentleri Beş, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler

Seyirttim çıktım hanaya

Yem döktüm allı danaya

Yengeler gelsin kınaya

Yengesiz kız gelin olmaz

Dayısız hiç ata binmez

Git gelinim sağlığınan
Sil gözünü yağlığınan

Sarı zıbın geyip gider
Niyendesin sayıp gider
Anası evin beğenmemiş
Babası evin beğenmemiş
Kocam evi deyip gider

Git gelinim sağlığınan
Sil gözünü yağlığınan (TRT 2, 2000:690)(Denizli)

3.1.1.1.6.BENTLERİ ALTI MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

3.1.1.1.6.1.Bentleri Altı Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler

Pencereden bir taş geldi
Ben zannettim Mamoş geldi
Uyan Mamoş uyan uyan
Başımıza ne iş geldi
Eyvah Mamoş eyvah eyvah
Tabib getir yarama bak

Evlerinin önü kavak
Mamoş gezer kara kalpak
Körolası zalim felek
Koymadı ki murad alak
Di kalk Mamoş di kalk di kalk
Başımıza yığıldı halk(TRT 2, 2000:646)(Elazığ)

3.1.1.1.6.2.Bentleri Altı, Bağlantısı Dört Mısradan Oluşan Türküler

Ezem ezeden oğlan
 Bıyık bezeden oğlan
 İnenin yıldızından
 Gıza göz eden oğlan
 Babam sana kız vermez
 Git para gazan oğlan

Bu derenin geveni
 Geven sarmış geveni
 Paşadan emir gelmiş
 Seven alsın seveni

Ezem ezeden oğlan
 Bıyık bezeden oğlan
 İnenin yıldızından
 Gıza göz eden oğlan
 Babam sana kız vermez
 Git para gazan oğlan

Erikler çiçek açtı
 Etrafa koku saçtı
 Sevdim murad almadım
 Bıraktı meni kaçtı

Ezem ezeden oğlan
 Bıyık bezeden oğlan
 İnenin yıldızından
 Gıza göz eden oğlan
 Babam sana kız vermez
 Git para gazan oğlan(TRT 1, 2000:355)(Van)

“Bentleri altı ve bağlantısı dört mısradan oluşan türküler” in İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Marmara Bölgesi’nde örnekleri bulunmaktadır.

3.1.1.1.7.BENTLERİ YEDİ MISRADAN OLUŞAN TÜRKÜLER

Kayalica'nın daşları
Sarı da sarı saçları
Kefenimi ısladır
Ela gözün yaşları
Mehmet sen vurdun beni
Gençliğime doymadan
Al gelinler olmadan

Hediyemi verdiler
Kendisi ölmüş dediler
Cenazemi kaldıranlar
On beş altın yediler
Sarı sarı saçlı Zeyneb'im
Al gelinler olmadan
Gençliğime doymadan(TRT 2, 2000:537)(Balıkesir)

Ali Yakıcı'nın tasnifi esas alınmakla birlikte seçilen kadın söylemli türkülerde tasnifin bazı maddelerine ulaşılammıştır. Örneği bulunmayan bazı maddeler şu şekildedir: “Bentleri bir bağlantıları bir mısradan oluşan türküler”, “bentleri bir bağlantıları üç mısradan oluşan türküler”, “bentleri iki bağlantıları altı mısradan oluşan türküler”, “bentleri üç bağlantıları altı mısradan oluşan türküler”, “bentleri üç bağlantıları on mısradan oluşan türküler”, “bentleri altı bağlantısı üç mısradan oluşan türküler” ve “bentleri sekiz mısradan oluşan türkölere” ulaşılammıştır. Türkölerin geneli tasnife uygun olarak örneklenmiştir.

Seçilen kadın söylemli türküler içerisinde yedi bölgede sıklıkla karşımıza çıkan yapısı bakımından; “bentleri iki bağlantısı iki”, “bentleri  bağlantısı iki”, “mani dörtlüklerinden oluşan türküler”, “bentleri dört bağlantıları iki” mısradan oluşan, “bentleri dört bağlantıları ” mısradan ve “bentleri dört bağlantıları dört” mısradan oluşan örnekler bulunmuştur.

Ali Yakıcı’nın tasnifi dışında; seçilen kadın ağzı türküler içinde “bentleri  bağlantıları sekiz”, “bentleri beş bağlantıları ” ve “bentleri altı, bağlantıları iki” mısradan oluşan türküler, “bentleri  bağlantısı olmayan”, “bentleri dört bağlantısı olmayan” türküler, “bentleri dört bağlantısı iki+iki mısra” olan türküler,” bağlantısı başta olanlar” bulunmaktadır.

Bentleri , Bağlantıları Sekiz Mısradan Oluşan Türküler

Adana’nın yolları taşlık

Yok cebimizde beş para harçlık

Elden gitti kahpe de gençlik

Agam Adanalı pasam Adanalı,

Evde duramıyom sana dadanalı.

Sebebim sen oldun şişman delikanlı.

Hey güllü hele hele güllü,

Kız güllü hele hele güllü,

Peştemalı pşkll, peştemalı sümbüllü.

Ağam Adanalı paşam Adanalı,

Evde duramıyom sana dadanalı.

Adana'nın bayırına,

Ağam at gverdim ayırına,

Anam babam hayırına.

Ağam Adanalı paşam Adanalı,
 Evde duramıyom sana dadanalı.
 Sebeğim sen oldun şişman delikanlı.
 Hey güllü hele hele güllü,
 Kız güllü hele hele güllü,
 Peştemalı püsküllü, peştemalı sümbüllü.
 Ağam Adanalı paşam Adanalı,
 Evde duramıyom sana dadanalı.(THM 2000:6)(Çukurova)

Bentleri Beş Mısradan, Bağlantıları Dört Mısradan Oluşan Türküler

Beyler bahçesinden atlayamadım
 Cephane döküldü toplayamadım
 Zalim düşmanları haklayamadım
 Var git oğlan var git ben sana varmam
 Annenden babandan intizâr alamam

Tabancası elinde
 Şişhanesi belinde
 Güzel İzmir yolunda
 Ben bir güzele vuruldum

Beyler bahçesinde kandiller yanar
 Kandilin şavkına bülbüller konar
 Herkes sevdiğine böyle mi yanar
 Var git oğlan var git ben sana varmam
 Annenden babandan intizâr almam

Tabancası elinde
 Şişhanesi belinde

Güzel İzmir yolunda

Ben bir güzele vuruldum(TRT 1, 2000:141)(Kastamonu)

Bentleri Altı, Bağlantıları İki Mısradan Oluşan Türküler

Güzelim güzelim de allı basmalar aldım

Yanıldım gönüller verdim de seni bir adam sandım

Balıkesir özünden

Çıkmam yârin sözünden

Yarın asker sevk oluyor

Öpsem ela gözünden

Güzelim güzelim de gül kurusu değil mi

Nere varsam sürmeli yârim de el kapısı değil mi

Güzelim güzelim de allı basmalar aldım

Yanıldım gönüller verdim de seni bir adam sandım

İnciyim dizilirim

Sedefim süzülürüm

Gönder yârim bir mektup da

Hastayım üzülrüm

Güzelim güzelim de bal koymuş balıp durur

Nazlı yârin üzerine de dünyalar dönüp durur

Güzelim güzelim de allı basmalar aldım

Yanıldım gönüller verdim de seni bir adam sandım

Sarı saçım yaş durur

Yel gelir karıştırır

Davulcular düğüncüler

Hasiret kavuşturur
 Güzelim kibarım da ata binelim ata
 Serbes yârim uzun boylum da bize gidelim bize

Güzelim güzelim de allı basmalar aldım
 Yanıldım gönüller verdim de seni bir adam sandım (TRT 1, 2000:437)
 (Balıkesir)

Bentleri Dört, Bağlantısı Olmayan Türküler

Ben havada uçarırım
 Alaylan tuttun beni (naman)
 Ben bahamı biliridim
 Bir pula sattın beni (naman)

Yeşil yaprak arasında
 Kırmızı gül goncası (naman)
 Nerelere kâtip olmuş
 Gönlümün eylencesi (naman)

Girdim yârin bahçesine
 Güller açmış gül güle (aman)
 Benden selâm söyleyin (a yârim)
 Dalındaki bülbüle (aman) (TRT 1, 2000:131)(Isparta)

Seçilen kadın söylemli türküler içerisinde yapısı bakımından “bentleri dört, bağlantısı olmayan” türkülere İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Ege bölgesinde çok sık rastlanılmıştır. Bu tasnif Nevzat Gözaydın’ın “Yapısı Bakımından Türküler” tasnifinde “dörtlüklerle kurulan türküler” şeklinde verilmiştir.(bknz: Giriş bölümünde “Yapısı Bakımından Türküler”)

Bentleri Üç, Bağlantısı Olmayan Türküler

Evlerim evlerim hani aman evlerim
Ben onun içinde gönlüm (aman) eylerim
Süslü alyem aman aman eylerim

Evlerim evlerim haney aman kaldırım
Kaldırımdan düştüm gelin beni kaldırın
Süslü alyem aman aman kaldırın

Evlerim evlerim haney aman boyunca
İçinde yatmadım üç gün aman doyunca
Süslü alyem aman aman doyunca (TRT 1, 2000:338)(Burdur)

“Bentleri Üç, Bağlantısı Olmayan Türküler” Nevzat Gözaydın’ın “Yapısı Bakımından Türküler” tasnifinde “üçlüklerle kurulmuş olan türküler” şeklinde verilmiştir. (bknz: Giriş bölümünde “Yapısı Bakımından Türküler”)

Bağlantısı Başta Olan Türküler

Ah Nayim Nayim Nayim
Başı belalı Nayim
Çıksam dağlar başına
Çağırsam Nayim Nayim

Başındaki puşudur
Diyarbakir işidir
Belinde Tarabulus
O da çapkın işidir

Ah Nayim Nayim Nayim
Başı belalı Nayim

Çıksam dağlar başına

Çağırsam Nayim Nayim(TRT 1, 2000:11)(Elazığ)

“Bağlantısı başta olan türküler” Nevzat Gözaydın’ın “Yapısı Bakımından Türküler” tasnifinde yer almaktadır. (bknz: Giriş bölümünde “Yapısı Bakımından Türküler”)

Bentleri Dört Bağlantısı 2+2 Mısra Olan Türküler

Gara gabak kökeni

Dizlere batar diken

Sevilmedik yâr ilan

Ömürler mi tükeni

Şipilden şipilden şipilden şipilden

Şipilden şipilden den şipilden den

Şipildam şipildam dam şipildam dam

Şipildam şipildam dam şipildam dam

Atgılı babıç dabanı

Ben istemem yabanı

Benim sevdiğim oğlan

Köyde’de goyun çobanı

Şipilden şipilden şipilden şipilden

Şipilden şipilden den şipilden den

Şipildam şipildam dam şipildam dam

Şipildam şipildam dam şipildam dam(TRT 1, 2000:369)(Denizli)

3.1.2.VEZİN

Halk türkülerinde vezin, hece ölçüsüdür. Hece ölçüsü aynı zamanda Türk Halk şiirinin de ölçüsüdür; bu durum dünden bu güne hiç değışmemiştir. Hece ölçüsü, heceleri arasında nitelik bakımından ayırım bulunmayan Türk dilinin yapısına en uygun kalıptır. Hece ölçüsünde esas, mısralardaki hece sayısının birbirlerine eşitliğidir (Dizdaroğlu 1969:25).

Bir şiirde ilk mısra hangi hece sayısı ile yazılmış ise, diğer mısralar da aynı hece sayısı ile yazılmalıdır. Hece sayısının eşitliği o dizenin ölçüsünü, kalıbını gösterir. 7 heceli bir dizenin kalıbı “yedili”, 11 heceli bir dizenin kalıbı “on birli” diye anılır (Dilçin 2005:40).

Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceğı ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydan getirilmiş örnekleri vardır (Elçin 1986:195).

Hece ölçüsünün beşlisinden başlayarak on altılı olanına kadar hemen her kalıp ile türkü söylenmiştir (Gözaydın 1989:27).

Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7- 15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir; ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır (Artun 2009:130).

Türküler genellikle yedi, sekiz ve on bir hece ile söylenmişlerdir. Ancak az sayıda da olsa beş ve on beş heceli şiirler de vardır (Kaya 2004: 149; Dilçin 2005:149).

Kadın söylemli türkülerin vezni incelenirken Ali Yakıcı’nın “Vezinleri Bakımından Türküler” sınıflandırması esas alınmıştır. Bu sınıflandırma şu şekildedir:

VEZİNLERİ BAKIMINDAN TÜRKÜLER

1.HECE VEZİNLİ TÜRKÜLER

1.1.Üç Heceli Türküler

1.2.Dört Heceli Türküler

1.3.Beş Heceli Türküler

1.4.Altı Heceli Türküler

1.5.Yedi Heceli Türküler

1.6.Sekiz Heceli Türküler

1.7.Dokuz Heceli Türküler

1.8.On Heceli Türküler

1.9.On Bir Heceli Türküler

1.10.On İki Heceli Türküler

1.11.On Üç Heceli Türküler

1.12.On Dört Heceli Türküler

1.13.On Beş Heceli Türküler

1.14.On Beş Heceli Türküler

2.ARUZ VEZİNLİ TÜRKÜLER(Yakıcı 2007:168-175)

Yedi bölgeden seçilen kadın söylemli türkülerde görülen başlıca vezin çeşitleri şu şekildedir:

3.1.2.1.HECE VEZİNLİ TÜRKÜLER

Hece ölçüsü, dizelerdeki hece sayısının belli bir düzene bağlı olarak eşitliği temeline dayanır (Dilçin 2005: 40).

3.1.2.1.1.Beş Heceli Türküler

Ay dolanaydı
Gün dolanaydı
Sendeki parmaklar
Bende olaydı

Gaşları senden
Sürmesi benden
Var git ey yiğit
Dargınım senden

Ay dolanaydı
Gün dolanaydı
Sendeki parmaklar
Bende olaydı

Parmağı senden
Yüzüğü benden
Var git ey oğlan
Dargınım senden

Ay dolanaydı
Gün dolanaydı
Sendeki dişler
Bende olaydı

Dişleri senden
Fıstığı benden
Var git ey oğlan
Dargınım senden(TRT 1, 2000:81)(Ankara)

Konu esas alınarak yedi bölge içinde seçilmiş olan beş heceli türküler, Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgesinde karşımıza çıkmıştır. Çok sık kullanılan bir vezin değildir.

3.1.2.1.2.Altı Heceli Türküler

Anan öle Cemil

Baban köle Cemil

Kulaç boylum Cemil (TRT 2, 2000:692)(Erzincan)

Seçilen kadın ağızlı türküler içinde altı heceli vezine sadece Doğu Anadolu Bölgesinde rastlanmıştır.

3.1.2.1.3.Yedi Heceli Türküler

Bu babamın evidir

Tahtaları kavidir

Tahta çürük mih tutmaz

Yârim küçük söz tutmaz

Bu babamın yoludur

Yolu neşe doludur

Herkes neşeli bugün

Çünkü düğün günüdür (TRT 1, 2000:173)(Artvin)

Kadın söylemli türkü konusuna uygun olarak alınan örneklerde Doğu Anadolu, Güneydoğu, İç Anadolu, Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde sıkça kullanılan bir vezindir.

3.1.2.1.4. Sekiz Heceli Türküler

Baba gızın çok muyudur
 Bir gız sana çok muyudur
 Gırılası emmilerim
 Heç oğlunuz yok muyudur

Gız anası gız anası
 Yakın gelinin gınası
 Hani bunun öz anası
 Başın da mumlar yanası

Samenim geldi duruyor
 Heral gına yahıcılar
 Yeni umudum kesildi
 Heral beni vericiler

Gız anası gız anası
 Yakın gelinin gınası
 Hani bunun öz anası
 Başın da mumlar yanası

Doyulu bu söve daşlar
 Gölgeledi gaba kaçlar
 İşte gelin gidiyorum
 Helallaşak çüt yoldaşlar

Gız anası gız anası
 Yakın gelinin gınası
 Hani bunun öz anası
 Başın da mumlar yanası (TRT 1, 2000:95) (Adana)

Kadın söylemli türkülerde sekiz heceli vezin, yedi bölge içinde sıkça kullanılmıştır.

3.1.2.1.5.Dokuz Heceli Türküler

Gız dayısız gelin mi olur (Bağlantı)

Gız emmisiz düğün mü olur (TRT 2, 2000:576)(Isparta)

Entarisi ala benziyor (Bent)

Şeftalisi bala benziyor

Benim yârim bana benziyor (TRT 1, 2000:320)(İstanbul)

Seçilmiş olan kadın söylemli türkülerde dokuz heceli vezin, sadece türkülerin bent ya da bağlantı bölümlerinde görülmektedir. Bu vezine Ege, Akdeniz, Karadeniz, Marmara Bölgelerindeki türkülerde rastlanmıştır. Yaygın bir vezin şekli değildir.

3.1.2.1.6.On Heceli Türküler

Gazak ördüm ağladım Zalif'im

İlmek ilmek bağladım Zalif'im

Seni gelecek diye Zalif'im

Tandır sacı yağladım Zalif'im

Seçilmiş olan kadın söylemli türküler içinde on heceli vezine çok fazla rastlanmamaktadır.

3.1.2.1.7.On Bir Heceli Türküler

Sabah olur oğlan gider işine
Oynar oynar taş doldurur peşine
Kurban olam sürme kara kaşına
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Mermer daşa sabun goydum eridi
Gümgümlere su doldurdum ılıdı
Benim yârim şu cihanda biridi
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Önüme koydular ıssı hediği
Aramızda vardır karhan gediği
Bana derler kimin kızı gelini
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan (TRT 2, 2000:663)(Malatya)

Seçilmiş olan kadın söylemli türkülerde, on bir heceli vezin çok sık kullanılmaktadır.

3.1.2.1.8.On İki Heceli Türküler

El eyvanına yatak serdim yumuşak
Emmim oğlu yanıma geldi bir uşak
Küsmesi yok kızması yok konuşak
Benam beni bir çocuğa verdiler (verdiler oy)
Verdilerde mabalıma girdiler oy (TRT 1, 2000:303)(Gaziantep)

Yedi bölge içinde on iki heceli kadın söylemli türkülere Akdeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde rastlanmaktadır.

3.1.2.1.9.On Üç Heceli Türküler

Evlerim evlerim hani aman evlerim
Ben onun içinde gönlüm (aman) eylerim
Süslü alyem aman aman eylerim

Evlerim evlerim haney aman kaldırım
Kaldırımdan düştüm gelin beni kaldırın
Süslü alyem aman aman kaldırın

Evlerim evlerim haney aman boyunca
İçinde yatmadım üç gün aman doyunca
Süslü alyem aman aman doyunca(TRT 1, 2000:338)(Burdur)

İlahi de ana niye verdin ellere (Bent)
Yârim küçük söyleniyor dillere (TRT 1, 2000:343)(Erzurum)

Var git oğlan var git ben almam seni vay vay (Bağlantı)
Anamdan babamdan intizâr almam vay vay (TRT 2, 2000:800)(Samsun)

Seçilen kadın söylemli türküler içinde on üç heceli vezine türkünün bent ya da bağlantı bölümlerinde rastlanmaktadır. Türkünün tamamında on üç heceli vezine az sayıda rastlanılmaktadır.

3.1.2.1.10.On Dört Heceli Türküler

Kırda erik ağacı, etrafında alıcı
Oğluna meyil verdim, darılma Zeynep Bacı

Dillala dillala, paralar verdim tellala
Tellal gözün kör olsun, beni verdin dillere

Kırda şeker kamışı, erken doğmuş güneşi
Öyle bir yar sevdim ki, dünyada yoktur bir eşi

Nakarat

Kırda elma biter mi, gökte yıldız biter mi
Bana yârdan geç derler, seven yârdan geçer mi

Nakarat (TRT 2, 2000:549)(Sinop)

Seçilen kadın söylemli türküler içinde on dört heceli türkülere fazla rastlanılmamaktadır.

3.1.2.1.11.On Beş Heceli Türküler

Meclisinde mail oldum ben bir kaşı karaya

Yok mu tabib semtinizde merhem ede yaraya

Benim bir efendim vardır merhem eder yaraya (TRT 2, 2000:587)(Diyarbakır)

Seçilen kadın söylemli türküler içinde on beş heceli türkü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bent bölümünde karşımıza çıkmıştır. Çok yaygın bir vezin değildir.

3.1.2.1.12.Bent ve Bağlantısı Farklı Hecede Olan Türküler

Bentleri Sekiz, Bağlantısı Dokuz Heceli Türkü

Leylek gider yuvasına

İner gider ovasına

Haber edin dayısına

Gız dayısız gelin mi olur

Gız emmisiz düğün mü olur

Atladı geçti eşiği

Sofrada galdı gaşığı

Büyük evin yakışığı

Gız dayısız gelin mi olur

Gız emmisiz düğün mü olur

Biner atın eyisine

Haber edin ninesine

Gönül verdi güveysine

Gız dayısız gelin mi olur

Gız emmisiz düğün mü olur (TRT 2, 2000:576)(Isparta)

Bentleri Yedi, Bağlantısı Sekiz Heceli Türkü

Altun tabakta bal var

Yalvar anneme yalvar

Annem beni vermezse

El kaldır Hakka yalvar

Oldumu yâr oldumu yâr
 Söz yerini buldumu yâr
 Ah sana bana olanlar
 Hiç kimseye olmadı yâr

Altun tabakta bal var
 Yalvar anneme yalvar
 Annem beni vermezse
 El kaldır Hakka yalvar

Oldumu yâr oldumu yâr
 Söz yerini buldumu yâr
 Ah sana bana olanlar
 Hiç kimseye olmadı yâr (TRT 1, 2000:97)(Isparta)

Bentleri Sekiz, Bağlantıları Dokuz Heceli Türkü

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
 Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır
 Sokuda döğme gelinim
 Kendini öğme gelinim
 Ezelden ahdım gelinim
 Oğluma deyme gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
 Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır
 Sokuda kahve gelinim
 Mekânın sahra gelinim
 Nasıl dayansın gelinim
 Güveyin kahra gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
 Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır
 Gel beri bekâr gelinim
 Güveyin şeker gelinim
 Üzülme kahrın gelinim
 Güveyin çeker gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
 Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır(TRT 2, 2000:700)(Adana)

Bentleri Yedi, Bağlantısı Dokuz Heceli Türkü

Çağırın efeleri
 Açsınlar keseleri
 Ben Hezana vuruldum
 Alsınlar küpeleri

Hezan Hezan parayı kazan
 Hezan Hezan göynümü kazan

Sokakta gezen oğlan
 Çalımı güzel oğlan
 Çalım para etmiyor
 Parayı kazan oğlan

Hezan Hezan parayı kazan
 Hezan Hezan göynümü kazan

Koştur Hezanım koştur
 Dünyanın sonu boştur
 Nerde saz Hezan orda
 Eli boş göynü hoştur

Hezan Hezan parayı kazan
 Hezan Hezan göynümü kazan

Ak gazan kara gazan
 Yazmış yazıyı yazan
 Eller düğün ediyor
 Birazcak da sen özen

Hezan hezan parayı kazan
 Hezan hezan göynümü kazan(TRT 1, 2000:205)(Afyon)

Bentleri On Bir, Bağlantıları On Dört Heceli Türkü

Atımı bağladım ben bir ormana
 Göynüm düştü bir delikanlı oğlana
 Yitirdim yârimi oldum divane

Amanın imanım at kollarını boynuma
 Sigara da içersen almam seni yanıma

Yüksek minareden attım iki taş
 Ne anam var ne babam var ne kardaş
 El oğluna ben olamam arkadaş

Amanın imanım at kollarını boynuma
 Sigara da içersen almam seni yanıma(TRT 1, 2000:73)(Eskişehir)

İncelenilen kadın söylemli türküler içerisinde bent ve bağlantı kısımları kendi arasında vezinlenmiş türkülere de rastlanılmıştır.

3.1.2.1.13.Benti Düzenli, Bağlantısı Düzensiz Türküler

Benti Sekiz Heceli, Bağlantısı Düzensiz Türkü

Evlerinin önü kavak
Sular akar savak savak
Elim kına yüzüm duvak

Uyan Zeybek Ali'm uyan sen uyan
Bizi bu sevdaya salan
Hep sensin aman
Hadi gel gel aman
Gökte yıldız sayılır mı
Çiğ yumurta soyulur mu
Yâr sevmeğe doyulur mu

Uyan Zeybek Ali'm uyan sen uyan
Bizi bu sevdaya salan
Hep sensin aman
Hadi gel gel aman(THM 2000:344)(Manisa)

Çok yaygın kullanılmamakla birlikte benti düzenli, bağlantısı düzensiz vezin örneklerine rastlanmaktadır.

3.1.2.1.14.Benti Düzensiz, Bağlantısı Düzenli Türküler

Benti Düzensiz, Bağlantısı On Üç Heceli Türkü

Çarşamba dedikleri, şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan çıkmıyor, o yârin dedikleri

Çarşamba'nın ortasından, akıyor ırmak
Her yiğidin kârı değil, sözünde durmak
Çarşamba yazıları, körpedir kuzuları
Allah alnıma yazdı, bu kara yazıları

Nakarat

Ben Samsun'a gidemiyom, kar olmayınca
Samsun bana haram olsun, yar olmayınca

Nakarat

Telgrafın tellerinin rengi kurşuni
Genç yaşımda atma bana mavzer kurşunu (TRT 1, 2000:209)(Samsun)

Çok yaygın kullanılmamakla birlikte benti düzensiz, bağlantısı düzenli vezin örneklerine rastlanılmaktadır.

3.1.2.1.15.Farklı Düzenler

Kadın söylemli türküler içerisinde kendi içinde simetrik olarak vezinlenmiş türküler bulunmaktadır. Bu türkülerin örneklerinden bazıları şu şekildedir:

Bentlerinin ilk iki mısrası sekiz, üçüncü mısrası ve bağlantısı dokuz heceli türkü

Belin başı tozlu mozlu	8 HECELİ
Güzelleri badem gözlü	8 HECELİ
Gız seni seven oğlan sözlü	9 HECELİ

Gelin gelin allı ay gelin	9 HECELİ
Yanakları ballı ay gelin	9 HECELİ

Belin başı daşlı maşlı	8 HECELİ
Güzelleri galem gaşlı	8 HECELİ
ız seni seven oğlan yaşlı	9 HECELİ

Gelin gelin allı ay gelin	9HECELİ
Yanakları ballı ay gelin	9 HECELİ

Menevşesi boyun eğmiş	8 HECELİ
Yapracığı suya değmiş	8 HECELİ
Gız seni seven oğlan ölmüş	9 HECELİ

Gelin gelin allı ay gelin	9HECELİ
Yanakları ballı ay gelin	9 HECELİ (TRT 1, 2000:123)Denizli

Bentleri ve bağlantılarının birinci mısrası yedi hece, bağlantının ikinci mısrası beş heceli türkü

Duvar üstünde durdum,	7HECELİ
Turalı para buldum.	7HECELİ
Hemen aldım mavzeri,	7 HECELİ
Kendi kendimi vurdum	7 HECELİ

Dur efendim dur dur da, 7 HECELİ
Gel efendim gel 5 HECELİ

Duvar üstünde kilim, 7HECELİ
Yârimin adı Selim, 7HECELİ
Selim benim olursa, 7 HECELİ
Olurum telli gelin. 7 HECELİ

Dur efendim dur dur da, 7 HECELİ
Gel efendim gel 5 HECELİ
Ali derler adına, 7 HECELİ
Her gün gider oduna. 7 HECELİ
Söyle komşu oğluna, 7 HECELİ
Doğru gitsin yoluna. 7 HECELİ

Dur efendim dur dur da, 7 HECELİ
Gel efendim gel. 5 HECELİ (TRT 1, 2000:294)İzmir

Entarisi mavili 7HECELİ
Nerde kurdun kavili 7HECELİ
Evvelde böyle değildin 8HECELİ
Şimdi gönlün büyüdü 7 HECELİ

Yale leli lam yalelli yale lele lelelam 15 HECELİ
Nannan niranam ninneri nannam nire nire nirenam 17 HECELİ
Yare lelelam yale lele lele lelelam 14 HECELİ

Al geydim alsın diye 7 HECELİ
Mor geydim sarsın diye 7 HECELİ
İsteyenlere varmadım 8 HECELİ
Nazlı yâr alsın diye 7 HECELİ

Yale leli lam yalelli yale lele lelelam	15 HECELİ
Nannan niranam ninneri nannam nire nire nirenam	17 HECELİ
Yare lelelam yale lele lele lelelam	14 HECELİ (TRT 1, 2000:320)(İzmir)

Bentleri yedi heceli, bağlantısının birinci hecesi dokuz, ikinci hecesi sekiz heceli türkü.

Yüzüğüm var al taşlı	7 HECELİ
Al değil mavi taşlı	7 HECELİ
Gitti yârim gelmedi	7 HECELİ
Gözlerim ondan yaşlı	7 HECELİ
Haydiri ninna ninna ninna	9 HECELİ
Gızım ninna ninna ninna	8 HECELİ

Fistanım yeşil olsun	7 HECELİ
Parası peşin olsun	7 HECELİ
İstemiyom zengini	7 HECELİ
İlle sevdiğim olsun	7 HECELİ

Haydiri ninna ninna ninna	9 HECELİ
Gızım ninna ninna ninna	8 HECELİ

Yeşil gey yeşil guşan	7 HECELİ
Yeşil çimene döşen	7 HECELİ
Acep iflah olur mu	7 HECELİ
Senin peşinde düşen	7 HECELİ

Haydiri ninna ninna ninna	9 HECELİ
Gızım ninna ninna ninna	8 HECELİ

Cevizim govuk govuk	7 HECELİ
Ağlarım göyük göyük	7 HECELİ
Yârdan kelimlar gelmiş	7 HECELİ
Kar ile buzdan soğuk	7 HECELİ

Haydiri ninna ninna ninna	9 HECELİ
Gızım ninna ninna ninna	8 HECELİ (TRT 2, 2000:812)Denizli

Beş mısradan oluşan bentlerde ilk dört mısra yedi, beşinci mısra beş heceli türkü.

Ali'm armut yer misin	7 HECELİ
Dünyalarda bir misin	7 HECELİ
Odalarda saz çalan	7 HECELİ
Üvek gözlüm sen misin	7 HECELİ
Civan Ali'm gel	5 HECELİ

Ali'm Ali'm gül Ali'm	7 HECELİ
Gül dibine gel Ali'm	7 HECELİ
Gül dibine gelmezsen	7 HECELİ
Bir selâm gönder Ali'm	7 HECELİ
Civan Ali'm gel	5 HECELİ

Ali'm gitme pazara	7 HECELİ
Uğrattırlar nazara	7 HECELİ
Ali'm ölsün diyenler	7 HECELİ
Kendi girsin mezara	7 HECELİ
Civan Ali'm gel	5 HECELİ (TRT 1, 2000:31)(Eskişehir)

İki mısradan oluşan bentler yedi heceli, iki mısradan oluşan bağlantının ilk mısrası on iki hece, ikincisi ise on bir heceli türkü.

Guşburnuyu guş yer mi 7 HECELİ
Derelerde guşburnu 7 HECELİ

Nirinna nirinah nirinna niya haa 12 HECELİ
Nininna nirinah nirinna niya 11 HECELİ

Beşyüz liralık gelin 7 HECELİ
Gaynanaya hoş dir mi 7 HECELİ

Nirinna nirinah nirinna niya haa 12 HECELİ
Nininna nirinah nirinna niya 11 HECELİ

Gelin ayağın kara 7 HECELİ
Gaynatanda çok para 7 HECELİ

Nirinna nirinah nirinna niya haa 12 HECELİ
Nininna nirinah nirinna niya 11 HECELİ

Olmuş ne faydası var 7 HECELİ
Alivirmez gundura 7 HECELİ

Nirinna nirinah nirinna niya haa 12 HECELİ
Nininna nirinah nirinna niya 11 HECELİ

Boralıyım boralı 7 HECELİ
Beni vuran buralı 7HECELİ

Nirinna nirinah nirinna niya haa 12 HECELİ
Nininna nirinah nirinna niya 11 HECELİ

Beş yıldır yanıyorum 7 HECELİ
Ben bir bahtı garalı 7 HECELİ

Nirinna nirinah nirinna niya haa 12 HECELİ
Nininna nirinah nirinna niya 11 HECELİ(TRT 1, 2000:274)(Sinop)

*Dört mısradan oluşan bentler yedi heceli, iki mısradan oluşan bağlantının
ilk mısrası dört heceli, ikincisi ise yedi heceli türkü*

Et aldım dirheminen 7 HECELİ
Öldürdün vereminen 7 HECELİ
Böyle yangınlık m'olur 7 HECELİ
Ayda bir selâmınan 7 HECELİ

Gül gül aman 4 HECELİ
Vurgunum ayrılamam 7 HECELİ

Ali'm gitme pazara 7 HECELİ
Uğradırlar nazara 7 HECELİ
Ali'm ölmüş diyenler 7HECELİ
Kendisi girsin mezara 7 HECELİ

Gül gül aman 4 HECELİ
Vurgunum ayrılamam 7 HECELİ

Ali'm Ali'm aş da gel	7 HECELİ
Dağ yoluna düş de gel	7 HECELİ
Anan izin vermezse	7 HECELİ
Pencereden aş da gel	7 HECELİ

Gül gül aman	4 HECELİ
Vurgunum ayırlamam	7 HECELİ (TRT 1, 2000:332)Kastamonu

3.1.2.1.16.Düzensiz Heceliler

Çadır altı minare	7 HECELİ
Elettim eski yare	7 HECELİ
Anam kurban ben kurbanda	8 HECELİ
Setre pantollu yâre	7 HECELİ

Helvacı helva	5 HECELİ
Kendir tohumlu helva	7 HECELİ
Şeker lokum helva	6 HECELİ(TRT 1, 2000:205)Gaziantep

El eyvanına yatak serdim yumuşak	12 HECELİ
Emmim oğlu yanıma geldi bir uşak	12 HECELİ
Küsmesi yok kızması yok konuşak	11 HECELİ
Benam beni bir çocuğa verdiler (verdiler oy)	11 HECELİ
Verdiler de mabalıma girdiler oy	12 HECELİ(TRT 1, 2000:303)Gaziantep

Kadın söylemli türküler içerisinde düzensiz şekilde vezinlenen türküler de çok sık kullanılmıştır.

Ali Yakıcı'nın "Heceleri Bakımından Türküler" tasnifine göre seçilen kadın söylemli türkülerden örnekler bulunmuştur. Ancak dize sonundaki ezgisel ifadeler eklenince on altı heceli vezine örnek vardır. Bunun dışında hece sayısı on altı olan dizeye rastlanmamıştır. Konuya esas olan türkülerde aruz vezni de bulunmamaktadır.

Tasnifin dışında türkülerde dikkatimizi çeken yapı özellikleri ise "benti düzenli bağlantısı düzensiz", "benti düzensiz bağlantısı düzenli", "tamamen düzensiz heceli türküler" ve "dizeleri farklı şekillerde simetrik olarak vezinlenmiş türküler"le karşılaşmıştır.

Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Beşliden, on altıya kadar hece ölçüsü ile söylenmiş türküler de bulunmaktadır. Seçilen kadın söylemli türkülerin içerisinde yedi, sekiz ve on birli hece kalıplarına daha çok örnek bulunmuştur.

3.1.3.KAFİYE

Halk şairleri en eski dönemlerden beri, kafiye konusunda ufak bir ses benzerliğiyle yetinmişler, mısra sonlarındaki kelimelerin cinsi, yapısı, yazılışı ayırbile olsa; sesçe kulakta aynı izlenimi uyandırmasını yeterli bulmuşlardır. (Dizdaroğlu 1969:31-32).

Halk şiirleri, genellikle saz eşliğinde söylendiğinden, başka bir deyimle halk edebiyatı ürünleri sözlü olduğundan, halk şiirinde göz uyağı söz konusu değildir. Kulakta hoş bir uyum bırakan her ses benzerliği halk şairi için uyaktır (Dilçin 2005:73).

Ayak(kafiye), sözcük ve eklerin son hecelerindeki ses benzerliğidir. Eskiden, aydın zümre edebiyatında bu ses benzerliği için, Arapça'dan alınan "*kafiye*" terimi kullanılırdı. Halk edebiyatında buna "*ayak*" denir (Kudret 2003:168).

Bir şiirin en az iki dizesinde anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğine dayanan ahenge *kafiye* denir (Bekki 2008:5).

Halk şiirinde kafiye, "*uyak*" ya da "*ayak*" terimleriyle anılır.

3.1.3.1.Yarım Ayak (Kafiye)

Sözcük ve eklerin son hecelerinde yalnız sessiz harfler arasındaki benzeşmeye dayanan ayaklara *yarım ayak(kafiye)* denir (Kudret 2003:179). Tek ses benzerliğidir (Bekki 2008: 5).

Ay oğlan arsız oğlan	“r” yarım kafiye	a
Dünyada yersiz oğlan		a
Kalaysız kaba benzer		x
Dünyada yârsız oğlan(TRT 1, 2000:83)(Kütahya)		a

Gitti gelirim diye	“l” yarım kafiye	a
Yolu bilirim diye		a
Aldı benden çevreyi		x
Seni alırım diye(TRT 1, 2000:413)(Bilecik)		a

Aşağıdan gürül gürül göç gelir	“ç” yarım kafiye	a
Gelir amma gürültüsü geç gelir		a
Gız anadan ayrılması güç gelir(TRT 1, 2000:62)(Adana)		a

Bahçayı bellediler (ömrüm oy diz gırma yâr)	“l” yarım kafiye	a
Suyunu göllediler (ömrüm oy diz gırma yâr)		a
Ben bir yâr sevmeyinen (ömrüm oy diz gırma yâr)		x
Adımı dillediler (ömrüm oy diz gırma yâr)(TRT 1, 2000:108)(Erzurum)		a

Yol üstünde kestane	“e” yarım kafiye	a
Gölgesi vurdu üstüme		a
Selâm söylen Güssüm’e		a
Eş varacam üstüne(TRT 1, 2000:24)(Afyon)		a

3.1.3.2.Tam Ayak(Kafiye)

Sözcük ve eklerin son hecelerinde, biri sesli biri sessiz harf olmak üzere, en az iki harf birbirinin aynı ise, buna *tam ayak(kafiye)* denir (Kudret 2000:171). İki ses benzerliği veya uzun ünlüler(â,û ve î)ile yapılan kafiye çeşidine denir (Bekki 2008:5).

Ayağında mesi var	“es” tam kafiye	a
Başında mor fesi var		a
Yaslan dağlar göreyim		x
Ardında yâr sesi var (TRT 1, 2000:86)(Uşak)		a

Eğil kavağım eğil	“il” tam kafiye	a
Dibinden aldım çiğil		a
Zamanenin oğluna		x
Meyil bağlanacak değil (TRT 1, 2000:299)(Denizli)		a

Evlerinin önü kavak	“ak” Tam kafiye	a
Kavaktan dökülür yaprak		a
Eli kına yüzü de duvak(TRT Rep.)(Mersin)		a

Bahçalarda b�r�l ce (Vay Vay) “ce” Tam kafiye	a
Oynar gelin görüm ce (Vay Vay)	a
Oynasınlar bakalım (Vay Vay)	x
Bir araya gelin ce (Vay Vay)(TRT 1, 2000:293)(Edirne)	a

Biz geline gelmiş id�k “�k” Tam kafiye	a
Almayınca dönermiyük	a
Ağlama gelin ağlama	x
Kaynın getirir bilezük(TRT 1, 2000:167)(Erzincan)a	

Yüksek minareden attım iki taş “aş” Tam kafiye	a
Ne anam var ne babam var ne kardaş	a
El oğluna ben olamam arkadaş(TRT 1, 2000:73)(Eskişehir) a	

3.1.3.3.Zengin Ayak(Kafiye)

Sözcük ve eklerin son hecelerinde ikiden çok (3,4,5, 6 vb.) harf benzerliğine dayanan ayaklara *zengin ayak(kafiye)* denir (Kudret 2003:173).  kiden fazla ses benzerliği veya bir uzun ünlü bir  ns zle oluşturulan kafiye çeşididir (Bekki 2008:5).

Evlerinin �n� kav ak “vak” zengin kafiye	a
Sular akar savak sav ak	a
Elim kına yüzüm du vak (TRT 1, 2000:344)(Manisa)	a

At gelir şakır şakır (sevdiğim oğlan) “akır” zengin kafiye a

Elinde gümüş bakır a

Benim sevdiğim oğlan (sevdiğim oğlan) x

Bıyık sarı göz çakır(TRT 1, 2000:70)(Bursa) a

Bitlis'te beş minare (beri gel oğlan beri gel), “are” zengin kafiye a

Yüreğim dolu yâre (beri gel oğlan beri gel). a

İsterem yanan gelem (beri gel oğlan beri gel), x

Cebimde yok beş pare (beri gel oğlan beri gel)(TRT 1, 2000:167)(Bitlis)a

Dağdan keserler fıstığı (nenni nenni) “tığ” zengin kafiye a

Aha gelinin yastığı (nenni nenni)(TRT 1, 2000:242)(Eskişehir) a

Fırın üstünde kürek “rek” zengin kafiye a

Ne efilersin yürek a

Dayımın oğlu dururken x

El oğlu neme gerek(TRT 1, 2000:360)(Kayseri) a

3.1.3.4.Tunç Ayak(Kafiye)

Zengin kafiyei oluşturan ses benzerliğinin üçten fazla olması durumunda uyaklı kelimelerden biri, genellikle diğerini içine alır, bu tür kafiye çeşidine “*tunç uyak*” denir (Dilçin 2005:89; Bekki 2008:5).

Kavakta kuru dal var (A yârim)	“var”:tunç uyak	a
Ayakta mavi şal var		a
Eğer annem vermezse (A yârim)		x
El aç Allaha yal var (TRT 2, 2000:533)(İzmir)		a

Asker yolu beklerim ,	“ eklerim”:tunç uyak	a
Günü güne eklerim .		a
Sen git yârim talime de,		x
Ben sılayı beklerim .(TRT 1, 2000:58)(Yozgat)		a

Doyulu bu söve daşlar	“daşlar” tunç uyak	a
Gölgelendi gabağaçlar		b
İşte gelin gidiyorum		c
Helallaşak çüt yold daşlar (TRT 1, 2000:95)(Adana)		a

Anam yoğurdunu (anam) ayran eylesin (ayran eylesin)	“eylesin”:tunç uyak	a
Çıksın yüce dağ başına seyran eylesin		a
Anamın oğlu var beni neylesin (beni neylesin)		a
Çarşamba gecesi aman yakın kınamı (TRT 1, 2000:75)(Malatya)		x

Arkandaki yeleği ben **örmedim mi yârim**

Kızlarla konuşurken ben **görmedim mi yârim**(TRT 1, 2000:349)
(Çanakkale)

Güzel adın İ**smail** (Aman Aman) a
 İsmine oldum **mail** (Aman Aman)(TRT 1, 2000:435)(Bilecik) a

Kişne kır at kişne anem **ağlasın** a
 Hem ağlasın hem bohçami **bağlasın**(TRT 2, 2000:558)(Ağrı) a

3.1.3.5 .Cinaslı Ayak(Kafiye)

Ses bakımından aynı, anlamca ve kimi zaman vurguları da farklı olan sözcüklerden ya da söz öbeklerinden yapılmış uyaktır (Dilçin 2005:90; Bekki 2008:5).

Ceylanları **sürmeli** sürmeli: Cinaslı uyak a
 Sevip zevkin **sürmeli** a
 Uygunsuzlar çıkarsa b
 Bu diyardan **sürmeli** (TRT 1, 2000:314)(Kilis) a

3.1.3.6. Dönerayak(Redif)

Dönerayak, halk edebiyatında kullanılan bir terimdir. Aydın zümre edebiyatında, buna – yakın zamana kadar- “redif” denirdi (Kudret 2003:192). Sözlük anlamı “ arkadan gelen” dir (Dilçin 2005:68).

Redif, bir tek harften birkaç sözcüğe (2 harf, 3 harf, vb. 1 sözcük, 2 sözcük, 3 sözcük, 4 sözcük vb) kadar olabilir (Kudret 2003:192).

Badılcanı doğrad**ım** “dım” redif a
 Doğradım da vurmad**ım** a
 Çok serbest gezeriken x

İftiraya uğradım(TRT 1, 2000:97)(Isparta) a

Ali'm de gitme bazara "a" redif a

Uğratırlar nazara a

Ali'mi de öldü diyenler x

Kendi de girsin mezara(TRT 1, 2000:31)(Ankara) a

Al işli gey al eyle a

Al da beni yâr eyle "Al da beni yar eyle"redif b

Git askere gel eyle a

Al da beni yâr eyle (TRT 1, 2000:24)(Erzurum) b

Düngürcüler sıra sıra dizildi "di" redif a

Altun tas içinde gınam ezildi a

Alnımıza böyle yazı yazıldı(TRT 1, 2000:295)(Erzurum) a

Ali gavak kesiyor (hey mavi donlu) "iyor" redif a

Efil efil esiyor (sil gözü ganlı) a

Ben Ali'ye ne dedim (hey mavi donlu) x

Durup durup küsüyor (sil gözü ganlı)(TRT 1, 2000:31)(Isparta) a

Halk şiirinde redif, bazen dizelerin ortasına doğru kayabilir (Bekki 2008: 13).

Gel ay batandan sonra gel ay oğlan "andan sonra gel ay oğlan" redif a

Eller yatandan sonra gel ay oğlan (TRT 1, 2000:379)(Kars) a

Baba Aydın'a vard**ın mı** “dın mı” redif a

Bana çeyizimi ald**ın mı**(TRT 1, 2000:95)(Aydın) a

Ak üzüm ers**in diye** “sin diye” redif a

Sepete girs**in diye** a

Çıktım çıktım salındım x

Yâr beni görs**ün diye**(TRT 2, 2000:574)(Edirne) a

Kafiye olmadan sadece rediflerle de ahenk sağlanmaktadır (Bekki 2008: 9).

Uyan Ali'm sabahlar **oldu** “ oldu” redif a

Gün doğmadan neler **oldu** a

Yandı yürek kebab **oldu** (TRT 1, 2000:344)(İçel) a

Anan öle **Cemil** “Cemil” redif a

Baban köle **Cemil** a

Kulaç boylum **Cemil** (TRT 2, 2000:692)(Erzincan) a

3.2.KALIP İFADELER

Türk halk şiirinin üslûp özelliklerinden biri olan kalıplaşmalar, söyleyicinin dağarcığında bulunan ve gerektiği zaman çıkarılıp kullanılan hazır gereçlerdir. Sözlü bir edebiyatın bu türden hazır söz malzemelerine ihtiyaç duyması olağandır. Çünkü Halk türküleri de, genellikle anında söylenen, üzerinde düşünülmeyen ürünler olmaları sebebiyle, türkü yakıcı olan kişi; sıkıntıya düştüğü an, onu sıkıntıdan kurtaracak hazır kalıplara ihtiyaç duymuştur (Özdemir, Apaydın 1995:2).

Walter Ong'un belirttiğine göre sözlü kültüre ait ürünler metinden yoksundur. Bu nedenle sözlü kültür ortamında yaratılan eserler söze dayalıdır. Sözel iletişim yoluyla edinilen bilgiler ve düşünceler bellekte saklanır. Bellekte saklamayı kolaylaştıran ise belleğe yardımcı olan hazır düşünce kalıplarını kullanmaktır (Ong 2013: 49).

Sözlü kültürlerde toplumun ortak malı olan hazır kalıplar ve yoğun biçimlendirmeler, yazılı kültürde yazının üstlendiği görevlerden bazılarını görürken, elbette, deneyimlerin zihinsel düzenlenişini, düşüncenin tarzını da belirler.

Elbette her deyiş, her düşünce bir ölçüde kalıplaşmıştır; çünkü her kelime ve her kelimenin içerdiği kavram, bir tür kalıp, deneyimlerden kaynaklanan verileri işlemenin değişmez bir yolu olup deneyim ve irdelemenin zihinsel düzenlenişini belirler ve belleğimizde yer etmesine yarar (Ong 2013:51).

Kulaktan kulağa ve ağızdan ağza dolaşan hazır deyişler niteliğiyle kalıplar, söyleme ritm katmanının yanı sıra belleğe de destek olurlar (Ong 2013:50).

Sherzer; kelimesi kelimesine tekrarlanan söylemlerdeki sıradan kalıplaşmış unsurların, rapsodik ve kelimesi kelimesine tekrarlanmayan sözlü gösterilerin kalıplaşmış unsurlarıyla benzerliğine dikkati çeker. Bu kalıplaşmış unsurların “sabit” ve “esnek” kullanımları arasında bir süreklilik varsayabileceğimizi düşünür. Kalıplaşmış unsurlar, kimi zaman anlatıyı sabitleştirmek, kimi zaman da anlatıya esneklik katmak için kullanılır (Ong 2013:82).

Pertev Naili Boratav, “Türk Halk Türkülerinde Şiirlik Motifler” adlı yazısında, türkü metninin tek başına bir anlatı niteliği taşımadığını, anlatılan olayların zincirlemesinde mantıklı bir düzen ve sıranın olmadığını, türkü içeriğinin kimi zaman hem bugünle, hem de geçmişle ilgili olaylara değindiğini fakat bunların bir zaman sırası gözetilmeden dizildiğini belirtir. Yazar şiirlik motiflerin hazır kalıplar olduğunu, farklı şartlar içinde ve başka başka şeyleri anlatmak amacıyla oluşturulmuş metinlerde kullanılmaya elverişli olduklarını ifade eder. Söz kalıplarının, türkü yakıcıya çok az yaratı çabası ile söylediği türküyü uzatabilme ve hatırlamayı kolaylaştırıcı gibi işlevlere sahip olduklarını belirtir (Boratav 1991:365-366).

Türkülerde “gezici dizeler” sık kullanılır. Bunlar bazen aynen, bazen tek bir sözcük değişimi ile karşımıza çıkar (Başgöz 2008:129-130).

Türk Halk şiirinde kalıplaşma bir üslûp özelliğidir. Bu kalıplaşmayı Türk Halk şiirindeki bir olumsuzluk yani yapaylık olarak değil, şiire katılan, anlatım çeşitliliği, anlatım zenginliği olarak değerlendirmek gerekir (Özdemir, Apaydın 1994:14).

Fuad Özdemir ve Mustafa Apaydın’ın “Türk Halk Şiirinde Anlatım Teknikleri” adlı yazısında üslûba ilişkin kalıplaşmayı doğrudan doğruya görüntüye, daha doğrusu söze bağlı olmasından dolayı kendi içinde alt gruplara ayırmıştır:

1-Söz kalıplaşması

2-Tekrarlı kalıplar

3-Dize kalıplaşması

a-Bir dizelik kalıplaşmalar

b-İki dizelik kalıplaşmalar

c-Üç ya da daha fazla dizelik kalıplaşmalar(Çok dizeli kalıplaşma)

4-Bent kalıplaşması(Özdemir,Apaydın 1995:2).

3.2.1.Hazır Söz Kalıpları

Hazır söz kalıplarının çoğunluğu, tamlamalar şeklindedir.

Güvercin uçuverdi,

Kanadın açıverdi..Ben yandım aman,

Eloğlu değil mi...aman aman

Sevdi de kaçıverdi. (TRT 1, 2000:434)(Ankara)

Fırın üstünde kürek

Ne efilersin yürek

Dayımın oğlu dururken

Eloğlu neme gerek (TRT 1, 2000:360)(Kayseri)

Yüksek minareden attım iki taş

Ne anam var ne babam var ne kardaş

Eloğluna ben olamam arkadaş (TRT 1, 2000:73)(Eskişehir)

Güvercin uçuverdi

(Aman) Uçdu da kaçiverdi

Elin oğlu değil mi

(Aman) Öptü de kaçiverdi (TRT 2, 2000:481)(Karabük)

Karadeniz ve İç Anadolu'ya ait üç türküde “eloğlu” ifadesi üzerinde durulmuştur. “Eloğlu” belirtisiz isim tamlaması şeklindedir.

Yol üstüne kura koymuş ilyeni

Ben istememi istemem mavi şalvar giyeni.

Ben isterim *setre pantol* giyeni.(TRT 2, 2000:550)(Manisa)

Çadır altı minare

Elettim eski yâre

Anam kurban ben kurban da

Setre pantollu yâre (TRT 1, 2000:205)(Gaziantep)

Güneydoğu ve Ege'den derlenen türkülerde “setre pantol” ifadesi kalıplaşmıştır. “Setre pantol” sıfat tamlamasıdır.

Söz kalıplarının büyük bir kısmı, çekimli fillerle oluşturulmuş anlamlı söz öbekleridir (Özdemir, Apaydın 1995:3).

Var git oğlan var git ben sana varmam

Annenden babandan intizâr almam(TRT 1, 2000:249)(Hatay)

Var git oğlan var git (anam) dengim değilsin

Ak gerdana doprin ister zengin değilsin (TRT 1, 2000:344)(Burdur)

Gaşları senden

Sürmesi benden

Var git ey yiğit

Dargınım senden (TRT 1, 2000:81)(Ankara)

Beyler bahçesinden atlayamadım

Cephanem döküldü toplayamadım

Zalim düşmanları haklayamadım

Var git oğlan var git ben sana varmam

Annenden babandan intizâr alamam (TRT 1, 2000:141)(Kastamonu)

Var git oğlan var git deli olmuşsun

Deli değil sen meylini bulmuşsun (TRT 1, 2000:128)(Amasya)

Oğlan *var git* işune

Düşme benim peşume (Hey dirvana hey dirvana)

Altından tarak olsan

Koymam seni başuma (Hey dirvana hey dirvana)(TRT 1, 2000:281)

(Trabzon)

Var git oğlan var git sana sana da yâr olmam

Anandan babandan aman intizâr almam (TRT 2, 2000:550)(Kayseri)

Sel önüne söğüt diktim bir sıra

Deli gönül efkârlandı bu sıra

Ben seni gönülledim kalma kusura
Var git oğlan var git ben senin olamam

Var git oğlan var git ben senin olamam
Anamdan babamdan izin alamam (TRT 2, 2000:682)(Eskişehir)

Akdeniz, Karadeniz, Ege, İç Anadolu, Doğu Anadolu bölgelerinden derlenen türkülerde “var git oğlan var git” ifadesi tekrarlanmıştır. Bu söz öbeğinden sonra gelen kısımda “sana yâr olmam, ben senin olmam, dengim değilsin, düşme benim peşime” ifadeleri birbirine yakın anlamda kullanılmıştır.

Kaleden indim yayan
Mendilim dolu payam
Yâr üstüme yâr sevmiş
Dayan yüreğim dayan(TRT 1, 2000:27)(Muğla)

Telgrafın tellerini arşınlamalı
Yâr üstüne yâr seveni kurşunlamalı(TRT 2, 2000:741)(İstanbul)

Marmara ve Ege’ye ait türküde “Yâr üstüme yâr sevmek” ifadesi tekrarlanmıştır. Bu ifadenin ardından söylenen “Dayan yüreğim dayan” ve kurşunlamak” ise söyleyicinin kendisini teselli etmek için kullandığı ifadelerdir.

Evlerinin önü nane (aman Ali'm)
Ben kül oldum yane yane(Ali'm)
Ali'm serhoş ben divane(aman Ali'm)(TRT 1, 2000:36)(Hatay)

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Eli kına yüzü duvak(TRT 1, 2000:344)(Mersin)

Evlerinin önü iğde

İğdenin dalları yerde

Al tavanlı yüksek de evde (TRT 1, 2000:344)(Mersin)

Evlerinin önü guşlar darısı

Oynar oynar gelir gece yarısı

Bana derler bir çocuğun anası(TRT 1, 2000:343)(Erzurum)

Evlerinin önü kavak

Sular akar savak savak

Elim kına yüzüm duvak(TRT 1, 2000:344)(Manisa)

Evlerinin önü (anam) kara üzüm asması

Beline kuşak kuşanmış o da Acem basması

Buralarda yâr severler o da beyler yosması(TRT 2, 2000:587)(Diyarbakır)

Evlerinin önü yoldur geçilmez (ben yandım aman)

Soğuktur suları bir tas içilmez(Ali'm)(TRT 1, 2000:32)(Yozgat)

Evlerinin önü mektep (nenni)

Mektepte okurlar tebbet(nenni)

Güveyin adı Mehmet(TRT 1, 2000:392)(Karabük)

Evlerinin önü nane

Ben kül oldum yane yane

Oğlan deli ben divane(TRT 1, 2000:345)(Bilecik)

Hazır söz kalıpları, çoğunlukla dizenin hemen başında yer alır (Özdemir, Apaydın 1995:4). Konuya esas olan türkülerde geçen “Evlerinin önü” belirtili isim tamlaması şeklinde bir kalıptır. Ayrıca yedi bölgeden seçilmiş türkü dörtlüklerinin ilk dizesinde yer almaktadır.

3.2.2.Tekrarlamalı Kalıplar

Tekrarlamalı kalıpların çoğu ikileme biçimindedir. Anlatımı güzelleştirmek, kulağa hoş gelen bir ses tekrarı yapmak amacıyla kullanılan bu kalıplar en az söz kalıpları kadar sık kullanılmıştır (Özdemir,Apaydın 1995:5).

Evlerim evlerim hani aman evlerim (TRT 1, 2000:338)(Burdur)

Yaktı yaktı kül eyledi(TRT 1, 2000:121)(Erzincan)

Oynar oynar gelir gece yarısı(TRT 1, 2000:343)(Erzurum)

Hezan Hezan parayı kazan

Hezan Hezan göynümü kazan(TRT 1, 2000:205)(Afyon)

Uzun uzun kamışlar(uy aman)(TRT 2, 2000:759)(Şanlıurfa)

Ali'm Ali'm nazlı yârim (TRT 1, 2000:32)(Yozgat)

3.2.3.Dize Kalıplaşması

3.2.3.1.Tek Dizeli Kalıplar

Kalıp olan dizelerin tek bir kelime bile değiştirilmeden başka şiirlerde de kullanılmaktadır.

Konsol üstünde şamdan

Kaldır perdeyi camdan

Alacaksan al beni

Ben usandım bu candan (TRT 2, 2000:559)(Manisa)

Enterisi vişneden Tello

Şimdi gelir çeşmeden Tello

Alacaksan al beni Tello

Yataklara düşmeden Tello (TRT 2, 2000:741)(Erzurum)

Entarisi damgalı

Penceresi halkalı

Alacaksan al beni

Benim başım kavgalı

Nina ninina nininina (TRT 1, 2000:320)(Balıkesir)

“Alacaksan al beni” ifadesi farklı bölgelerde tekrarlanmıştır. Bu ifadeden sonra “usanmak”, “ yataklara düşmek”, “başım kavgalı” ifadeleri söyleyen kişinin çaresizliğini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Çay benim çeşme benim,

Aman derdimideşme benim.

*Hakikatli yâr isen*₂

Aman önümden geçme benim. (TRT 1, 2000:214)(Antalya)

Karanfili budama (le le zalım zalım)

Sefa geldin odama (vıy vıy zalım zalım)

Hakikatli yâr isen (le le zalım zalım)

Sen git söyle babana (vıy vıy zalım zalım)(TRT 2, 2000:476)(Gaziantep)

Akdeniz ve Güneydoğu bölgelerinden derlenen türkülerde “Hakikatli yâr isen” dizesi tekrarlanmıştır.

Konsol üstünde mumlar

Allı yeşilli yanar

Ne kız oldum ne gelin

Yüreğim ona yanar(TRT 2, 2000:559)(Manisa)

Kaleden indim ancak

Elimdedir al sancak

Ne kız oldum ne gelin

Ateşe yandım ancak(TRT 2, 2000:499)(Kastamonu)

Ege ve Karadeniz’e ait türkülerde geçen “Ne kız oldum ne gelin” dizesi tekrarlanmıştır. Bu dizeden sonra gelen kısımda ise “yüreği yanmak” ve “ateşe yanmak” deyimleri aynı anlamı ifade etmektedir.

Ayvalık'ın ardı kavak

Kavaktan dökülür uvak

Elim kına yüzüm duvak

Uyan Hacı Beyim uyan (TRT 1, 2000:92)(Nevşehir)

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Eli kına yüzü de duvak (TRT 1, 2000:344)(Mersin)

3.2.3.2.İki Dizeli Kalıplar

İki dizeli kalıplaşma olduğu tespit edilen metinlerden kimilerinde kalıp dizeler az çok değişikliğe uğramış, kimilerinde de bu değişiklik çok sınırlı kalmıştır. Bu değişiklik oldukça önemsizdir, kalıbı bozucu bir özellik göstermez (Özdemir, Apaydın 1995:8).

Biner atın eyisine

Gider yolun kıyısına(TRT 1, 2000:144)(Tokat)

Biner atın iyisine

Gider yolun kıyısına(TRT Rep.)(Ankara)

İç Anadolu Bölgesi'ne ait her iki mısra varyanttır.

Altun tas içinde (gelinim) kınam ezerler

Gümüş tarağı ile zülfün çözerler

Ak gerdana altun inci boncuk dizerler

...

Ağlama gelinim sızlama gelinim

Ben gine gelirim

...

Altın tas içinde (gelinim) kınan ezilsin
Gümüş tarağıle (gelinim) zülfün çekilsin
 Güveyin yanında (da gelinim) sözün tutulsun

...

Ağlama gelinim sızlama gelinim
 Ben gine gelirim (TRT 2, 2000:669)(Denizli)

Altın tas içinde gınam ezdiler(aman aman aman ey)
Gümüş tarak ile zülfüm çözdüler(aman aman aman ey)
 Yatsıya varmadan başım bozdular(aman aman aman ey)
 Irak yakın dime aman gel bana(aman aman aman ey)
 Kızım işkence deye ağlama(aman aman aman ey)(TRT 1, 2000:35)(Kütahya)

Yukarıdaki her iki türküde Ege bölgesine aittir. Türkülerde geçen “altın tas” ve “gümüş tarak” ifadeleri genç kıza verilen değeri yansıtmaları bakımından önemlidir. İki türküde de bu semboller tekrarlanmıştır.

Ah ni yaman da zorumuş burçak tarlası
Burçak tarlasında (yâr yâr) gelin olması (TRT 2, 2000:666)(Yozgat)

Ne yaman zorumuş anam burçak yolması
Burçak tarlasına anam gelin olması (TRT 1, 2000:307)(Kırıkkale)

İç Anadolu Bölgesi’nde birbirine yakın illerden derlenen türkünün bağlantı bölümleri varyant şeklindedir.

Nerelisin kömür gözlüm nereli
Verem oldum sana gönül vereli(TRT 2, 2000:730)(Antalya)

Nerelisin Bayramoğlu nereli aman

Verem oldum sana gönül vereli (TRT 2, 2000:730)(Antalya)

Antalya’ya ait her iki türkü birbirinin varyantı şeklindedir. Birinci dizelerde geçen “kömür gözlüm” ve “Bayramoğlu” kelimelerinin hece sayıları aynıdır.

Getirin de kına yakalım

Yetmezse gene katalım

(Of) Gelin kızı bulalım

Bu gelin kızı bulalım(TRT 1, 2000:392)(Muğla)

Getirin gına yakalım (Nenni)

Yetmezse azca katalım (Nenni)

Gelinin halin soralım (Nenni)(TRT 1, 2000:392)(Karabük)

Ege ve Karadeniz’e ait olan kına türküsünde “Yetmezse gene katalım” ve “Yetmezse azca katalım” dizelerini tamamlayan “gene” ve “azca” ifadeleri aynı hecededir.

Çattılar gazan taşını

Gurdular düğün aşını

Selam söyle kız gardaşına(TRT 1, 2000:212)(Manisa)

Çattılar gazan daşını (Ney Ney Ney Ney)

Kurdular düğün aşını(Ney Ney Ney Ne Yamman)

Yaktılar kızın başını (Ney Ney Ney Ney)

Gız anam kınan kutl'olsun (Ney Ney Ney Ney)

Geçimin baldan datl'olsun (Ney Ney Ney Ne Yamman) (TRT 1, 2000:211)
(Afyon)

Çattılar ocak taşını

Vurdular düğün aşını

Anan silsin göz yaşını

Gelin (düğün) kınan kutlu olsun(TRT 1, 2000:212)(Manisa)

Çattılar ocak taşını

Vurdular düğün aşını

Çağırın gelsin babasını

Yaksın oğlunun kınasını(TRT 1, 2000:212)(Mersin)

Akdeniz ve Ege'den derlenen her üç türküde “gazan” ve “ocak” aynı hecededir. Birbirine yakın anlam taşımaktadır. Aynı şekilde ikinci dizelerde geçen “vurdular” ve “kurdular” ifadesinin de hece sayısı eşittir.

3.2.3.3.Çok Dizeli Kalıplaşmalar

İki dizeli kalıplarda olduğu gibi Türk Halk şiirinde ikiden çok dizeli kalıplara da rağbet edilmiştir. Birçok şiirde üç hatta dört dizesi kalıp özellikleri taşıyan dizelerle karşılaşılabilir. Özellikle aynı konuyu işleyen şiirlerde de bu tür kalıplar yer almaktadır. Kimi farklılıklar görülse de hem biçim, hem de anlamca bu hazır ifadeler sık sık kullanılmaktadır (Özdemir, Apaydın 1995:9).

Al yazmam dalda kaldı

(Aman) Gözlerim yolda kaldı

Yıkılası meyhane

(Aman) Serhoşum nerde kaldı (TRT 1, 2000:27)(Denizli)

Al yazmam dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı

Ellerin yâri geldi

Hayırsız nerde galdı(TRT 1, 2000:26)(Muğla)

Yemenim dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı

Yıkılası meyhane

Serhoşum nerde kaldı(TRT 2, 2000:790)(İzmir)

Çemberim dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı (da vay)

Yıkılası meyhane

Serhoşum nerde kaldı (da)(TRT 1, 2000:225)(Afyon)

Al yazmam dalda kaldı,

Aman gözlerim yolda kaldı.

Yıkılası meyhane,

Aman sarhoşum nerde kaldı. (TRT 1, 2000:214)(Antalya)

Al yazmam dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı

Yıkılası meyhane

Serhoşum nerde kaldı(TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Dörtlüklerin ilk dizesindeki “alyazmam”, “çemberim”, “yemenim” üç heceden oluşmaktadır. Dördüncü dizedeki “hayırsız” ve “sarhoşum” ifadeleri de aynı hecededir. Aynı anlamı çağrıştırmaktadır. Türküler; Akdeniz, Ege bölgelerine aittir. Bu bölgeler birbirine yakın olduğu için türküler birbirlerinin varyantları şeklindedir.

Al geydim alsın diye

Mor geydim sarsın diye

İsteyenlere varmadım

Nazlı yâr alsın diye(TRT 1, 2000:320)(İzmir)

Al giydim alsın diye

Mor geydim sarsın diye

İsteyene varmadım

Sevdiğim alsın diye(TRT 2, 2000:559)(Manisa)

Al geydim alsın diye

Mor geydim sarsın diye

Kimselere varmadım

Sevdiğim alsın diye(TRT 1, 2000: 24)(Afyon)

Aynı bölge içerisinde aynı kelimelerle söylenmiş türkü varyantlarıdır.

Al yazmanın oyası

Alnıma vurdu boyası

Saklı (da) gizli seviyorduk

Haber almış anası (TRT 1, 2000:26)(Muğla)

Al yazmanın oyası

Alnıma vurdu boyası

Alicen diye kandırdı

Allah'ından bulası(TRT 1, 2000:27)(Muğla)

Mavi kirebimin oyası

Başıma vurdu boyası

Alcem dedi de almadı

Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:585)(İzmir)

Al yazmanın oyası

Alnıma vurdu boyası

Gitti yârim gelmedi

Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:593)(Burdur)

Al yazmanın oyası

Yüzüne vurdu boyası

Alcam dedi almadı

Allah'ından bulası (TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Akdeniz, Ege bölgelerinden seçilen türkülerde geçen “Al yazmanın oyası, Alnıma vurdu boyası”, “Mavi kirebimin oyası, Başıma vurdu boyası”, “Al yazmanın oyası, Yüzüne vurdu boyası” dizeleri aynı anlamı aktarmaktadır.

Altın tabakta bal var

Yalvar anneme yalvar

Annem beni vermezse

El kaldır Hakka yalvar(TRT 1, 2000:97)(Isparta)

Altın tabakta bal var

Oğlan anneme yalvar

Eğer annem vermezse

El aç Allaha yalvar(TRT 1, 2000:274)(Tokat)

Kavakta kuru dal var (A yârim)

Ayakta mavi şalvar

Eğer annem vermezse (A yârim)

El aç Allaha yalvar (TRT 2, 2000:533)(İzmir)

Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerinden alınan türkülerde “Annem vermezse” ifadesi tekrarlanmıştır. “El kaldır Hakka yalvar”, “El aç Allaha yalvar” dizeleri ise aynı anlamdadır.

Atladi endi eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin yakışığı (TRT 2, 2000:635)(Hatay)

Atladi çıktı eşiği

Sofrada galdı gaşığı

Sofrada galdı kaşığı

Gız büyük ev yakışığı (TRT 1, 2000:74)(Nevşehir)

Atladi çıktı eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Mahallenin yakışığı

Gel ayrılıp gitmiyelim (TRT 1, 2000:74)(Konya)

Atladi geçti eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Mehlenin bir yakışığı (TRT 1, 2000:74)(Sivas)

Akdeniz, İç Anadolu bölgesinde üç ayrı türküde geçen “endi”, “çıktı” “geçti” aynı hece sayısına sahip fiilerdir. “Büyük evin”, “Gız büyük ev”, “mahallenin” kelimeleri de heceleri bakımından birbirine eşittir.

Ay oğlan imana gel

Dön dolan pınara gel

Hiç bahanen yok ise

Çevreni yumağa gel(TRT 1, 2000:83)(Kütahya)

Ay oğlan imana gel

Dolaş da pınara gel

Hiç bahanen yoğusa (Ay oğlan)

Elini yumağa gel(TRT 1, 2000:83)(Bursa)

Ege ve Marmara Bölgelerine ait türkülerde “dön dolan” ve “dolaş da” ifadeleri aynı anlama gelen aynı hece sayısına sahip ifadelerdir. “Çevreni” ve “elini” de aynı hece sayısında dizinin anlamını tamamlayan kelimelerdir.

Arkandaki yeleği

Ben örmedim mi yârim

Kızlarla konuşurken

Ben görmedim mi yârim(TRT 1, 2000:349)(Çanakkale)

Arkandaki kazağı(ninna na nina nina nam)

Ben örmedim mi yârim (ninna na nina nina nam)

Başkasınnan gezerken (ninna na nina nina nam)

Ben görmedim mi yârim (ninna na nina nina nam) (TRT 2, 2000:711)

(Balıkesir)

Marmara’ya ait her iki türküde geçen “yelek” ve “kazak” birbirini çağrıştıran kelimeler iken “Kızlarla konuşurken” ve “Başkasınnan gezerken” de aynı hece sayısında, anlam bakımından birbirine yakın dizelerdir.

Kiremidin tozuyum (haydendi)
Ben gurbanlık guzuyum
Beni neden almazlar (haydendi)
Ben mıhtarın gızıyım(TRT 2, 2000:785)(Muğla)

Dam başının tozuyum
Ben kurbanlık kuzuyum
Niçin almazlar beni
Ben bir Yörük kızı(Deveci,2007:105)(Muğla)

Muğla’ya ait her iki türküde “kiremit” ve “dam başı” aynı anlamı çağrıştıran sözcüklerdir. Aynı zamanda “kiremidin”, “dam başının” kelimeleri aynı hecededir. Üçüncü dizedeki “niçin” ve “neden” ifadeleri de aynı anlamda kullanılmıştır.

Kalenin gedikleri
Şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan gitmiyor
Yârimin dedikleri(TRT 1, 2000:27)(Muğla)

Çarşamba dedikleri
Şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan gitmiyor
O yârin dedikleri(TRT 1, 2000:209)(Samsun)

Ege ve Karadeniz bölgelerine ait türkülerin birinci dizelerindeki “kalenin” ve “çarşamba” kelimeleri aynı hecededir. Üçüncü dizedeki “yârimin” ve “ o yârin” ifadeleri de anlamı tamamlayan aynı hecedeki sözcüklerdir.

Ali derler adına,

Her gün gider oduna.

Söyle komşu oğluna,

Doğru gitsin yoluna.(TRT 1, 2000:294)(İzmir)

Hasan gider oduna

Doyulmuyor tadına

Komşu söyle oğluna (sürmeli gözlü Hasan'ım)

Doğru gitsin yoluna (TRT 1, 2000:274)(İzmir)

Ege Bölgesin’de İzmir’e ait her iki türküde “Komşu söyle oğluna, Doğru gitsin yoluna” dizeleri tekrarlanmıştır. Türküler birbirinin varyantı şeklindedir.

Mendil bağlarım yandan

Seni severim candan

İki yerde yâr olmaz

Ya benden geç ya ondan (TRT 1, 2000:25)(Hatay)

Yar yandan yandan yandan yandan

Seviyom seni candan

İki can bir sevilmez

Ya ondan geç ya benden(TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Akdeniz ve İç Anadolu’ya ait türkülerde geçen “İki yerde yâr olmaz” ve “İki can bir sevilmez” dizeleri aynı anlama gelmektedir.

Bebek beni del'eyledi

Yaktı yaktı kül eyledi

Muhannete kul eyledi(TRT 1, 2000:120)(Doğu Anadolu)

Bebek beni deyleydi

Yaktı yaktı kül eyledi

Her gapuya gul eyledi(TRT 1, 2000:121)(Erzincan)

Bebek beni hal eyledi

Esir etti mal eyledi

Bir kapıya kul eyledi

Aldı aklım del eyledi(TRT 1, 2000:121)(Elazığ)

3.2.4.Bent Kalıplaşması

Bent kalıplarına çoğunlukla anonim ürünlerde rastlanmaktadır. Anonim ürünlerden de ağıt, askerlik ve mahpushane türküleri gibi belli önemli olaylar üzerine söylenmiş şiirlerde çok daha fazla bent kalıplaşması görülmektedir. Anonim ürünlerin hazırda bulunan malzemeye yönelmesi bireysel eserlerde görülen özgün olma kaygısını taşımamaktan ileri gelmektedir. Kocasını ölen bir kadının, kocasının ardından bir ağıt yaktığında, daha önce duyduğu ağıtlardan yararlanmasını doğal karşılamak gerekir (Özdemir, Apaydın 1995:10). Sevdiği erkeği sakınma ile ilgili çeşitli bölgelerde varyantlaşan dörtlük şu şekildedir:

Ali'm gitme pazara

Uğratırlar nazara

Ali'm ölsün diyenler

Kendi girsin mezara

Civan Ali'm gel (TRT 1, 2000:31)(Eskişehir)

Ali'm de gitme bazara

Uğratırlar nazara

Ali'mi de öldü diyenler

Kendi de girsin mezara(TRT 1, 2000:31)(Ankara)

Ali'm gitme pazara

Uğradılar nazara (Of)

Ali'm ölmüş deyenler

Kendisi girsin mezere (gül gül aman ölürüm ayrılamam)(TRT 1, 2000:31)(Kastamonu)

Ali'm gitme pazara

Uğradırlar nazara

Ali'm ölmüş diyenler

Kendisi girsin mezara(TRT 1, 2000:332)(Kastamonu)

Dörtlükteki aynı türkü sözleri farklı bölgelerde tekrarlanmıştır.

Şu dağlar olmasaydı

Lalesi solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmasaydı(TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Yüce dağlar olmasaydı

Laleleri solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri de

Şu ayrılık olmasaydı(TRT 2, 2000:730)(Adana)

Mısraları tekrar eden her iki dörtlük Akdeniz bölgesindedir.

TRT Repertuarından seçilen kadın söylemli türküler içerisinde dikkat çeken benzerlikler bulunmuştur. Aynı kelimeye, kelime grubuna, dizelere, drtlklere türküler içerisinde rastlanılmıştır. Özellikle birbirine yakın yerlerden seçilen türkülerde anlamı tamamlamak için birkaç değişiklikle dizeler aynen tekrarlanmıştır.

4- İKİNCİ BÖLÜM

4.1.KADIN SÖYLEMLİ TÜRKÜLERİN KONULARA GÖRE TASNİFİ

4.1.1.Kadınların Kendi Duygularını Anlattığı Türküler

4.1.1.1.GENÇ KIZLIK DÖNEMİ

4.1.1.1.1.Sevgisine Karşılık Almama

Evrensel bir yapıya sahip olan sevgi, aşk gibi duygular kadın ya da erkekte tek taraflı olamaz. Seven kişi, sevilme de ister. Sevdikinden olumlu yönde karşılık almak için beklenti içerisine girer. Bu beklenti kişilere göre de değişebilmektedir.

Hissi yoğunluğu fazla olan kadının sevgi ihtiyacı erkeğe nispeten iki üç misli fazladır (Tarhan 2005:255). Bu yüzden kadının sevilme ihtiyacı, erkeğe göre daha fazladır (Tarhan 2005:138).

Karanfilim serende (yeşilim of)

İnsaf senin nerende (yeşilim of)

Sende değil kabahat (yeşilim of)

Sana meyil verende (yeşilim of)(TRT 2, 2000:523)(Manisa)

Manisa türküsünde söyleyici, sevdiği genci beklemektedir. Ancak söyleyici, sevgisine karşılık bulamadığından dolayı acı çekmektedir. Karşısındaki erkeğe karşı “İnsaf senin nerende” sözüyle onun merhametsiz olduğunu, sevdiğinde acıma duygusunun olmadığını söylemektedir. Daha sonra “Sende değil kabahat, Sana meyil verende” dizeleriyle suçun sadece sevdiği gençte olmadığını aynı zamanda kendinde olduğunu belirtir. Karşısındaki erkeğe gönül verdiğinden dolayı kendine kızıyor. Bu türküde hem karşısındakini hem kendini suçlamaktadır.

Cevizim govuk govuk
 Ağlarım goyuk goyuk
 Yârdan kelâmlar gelmiş
 Kar ile buzdan soğuk (TRT 2, 2000:812)(Denizli)

Söyleyici, bu dizelerde sevgisine karşılık bulamamıştır. Sevdüğinden sevgi dolu, duygularına hitap eden sözler beklemektedir. Türkü söyleyicisini, sevdiği kişiden gelen sözler yaralamıştır. “Yârdan kelamlar gelmiş, Kar ile buzdan soğuk” dizeleriyle sevdiğinden gelen sözlerin duygu ifade etmediğini belirtiyor. Erkeğin ilgisizliğinden dolayı söyleyici, üzüntüsünü dile getirir. Çünkü sevdiğinden gelen sözler karşısında hayal kırıklığına uğramıştır.

Gahveye gandil astım
 A benim eğri feslim
 Evvel kendin gelirdin
 Şimdi kelâmı kestin (TRT 2, 2000:597)(Bursa)

Türkü söyleyicisi, Bursa’ya ait türküde “Evvel kendin gelirdin, Şimdi kelâmı kestin” dizeleriyle artık sevdiğiyle görüşmediklerini, konuşmadıklarını ifade ediyor. Sevdiği gencin ilgi göstermemesinden dolayı şikâyet etmektedir.

Aman aman olmuyor,
 Es esini bulmuyor.
 Kara yağız genç oğlan,
 Niye gönlün olmuyor.(TRT 1, 2000:202)(Kayseri)

Kayseri türküsünde ”Niye gönlün olmuyor” dizesiyle söyleyici, sevdiği kişiden karşılık bulamadığından dolayı şikâyetçidir.

Manisa, Denizli, Bursa ve Kayseri’ye ait türkülerde kadın; sevdiğinden ilgi, haber bekleyen konumundadır. Türküyü söyleyen kişi, pasiftir. İlgisizlikten etkilenen kişi, dörtlüklerde bayan olarak gözükmüyor. Genç kızın edilgen olması geleneksel Türk kadınına yansıtıyor. Türkü söyleyicisi, ilgi göremediğinden dolayı şikâyetini

dile getirmiştir. Genç kızların, kadınların her zaman sevdiklerinden ilgi görmeye ihtiyaç duyduklarını bu türküler yansıtmıştır.

Mavi yeğin oğlan (da)
Nedir dileğin oğlan
Ben sevdim sen sevmedin (de)
Yansın yüreğin oğlan(TRT 2, 2000:585)(Tokat)

Tokat türküsünde “Ben sevdim sen sevmedin” dizesiyle söyleyici, sevgisine karşılık bulamadığından dolayı “Yansın yüreğin oğlan” diyerek sevdiği gence beddua eder. Sevdiğinin yüreğinin aşk ateşiyle yanmasını ister. Beddua etmesi türkü söyleyenin çaresiz kaldığını gösterir.

Entarimin moruna
Ben verem oldum yoluna (aman aman)
Vurun (da) beni öleyim
Sevdiğimin uğruna(TRT 1, 2000:435)(Burdur)

Nerelisin kömür gözlüm nereli
Verem oldum sana gönül vereli(TRT 2, 2000:730)(Antalya)

Nerelisin Bayramoğlu nereli aman
Verem oldum sana gönül vereli(TRT 2, 2000:730)(Antalya)

Et aldım dirheminen
Öldürdün vereminen
Böyle yangınlık m’olur
Ayda bir selâmınan(TRT 1, 2000:332)(Burdur)

Burdur türküsünde “Ben verem oldum yoluna” ve Antalya türkülerinde “Verem oldum sana gönül vereli”, Kastamonu türküsünde “Öldürdün vereminen”

dizelerinde karşılıksız sevme, sevdiğiyle iletişim kuramama, ilgisizlik gibi durumlardan dolayı söyleyici; hasta olduğunu belirtiyor. Türkü sözlerinde, söyleyicinin sevdiğinden ilgi beklemesi edilgen, pasif durumda olduğunu gösterir.

Kadınların sevgi ihtiyaçları, erkeklerinden çok fazla olduğundan dolayı sevilmemek, ilgi görememek onları yıpratır belki de en fazla şikâyet ettikleri durumdur (Tarhan 2005: 26).

Türkü; geleneksel bir üründür ve geleneksel toplumu yansıtır. Geleneksel bir toplumda doğrudan olmasa da dolaylı olarak iletişim sağlanmaktadır. Sevdikleriyle iletişim kuramayan genç kızlar bunu türkülerle dile getirmişlerdir. Geleneksel toplumda genç kızın sevdiği kişiyle görüşmesi, sevdiği kişiyi söylemesi ayıplanmaktadır.

Ay oğlan yiğit misin

Dağlarda geyik misin

Selam verdim almadın

Allah'tan büyük müsün (TRT 1, 2000:83)(Kütahya)

Kütahya türküsünde “Selam verdim almadın, Allah'tan büyük müsün” dizeleriyle söyleyici sevdiğine kızmaktadır.

Çini tabakta vişne

Oğlan ardıma düşme

Beni sana vermezler

Nafile dile düşme (TRT 1, 2000:26)(Erzurum)

Enterem var meleme,

İçinden ilikleme.

Beni sana vermezler,

Boş kapıyı bekleme. . (TRT 1, 2000:250)(Aksaray)

Oğlan da kolunu sallama
 Gafile boş yere yalvarma
 Bey babam beni sana vermiyor
 Nafile benim için ağlama (TRT 2, 2000:628)(Ankara)

Dar köprüden geçerken (uy aman yârim yâr)
 Geldik omuz omuza
 (Oğlan oğlan nar danem oğlan bir danem oğlan)
 Benden sana fayda yok (uy aman yârim yâr)
 Yârim sen gelme bize
 (Oğlan oğlan nar danem oğlan bir danem oğlan)(TRT 1, 2000:255)(Yozgat)

Sel önüne söğüt diktim bir sıra
 Deli gönöl efkârlandı bu sıra
 Ben seni gönülledim kalma kusura
 Var git oğlan var git ben senin olamam (TRT 2, 2000:682)(Eskişehir)

Var git oğlan var git ben senin olmam
 Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:60)(Balıkesir)

Erzurum, Ankara ve Aksaray türküsünde “Beni sana vermezler”, Yozgat’ta “Benden sana fayda yok” ve Eskişehir’de ve Balıkesir’de “Var git oğlan var git ben senin olamam” dizelerinde söyleyici olan genç kız, karşısındaki erkek tarafından seilmeyi, istenmeyi reddediyor. Erkeğın sevgisine karşılık vermemektedir. Evlilikte ailenin kararının da önemli olduğu “Beni sana vermezler” dizesinde vurgulanmıştır. Sevdığını reddederken genç kız “Nafile dile düşme”, “Nafile benim için ağlama”, “Boş kapıyı bekleme”, “Yârim sen gelme bize” gibi ifadeler kullanmıştır

İlimonum kalburda
 Bu gece de kal burda
 Bana dünür yollama
 Benim göynüm nalburda (TRT 2, 2000:628)(Ankara)

Mahleden geçen oğlan
 Beni yâr seçen oğlan
 Başkasına sözüm var
 Dönemem inan oğlan(TRT 2, 2000:580)(Kars)

Ankara türküsündeki “Bana dünür yollama, Benim göynüm nalburda” ve Kars’ta “Başkasına sözüm var, Dönemem inan oğlan” dizeleriyle genç kız, başkasını sevdiğini açıkça belirtmiştir. Kendisini seven erkeği ise reddetmiştir. Genç kız iki erkek karşısındaki durumda kendi bireysel tercihini kullanmıştır.

Türk Halk türkülerinde “Sevgisine Karşılık Almama” konulu türkülerde hem genç kızların sevdiklerinden karşılık alamayarak pasif konumda olduğunu hem de kendilerini seven erkeklere karşı ise, aktif bir şekilde yüz vermediklerini açıkça dile getirmişlerdir.

4.1.1.1.2.Çekememezlik

Belin başı tozlu mozlu
 Güzelleri badem gözlü
 Gız seni seven oğlan sözlü

Gelin gelin allı ay gelin
 Yanakları ballı ay gelin

Belin başı daşlı maşlı
 Güzelleri galem gaşlı
 Gız seni seven oğlan yaşlı

Gelin gelin allı ay gelin
Yanakları ballı ay gelin

Menevşesi boyun eğmiş
Yapracığı suya değmiş
Gız seni seven oğlan ölmüş

Gelin gelin allı ay gelin
Yanakları ballı ay gelin(TRT 1, 2000:123)(Denizli)

“Belin başı tozlu mozlu” adlı Denizli türküsünde genç kızın etrafındaki kadınlar, “Gız seni seven oğlan sözlü”, “Gız seni seven oğlan yaşlı”, “Gız seni seven oğlan ölmüş” dizeleriyle genç kızın sevdiği erkeğin başkasıyla sözlü olduğunu, yaşlı ve ölmüş olduğunu söyleyerek genç kızı erkekten vazgeçirmeye çalışırlar. Genç kızın mutlu olmasını çekemezler.

Boğazında hakik var (da)
Ne çok kalbi yıkık var
Şimdiye kavuşurduk (da)
Arada münafık var(TRT 1, 2000:171)(Yozgat)

Yozgat türküsünde de söyleyici, “Şimdiye kavuşurduk (da), Arada münafık var” dizeleriyle sevdiğiyle kavuşamamasının nedeni olarak arayı bozan kişilerin olduğunu söylüyor. Söyleyicide şikâyet edası vardır. Türkülerde genel olarak söyleyici, sevdiğine çevresindeki kişilerin “nazar” etmesinden çekinmektedir. Çaresiz durumda olduğunu belirtiyor. Dörtlükte “kalbi yıkık” ve “münafık” birbirine yakın anlamda kullanılmıştır.

Türk Halk türkülerinde “Çekememezlik” konusunu dile getiren genç kızlar sevdikleriyle arasında birileri olmasından dolayı şikâyetçidir.

4.1.1.1.3.İki Kızın Aynı Erkeği Sevmesi

Muğla’ya ait “Oğlan geçer aşağı yayladan, İki kız bakar kayadan bakar kayadan” mısralarıyla başlayan türküde yaşanmış bir olay anlatılır. İki genç kız birbirinden habersiz aynı oğlana sevdalanır. Genç oğlan ise birbirinden habersiz iki kıza da umut vermiştir. Kızların her ikisine de yalan söylemiş ve kızları kandırmıştır. Bir gün iki genç kız, kayalıkta beraber otururken aşağıda sevdikleri oğlanı görürler. Kızlar kendi aralarında “Bu oğlan beni alacak, diğeri “Yok seni değil beni alacak” der. Bunun üzerine kızın biri kayalıktan düşerken diğeri de yardım edeyim derken yuvarlanır ve ölürler.

Oğlan geçer aşağı yayladan

İki kız bakar kayadan bakar kayadan

Ateş düşmüş yüreklere aman da ateş düşmüş

Vazgeçmez kızlar bu sevdadan

Oğlan oğlan kayadan sert oğlan

Yaktın yıktın aldattın aldattın oğlan

Yalana yalan kattın yalan kattın oğlan

İki kızı kayadan uçurdun uçurdun oğlan

Yalnız kaldı kayalar

Zamansız sustu kurtlar kuşlar

İki kız uçtu kayadan

Aman da uçtu uçtu kızlar

Ağlasın dövünsün analar ağlasın analar(Deveci,2007:407)(Muğla)

4.1.1.1.4.Gizlilik

Geleneksel Türk toplumunda aşk; erkeğin özgürce yaşadığı, gururla dile getirdiği, kadının ise ailesini ve toplumun değer yargılarını göz ardı etmeden yaşaması icap eden bir duygudur (Yılmaz 2003:23).

Toplumdaki kurallara en fazla genç kızlar, kadınlar uymak zorundadır. Çünkü en fazla yaptırım onlara uygulanmaktadır. Bu yüzden yaşadığı ortamın kabul ettiği şekilde yaşaması gerekir. Kadın adının biriyle anılması yani “adının çıkması” gibi herhangi bir dedikoduya malzeme olmamak için hayatına özen göstermesi gerekir (Yılmaz 2004:117). Bu yüzden sevdiği erkekle ulu orta yerlerde değil gizli, saklı şekilde görüşmeyi tercih eder.

Ali'm Ali'm nazlı yârim

Tenhalarda buluşalım (TRT 1, 2000:32)(Yozgat)

Mavilim mavişelim

Tenhada buluşalım (mavilim)

Kurban olduğum Allah

Tez gönder kavuşalım (mavilim)(TRT 2, 2000:586)(Kırıkkale)

Yozgat’a ve Kırıkkale’ye ait türküde “Tenhalarda buluşalım” dizesiyle söyleyici, gizli saklı yerlerde sevdiği erkekle görüşmek istemektedir. Tenha yeri isteyen kişi, genç kızdır. Genç kız, toplum tarafından dışlanmak ve çevrenin diline düşmek istemediğinden dolayı gizli yerleri tercih eder.

Geleneksel Türk toplumunda evlilik yaşına gelmiş genç kız ve erkeğin görüşmesi çevrede duyulunca toplumun beklentileri başlar. Bu yüzden genç kız ve erkek toplumun beklentilerinden de kaçındıkları için تنها yerlerde görüşmeyi tercih ederler.

Evlerine varamadım yalnız (oğlan yalnız),

Mendilimi alıkoydu çalınız (oğlan çalınız).

Tenhalarda söz atmıştı oğlunuz (oğlan kızınız). (TRT 1, 2000:342)(Denizli)

Denizli’ye ait türküde “Tenhalarda söz atmıştı oğlunuz” dizesiyle söyleyici, kimselerin olmadığı yerlerde rahatsız edilmekten şikâyetçidir. Yukarıdaki türkülerde genç kız sevdiğiyle gizli yerlerde buluşmayı isterken, bu türküde karşısındaki erkekten rahatsız olduğunu belirtiyor.

Denizli türküsünde dikkat çeken bir husus da “mendil kaçırma” olayıdır. Eşarp kaçırma veya mendil kaçırma denilen bu âdette ise erkek, kızın eşarbını kaçırmaktadır. Kızın kendini kaçırmakla, eşarbını kaçırmak arasında bir fark görülmez; dolayısıyla erkeğin babası kızı istemek zorunda kalır. Erkek, herhangi bir şekilde, kızı kaçırmada başarılı olamazsa, kızın eşarbını kaçıırır. Köyün büyükleri araya girerek başlık parası kesilir ve kız istenir (Çopuroğlu 2000:172).

Karakayalarda (Fatmem) kurtlar uluşur

Fatme'ylen Memet kolübada buluşur (TRT Rep.)(Kırklareli)

Kırıkkale’ye ait türküde ise kız ve erkeğin gizli yerde buluşması başkaları tarafından söylenmiştir.

Dama çıkma iz olur (emm'oğlu)

Çuha şalvar toz olur (emm'oğlu)

Gündüz gelme gece gel (emm'oğlu)

Komşularda söz olur (emm'oğlu)(TRT 1, 2000:251)(Gaziantep)

Gaziantep’e ait türküde söyleyici “Gündüz gelme gece gel, Komşularda söz olur” dizeleriyle gizliliği pekiştiren bir unsur olarak gece görüşmeyi vurgulamaktadır. Komşuların diline düşmek istemiyor. “İz olmak”, “toz olmak”, “söz olmak” kirliliği yani genç kızın adının kirlenmesini gösteriyor. “Gece gel” ifadesi ise gizliliği belirtir.

Geceler olmasaydı

Lambalar yanmasaydı

Ben yârdan ayrılmazdım

Komşular duymasaydı (Civan Ali'm vay)(TRT 1, 2000:215)(Manisa)

Manisa'ya ait türkûde söyleyici, sevdiğiyle gizli şekilde görüşmektedir. “Lambalar yanmasaydı” dizesi bütün gizliliğin ortaya çıktığını belirtiyor. Nasıl ki lamba karanlığı aydınlatınca bütün saklı gizli durumlar görülmektedir. Bunun üzerine “Ben yârdan ayrılmazdım, Komşular duymasaydı” dizeleriyle ise her şey duyulduktan sonra genç kız sevdiği kişiyi bırakmak zorunda kalmıştır. Komşular aynı zamanda bu dizelerde “toplum”u simgeliyor. Dörtlükte toplumun yaptırımı olarak dile düşme söz konusudur.

Al yazmanın oyası

Alnıma vurdu boyası

Saklı (da) gizli seviyorduk

Haber almış anası(TRT 1, 2000:26)(Muğla)

Muğla'ya ait türkûde “Al yazmanın oyası, Alnıma vurdu boyası” dizelerinde söyleyicinin alına leke sürülmüştür. “Saklı (da) gizli seviyorduk, Haber almış anası” dizelerinde ise genç kız, sevdiği erkeğin babasından değil, annesinden çekiniyor. Sevdiği erkeğe karşı duygularını rahat bir şekilde ifade edememiştir. Kaynana, gelin gerilimi Türk toplumunda da karşılaşılan bir durumdur. Annesi, oğlunun hayatına müdahale etmektedir.

Hiç aklımdan gitmez yârin dediği

Ar ettim (de) diyemedim ellere (TRT 1, 2000:378)(Adana)

Adana'ya ait türkûde söyleyici, sevdiği erkeğin kendisiyle paylaştıklarını “Ar ettim (de) diyemedim ellere” dizesiyle dile getirir. Söylemekten çekindiğini belirtir. Utanma, genç kızın duygularını sınırlar.

Türk Halk türkülerinde “Gizlilik” teması geleneksel yapının oluşturduğu yaptırımdan çekinen genç kızların diliyle dile gelmiştir. Gizli, تنها yerlerde sevdiğiyle görüşmeyi özellikle genç kız istemektedir.

4.1.1.1.5.Aldatılma

Güven, toplumsal ilişkilerin sağlıklı olarak devam etmesinde en önemli unsurlardan biridir.

Birbirini seven, evlenen kişiler ömür boyu beraber olacaklarına dair söz verirler. Buna karşın bu sadakati ortadan kaldıran veya zayıflatan durumlar sadece Türk toplumunda değil evrensel olduğu için her toplumda görülebilir. Sevenlerin, eşlerin birbirini aldatması olarak yaşanır (Tarhan 2014:92). Böylece sevenler, eşler birbirlerine karşı sevgi, saygı ve güven bağlarını zayıflatmaktadır (Tarhan:2005:225).

Al yazmanın oyası

Alnıma vurdu boyası

Alıcen diye kandırdı

Allah'ından bulası(TRT 1, 2000:27)(Muğla)

Mavi kırebimin oyası

Başıma vurdu boyası

Alcem dedi de almadı

Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:585)(İzmir)

Al yazmanın oyası

Alnıma vurdu boyası

Gitti yârim gelmedi

Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:593)(Burdur)

Al yazmanın oyası

Yüzüne vurdu boyası

Alcam dedi almadı

Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Muğla, İzmir, Burdur ve Isparta türkülerinde aynı şekilde tekrarlanan “Al yazmamın oyası, Alnıma vurdu boyası” dizeleriyle başlayan türküde genç kızın alnına kırmızı leke sürülmüştür. Genç kız, sevdiği erkek tarafından aldatılmıştır. Genç kızın adının çevreye duyulmasına neden olmuştur. Sevdiği genç, seni alacağım demesine rağmen başka bir kızla görüşmeye başlamıştır. “Dayan yüreğim dayan” diyerek kendisini kandıran erkeğe “Allah’ından bulası” diye beddua eder. Sevdiğinin söylemiş olduğu sözlerle inanmış ve ona güvenmiştir. Genç kız çaresizliğini ifade eden “Allah’ından bulası” şeklinde beddua etmesi çaresiz kaldığını gösteriyor. Söyleyen kişinin aldatıldığını, kandırıldığını sevdiği erkek tarafından kabul edilmemiş olması ve adının kirlenmesinden anlaşılmaktadır.

Kadının, namus konusuna erkekte daha çok dikkat etmesi, biyolojik eğiliminden dolayıdır. Ancak namus anlayışı açısından ideal olan, erkek ve kadın arasında hiçbir fark bulunmadığının bilinmesidir. Kadın, namus ve eşine sadakat konusunda ne derece hassasiyet gösterirse, erkek de aynısına sahip olmalıdır (Tarhan 2005:140-141). Namus, sadece kadına özgü değildir. Bu konuda kadın ile erkeğin hiçbir farkı yoktur. Bu durum her iki cins için de aynıdır. “Namus kadına yakışır, ama erkeğe olmasa da olur!” diye düşünülemez (Tarhan 2005:140-141).

Kaleden indim yayan
Mendilim dolu payam
Yâr üstüme yâr sevmiş
Dayan yüreğim dayan(TRT 1, 2000:27)(Muğla)

Mavileri giyersin
Allıları översin
Benim yüzüme gülüp
Başkasını seversin(TRT 2, 2000:585)(İzmir)

Annem entari almış siyah dalları varmış (hey)
Keşke sevmez olaydım yârimin yâri varmış
Dağlarda(dağlarda)koyun güder ovalarda(beyimaman)(TRT 1, 2000:44)
(Çanakkale)

Telgrafın tellerini arşınlamalı

Yâr üstüne yâr seveni kurşunlamalı(TRT 2, 2000:741)(İstanbul)

Muğla türküsünde “Yâr üstüme yâr sevmiş, Dayan yüreğim dayan”, İzmir türküsünde “Benim yüzüme gülüp Başkasını seversin”, Çanakkale türküsünde “Keşke sevmez olaydım yârimin yâri varmış”, İstanbul türküsünde “Yâr üstüne yâr seveni kurşunlamalı” dizelerinde sevdiği erkek tarafından kabullenilmemiş, terk edilmiş bir kadın dile gelmiştir. Söyleyen kişi, aldatıldığından dolayı edilgen durumdadır ve yaşadıklarından etkilenmiştir.

Kadın ile erkeğin yasal olmayan ilişkisine Türk toplumunda genel olarak müsamaha gösterilmez. Toplumdaki kurallara herkes uymak zorundadır bilhassa kadınlar, genç kızlar daha çok dikkat etmelidir.

Kadın, erkek ilişkilerinde kadın, erkeğe oranla toplum kurallarına daha fazla uymak zorundadır. Toplum içinde kadının en çok korktuğu şey, adının biriyle anılması, yani “adının çıkması”dır (Yılmaz 2003:254).

Ah alırım dedin de aldattın beni

On telli sazınan (aman) oynattın beni (TRT 2, 2000:446)(Çankırı)

Çankırı’ya ait türküde “Ah alırım dedin de aldattın beni” dizesi sevdiği erkeğin kendisiyle evlenmesini bekleyen bir genç kız söz konusudur. “On telli sazınan (aman) oynattın beni” dizesinden sevdiği erkek tarafından kandırılmış olduğunu belirtir.

Türk Halk Türküleri’nde sadece erkekler tarafından genç kızların ve kadınların aldatılması dile gelmemiş aynı zamanda görüştüğü, sevdiği erkeğin haberi olmadan başkasıyla görüşmek isteyen, sevdiğiyle görüşen genç kızlar da anlatılmıştır.

Aldatmak, güvensizlik oluşturur. Erkek için de, bayan için de durum aynıdır. Erkeklerin bayanları aldatması toplumda yaygındır. Ancak bunun tam tersi de karşımıza çıkmıştır. Her ikisi de Türk toplumunda hoş karşılanmamış ve aldatma, aldatılma durumlarına eleştirici gözlerle bakılmıştır. Türkülerde bu durum şu şekilde dile gelmiştir:

Çay benim çeşme benim
Ardıma düşme benim
Senin ile eylendim
Sevdiğim başka benim (TRT 1, 2000:214)(Balıkesir)

Gar yağar gar üstüne (aman şeker oğlan)
Çıktım duvar üstüne (öldüm bekâr oğlan)
Meğer ki kör olmuşam (aman şeker oğlan)
Yâr sevdim yâr üstüne (öldüm bekâr oğlan) (TRT 1, 2000:368)(Erzurum)

Damdan dama aşalım
Çifte camış koşalım
Yârim askere gitti
Kiminle konuşalım (TRT Rep..)(Niğde)

Şu dağları aşmalı
Çifte camız goşmalı
Yâr askere gidince de (ah suna boylum yörü)
Kiminin buluşmalı (öldürüyon beni) (TRT 2, 2000:722) (Kayseri)

Balıkesir türküsünde “Senin ile eylendim, Sevdiğim başka benim”, Erzurum’da “Yâr sevdim yâr üstüne”, Niğde’de “Yârim askere gitti, Kiminle konuşalım” ve Kayseri’de “Yâr askere gidince de, Kiminen buluşmalı” dizelerinde söyleyici sevdiği ya da beraber olduğu kişiye yönelik aldatıcı bir tavır almıştır.

Beş ondur Hasan beş ondur

Sat öküzleri düşün dur

Dalgadır Hasan dalgadır

Kızlar oğlanları aldadır (TRT 2, 2000:452) (Çanakkale)

Çanakkale türküsünde “Kızlar oğlanları aldadır” dizesi başkaları tarafından söylenmektedir.

Türk Halk türkülerinde genç kızlar ya da kadınlar “Senin ile eylendim, Sevdığım başka benim”, “Yâr sevdim yâr üstüne”, “Yâr askere gidince de, Kiminen buluşmalı” gibi dizelerle sevdikleri, birlikte oldukları kişiler üzerinde güvensizlik oluşturduklarını dile getirmişlerdir.

Evlilik sadakate dayalı bir ilişkidir (Tarhan 2005:217). Eğer birliktelik sadakate dayalı bir beraberlik değilse ona evlilik denilmez ve hiç kimse bu durumdan mutlu olmaz (Tarhan:2005:235).

Türk Halk türkülerinde “aldatılma” duygusunu dile getiren genç kızlar bir bölümde sevdikleri tarafından ortada bırakıldıklarını, dile getirir ve çaresiz kaldıklarını anlatırlar. Bir bölüm türküde ise sevdikleri olmasına rağmen başkasına meyletme düşüncesi bulunmaktadır.

4.1.1.1.6.Kıskançlık

Seven kişi, sevdiğini kıskanacaktır. Türk Halk türkülerinde bu duygu şu şekilde ifade edilir:

Yâr yandan yandan yandan yandan

Seviyorum seni candan

İki can bir sevilmez

Ya ondan geç ya benden (TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Kırşehir’e ait türkûde geçen “İki can bir sevilmez, Ya ondan vazgeç ya benden” dizeleri söyleyicinin sevdiğini kıskandığını ortaya koyuyor. Sevdiği erkeği çok candan, içten sever ve onu başkasıyla paylaşmayı istemez. Söyleyen kişi aldatılmamak istiyor. Söyleyici, duygularını açık bir şekilde “Seviyorum seni candan” dizesiyle ifade etmiştir.

Arkandaki yeleği

Ben örmedim mi yârim

Kızlarla konuşurken

Ben görmedim mi yârim (TRT 1, 2000:349)(Çanakkale)

Arkandaki kazağı (ninna na nina nina nam)

Ben örmedim mi yârim (ninna na nina nina nam)

Başkasınnan gezerken (ninna na nina nina nam)

Ben görmedim mi yârim (ninna na nina nina nam)(TRT 2, 2000:711)

(Balıkesir)

Çanakkale ve Balıkesir türküsünde geçen “yelek”, “kazak” benimsenme, kabul edilme belirtisidir. Erkeğin, kızı benimsediğini gösteriyor. Ancak dörtlüğün son iki mısrasında “Başkasınnan gezerken Ben görmedim mi yârim” söyleyici, sevdiği erkeği kıskanmıştır.

İnsan, sevdiği kişiyi başkasıyla birlikte gördüğü zaman kıskanabilir, bu doğaldır. Çünkü sevdiği kişinin bütün ilgisi kendisine yönelsin ister (Tarhan 2014:182).

Yârim (ağam) İstanbul’u mesken mi tuttun, (aman)

Gördün güzelleri beni unuttun,(aman)

Sılaya gelmeye yemin mi ettin.(aman)(TRT 2, 2000:772) (Kayseri)

Kayseri’ye ait türkûde “Yârim(ağam) İstanbul’u mesken mi tuttun, (aman)” dizesinden sevdiğinden ayrı olan bir bayan sevdiği erkeğe seslenmektedir. “Gördün güzelleri beni unuttun,(aman)” dizesinde söyleyicinin sevdiğine sitemi ve kıskançlığı

vardır. Çünkü sevdiğinden haber alamamaktadır. Aynı zamanda bu türkü Anadolu’da birçok kadının çaresiz kaldığını da anlatmaktadır.

Türk Halk türkülerinde “Kıskançlık” duygusunu dile getiren genç kızlar, sevdiği erkeği başkasıyla paylaşmak istemediklerini dile getirmiştir. Sevdiği erkeğe kavuşmayı bekleyen konumdadırlar.

4.1.1.1.7. Kadının çalışması, çalıştırılması

Anadolu’nun her bölgesinde farklı ürünler yetişmektedir. Bu ürünleri ekip yetiştirmek ve toplamak için insan sayısına ihtiyaç vardır. Bunu sağlamanın yollarından bazıları da başlık parası karşılığında gelin almak ya da çok eşle evlenip sayıyı arttırmaktır.

Her yerdeki ürünün derdini o yörede çalışmak zorunda olan bayanlar dile getirmektedir. Ne kadar çalışsa da kadın ailede de, toplumda da “ikinci sınıf” vatandaş olmaktan kurtulamamaktadırlar. Hiçbir karşılık beklemeden sürekli çalışmasına rağmen toplumda saygınlık elde edememektedir (Arıkan 1988:3).

Bizim köyün kızları
Bakarlara aynalara
Giyini kuşanille
Çıkarlar yaylalara

Şubat ayı geldi mi
Köyde belleme başlar
Arkasında sepeti
İçinde dolu taşlar

Belindeki peştemali
Arkasında sepeti oy
Ne zaman tükenecek
Ha bu kızların derdi

Yaylalardan o kızlar
İnerler mezeleye
Sonbahar aylarında
Göçerler yine köye

Fındığı toplayıp da
Harmanda kurutacak
Kışa odun yakmaya
Ormanda toplayacak

Keserler mısırları
Değirmene giderler
Kimisi nişanlıse
Düğününü ederler (TRT 1, 2000:170)(Trabzon)

Yukarıdaki türkü; Karadeniz kadınlarının işlerinin yoğunluğunu, sürekli çalışmak zorunda olduklarını dile getirmiştir. Karadeniz’e özgü fındık, mısırla uğraşmaktadırlar. Bazı Karadeniz kadınları ise bu çalışmalarının karşılığı olarak düğünlerini yaparlar.

Bir Türk Atasözünde “Kadın her şeyi, erkekler de geri kalanı yapar.” Gerçekten de kırsal kesimde kadın, erkekten daha çok çalışır. İşlerin en ağırı onun omuzları üstündedir (Arıkan 1988:4).

Tütünün yaprağı altın sarısı
Kızlar gider kırmaya gece yarısı
Zengin olur tütüncünün kızı karısı

Haydi, kızlar çalışalım tütün dizelim

Parasını alınca düğün yapalım.(Deveci,2007:265)(Muğla)

Ege Bölgesinde de en çok yetişen ürünlerden biri tütündür. Muğla türküsünde genç kızlar, geceleyin tütün kırıp parasını biriktirmektedirler. Tütünün yaprağının altın kadar değerli olduğunu söylerler. Bu türküde “Haydi, kızlar çalışalım tütün dizelim, parasını alınca düğün yapalım” dizeleriyle genç kızların evlenebilmesi çalışıp para kazanmasına bağlıdır.

Anadolu’nun bazı bölgelerinde kadın, aile toprakları dışında tarım işçisi olarak çalıştığında emeğinin karşılığını para olarak almaktadır (Arıkan 1988:4).

(TRT 1, 2000:307)(Kırıkkale), (TRT 2, 2000:666)(Ankara), (TRT 2, 2000:667) (Tokat), (TRT 2, 2000:666)(Yozgat)’a ait türküler birbirinin varyantı şeklindedir. Türkülerde ortak duygular hâkimdir. Tarlada çalışmak zorunda olan bayan, isteksizliğini türküler aracılığıyla dile getirmiştir.

Sabahtan kalktım da ezan sesi var

Ezan de sesi değil (yar yar) burçak yası var

Sorun şu adamın kaç tarlası var

Amanın da kızlar ne zorumuş burçak yolması

Burçak tarlasına (yar yar) gelin olması

Eğdirme fesini (yar yar) gahar da giderim

Evini başına (yar yar) yıhar da giderim

Sabahtan kalktım da südü pişirdim

Südün de köpüğünü yar yar yere taşırdım

Burçak tarlasında aklım şaşırdım

Amanın da kızlar ne zorumuş burçak yolması

Burçak tarlasına (yar yar) gelin olması

Eğdirme fesini (yar yar) gahar da giderim

Evini başına (yar yar) yıhar da giderim

Elimi salladım deydi dikene
 İntizâr eyledim (yar yar) burçak ekene
 İlahi kaynana ömrün tükene

Amanın da kızlar ne zorumuş burçak yolması
 Burçak tarlasına (yar yar) gelin olması
 Eğdirme fesini (yar yar) gahar da giderim
 Evini başına (yar yar) yıhar da giderim (TRT 2, 2000:667) (Tokat)

Sabahınan kalktım elimi salladım deydi dikene
 İntizâr ederim (vay vay) burçak ekene
 İlahi gaynana ömrün tükene

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması
 Burçak tarlasında (da vay vay) bebe de olması

Sabahınan kalktım elimi salladım deydi pıtırak
 Öğlen olmadı ki (vay vay) azıcık oturak
 Bir iki tarla değil tezden kurtulak

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması
 Burçak tarlasında (da vay vay) bebe de olması (TRT 2, 2000:666) (Ankara)

“Sabahtan kalktım ki ezan sesi var, Ezan da sesi değil yar yar burçak yası var” adlı Tokat türküsünde ezan sesi Türk toplumunda olumluluk ifade eder. Ancak o kadar ağır şartlarda çalışılıyor ki sabah ezanıyla burçak tarlasına gitme zamanı aynıdır. Kadınların kırsal alanlarda çalışmak zorunda olmaları ve isteksizlikleri türküde dile gelmiştir. Gelin olarak giden genç kızın tarlada çalıştırılması anlatılır. Türkünün genelinde hayatın zorlukları dile gelmiştir. Söyleyici, türküde “Burçak tarlasında aklım şaşırdım” gibi mizaha da yer vermiştir. Ayrıca Ankara türküsünde

“Öğlen olmadı ki (vay vay) azıcık oturak, Bir iki tarla değil tezden kurtulak” ifadelerinde de mizah vardır.

Anadolu tipi ailelerimizde kadına gereğinden fazla yüklenildiğini ve bu sebeple çabuk yıprandığını da söyleyebiliriz. Kırsaldaki kadın hem tarlada işçidir, hem annedir, hem eştir. Kısacası erkekten daha çok ön plandadır ve evin direği hükmündedir (Tarhan 2005:134).

Türkü varyantlarında sıkça tekrarlanan “İntizâr ederim burçak ekene” ifadesi söyleyicinin sıkıntısını, zorla çalıştırılmasını ortaya koymuştur. Canının yanmasını beddua ederek dile getirmektedir.

Yük üstünde bulgurum

Oğlan sana vurgunum

Çek elini elimden (de)

Arpa yoldum yorgunum (ninna ninna) (TRT 1, 2000:434) (Aksaray)

Arpa, İç Anadolu bölgesinde çok yetiştirilir. Aksaray’a ait olan türkünün “Arpa yoldum yorgunum” dizesinde söyleyici, çalışma şartlarının ağırlığını ortaya koymuştur.

Köylü kadın, ücretli bir işçi olmayıp aile toprağında çalışan bir üreticidir, ne ücreti, ne sigortası, ne de emekliliği vardır (Arıkan 1988:4). Tarlada zorla, isteksiz çalışması, çalıştırılması ise kadını mutsuzluğa sevk etmiştir.

Kadın ne kadar çok çalışırsa çalışsın, ne kadar çok üretirse üretsın, aile içinde ve dışında karar vermede “erkek” söz sahibidir. Böylece kadınların önce babalarına, sonra eşlerine, daha sonra da erkek çocuklarına olan bağımlılıkları bu şekilde devam etmektedir (Arıkan 1988:3). Kırsal kesimde yaşayan kadın; başkasına bağlı, boyun eğen bir kişi konumunda olduğu için özgürce hareket edememektedir. Zorla da olsa çalıştırılmaktadır.

Yanına geleyim mi (Hasan)

Çayırı böleyim mi

Orak biçmesi çoksa (Hasan)

Yardıma geleyim mi (TRT 2, 2000:452) (Çanakkale)

Yukarıdaki türkülerde tarlada çalışmaktan usanmış olan bir söyleyici profili var iken bu türküde söyleyici olan bayan “Orak biçmesi çoksa(Hasan), Yardıma geleyim mi” dizeleriyle tarlada çalışmaya heveslidir. Çünkü sevdiği erkeğin yanında olmak ona yardım etmek istemektedir.

Türk Halk Türkülerinde kadınların tarlada para karşılığı çalıştığı, çalışmak zorunda oldukları, zaman zaman da çalışmaya istekli oldukları dile gelmiştir.

4.1.1.1.8.Duygularını İfade Etmede Açıklık

Geleneksel Türk toplumunda kadınlar ön planda değildir. Bu yüzden duygularına, isteklerine, düşüncelerine pek önem verilmez. Genç kızlar, kadınlar bu bastırılmış duygularını türküler aracılığıyla cesurca, açıkça ifade ederler. Türkülerin birçoğunda toplumdaki profillerinin dışına çıkarak kendilerini rahatça ifade etmek istemişlerdir. Dile getirdikleri türküler sayesinde kadınlar, genç kızlar tanınmıştır. Bu durum geleneksel toplumda kadınlara duygu ve düşünce özgürlüğünün verilmediğini gösterir.

Türk toplumunda “aşk, geleneksel yapı taşıyan bir toplum olduğumuz için erkeğin özgürce yaşadığı, gururla dile getirdiği, kadının ise ailesini ve toplumun değer yargılarını göz ardı etmeden yaşaması gereken” bir duygudur (Yılmaz 2003:23).

Geleneksel ortamın pasif, edilgen genç kızları Anadolu’dan seçilen kimi türküler içerisinde aktif, kendine güvenen, duygularını cesurca söyleyen şekildedir.

Ay oğlan imana gel
Dön dolan pınara gel
Hiç bahanen yok ise
Çevreni yumağa gel(TRT 1, 2000:83)(Kütahya)

Kütahya türküsünde söyleyici, sevdiği oğlanla görüşmeyi planlamaktadır. “Ay oğlan” diye sevdiğine seslenmektedir. Genelde erkekler sevdiğiyle buluşma

planı yaparken burada söyleyici, sevdiği erkeği “Ay oğlan imana gel, Dön dolan pınara gel” diyerek su kenarına gelmesi için çağırıda bulunur. Söyleyici, erkeğe mendilini yıkama bahanesiyle gel, diyerek ona yol göstermektedir.

Yukarıdaki diğer konulardaki türkülerin birçoğunda pasif, sahiplenme arayan kadın bakışı varken bu türküde ise dile dayalı zorlama vardır. Zorlayan, yol gösteren, akıl veren kadındır. Duygularını sözle ve zekâyla ifade eder.

Aynı şekilde Manisa türküsünde de kadın, erkeği yönlendiren konumdadır.

A sevdiğim pir misin
Şu yerlerde bir misin
Geceler on beş saat
Gel desem gelir misin

Gel yanıma yanıma
Salında gel gir koluma
Öyle yârim öyledir
Şimdi zaman böyledir(TRT 1, 2000:2)(Manisa)

Bu türküde söyleyici, sevdiği erkeğe karşı “pîr” sıfatını kullanmaktadır. Pîr; dervişlik ve sûfilik ifade eder. Sevdiği erkeği çekingenliğinden dolayı kınamaktadır. “Şimdiki zaman böyledir” derken genç kız, bir değişimi vurgulamaktadır.

Ay oğlan emir misin (aman)
Dünyada da bir misin (aman)
Annenden izin alsam (güzel yavrum)
Sen beni gelir misin (aman)(TRT 1, 2000:84)(Kütahya)

Kütahya türküsünde söyleyici oğlana; bir ülkenin başı mısın, beyi misin, reisi misin? Dünyada tek misin, diye seslenir. Genelde kızların annesi, kızlarının sevdikleriyle görüşmesine karışır, onlara izin vermez. Bu türküde söyleyici, sevdiği oğlanla görüşmek için sevdiğinin annesinden izin almayı dile getirir. Aynı zamanda

sevdiğiyle alay etmektedir. Diğer Manisa ve Kütahya türkülerinde dille erkeğe çağrıda bulunan genç kız, burada ise alayla karışık bir şekilde söyler.

Bir bekâr genç kızın, erkeğin annesine gidip izin istemesi Türk toplumuna uygun düşmeyen, hoş karşılanmayan bir harekettir.

Türkülerde genç kız sadece sevdiği erkeğe gel, demiyor aynı zamanda beraber kaçma, teklifini de yapıyor.

Duman dağın üstüne

Dumanlar horon eder

Gel beraber kaçalım

Beyuklarımız ne der (TRT 1, 2000:129)(Rize)

Rize türküsündeki “Gel beraber kaçalım” dizesinde söyleyicinin bireysel isteği hâkimdir. “Beyuklarımız ne der” dizesinde ise söyleyici, evlilikte büyüklerin kararının da önemli olduğunu bilmesine rağmen geleneğin sınırlarını çiğnediğinin de farkındadır. Duyguları ile büyükleri arasında yaşamış olduğu bir çatışma vardır. Genç kız geleneğin sınırlarına rağmen sevdiği erkekle kavuşmayı istemesi onun bireysel yani kendi tercihidir. Bu türküde duygularına öncelik veren kadın vardır.

Evlerinin önleri kuyu

Kuyudan alırlar suyu

Kalk kaçırverelim a zalımın oğlu (TRT 1, 2000:341)(Uşak)

Türkülerde genç kız tarafından “kaçmak” teklifinin yapılması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Sevdiği erkeği yönlendiren bir genç kız profili bulunmaktadır.

Sinilerin kalayı

Güzellerin alayı

Bekir seni alırım

Kaçırmanın kolayı

Karanfil olacaksın
 Sararıp solacaksın
 Ay geçip yıl devrilip
 Sen benim olacaksın

Denizin dibi derin
 Yeşil seccade serin
 Hiçbir şeyler istemem
 Bekir'imi bana verin(Deveci,2007:161)(Muğla)

Kültürümüzde genelde erkekler, bayanlara “Seni alırım” ifadesini rahatça kullanırken bir genç kız, Bekir’e olan aşkını “Bekir seni alırım, Kaçırmanın kolayı, Sen benim olacaksın, Hiçbir şeyler istemem, Bekir'imi bana verin” diyerek Bekir’e olan aşkını dile getirmektedir. Yıllar geçse de Bekir’den vazgeçmemektedir.

Ay oğlan Tatar mısın
 Şeftali satar mısın
 Şeftali şöyle dursun (ay oğlan)
 Benimle kaçır mısın (TRT 1, 2000:83)(Bursa)

Bursa’ya ait türküde söyleyici, sevdiği oğlana “Benimle kaçır mısın” diyecek kadar cesurdur. Genelde erkeklerin kullandığı ifadeyi bir genç kız kullanıyor. Geleneksel Türk kültüründe ise tam tersidir. Böyle bir teklif, erkekten gelir. Türküdeki genç kız; rahatça, özgürce duygularını erkeğe karşı ifade etmiştir.

Ataerkil yapıda ise erkek üstünlüğü vardır. Kadınlar kendini ifade edemez, erkeğin gölgesindedir daha pasiftir. Bu türküde duygularının farkında olan erkek karakterinde bir genç kız vardır.

Al geydim alsın diye
 Mor geydim sarsın diye
 İsteyenlere varmadım
 Nazlı yâr alsın diye (TRT 1, 2000:320)(İzmir)

Al giydim alsın diye
 Mor geydim sarsın diye
 İsteyene varmadım
 Sevdığım alsın diye

Konsol üstünde şamdan
 Kaldır perdeyi camdan
 Alacaksan al beni
 Ben usandım bu candan (TRT 2, 2000:559)(Manisa).

İzmir ve Manisa'ya ait olan türküde “İsteyene varmadım, Sevdığım alsın diye” dizelerinde söyleyicinin bir tercih hakkının olduğunu görüyoruz. Edilgen, pasif bir kadın değildir. Evleneceği kişiyi kendisi tercih etmektedir ama bu tercihi açıkça sözle değil, aleni olarak gösterir. “Al giydim alsın diye, Mor geydim sarsın diye” dizeleriyle üzerine giydiği kıyafetlerle sevdiği erkeğe karşı örtülü olarak duygularını göstermektedir. Söyleyici bu türküde diğer türkülerde görüldüğü gibi açıkça “gel” demez ama sevgisini sembolik olarak aktarır. Kendisini sevdiğine beğendirmek, sevdirmek isteyen genç kız “al” giyer. Bu türküde kullanılan renkler sevgi ifadesidir.

Geleneksel ortamda genç kız sevdiği erkekle rahatça görüşemediğinden dolayı sevdiği erkeğe olan duygularını görünüşüyle aktarmıştır. Duygularını açıkça dille ifade etmemiştir.

Kadında beğenilme arzusu, erkekte güzelliği arama eğilimi vardır. İnsan cinsinde güzellik kadında olduğundan, o aranan; güzelliğe ulaşmak isteyen erkek olduğundan, o da arayan konumundadır (Tarhan 2005:51). Genç kızların, kadınların fitratında kendilerini sevdiklerine beğendirme isteği vardır.

Çemberimde gül oya,
 Gülmedim doya doya.
 Dertlere karıyorum,
 Günleri saya saya.

Al beni kıyamam seni. (TRT 1, 2000:225)(Çanakkale)

Çanakkale’ye ait türküde ise duygular farklı şekilde dile gelir. Bir ev kızı, çember oyalamaktadır. Yaşadıklarını dışarıya doğrudan aktaran bir kız değil. Kadının duygularını ifade etme şekli semboliktir. Aleni olarak ortaya çıkmıyor. Kendi düşüncelerini, sıkıntılarını sözle yansıtmaktan ziyade farklı alanlardaki uğraşlarla aktarıyor. Türküdeki genç kız “Çemberimde gül oya, Gülmedim doya doya, Dertlere karıyorum, Günleri saya saya” sözleriyle duygularını çembere oyaladığını söyler. Genç kızın içinde bulunduğu ortamdan çıkış yolunu ise “Al beni kıyamam seni” ifadesi belirtir.

Geleneksel ortamda kız ile erkeğin görüşme kısıtlılığından dolayı genç kızlar halı, kilim dokuyarak, çember oyalayarak sembolik şekillerle duygularını aktarmıştır.

Türk toplumunda aşk, “geleneksel yapı taşıyan bir toplum olduğumuz için erkeğin özgürce yaşadığı, gururla dile getirdiği, kadının ise ailesini ve toplumun değer yargılarını göz ardı etmeden yaşaması” icap eden bir duygudur (Yılmaz 2004:117).

Türk kadını aşkını, sevgisini doğrudan dile getiremeyince çeşitli ifade şekilleriyle ortaya koymak durumunda kalmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan genç kızların işlediği nakışlar, kıyafetleri ve kıyafetlerindeki renkler ayrıca söyledikleri türkü ve maniler kadının kendini- dolayısıyla duygularını-ortaya koyan birer araç vazifesi olarak görülmüştür (Yılmaz 2004:117).

Entarisi damgalı
 Penceresi halkalı
 Alacaksan al beni
 Benim başım kavgalı
 Nina ninina nininina (TRT 1, 2000:320) (Balıkesir)

Balıkesir’e ait türküde söyleyici, sevdiği erkeğe cesurca “Alacaksan al beni” diyor. Burada pasif bir genç kızdan söz edemeyiz. Kadın aktiftir. Duygularını, isteklerini rahatça ifade eder. “Benim başım kavgalı” dizesiyle ise birden fazla taliplisi olduğunu ifade etmiştir. Zor günler geçirdiğinden dolayı bir an önce içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmak için sevdiğine kavuşmayı ister. Bu isteğini sözle ifade etmiştir.

Al işli gey al eyle
 Al da beni yâr eyle
 Git askere gel eyle
 Al da beni yâr eyle (TRT 1, 2000:24) (Erzurum)

Erkek daha çok seçen, kadın ise seçilen durumunda (Tarhan 2005:262) olduğu için Erzurum türküsünde “Al da beni yâr eyle” ifadesinde sevdiği erkeği evlenmek için yönlendiren ve sevdiği tarafından alınmayı isteyen aktif bir genç kız görülür.

Deniz gibi engindir aman
 Süngerciler zengindir
 Anne beni evlendir aman
 O genç benim dengimdir

Denizde kalbur yüzer aman
 Annem kendini üzer
 Üzme anne kendini
 Damadın benden güzel aman

A denizim denizim aman

Hazır benim çeyizim

Alacaksan al beni aman

Ayvaya döndü benzim(Deveci,2007:110)(Muğla)

“Deniz gibi engindir” dizesiyle başlayan Bodrum türküsündeki genç kız evliliğe hazır olduğunu annesine cesurca dile getirmektedir. Denizin enginliği uçsuz bucaksız olduğunu ifade eder. Dolayısıyla her türlü zenginliğe sahiptir. Dörtlükte oğlanın zenginliği ile arasında ilişki kurar. Genç kızın aradığı özellikler, süngerci olan gençte vardır. Süngerci olan genç, çok zengindir. Türkünün I. dörtlüğünde genç kız, “Anne beni evlendir, o genç benim dengimdir.” diyerek annesini ikna etmeye çalışır. Süngerci olan genç ise tam genç kızın istediği şekildedir.

Türkünün ikinci dörtlüğünde de annesine genç kız, seslenerek annesinin üzülmemesini söyler. Genç kızın sevdiği oğlan hep denizdedir. Denizde hep tehlikeler vardır. Annesi denizde olanların gidip de dönmediklerini bilmektedir. Bu türküde annesi kızının süngerciyle evlenmesine pek razı değildir. Kızının süngerciyle evlenmesinden endişe duymaktadır. Genç kız annesini razı etmek için uğraşır. Ayrıca annesine, damadının yakışıklı olduğunu da söyler.

Son dörtlükte ise genç kız, deniz gibi birçok özelliklere sahip olan gence cesurca seslenir: Çeyizinin hazır olduğunu söyleyerek “Alacaksan al beni”, der. Bir genç kızın oğlana “Alacaksan al beni” demesi cesaret ister. Artık genç kız, beklemekten yorulduğunu belirtir. Benzinin sararıp solduğunu söyler.

Türk toplumundaki evlenme geleneğinde kadın “*alınan*”, erkek ise “*alan*” konumundadır (Küçük 2012:221). Yukarıdaki türkülerde de görüldüğü üzere genç kızlar, sevdiği tarafından alınmak istemektedir. Genç kızlar, sevdikleri tarafından alınmayı beklemektedir.

Mavi kırep başında

Kalem oynar kaşında

Benim bir sevdiğim var

On üç on dört yaşında(TRT 1, 2000:585)(İzmir)

İzmir türküsünde ise söyleyici, sevdiği erkeğin yaşının küçük olduğuna vurgu yapmıştır.

Atımı bağladım ben bir ormana
Göynüm düştü bir delikanlı oğlana
Yitirdim yârimi oldum divane (TRT 1, 2000:73)(Eskişehir)

Eskişehir türküsünde genç kız, “Göynüm düştü bir delikanlı oğlana” dizesiyle sevdiği kişinin nasıl biri olduğunu açıkça söylemiştir.

Şu yerlerin söğüdü
Ben gidende göğüdü
Şu benim sevdiceğim
Mahallenin yiğidi (TRT 1, 2000:241)(Kütahya)

Kütahya’ya ait olan türküde ise söyleyici “Şu benim sevdiceğim, Mahallenin yiğidi” dizeleriyle sevdiği kişinin yiğit olmasından dolayı gururlanma vardır. Sevdiği erkeği yiğit gibi mert, yürekli olmasından dolayı övmektedir. Söyleyici yiğit olarak nitelediği kişiyi aynı zamanda sahiplenmiştir.

Türkülerde genç kızlar sahiplendikleri delikanlı, yiğit erkekleri daha çok istemektedir. Böyle erkeklerle beraber olmak, genç kızlarda gurur kaynağı olmuştur.

Entarisi duvarda (sevdiğim oğlan)
Benim yârım hovarda
Hovardaysa hovarda (sevdiğim oğlan)
Gine göynüm var onda (TRT 1, 2000:70)(Bursa)

Türkülerde yiğit, delikanlı erkeği seçen genç kızlar görülmüştür. Bursa türküsündeki söyleyici ise; herkesin istemediği, tercih etmediği kişiyi sahiplenerek “Benim yârım hovarda” diyecek kadar cesur davranmıştır. “Hovardaysa hovarda (sevdiğim oğlan), Gine göynüm var onda” hovarda olmasına rağmen genç kız vazgeçmemiş ve sevdiği oğlana gönül vermiştir. Hovarda birini sevdiğini söylemek genelde çekinilip söylenmeyecek bir durumdur.

Anadolu’dan seçilen türkülerde genç kızlar pasif değildir. Duygularını türküler aracılığıyla rahatça söyleyebilen aktif bayanlardır.

Duvar üstünde kilim,
 Yârimin adı Selim,
 Selim benim olursa,
 Olurum telli gelin.(TRT 1, 2000:294)(İzmir)

İzmir türküsündeki söyleyici, endişeli aynı zamanda merak içerisindedir. “Yârimin adı Selim” dizesiyle sevdiği erkeği sahiplenmiştir. “Selim benim olursa, Olurum telli gelin” evliliği sadece onunla düşündüğünü cesurca ifade etmektedir.

Oğlanın adı Metin (de)
 Çini tabakta zeytin
 Kimselerde gözüm yok (da)
 Yâre gitmek niyetim (oğlan)(TRT 1, 2000:406)(Çanakkale)

Güzel adın İsmail (aman aman)
 İsmine oldum mail (aman aman) (TRT 1, 2000:435)(Bilecik)

Oğlanın adı Ekrem
 Bahçeye biber ekmem
 Sever isen ciddi sev
 Ben böyle sevda çekmem(TRT 2, 2000:694)(Çanakkale)

Oğlanın adı Ömer
 Belimi sıkı kemer
 Benim ince belime
 Yakışır gümüş kemer (TRT 2, 2000:629) (Yozgat)

Anadolu’da çeşitli bölgelerden seçilmiş olan türkülerde söyleyici, sevdiğinin adını aktif bir şekilde ifade etmekten çekinmez. Duygularının farkında olan ve bunu çevresine çekinmeden duyuran bir genç kız profili vardır.

Havluları değirmi
 Develeri yiğirmi
 Benim sevdiğim oğlan
 Adı Halil değil mi (TRT Rep.)(Kayseri)

Kayseri türküsünde ise söyleyici “Benim sevdiğim oğlan, Adı Halil değil mi” diyerek sahiplenmek istediği kişinin yani sevdiğinin adını tam olarak bilemez. Başkalarına sevdiği kişiyi söylerken değil mi? diye sorar. Bu durum geleneksel toplumdaki kız ve erkeğin iletişimin sıklığını değil, azlığını ifade eder. Söyleyici sevdiği erkeğin ismini tam olarak bilememektedir. Geleneksel ortamda konuşup görüşmekten ziyade birbirlerini görüp beğenmeye daha çok rastlanır.

Aygın da baygın Mehmedim gel otur dizime
 Sürmeler de çekeyim o ela gözüne

(Deveci,2007:305)(Muğla)

Eskiden erkekler gözlerine sürme çekerlerdi. Muğla’ya ait olan türküde genç kız sevdiğinin dizlerine oturmasını ve gözüne sürme çekme arzusunu söyleyecek kadar da cesurdur.

Bir teneke gazım var
 Yazılacak yazım var
 Utandım söylemeye
 Şu oğlanda gözüm var (TRT 1, 2000:574)(Edirne)

Edirne’ye ait türküde söyleyici, “Yazılacak yazım var” dizesiyle henüz evlenmediğini, genç kız olduğunu, geleceğe dair tercihlerinin olabileceğini ifade eder. “Utandım söylemeye, Şu oğlanda gözüm var” dizesinde geleneksel ortamdaki sosyal şartlar genç kıza duygularını ifade etme özgürlüğünü vermez. “Utanmak” toplumun yapısından çekinmesi sonucu rahat olamadığını gösterir. “Utandım” ifadesi

kültürel bir unsurdur. Türk toplum yapısında genç kızın duygularını söylemede aktif olmadığını belirtir.

Ağam Adana'lı paşam Adana'lı,
Evde duramıyom sana dadanalı.
Sebebim sen oldun şişman delikanlı.(TRT 1, 2000:6)(Çukurova)

Çukurova türküsünde söyleyici, mizahla karışık duyguları açıkça ifade etmiştir.

Aman aman koş oğlan koş oğlan
Ardıma düş oğlan tirinaynam tirinayda tirinaynam
Tirinanam tiriya tirinaynam (TRT 1, 2000:435)(Burdur)

Burdur türküsünde söyleyici, “Ardıma düş oğlan” sevdiği erkeğin kendisiyle ilgilenmesini ister. Türküde erkeği yönlendiren genç kızdır.

“Kuyu başında testi
Kemer belimi kesti
Karşımdaki mor fesli
O da gönlümden geçti(Deveci,2007:143)(Muğla)

Muğla’ya ait türküde ise genç kız, “Karşımdaki mor fesli, o da gönlümden geçti” diyerek kuyu başında su doldururken sevdiğinin kim olduğunu açıkça dile getiriyor.

Ana
Çeşmeye vardın kızım
Suyu doldurdun kızım
Yıkılası çeşmede
Kimi gördün kızım

Kız

Çeşmeye vardım ana

Suyu doldurdum ana

Yıkılası çeşmede

Mahmut'u gördüm ana (TRT 2, 2000:743)(Erzurum)

Erzurum'a ait türkü ise anne ile kız arasında söylenmiştir. Türküde mekân olarak “çeşme” vurgulanmıştır. Geleneksel ortamda karşı cinsle görüşme alanları sınırlıdır. Türküde annenin çeşmede su doldurmaya giden kızını sorgulaması bu yüzdendir.

Muğla ve Erzurum türküsünde genç kızın ya da kadının toplumsal olarak sınırlı ve kapalı bir varlık olmadığı görülür. Geleneksel ortamın içerisinde kız ve erkeğin görüşme yerleri çeşme, kuyu başı yani su kenarlarıdır.

Aman desinler desinler

Şeker yesinler

Şu kız şu oğlana

Yanmış desinler (TRT 2, 2000:545)(Kırşehir)

Kırşehir türküsünde “Şu kız şu oğlana, Yanmış desinler” dizesi Türk toplum geleneğine ters bir durumdur. Geleneksel ortamda genç kızın duygularının toplumda duyulması hoş karşılanmaz. Ancak genç kız ise, sevdiğinin olduğunu toplumun duyması taraftarıdır.

Geleneksel yapımızda, erkek üstün ve hâkimdir, kadın ise her zaman erkeğin himayesi altındadır (Tarhan 2005:312). Genç kız ya da kadınlar bu ortamda türküler aracılığıyla seslerini duyurmuşlardır.

Türk Halk müziği repertuarından seçilen türküler içerisinde duygularını cesurca sevdiklerine duyurmak isteyen genç kızlarla karşılaşmıştır. Bulundukları toplumdaki pasif halleri birçok türküde kaybolmuş. Sevdikleri kişilere seslerini duyurmuşlardır. Bulundukları toplumun baskısı altında duygularını ifade ederken

utanan, çekinen genç kızlar da vardır. Geleneksel ortamda sevdiklerinin olmasından çekinen genç kızlar karşı cinsle görüşme yerlerini ise türkülerde daha çok su kenarları olarak belirtmişlerdir.

Maslow; ihtiyaçlar teorisinde bir insanın sevmek ve sevilme, değer vermek ve verilmek, önem vermek ve verilmek, toplumda kabul görmek, güvenilir olmak, kendini gerçekleştirmek gibi ihtiyaçları olduğunu (Tarhan 2005:39) belirtir. Genç kızlar ise bu ihtiyaçlara sahip olduklarını toplumun baskısına rağmen türküler aracılığıyla dile getirmişlerdir. Böylece geleneksel toplumun yapısına karşı çıkmışlardır.

4.1.1.1.9.Genç Kızların Evlilikle İlgili İstekleri

Evlilik, erkek için evini çekip çevirecek, ona ve ailesine saygıda kusur etmeyecek, sağlıklı çocuklar doğuracak bir kadınla hayatını kolaylaştırmaktır. Kadın için evliliğin çok boyutlu bir anlamı vardır. O evliliği “mutlu son” olarak görür. Evlilik, kadının aile içindeki ve toplum karşısındaki konumunu değiştirir (Yılmaz 2003:110).

4.1.1.1.9.1.Statü

Evlilik, genç kızların toplumdaki konumunu etkilemektedir. Evlendikleri kişinin mesleği, statüsü aynı zamanda genç kızında statüsü olmaktadır. Evlenirken toplumda saygı gören mesleklerin sahipleri daha çok itibar görür.

Entarisi kırmızı

Ben annemin bir kızı

Beni alacak oğlan

Teyyarenin yıldızı(TRT 1, 2000:320)(Eskişehir)

Eskişehir’de uçak sanayisi geliştiği için, halkta belli bir uçak kültürü oluşmuştur. Burada yaşayan genç kızlar uçağı, pilotu yakından tanıdıkları için evlenirken tercihlerinde pilotları bulundururlar.

Atgılı babıç dabanı

Ben istemem yabanı

Benim sevdiğim oğlan

Köyde’de goyun çobanı(TRT 1, 2000:369)(Denizli)

Denizli’ye ait türküde söyleyici, “Benim sevdiğim oğlan, Köyde’de goyun çobanı” dizeleriyle köyünden birini sevdiğini söyler. “Benim sevdiğim oğlan” derken sevdiğine olan bağlılığını anlatır. “Ben istemem yabanı” ifadesiyle söyleyici, dışarıdan, çevresinden olmayan, tanımadığı birini kabul etmemektedir. Yabancıya karşı uzak durulmuştur. Genç kızlar köy ortamını, köylü erkeğı çok fazla önemsemezler. Ancak türküde alışmış olduğı ortamın dışına çıkmak istememektedir. Genç kız, köyün çobanını sahiplenmiştir.

Ben varamam inekliye

Ayrıanı sinekliye

Allah kısmet ederse

Omuzu tüfekliye

Ben varamam çarıklıya

Tabanı yarıklıya

Allah kısmet ederse

Abanı sarıklıya (Deveci,2007:171)(Muğla)

Muğla türküsünde “Ayrıanı sinekli, çarıklı, tabanı yarıklı” ifadeleri köylüyü temsil ediyor. Bir önceki türküde köyden ayrılmak istemeyen genç kız profili varken

burada köylü erkek evlenirken seçeceği erkekler arasında bulunmamaktadır. Burada arzu edilen daha yüksek statüdeki kişilerdir.

Osmanlıdaki toplumsal sınıflamada genç kız evlendiği kişi aracılığıyla, yer edinmek istiyor.

Osmanlı Döneminde memurlar “kalemiye”, “seyfiye”, ve “ilmiye” diye üç kısma ayrılmıştır. Devlete kalem ile hizmet edenler kalemiyeyi, kılıç ile hizmet edenler seyfiyeyi, ilim ile hizmet edenler ilmiyeyi teşkil ederler (Karal 2007:271).

Bu türküde genç kız “omuzu tüfekli” olanı yani seyfiye sınıfından ya da “Abani sarıklı” olanı ilmiye sınıfından birini tercihlerinde bulundurur. Türküde karşısında duran bir erkeğe seslenmiyor. Statüye karşı bir söylem vardır. Evleneceği kişide aradığı statü isteğini açıkça belirtir. Seyfiye; askerlik hizmetinde bulunan amirler ve subaylardır. İlmiye sınıfını ise müderrisler, kadılar ve müftüler oluşturmaktadır (Karal 2007:271).

Ben varamam oralıya

Orada duralıya

Allah nasip eylesin

Davullu zurnalıya

Ben varmam inekliye

Yoğurdu sinekliye

Allah nasip eylesin

Omuzu tüfekliye (TRT 2, 2000:782) (Burdur)

Burdur türküsünde “Allah nasip eylesin, Davullu zurnalıya” derken davullu zurnalı düğün yaptırabilecek birini ister. Türkünün devamında ise “omuzu tüfekli” asker olan kişiyi tercihlerinde bulundurur.

Akşam oldu gün yayıldı ikindiye vay

Babam beni veriyor efendiye vay

Babam verse ben varır mıyım efendiye vay

Canım sevdi gönlüm gördü perçemliye vay

Akşam oldu gün yayıldı çiçeklere vay

Babam beni veriyor köçeklere vay

Babam verse ben varır mıyım köçeklere vay

Özüm sevdi gözüm gördü mektepliye vay (Deveci, 2007:178)(Muğla)

Muğla türküsünde “Akşam oldu gün yayıldı ikindiye, Babam beni veriyor efendiye” dizelerindeki “efendi” olarak nitelik kazanan yaşlı birisi ya da dini statüdür. Dörtlükte günün akşam olması ile yaşlı biri arası bir bağ olabilir. “Babam verse ben varır mıyım” derken genç kızın söyleminde itiraz vardır. Geleneksel toplumda büyüklere karşı itaat gösterilir. Türküde genç kız, itaat göstermediğini ifade etmiştir.

İkinci bölümde de “Babam beni veriyor köçeklere” derken gene babaya karşı itiraz vardır. Genç kız statüyü yani “mektepli” olanı istemektedir. Devlet memurluğunda rahatlık vardır. Toplumda saygınlık kazanan kişiyle hayatını devam ettirmek ister.

Tarlası ayrıklıya

Ben varmam çarıklıya

Allah nasip eylesin (aman aman)

Boynu giravatlıya(TRT 1, 2000:418)(Çanakkale)

Çanakkale türküsünde “boynu giravatlı” olan kişi memurluğu, şehir hayatını temsil etmektedir. Geleneksel ortamda genç kız, kırıvatlı erkeği ya duymuştur ya da

görmüştür. Bu tarz birinin olmasını evliliğinde tercih eder. Köy ortamından uzaklaşmayı ister.

Hamamın gubbesi (gadinım) kireçten olur

Erkeklerin güzeli (a canım) tıraştan olur (TRT 2, 2000:444)(Bilecik)

Bilecik türküsünde “Erkeklerin güzeli tıraştan olur” derken “tırış” devlet statüsünü gösteriyor. Sakal, toplumumuzda, dinimizde erkeğin ayrılmaz özelliğidir. Erkeğe olan algı değişmiştir.

Üsküdar’a gider iken aldı da bir yağmur,

Kâtibimin setresi uzun eteği çamur.

Kâtip uykudan uyanmış gözleri mahmur.

Kâtip benim ben kâtibin el ne karıştır,

Kâtibime kolalı da gömlek ne güzel yaraşır (TRT 2, 2000:764)(İstanbul)

İstanbul türküsünde söyleyicinin, sevdiği kişi kâtiptir. Kâtip olan kişi, Tanzimat efendisi, memuru olarak geçer.

Türküyü dile getiren genç kızda “Kâtip benim, ben kâtibin el ne karıştır” derken geleneğe, topluma meydan okuyan kadın sesi vardır.

Yeşil yaprak arasında

Kırmızı gül goncası (naman)

Nerelere kâtip olmuş

Gönlümün eylencesi (naman)(TRT 1, 2000:131)(Isparta)

Isparta türküsünü dile getiren genç kız, sevdiği erkeğin mesleğini “kâtiplik” olarak vurgulamıştır.

Vişne dalı eğilmiş (de)

Vişneleri yeşilmiş

Dün akşam gördüm yâri
Lacivertler giyinmiş

Tiri nay nay nam

Pınarbaşı gölbaşı (da)
Yârimin çatık kaşı
Gönlümü yaktın gittin
Be hey zalim subaşı (TRT 2, 2000:770)(Balıkesir)

Tiri nay nay nam

Balıkesir türküsünde geçen “Dün akşam gördüm yâri, Lacivertler giyinmiş” dizesinde “lacivertler” ifadesi memurluk, bürokrasiyi ifade eder. “Gönlümü yaktın gittin, Be hey zalim subaşı” derken subaşı Osmanlı Devletinde seyfiye sınıfında bulunan bir memurdur. Bu türküde genç kızın istediği statü, askerlik olarak gösterilmiştir.

Kaleden indim bugün
Elimde altın güğüm
Alayların içinde
Yâvere yandım bugün (TRT 2, 2000:500)(Sinop)

Sinop türküsündeki genç kızın tercihi yâver olan kişidir.

Zeytinyağlı yiyemem(aman)
Basma da fistan giyemem(aman)
Senin gibi cahile
Ben efendim diyemem(aman)(TRT 2, 2000:817)(Bursa)

Bursa türküsünde “basma fıstan” ile “cahil olan kişi” arasında ilgi vardır. Genç kız, köy hayatından kurtulmak ister. Cahil olan kişi, kendini yetiştirmemiş olduğundan dolayı genç kız, eş olarak onu kabul etmek istemez.

Cahil birine “efendim” diyemem derken de karı- koca arasındaki toplumsal statünün önemini vurgulamaktadır.

Yaylaların ayrıanı (haydendi)

Bugün gurban bayramı

Benim bir sevdiğim var (haydendi)

Anasının baylanı(TRT 2, 2000:785)(Muğla)

Bursa türküsündeki genç kız, cahil erkeği istemezken Muğla türküsünde ise anasının tembelini sahiplenmiştir

Ocak başı düz başı

Ben istemem yüzbaşı

Olursa paşa olsun

Dosta düşmana karşı(TRT 2, 2000:730)(Antalya)

Antalya’ya ait türküde genç kız, yüzbaşayı beğenmez. Daha üst seviyeyi “paşa” olanı ister. Genç kızların evlenirken erkeğin statüsüne ne kadar önem verdikleri ortaya çıkmaktadır.

Türkülerde genç kızları statü bakımından istedikleri kişiler arasında “asker” sayısı daha fazladır.

Ali'nin başlığı yiğit başlığı

Yüce dağ başında vardır kışlığı

Yürekli baltaya verdim gençliği(TRT 2, 2000:628)(Samsun)

Samsun türküsünde genç kız, ormancıya gönül vermiştir. “Verdim gençliği” derken hayıflanma söz konusudur.

Yol üstüne kura koymuş ilyeni
 Ben istemem istemem mavi şalvar giyeni.
 Ben isterim setre pantol giyeni.(TRT 2, 2000:550)(Manisa)

II. Mahmut Döneminde Türkiye Batılılaşmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan yeniliklerden biri de kıyafet değişikliğidir. Manisa türküsünü dile getiren genç kız toplumsal bir değişiklik olan kıyafet ayrımını dile getirmiştir. Mavi şalvar köylülük, setre pantol ise devlet dairesini, yani kent yaşamını işaret eder. Genç kız, setre pantollu isteyerek memur olanını tercih eder.

Çadır altı minare
 Elettim eski yâre
 Anam kurban ben kurbanda
 Setre pantollu yâre(TRT 1, 2000:205)(Gaziantep)

Gaziantep türküsünü dile getiren genç kızda setre pantollu yâr hevesi vardır. Setre pantol, memurluk ifade eder.

Garşıya gaban derler (ellerin yâri)
 Ökçeye taban derler (de ömrümün varı)
 Gız hatırın kalmasın (ellerin yâri)
 Nişanlın çoban derler (de ömrümün varı) (TRT 1, 2000:375)(Sivas)

Sivas türküsünde başkaları genç kızın kırılacağını bildikleri halde sevdiği oğlanın statünü hatırlatır.

Benim sevdiğim oğlan
 Şu Biga'da öğretmen
 Sen ele bakmayınca
 Ben de seni terketmem(TRT 2, 2000:694)(Çanakkale)

Çanakkale türküsünü söyleyen genç kız, sahiplendiği erkeğin statüsünü belirtmiştir.

Yol üstüne kurdum kara kazanı
Ben isterim okuyanı yazanı (vay vay)
Ben istemem meyhanede gezeni (TRT 2, 2000:800)(Samsun)

Evlerinin önü bulgur kazanı (oğlan kazanı),
Herkes sever okuyanı yazanı (oğlan yazanı).
Kimse sevmez meyhanede gezeni (oğlan gezeni). (TRT 1, 2000:342)(Denizli)

Samsun ve Denizli türküsünde “Ben isterim okuyanı yazanı” derken genç kızların tercihleri arasında okumuşluk da ön plandadır. Okuyup meslek sahibi olan kişiyi isterler.

Aileler kız verirken erkekte aradığı başlıca kriterler şöyledir: askerliğini yapmış, geçimini sağlayabilecek durumda, ahlaklı ve çevresinde iyi olarak tanınan biri olmasıdır. Eskiden malı mülkü fazla olanlar tercih edilirken, günümüzde okumuşa ve memura kız verme eğiliminin gittikçe yaygınlaştığı belirtilmektedir (Çopuroğlu 2000:172).

Ak tasa kaymak olsam
Güzele gömlek olsam
Davar güden oğlanın
Eline değnek olsam (TRT 1, 2000:189)(Çankırı)

Türkülerde bulunan bir statüden daha yüksek bir statüye çıkma varken Çankırıya ait olan türküde “Davar güden oğlanın, Eline değnek olsam” dizelerinde ise genç kız köyde yaşamak ister. Statüye çok önem vermemektedir.

Peştemal tezgahına
Canum çıkayı canum

Gideceğüm gocaya

Oturacağım hanım (TRT 2, 2000:650)(Karadeniz)

Karadeniz türküsünü söyleyen genç kız, yorgunluğunu “Peştemal tezgâhına, Canum çıkayı canum” dizelerinde belirtir. Ancak kurtuluşunu evlilikte bulur. Bunu da “Gideceğüm gocaya, Oturacağım hanım” dizeleriyle dile getirir. Genç kızların evlenecekleri kişilerde aradıkları statü, maddiyat isteklerinin altında rahat bir yaşama kavuşmak yatmaktadır.

Havaların buludu da

Heybelerin kilidi

Benim sevdiğim oğlan da

Bir ocağın umudu (TRT 1, 2000:171)(Yozgat)

Yozgat türküsünde genç kız, sevdiği erkeği “Bir ocağın umudu” olarak görmüştür. Ailesini koruyacak ve onlara sahip çıkacak tek kişidir.

Genç kızlar, içinde yaşamış oldukları sosyal şartların ağırlığından dolayı evlilikte rahat etmek için statüye önem verirler.

4.1.1.1.9.2.Maddi İmkânlar

Evlilik için aranan koşulların en önemlisi kadının evleneceği kişinin belli bir maddi güce sahip olmasıdır (Yılmaz 2003:125).

Kadın evliliğinde mümkün mertebe rahat bir hayat yaşamak ister. Bu da ancak maddi koşullarla mümkün olacağından kadınlar evlenmeğe onay vereceği erkeğin hem meslek, hem parasal yönden iyi bir konumda olmasını arzu eder (Yılmaz 2003:111).

Türk Halk türkülerinde genç kızlar, evlenmelerinin temel kaynağı olarak gördükleri maddi isteklerini açıkça dile getirmişlerdir.

Denize dalan oğlan

Bir balık alan oğlan

Annem sana veriyor baylan kadınım

Parayı kazan oğlan(Deveci, 2007: 86-87)(Muğla)

Muğla deniz kenarında yer aldığı için türkülerde yer alan kızların sevdiği erkekler ya denizcidir ya da denizle uğraşmaktadır. Türkülerde balıkçı, süngerci erkekler daha çok dikkat çekiyor. “Denize dalan oğlan” türküsünde ise genç kız, sevdiğine “Annem sana veriyor, Parayı kazan oğlan” der. Sevdiği oğlanın bir an önce para kazanmasını isteyerek düğünlerinin yakın zamanda olacağını ancak maddiyata çok gereksinim duyulacağını söyler.

Çağırın efeleri

Açsınlar keseleri

Ben Hezana vuruldum

Alsınlar küpeleri

Hezan Hezan parayı kazan

Hezan Hezan göynümü kazan

Sokakta gezen oğlan

Çalım güzel oğlan

Çalım para etmiyor

Parayı kazan oğlan

Hezan Hezan parayı kazan

Hezan Hezan göynümü kazan(TRT 1, 2000:203) (Afyon)

Afyon türküsünde genç kız, “Ben Hezana vuruldum, Alsınlar küpeleri” dizeleriyle duygularını resmiyete dökmek ister. Bir genç kızın küpe, yüzük takması onun nişanlandığının belirtisidir. “Sokakta gezen oğlan, Çalım güzel oğlan, Çalım

para etmiyor, Parayı kazan oğlan” dörtlüğünde ise başıboş havaîlik peşinde koşan sevdiği erkeğe seslenir. Sorumluluk sahibi olmasını ister. Geleneksel ortamda erkek otoritedir. Maddi imkânları sağlamaktan sorumludur. Genç kızın türküdeki isteği maddi istektir. Kadın, erkeği para kazanması için yönlendiriyor ve zorlamaktadır. “Hezan Hezan parayı kazan, Hezan Hezan göynümü kazan” dizelerinde de bunu açıkça belli etmiştir. Genç kızın gönlünün kazanılması ile erkeğin para kazanması arasında bir bağ kuruluyor.

Sandık üstünde pekmez
Bu pekmez bana yetmez
Senin aldığın para
Benim süsüme yetmez(TRT 2, 2000:527)(Çorum)

Çorum türküsünde geçen “Senin aldığın para” ifadesiyle küçümseme vardır. Genç kız tarafından ekonomik imkânların yetersizliği vurgulanmıştır.

Kayalar engin olsa
Nişanlım zengin olsa
Zenginliğin aramam
O benim dengim olsa(TRT 2, 2000:536)(Nevşehir)

Nevşehir türküsünde ise genç kız evleneceği erkekte zenginlik istemiyor. Sadece “O benim dengim olsa” derken denklikten kastettiği erkeğin genç olması, fiziksel ve toplumsal denkliktir.

Fistanım yeşil olsun
Parası peşin olsun
İstemiyom zengini
İlle sevdiğim olsun(TRT 2, 2000:812)(Denizli)

Denizli türküsünde de yukarıdaki Nevşehir türküsünde görüldüğü gibi genç kız “İstemiyom zengini” diyor. Bireysel olarak bir itiraz vardır. Genç kızların evlilikte aradığı özelliklerden birisi zenginlik iken burada karşı çıkış vardır. Toplumsal beklentiye göre davranmadıklarını gösterirler. Bu türküleri dile getiren genç kızlarda erkeğe olan sevgi ve denklik, zenginlikten daha önemlidir.

Al kadifenin topu (da)
Ben yazamda sen oku
Önümüzde bayram var
Yolla bir şişe koku (TRT 1, 2000:24)(Afyon)

Gel ağam gel paşam bayram geliyor
Eller sevdiğine allar alıyor(TRT 1, 2000:300)(Erzincan)

Âdet ve geleneklerimize göre nişanlılık sürecinde geline, damat tarafından hediyeler gönderilir. Afyon ve Erzincan’a ait türkülerde de genç kız, bayramın geldiğini ve hediye beklediğini belirtir.

Var git oğlan var git dengim değilsin
Ak gerdan altın ister zengin değilsin(Deveci,2007:288)(Muğla)

Var git oğlan var git (anam) dengim değilsin
Ak gerdana doprin ister zengin değilsin (TRT 1, 2000:344)(Burdur)

Muğla ve Burdur’a ait türkülerde “Var git oğlan var git dengim değilsin” dizesiyle denklik ve zenginlik arasında bir bağ kuruluyor. Genç kız evlendiği erkekte ekonomik bir denklik arıyor.

Çayırda gezen oğlan da oğlan gülüm oğlan
Saraltın gazan oğlan da oğlan gülüm oğlan (TRT 1, 2000:220)(Ankara)

Ankara türküsünde “saraltın gazan oğlan” ifadesinde “oğlan” çocukluktan gençliğe geçiş aşamasıdır. Genç kızda sevdiği erkeğe toplumsal görev ve rol yükleme çabası vardır. Evlenirken erkekten askerliğini yapmış olması, belli bir ekonomik gücünün bulunması istenir. Genç kız evleneceği erkeğe güvenmek ister. Bir yönden de genç kız kendini güvence altına almak istemiştir.

Allı basma giymem ben

Morlu da basma giymem ben

Beşibirlik takmadan

Yâr yanına gelmem ben (TRT 2, 2000:441)(Kırklareli)

Kırıkkale türküsünde de genç kız “Beşibirlik takmadan, Yâr yanına gelmem ben” dizeleriyle altın isteğinde bulunmuştur.

Türk Halk türkülerinde görüldüğü gibi genç kızların evlilikten beklentilerinin başında “altın” geliyor. Genç kızların ve kadınların birçoğunda altına karşı düşkünlük vardır ve geleneklerimizde evlilik aşamalarında muhakkak erkek tarafından altın takılması beklenir.

Ziynet olarak ifade edilen altının, azlığı ya da çokluğu ile ailelerin toplumsal statüleri arasında doğru orantılı bir ilişki kurulmaktadır (Maden, 1991: 216).

Aile varlıklı olsun olmasın, evlatlarının mürüvveti, ailenin şerefi ve itibarı söz konusu olunca masrafın çok, düğünün mümkün olduğunca parlak ve zengin olmasını gerektirmiştir. Borç harç da olsa bu harcamalardan kaçınılmazdı (Ataman 1992: 15)

Oğlanın adı Ömer

Belimi sıktı kemer

Benim ince belime

Yakışır gümüş kemer

Aynalı körük olmazsa
 Ben gelin gitmem
 Ud kemani çalmazsa
 Aynalı körüğe binmem(TRT 2, 2000:629)(Yozgat)

Yozgat türküsü evlenmek üzere olan genç kızın isteğini ve beklentileri dile getirmiştir. “Aynalı körük olmazsa, Ben gelin gitmem, Ud kemanî çalmazsa, Aynalı körüğe binmem” dörtlüğüyle türküden anlaşıldığı kadarıyla, at ile değil de, faytonla gelin gitmek isteyen, düğününde ud ve keman çalınmazsa gelin olmayacağını söyleyen ve bu hevesini türküde dile getiren bir genç kızın özentisi vardır. “Benim ince belime, Yakışır gümüş kemer” dizelerinde “gümüş kemer” nişanlılık belirtisidir.

Türk toplumunda hısımlığın teşekkülünde maddi istek ve beklentiler ön plana çıkmıştır. Evlilik sürecinde gelinin, damadın ve onların ailelerinin istekleri olmaktadır. Her iki taraf da bu isteklerine kavuşmak ister. Bu istekler her düğünde farklı şekilde görülebilir. Genç kızın evlenirken altın isteğinde maddi bir görünüm varken bu türküde ve diğerlerinde görülen maddi istek altında psikolojik ve sosyal bir görünüm de oluşmuştur.

4.1.1.1.9.3.Fiziksel Özellikler

Türk Halk türkülerinden seçilmiş olan kadın söylemli türküler içerisinde genç kızın sevip beğendiği erkeğin fiziksel özellikleri arasında ireyhan, servi, kara yalnız orta boy; sarı ve siyah bıyık; ela, çakır ve göğce göz; esmer olması gibi özelliklerinin yanında giydikleri kıyafetler olarak da aba, libas, şalvar, fes, kuşak bulunmaktadır. Bunları sonucunda bir “tipoloji” ortaya çıkar.

İrafa koydum narı
 Ağlarım zarı zarı
 Küstürdüm de yolladım
İreyhan boylu yâri (TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Sabah olsun tan yıldızı
 Belli olsun atın izi
 Anam babam duysun bizi
 Gel gidelim emmim oğlu
 Emmim oğlu **servi boylu** (TRT 1, 2000:333)(Gümüşhane)

İstanbul paşası Hadımköy'lüğü
 Nazlı yâr da kiralamış yaylıyı
 Kendi **karayanız orta boyluyu**
 Şöyle bir yiğitte nazarım kaldı (TRT Rep.)(Sivas)

At gelir şakır şakır (sevdiğim oğlan)
 Elinde gümüş bakır
 Benim sevdiğim oğlan (sevdiğim oğlan)
Bıyık sarı göz çakır (TRT 1, 2000:70)(Bursa)

Suda yudum balığı
 Yâr değişmiş kılığı
 Doya doya bakmadım
Siyah imiş bıyığı (TRT 2, 2000:527)(Erzurum)

Esmerim biçim biçim (amanın oğlan güzel oğlan)
 Ölürüm esmer için
 Aziz dostlar küstürdüm (amanın)
 Seni sevdiğim için (TRT 1, 2000:148)(Ankara)

Beyaz fesli esmer (amman amman)
 Sensin benim bi danem (amman amman)
Kekillerin nişte nişte (amman)

Aklım alan bi danem

Sensin bu işte(TRT 1, 2000:140)(Aksaray)

Gedikte duvak allanır

Ali **perçemin sallanır**

Ben perçemde değilem

Dil meze dudak ballanır(TRT 1, 2000:380)(Erzurum)

İstanbul içinde aynalı çeşme

Gözümün yaşıdur eğilip içme

Ela gözlerini sevdiğim ağam

Elleri görüp de bizden vazgeçme(TRT 2, 2000:666)(Erzincan)

Oğlan özünü sevdiğim

Cahil sözünü sevdiğim

Boyancılar boyamış

Göğce gözün sevdiğim(TRT 2, 2000:628)(Kayseri)

Fiziksel özelliklerinin içerisinde sevdiği erkeğin dış görünüşüne de yer verilmiştir.

Ali'min **abası** var

Sırtında **libası** var

Ali'm de çok güzel amma

Ne hırçın babası var (TRT 1, 2000:31)(Ankara)

Ali'min çamda (da) buldum izini (ben yandım aman)

Duman sandım **şalvarının** tozunu (Ali'm) (TRT 1, 2000:32)(Yozgat)

Bico'nun ellerinde
 Çimeydim göllerinde
 Hop Bico hopla Bico
Şalvarını topla Bico (Hey)(TRT 1, 2000:142)(Sivas)

Eftirir oğlan eftirir
 Basmadan **şalvar** kestirir
 Oğlanın **tepesinde püskülü**

Sevdikçe sardıkça ballar olası
 En küçüğü yâr benim olası(TRT 1, 2000:298)(Manisa)

Gahveye gandil astım
 A benim **eğri feslim**
 Evvel kendin gelirdin
 Şimdi kelâmı kestin(TRT 2, 2000:597)(Bursa).

Çayırılıkta çimenlikte evim var
Eğri fesli bir yiğitte sevim var
 Benim (de) senden başka (da yârim var)kimim var (TRT 1,
 2000:220)(Ankara)

Kalk gidelim kışla önüne aşağı
 Salıvermiş ince belden efem de **kuşağı** vay vay
 Yaman olur Kastamonu uşağı (TRT 2, 2000:687)(Kastamonu)

4.1.1.1.9.4.Karakter Özellikleri

Türk Halk türkülerinde genç kızların beğendikleri arasında “civan”, “delikanlı”, “yiğit”, “yaman” özellikteki erkekler gelmektedir. Sevdığı erkeğin bu niteliklerde olması ona koruyuculuk sıfatını yükler. Bu durum genç kızda güven duygusunu oluşturur. Geleneksel Türk toplumunda da aileler kızlarını verirken ona sahip çıkacak ve kızlarını koruyacak olan erkeğe daha çok önem verirler.

Ali'm armut yer misin

Dünyalarda bir misin

Odalarda saz çalan

Üvek gözlüm sen misin

Civan Ali'm gel (TRT 1, 2000:31)(Eskişehir)

Alim Alim Alim gibi

Kaşları var kalem gibi

Benim yârim **civan** gibi(TRT 1, 2000:341)(Uşak)

Atımı bağladım ben bir ormana

Göynüm düştü bir **delikanlı** oğlana

Yitirdim yârimi oldum divâne(TRT 1, 2000:73)(Eskişehir)

Olamaz ne çare o nişanlıdır

Kaytan bıyıklı **delikanlı**dır

Şekerli misin vay vay

Kaymaklı mısın vay vay(TRT 1, 2000:320)(İstanbul)

İstanbul türküsündeki “kaytan bıyıklı delikanlı” ifadesi gençliği vurguluyor.

Kale kaleye bakar, ah kaleden sular akar.

Delikanlı dururken ihtiyara kim bakar.

Beşiği çamdan, ah yuvarlandı damdan.

Keşke sevmez olaydım, usanırdım bu candan.(TRT 2, 2000:693)(Mersin)

Genç kız “Delikanlı dururken ihtiyara kim bakar” dizesiyle dengi olan kişiyle beraber olmak istediğini belirtir. Sececeği kişide toplumsal bir denklik arar.

Gülüm aman aman şanlı da şanlı,

Ben seviyorum bir **delikanlı**. (TRT 2, 2000:657)(Burdur)

Şu yerlerin söğüdü

Kimden aldın öğüdü

Şu benim sevdiceğim

Mahallenin **yiğidi**(TRT 1, 2000:241)(Kütahya)

Sahiplendiği erkeğin yiğit olması genç kıza aynı zamanda gurur verir. Onun bu özelliğinden dolayı övünür.

İstanbul paşası Hadımköy'lüğü

Nazlı yâr da kiralamış yaylıyı

Kendi karayanız orta boyluyu

Şöyle bir **yiğitte** nazarım kaldı (TRT Rep.)(Sivas)

Genç kız, sevdiği erkeği “yiğit” sıfatıyla nitelemiştir.

Şöyle böyle şu **yiğide** yanmayım mı

Bin beş yüze topraklıda kalmayım mı(TRT 1, 2000:238)(Kırşehir)

Çarşamba'nın ortasından, akıyor ırmak

Her **yiğidin** kârı değil, sözünde durmak (TRT 1, 2000: 209)(Samsun)

Yiğidim yiğit olsun ah güzel oğlan,

Ağzın şeker bal olsun yandım şeker oğlan (TRT 2, 2000:776)(Samsun)

Ağacın çürüğü özünden olur

Yâr için ağlayan gözünden olur

Yiğidin iyisi sözünden olur (TRT 1, 2000:129)(Sivas)

“Yiğidin iyisi sözünden olur” erkeğin sözünde durması vurgulanmıştır.

Cami duvarının goru ben olsam

Oğlan çiçek olsa arı ben olsam

Şu **yiğidin** nazlı yâri ben olsam (TRT 1, 2000:129)(Sivas)

Türkülerdeki genç kızlar “yiğit, delikanlı, civan” olarak niteledikleri erkekleri daha çok beğenmişlerdir.

(Of)Kalk gidelim kışla önüne aşağı

Salıvermiş ince belden efem de kuşağı vay vay

(Of)**Yaman** olur Kastamonu **uşağı** (TRT 2, 2000:687)(Kastamonu)

Kastamonu türküsünde “efe” şeklindeki bir kişinin tasviri yapılmıştır. Türküde yiğitlikle alakalı bir duygu hâkimdir.

Süpürün (de) hanayları Osman geliyor

Kır atın üstünde Osman geliyor

Osman da deyil (eşim) **aslan** geliyor (TRT 2, 2000:711)(Ege)

Ah ninnayı ninnayı (da)

Gel oynayı oynayı (ninna ninna)

Aslan gibi yârim var (da)

Satın alır dünyayı (ninna ninna)(TRT 1, 2000:434)(Aksaray)

Kadın yaratılışı gereği acizdir. Sahiplenilme duygusuna sahiptir. Kendisine sahip çıkacak kişinin güçlü kuvvetli yiğit bir delikanlı olmasını ister. Türkülerde de erkekte aranan özelliklerin başında bu özellikli kişilere öncelik verilmektedir.

Toplumda yiğitlik göstermek erkekliğin şanıdır bu sebeple yapı olarak erkek, kadına göre daha serttir. Erkeklik gösteren yiğit ölse de ardında namı ve şanı kalır. Erkeğin sözü merttir (Küçük 2012: 222).

Yiğit bir erkeğe kız veren kimsenin gözü arkada kalmaz. Toplumsal statüsü sebebiyle erkeğin başına her türlü iş gelebilir. Erkek için kadın ve doru at çok önemlidir. Yiğit bir erkeğin saldırısına ancak yiğit bir erkek katlanabilir. Yiğit bir erkek çevresine güven verir. Korkusuzdur. Yiğit bir erkek, kızını yiğit bir erkeğe vermek ister. Her yiğit erkeğin bir lâkabı vardır onunla anılır. Yiğit bir erkek arkadaşı için her türlü sıkıntıya katlanır. Erkek yapısı gereği her türlü güçlüğü karşı koyacak güçtedir (Küçük 2012:222).

Feracemi al isterim (aman)

Yeylerini (yandım) dar isterim

Sevilmedik yâr isterim (aman)(TRT 1, 2000:358)(Burdur)

Burdur türküsünde “Sevilmedik yâr isterim” derken sahiplenme vardır. Kıskanç bir söylem bulunur.

Oğlan sen huylu musun

Minare boylu musun

Her gelen seni sorar

Sen **güzel huylu** musun(TRT 1, 2000:153)(Erzurum)

Çubuğum uzadayım (oğlan oğlan oğlan)

(Amanın) Yolların gözedeyim (de vay vay)

Dünyada örneğin yok (oğlan oğlan oğlan)

(Amanın) Kimlere benzedeyim (de vay vay)(TRT 1, 2000:89)(Eskişehir)

Eskişehir’e ait türküde genç kız sevdiği erkeği beğenmektedir. “Dünyada örneğin yok” demesi ona verdiği değeri gösterir.

A sevdiğim **pir** misin

Şu yerlerde bir misin

Geceler onbeş saat

Gel desem gelir misin(TRT 1, 2000:2)(Manisa)

A sevdiğim pir misin? dizesinde genç kız sevdiğini pir, derviş olarak görür.

Eğil kavağım eğil

Dibinden aldım çiğil

Zamanenin oğluna

Meyil bağlanacak değil(TRT 1, 2000:299)(Denizli)

“Zamanenin oğluna, Meyil bağlanacak değil” dizelerinde günümüz erkeklerine karşı bir eleştiri vardır.

Şu karşıkı dağlar karsız dumansız

Ben seni sevmişim dinsiz imansız

Cennet-i Âlâya giremem sensiz(TRT 1, 2000:44)(Konya)

Genç kızın dinsiz imansız olarak nitelediği kişi merhametsizdir.

Garanfil ekdim yalıya

Bitmedi döndü çalıya

Ben varmam senin gibi **deliye** (TRT 1, 2000:330)(Antalya)

Antalya türküsünde genç kız, istemediği beğenmediği erkekle ilgili olarak karanfil nasıl çalıya dönerse bu karakterdeki kişi de işe yaramaz olarak düşünür.

Güle güle ayrılalım ağlama

Elin de **serhoşuna meyil bağlama**(TRT 2, 2000:776)(Antalya)

Antalya türküsündeki “sarhoşa meyil bağlamak” da olumsuzluk ifade ediyor.

Damdan dama atlan yâr (Osman'a yandım)

Püskülleri sarkan yâr (bir danem)

El ettim de gelmedi (Osman'a yandım)

Horuzlardan korkan yâr (bir danem)(TRT 1, 2000:253)(Aksaray)

Aksaray türküsünde geçen “Horozlardan korkan yâr” ifadesinde sevdiği erkeğe karşı bir alay söz konusudur.

Martinimin tabani (balam)

Yabanisin yabani (balam)

Oğlan seni ederim (balam)

Babamgilin çobanı (balam) (TRT 2, 2000:571)(Erzurum)

Erzurum türküsünde genç kız, karşısındaki erkeğe karşı “Yabanisin yabani” diyerek onun nasıl davranacağını, nasıl konuşacağını bilmediğini söylemiştir.

Türk Halk Türkülerinde “Evlilikle İlgili İstekler” statü, maddiyat, erkeğin fiziksel ve karakter özellikleri olmak üzere dört bölümde incelenmiştir. Genç kızların evlilik tercihlerindeki öncelikli sırayı statü ve maddiyat almaktadır. Dile getirdiği türkülerde erkeklerde beğendiği özellikler arasında ise aslan, civan, yiğit, delikanlı olanlar ile toplumda değer verilen, güvenilen kişiler bulunmuştur. Toplumda saygın olan kişilere daha çok yönelmişlerdir. Ancak bazı genç kızlar da tanıdığı, bildiği kişileri tercih etmiş statüsüne, maddiyatına, karakterine çok önem vermemiştir.

4.1.1.1.10.Genç Kızın Toplumdan Dışlanması

Dam başının tozuyum

Ben kurbanlık kuzuyum

Niçin almazlar beni

Ben bir yörük kızıyım(Deveci,2007:105)(Muğla)

Muğla yöresine ait olan “Dam başının tozuyum, Ben kurbanlık kuzuyum” adlı türküde yörük olan bir genç kızın çaresizliği vardır.

Hikâyesi şu şekildedir: “Çökertme” türküsünün kahramanı olan Halil’in kız kardeşi birkaç erkek tarafından kaçırılır. Halil bunu duyunca beyninden vurulmuşa döner. Halil namusunu, kardeşini öldürerek temizler.

Türküdeki genç kız; “dam başının tozuyum” dizesinde namusunun kirlendiğine, “kurbanlık kuzu” ifadesinde itaatkârlığını gösteriyor. Çaresiz kalan genç kız, kendisini “yörük kızı” olarak tanıtır. “Yörük kızı” ile çalışkanlığına, cesurluğuna vurgu yapar. “Niçin almazlar beni” derken çevresine karşı bir sitem olduğu gibi aynı zamanda genç kızda evlenme isteği de vardır.

Kıremidin tozuyum (haydendi)

Ben gurbanlık guzuyum

Beni neden almazlar (haydendi)

Ben mıhtarın gızıyım (TRT 2, 2000:785)(Muğla)

Muğla türkülerinde geçen “yörük kızı”, “muhtarın kızı” ifadeleri toplumda bu kimselere değer verildiğini bildiği için bu kişilerin kızı olduğu için takdir edilmek, beğenilmek ister. Ancak bu duygu yerini bulmayınca genç kızda hayal kırıklığı oluşmuştur. “Beni neden almazlar” ifadesinde evlenme isteğinin olduğunu, evlenme yaşının geldiğini belirtir.

Geleneksel toplumda gelinden beklenenler arasında “kurbanlık kuzu” gibi itaatkâr olması ve ailesinin de muhtarlık gibi soylu, yörüklük gibi çalışkan olma özelliklerine sahip olması istenir. Genç kız türkülerde dile getirdiği bu olumlu özelliklerine rağmen gelin olmaya layık görülmediğini, dışlandığını belirtir.

Badılcanı doğradım
Doğradım da vurmadım
Çok serbest gezer iken
İftiraya uğradım

Oldu mu yâr oldu mu yâr
Söz yerini buldu mu yâr
Ah sana bana olanlar
Hiç kimseye olmadı yâr(TRT 1, 2000:97)(Isparta)

Isparta türküsünde “Çok serbest gezer iken, İftiraya uğradım” dizeleriyle geleneksel yapıda genç kızların, kadınların ortamlarda çok fazla bulunması hoş karşılanmıyor. Geleneksel toplum genç kızların, kadınların evlerinde oturmasını, ev işleriyle ilgilenmesini ister. Metropollerde kimin nerde olduğu çok bilinmeyebilir. Ancak kırsal kesimde herkes birbirini tanıdığı için, çok serbest gezen genç kızlarla ilgili iftiralar, dedikodular ortaya çıkar.

“Çok serbest gezmek” toplumsal normlara uygun değil, toplumsal kurallara uymadığından türküyü söyleyen genç kız kendi ağzından kendini cezalandırıyor. Toplumdan kendini dışlıyor.

Dam başına çıksam saçım (aman) yellenir
Beyaz urba giysem üstüme (aman) kirlenir
Eloğluyla gezsem ismim (aman) söylenir(TRT 1, 2000:249)(Hatay)

Hatay’a ait olan türküde “Eloğluyla gezsem(aman) ismim söylenir” dizesi genç kızın toplumdaki normlardan çekindiğini gösteriyor. Genç kızı kısıtlayan bir ortamın olduğunu belirtir. “Eloğlu” ifadesi yabancılik içeriyor. Türküde oğlanla

gezsem ismim söylenirden ziyade “eloğluyla gezsem ismim söylenir” ifadesine yer verilmiştir. Geleneksel toplumda bir genç kızın bir erkekle beraber görünmesi sonucu yaptırım uygulanır. “İsmim söylenir” yani “adım kirlenir” dile düşerim demektir. Türküde adının çıkması ile giydiği beyaz elbisenin kirlenmesi arasında ilişki kurulmuştur.

Bahçayı bellediler (ömrüm oy diz gırma yâr)
 Suyunu göllediler (ömrüm oy diz gırma yâr)
 Ben bir yâr sevmeyinen (ömrüm oy diz gırma yâr)
 Adımı dillediler (ömrüm oy diz gırma yâr)(TRT 1, 2000:108)(Erzurum)

Erzurum türküsünde “Ben bir yâr sevmeyinen, Adımı dillediler” dizelerinde genç kıza toplum tarafından yaptırım uygulanmıştır.

Al yazmanın oyası
 Alnıma vurdu boyası
 Gitti yârim gelmedi
 Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:593)(Burdur)

Al yazmanın oyası
 Yüzüne vurdu boyası
 Alcam dedi almadı
 Allah'ından bulası(TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Burdur ve Isparta’ya ait türkülerde “Alnıma vurdu boyası” ve “Yüzüme vurdu boyası” ifadeleriyle lekelenme yani adının toplumda duyulması söz konusudur. Genç kız sevdiği erkeği kabullenmiştir. Ancak “Gitti yârim gelmedi”, “Alcam dedi almadı” ifadelerinde ise terk edilme ile karşılaşır. Aldatılmışlık sonucu genç kız kendini lekelenmiş olarak görür. Aldatılmak; toplum tarafından kabullenilmeyecek durumlardan biridir.

Geleneksel toplumda erkeğe bir şey olmaz düşüncesinden dolayı ona daha fazla ayrıcalık verilmiştir. Toplumda “Erkeğin elinin kiri” olan gönül macerası; kadının “alınının lekesi” olarak ona geri dönecektir.(Yılmaz 2004:119)

Kuşburnu pürlenir mi
Dibi süpürlenir mi
Bayburt'tan yâr sevenin
Yakası kirlenir mi (TRT Rep.)(Bayburt)

“Bayburt’tan yâr sevenin, Yakası kirlenir mi” dizelerinde genç kızda sahiplenilme, benimsenme ve aldatılmama isteği vardır.

Türkülerde geçen “Dam başının, Kiremidin tozuyum”, “Çok serbest gezer iken İftiraya uğradım”, “Beyaz urba giysem üstüme kirlenir, Eloğluyula gezsem üstüme kirlenir”, “Alnıma vurdu boyası”, “Yüzüme vurdu boyası”, “Yakası kirlenmek” ifadeleri genç kızdaki namus kavramıyla ilgidir. Geleneksel Türk toplumu “namus” kavramına çok önem vermektedir. En ufak bir hatayı toplum kabullenmemektedir. Genç kızın adının çıkması, dile düşmesi gibi yaptırımlar uygulanmaktadır. Türkülerde de bu durumlarla çok sık karşılaşılmıştır.

Aman desinler desinler
Şeker yesinler
Şu kız şu oğlana
Yanmış desinler(TRT 2, 2000:545)(Kırşehir)

Genç kızın kınanacak bir durumu dahi göze alarak dile düşmeyi arzu eden bir tavrı hâkimdir.

Kırda erik ağacı, etrafında alıcı
Oğluna meyil verdim, darılma Zeynep bacı

Dillala dillala, paralar verdim tellala
Tellal gözün kör olsun, beni verdin dillere(TRT 2, 2000:549)(Sinop)

Sinop türküsündeki “Dillala dillala, Paralar verdim tellala, Tellal gözün kör olsun, Beni verdin dillere” dizelerinde tellala para verilmesi genç kızın dile düşmeyi istediğini gösteriyor.

Gara acın dalları

Ne hoş kokar gülleri

Sevdim ise ben sevdim de

Durmaz elin dilleri (TRT 1, 2000:156)(Ankara)

Ankara türküsünde geçen “Sevdim ise ben sevdim de, Durmaz elin dilleri” dizelerinde genç kız toplumun yaptırımına karşı çıkıyor.

“Genç Kızın Toplumdan Dışlanması”nı dile getiren Türk Halk türkülerinde “namus” kavramı üzerinde durulmuş. Geleneksel toplumda bir genç kızın, erkeklerle beraber görünmesi hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden genç kızlar da toplumda adının duyulmasından genellikle korkarlar, rahatsız olurlar. Bazı türkülerde de adının duyulmasını isteyen genç kızlar da görülmüştür. Bunlar toplumsal normları çok dikkate almamışlardır.

4.1.1.1.11.Başlık parası

Başlık; ana hakkı, süt hakkı adı ile söylenen oğlan evinin kız evine ödemek zorunda olduğu paradır (Artun 2014:84).

Kıza doğumundan bu yana yapılan bütün masraf, çeyiz hazırlığı ve düğün giderlerine başlık parasıyla, erkek evinin de ortak olması istenmektedir. Başlık parasının, eskiden hazırlanmış olan ve yeni yapılacak çeyizler için bir bedel olarak alınması Anadolu’nun pek çok yerinde görülen bir gelenektir (Karakelle 2008:29).

Paranın miktarı ise kızın genç ve güzel oluşu, kız babasının ekonomik durumu, oğlan tarafının ekonomik durumu vs. gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak değişebilir (Varvar 2010:67).

Başlığa “bedel, ağırlık” da denmektedir. Başlığın temelinde hem ekonomik, hem de saygınlık etmeni yatmaktadır. Evlenme yoluyla evden ayrılan kızın iş gücünü karşılamak ve ekonomik boşluğunu doldurmak için alınan para ve paraya çevrilebilecek değerli hediyeler dengeyi sağlanmaya yöneliktir (Varvar:2010:67).

Eski Türk Devletlerinde de başlık parası evlenirken alınırdı. Uygurlarda başlık olarak istenenlere birkaç örnek olarak şunları sayabiliriz:

İnci, Mervayit asla az olmayacak,

Mercan, yakut olmazsa olmaz,

Üç adet zincir az olmayacak,

Bıçağı eksik olsa olmaz,

Renkli mendili olmazsa olmaz,

Yakut gözlü yüzüğü olmazsa olmaz,

İpek, pamuk elbiseleri olmazsa olmaz,

Deri çizmesi olmazsa olmaz,

Yorgan, minderi az olmayacak,

Beyaz keçeleri az olmayacak,

Yastık havlusu az olmayacak,

İp, iğnesi az olmayacak,

Un, pirinci az olmayacak,

Tereyağı, bitki yağı az olmayacak,

Kaymağı az olmayacak,

Çay, tuzu az olmayacak,

Sirke, baharat az olmayacak,

At takıları, zili eksik olmayacak,

Üzengi, at örtüsü az olmayacak,

Eğer, halat az olmayacak,

Gem-yuları az olmayacak,

Ok ve yay az olmayacak,

Ekmek, yiyecek az olmayacak...(Çiftçi, Duman 2011:611-612)

Erkeğin vermiş olduğu bu başlığa karşılık kadın da “çeyiz” getirirdi. Böylece başlık vermiş olması ile erkek ağır bir yükün altına girmiş olmakta ve kadını boşaması da engellenmiş bulunmaktadır, kadın da getirdiği çeyizden dolayı aile mülkünün ortağı olduğu için huzur içinde bulunurdu (Sevinç 1987:70).

Erkek tarafından başlığın verilmesi onda kıza karşı hâkim olma gücü verir. İbn-i Fadlan Seyahatnamesinin evlenme âdetleri kısmında şu bahis yer alır: “Bir kimse diğerinin ya kızını yahut kız kardeşini yahut da velayeti altında bulunan birini, Harezm elbisesinden belli bir miktar karşılığı olarak ister. Böylece talip, aile reisini razı edince, başlığı aile reisine verir, istediği kızı alır. Çok kere başlık; deve, at ve başka hayvanlar olur. Bir kimse ailesinin istediği başlığı vermeden kadının yanına giremez. Başlığı verince, erkek gelir, çekinmeden kızın bulunduğu eve girer ve onu, annesi, babası ve kardeşlerinin huzurunda alır, kimse buna mani olamaz (Yüksekkaya 2012: 397).

Genç kızlar; başlık parası karşılığında evlenmeyi hiç istememişlerdir. Türkülerde bu çaresizliklerini dile getirmişlerdir.

Annem beni galdırmışsın atmışsın

Gökyüzünde durnalara çatmışsın

Bilinmedik pazarlarda **satmışsın** (TRT 1, 2000:44)(Konya)

Ağ elime mor kınalar yaktılar

Gaderim yok gurbet ele **saddılar**

On iki yaşında gelin ettiler

Ağlar ağlar göz yaşımı silerim of of(TRT 1, 2000:7)(Denizli)

Konya ve Denizli türküsünde genç kızın başlık parası karşılığında uzak yere gelin olduğunu dile getirir. Ailesi, başlık parası almak için kızlarını küçük yaşlarda, bilinmeyen yerlere vermişlerdir. Genç kız, türküde ailesine karşı sitem eder.

Genç kızların çok uzak bir yere gelin gidecek olması ve geleceğinin belirsizliği başlık parasını artırıcı bir sebeptir (Aktan 2002:137).

Buğdayla dolu harman (da)

Ben oğlana varman

Babam alcak parayı (da)

Başlık parası olman(TRT 1, 2000:188)(Manisa)

Başlık parası; genç kızın ailesi tarafından düğün masraflarını karşılamak, çeyizini hazırlamak amacıyla alınmaktadır.

Eskiden beri “kalın”, “başlık”, “süt hakkı”, “anne hakkı” adıyla bir miktar para ileride herhangi bir sorun çıkmaması için tanıklar huzurunda babaya verilmektedir (Peker 2008:55).

Babalar aldığı parayı kızı için harcadığı gibi bazen de kendi ihtiyaçlarında bu parayı kullanırlar (Varvar 2010:68; Karakelle:2008:29). Manisa türküsündeki genç kız, “Babam alcak parayı (da), Başlık parası olman” diyerek buna karşı çıkar.

Salına salına girmiş (gelinim) bahçaya

Al kırmızı gül toplamış (gelinim) bohçaya

Anası da **satı satı** vermiş bir kese akçaya(TRT 2, 2000:669)(Denizli)

Yaylı gelir taşlıktan

Dingil çıktı başlıktan

Şu köyün oğlanları

Evlenemez başlıktan (TRT 2, 2000:555)(Edirne)

Evliliği zorlaştıran durumlardan biri de başlık parasının gereğinden çok fazla olmasıdır. “Şu köyün oğlanları, Evlenemez başlıktan” dizelerinde bu sosyal duruma değinilmiştir. Başlık parası kişinin durumuna göre alınması gerekir.

Başlık parasının zorlaştırılması türkülerin dışındaki Türk Halk edebiyatı ürünlerinde de geçmektedir. Kız kardeşini isteyenleri öldüren Delü Kaçar, Dede Korkut’tan çekinince akla hayale gelmeyen şeyleri kalın olarak ister: maya görmemiş bin buğra, hiç kırsığa aşmamış bin aygır, koyun görmemiş bin koç, kuyruksuz kulaksız bin köpek, bin püre. Bu istenenler kız almanın zorluğunu da göstermektedir (Yüksekkaya 2012:399).

Ayakkabım var benim

Altıları delik deşik

Kaynatama zor geldi

Beş tane beşibirlik(TRT 2, 2000:594)(Bursa)

Bursa türküsünde ise “Kaynatama zor geldi, Beş tane beşibirlik” dizelerinde istenilen başlık parasının miktarına değinilmiştir.

Genellikle başlık olarak yapılan ödemeler, beşi bir yerde, hanım altını, yarımılık, altın zincir, küpe gibi takı ile paradan oluşmaktadır (Aktan 2002:122).

Erkek tarafından çok fazla takı “Kızın geleceğini garanti altına almak için” istenir. Çünkü kadının kocası öldüğünde ya da boşanma durumunda bu takılar kadında kalacaktır (Aktan 2002:124).

Türklerde kız alma ve evlenme, kolay bir iş olarak görülmemiştir. Göktürk yazıtlarında “kız” sözünün karşılığı “pahalı” demektir (Mandaloğlu 2013:142).

Ben havada uçarıdım

Alaylan tuttun beni (naman)

Ben bahamı bilirdim

Bir pula **sattın** beni (naman)(TRT 1, 2000:131)(Isparta)

“Ben bahamı bilirdim, Bir pula sattın beni” dizelerinde genç kız, kendisi için verilen başlık parasını az bulmaktadır. Bu türküde başlık parası karşılığında satılmaya isyan etmiyor. Genellikle genç kızlar başlık parası karşılığında satılmaktan hep rahatsızlık duymuşlar bu yüzden istemedikleri bir evlilik yapmışlardır.

Beşyüz liralık gelin
 Gaynanaya hoş dir mi
 Nirinna nirinah nirinna niya haa
 Nininna nirinah nirinna niya(TRT 1, 2000:274)(Sinop)

Sinop türküsünde kaynananın gelinine “beşyüz liralık gelin” diye hitap etmesiyle onu parayla metalaştırdığını gösterir.

Türk Halk türkülerinde başlık parası karşılığında evlenen genç kızların eleştirisi bulunmaktadır. Kendilerini satılmış olarak görürüler. İstemedikleri evliliği yapmak zorunda kalmaları, bir yandan da bu evliliği reddedememeleri söz konusudur. Çaresizlikleri türkülere yansımıştır.

Başlık parasının neden doğru bir davranış olmadığını kendileri şöyle cevaplamışlardır: Biz bir ev eşyası ya da meta değiliz, erkek sana bu kadar ödedim diye yüzüme vuruyor, kız çocuklarının ne kadar değersiz olduğunu gösteriyor, babam başlık parası aldığı için üstüme iki kuma geldi, mutluluk parayla satın alınamaz, kadın parayla satılamaz....(İlkaracan:1998:12).

4.1.1.1.12.Genç Kızın Rahatsız Edilmesi

Ali derler adına,
 Her gün gider oduna.
 Söyle komşu oğluna,
 Doğru gitsin yoluna.(TRT 1, 2000:294)(İzmir)

Hasan gider oduna
 Doyulmuyor tadına
 Komşu söyle oğluna (sürmeli gözlü Hasan'ım)
 Doğru gitsin yoluna(TRT 1, 2000:274)(İzmir)

İzmir’e ait türkülerde “Komşu söyle oğluna” dizesinde kızın annesi seslenmektedir. Genç kız, türküde kendi adına konuşan birisi değildir. Geleneksel toplumda da genç kıza, ailesi sahip çıkar. Türküde bu rolü anne yerine getirmektedir. Genç kız burada rahatsız edilen konumundadır, edilgendir. Böyle bir ortamda genç kızın konuşmasına toplum izin vermez..Evlenmeden önce genç kızın namusundan ailesi sorumlu olduğu için kızlarına sahip çıkarlar.

Evlerine varamadım yalnız (oğlan yalnız)

Mendilimi alıkoydu çalınız (oğlan çalınız)

Tenhalarda söz atmıştı oğlunuz (oğlan kızınız)(TRT 1, 2000:342)(Denizli)

İzmir türkülerinde ve Denizli’ye ait türküde yapılan şikâyet direkt oğlana değil, oğlanın annesine yapılmaktadır.

Evreşe yolları dar

Bana bakma benim yârim var (TRT 1, 2000:349)(Çanakkale)

Çanakkale’ye ait türküde genç kız konuşuyor. “Bana bakma benim yârim var” dizesinde birine bağlı olduğunu, başkası tarafından rahatsız edilmek istemediğini söyler. Nişanlı olan genç kızın başörtüsünün rengi, giydiği kıyafet, taktığı küpe, yüzük anlam ifade eder bunların kullanılması rahatsız edilmeyi engeller.

Mahleden geçen oğlan

Beni yâr seçen oğlan

Başkasına sözüm var

Dönemem inan oğlan(TRT 2, 2000:580)(Kars)

Kars türküsünde de “Başkasına sözüm var” ifadesi genç kızın başka birine olan bağlılığını ifade eder. Başkasına olan bağlılığın oluşturduğu bir gurur, güvenle karşısındaki erkeği reddeder.

Sabahın yemişi bir tane vişne
Giderem gelirem ardıma dūřme (ay Osman)

Yörü ha yörü ha küsmüşem senden
Ayrılık badesin içmişim elden (ay Osman) (TRT 2, 2000:666)(Kuzeydoğu Anadolu)

Kuzeydoęu Anadolu'ya ait türküde “Giderem gelirem ardıma dūřme” dizesinde erkek, genç kıyla görüşmek ister. Ancak genç kı karşılık vermez. Türküde genç kı, “Küsmüşem senden” derken küsme eylemiyle erkeği reddetmek ister.

Oğlan var git işune
Dūřme benim peşume (hey dirvana hey dirvana)
Altından tarak olsun
Koymam seni başuma (hey dirvana hey dirvana)(TRT 1, 2000:281)(Trabzon)

Trabzon türküsünde “Oğlan var git işune” derken genç kı rahatsız edildiğini ifade eder. “Altından tarak olsun, Koymam seni başuma” dizesinde de beğenmediğini, istemediğini belirtir. Bu dörtlükteki genç kı, aktif bir şekilde erkeği reddeder.

Türk Halk türkülerinde “Genç Kıın Rahatsız Edilmesi” kıının rahatsız edilmesinden dolayı annenin tepkisi, genç kıın başkasına bağlı olmasına rağmen rahatsız edilmesi şeklinde dile gelmiştir. Bazen de kendisini rahatsız eden erkeği beğenmediğini türkülerde söylemiştir.

4.1.1.1.13.Ayrılık

4.1.1.1.13.1.Sevdiğine Kavuşmak İstemesi

Türk Halk türkülerinde genç kızlar sevdiklerine kavuşmayı çok isterler, sevdikleri tarafından beğenilmek, istenmek onların tek arzularıdır. Sevdikleriyle evlenince çok mutlu olacaklarını hayal ederler.

Al geydim alsın diye
Mor geydim sarsın diye
Kimselere varmadım
Sevdiğim alsın diye (TRT 1, 2000:24)(Afyon)

Uzun kavak ne gidersen engine,
Yaprakların benzemiyor rengine,
Anne beni verecek misin dengime.(TRT 2, 2000:758)(Kırklareli)

Oğlanın adı Metin (de)
Çini tabakta zeytin
Kimselerde gözüm yok (da)
Yâre gitmek niyetim (oğlan) (TRT 1, 2000:406)(Çanakkale)

Başımda altın tacım aman
Hem susuzum hem açım
Yârimi bana verin
Gerisi anam bacım aman (TRT 1, 2000:116)(Kırşehir)

Başına kara kalpak
Oy birbirunu alsak
Bu dünya böyle geçmez
İkimiz bir çift olsak (TRT 2, 2000:578)(Trabzon)

Ederum düğünümü
 Şenleturum günümü
 Dünyalar benim olur
 Alırsam sevdiğimi (TRT 2, 2000:650)(Karadeniz)

(Oy oy oy oy) İnciden üzüleyim
 Gerdana dizileyim
 (Oy oy oy oy) İster al ister alma
 Alına yazılayım (TRT 2, 2000:742) (Giresun)

Bacadan gel bacadan (ara dara el oğlu)
 Gömleği alacadan (gaderi gara gaderi el oğlu)
 Dök akçeni al beni(ara dara el oğlu)
 Kurtulam bu acıdan(gaderi gara gaderi el oğlu) (TRT 1, 2000:95)(Ağrı)

Afyon türküsünde “Kimselere varmadım, Sevdiğim alsın diye”, Kırıkkale’de “Anne beni verecek misin dengime”, Çanakkale’de “Yâre gitmek niyetim (oğlan)”, Kırşehir’de “Yârimi bana verin”, Trabzon’da “İkimiz bir çift olsak”, Karadeniz’de “Dünyalar benim olur, Alırsam sevdiğimi”, Giresun’da “Alına yazılayım” ve Ağrı’da “Dök akçeni al beni” dizelerinde söyleyici sevdiğine kavuşmak istediğini ve onunla evlenmek istediğini belirtir.

Sabah olsun tan yıldızı
 Belli olsun atın izi
 Anam babam duysun bizi
 Gel gidelim emmim oğlu
 Emmim oğlu servi boylu(TRT 1, 2000:333)(Gümüşhane)

Gümüşhane türküsünde söyleyici, akrabasıyla evlenmeyi arzulamaktadır. Ona kavuşmak ister.

Çini tabakta bal var
 Oğlan anama yalvar
 Eğer anam vermezse
 El aç Allah'a yalvar (oğlan)
 Oğlan boynuma dolan (TRT 2, 2000:502)(Orta Anadolu)

Basma giyme üşürsün (haydi güzelim haydi)
 Oğlan ne düşünürsün (oyna dal boylum oyna)
 Yalvaralım Allah'a (haydi güzelim haydi)
 Beni sana düşürsün (oyna dal boylum oyna) (TRT 1, 2000:197)(Kırıkkale)

Çini tabakta bal var
 Oğlan anama yalvar
 Eğer anam vermezse
 El aç Allah'a yalvar (TRT 1, 2000:26)(Erzurum)

Tarla tumbu yumuşak
 Benim yârim bir uşak
 Uşakları kayırman
 Dua edin kavuşak (TRT 2, 2000:737)(Erzurum)

Orta Anadolu ve Erzurum türküsünde “Eğer anam vermezse, El aç Allah'a yalvar (oğlan)”, Kırıkkale’de “Yalvaralım Allah’a, Beni sana düşürsün”, Erzurum’da “Dua edin kavuşak” dizelerinde söyleyici, Allah’a dua ederek, onun yardımıyla sevdiğine kavuşmak ister.

Mendilimin dört ucu
 Turuncudur turuncu
 O yârdan mektup gelmiş
 Almak boynumun borcu (TRT 2, 2000:594)(Bursa)

Yassıl dağlar yassıl,
 Osman efem de geliyor vay vay(TRT 2, 2000:687)(Kastamonu)

Bu dağlar meşe dağlar deloy loy deloy loy kibar yârim
 Vermiş baş başa dağlar deloy loy deloy loy kibar yârim
 O yâr dönüp gelende deloy loy deloy loy kibar yârim
 Yol verin aşâ dağlar deloy loy deloy loy kibar yârim (TRT 2, 2000:578)(Diyarbakır)

Şak şak öter kemerim
 Gurbettedir Ömer'im
 Deseler Ömer gelmiş
 (Dediler Ömer gelmiş)
 Müjdesine kemerim(TRT 2, 2000:714)(Kars)

Bu dağı aşam dedim Tello
 Yâre ulaşam dedim Tello
 Bir hayırsız yüzünden Tello
 Gelene paşam dedim Tello (TRT 2, 2000:741)(Erzurum)

Bu dağı aşam dedim(o yâr diley yâr diley)
 Aşam ulaşam dedim(kem yâr diley yâr diley)
 Bir hayırsız yüzünden (o yâr diley yâr diley)
 Herkese paşam dedim(kem yâr diley yâr diley)(TRT2, 2000:695)(Diyarbakır)

Dağları aşam dedim
 Aşam ulaşam dedim
 Bir hayırsız yar için
 Herkese paşam dedim (TRT 2, 2000:501)(Hatay)

En gel ağam en gel de gene get
 Akan göz yaşımı sil de gene get (TRT 1, 2000:300)(Erzincan)

Bursa türküsünde “O yârdan mektup gelmiş, Almak boynumun borcu”, Kastamonu’da “Yassıl dağlar yassıl, Osman efem de geliyor, Diyarbakır “O yâr dönüp gelende, Yol verin aşı dağlar”, Kars’ta “Gurbettedir Ömer’im, Deseler Ömer gelmiş, Müjdesine kemerim”, Erzurum, Diyarbakır ve Hatay türkülerinde çeşitli varyantlarda “Dağları aşam dedim, Aşam ulaşam dedim, Bir hayırsız yâr için, Herkese paşam dedim” dizelerinde ve Erzincan’da “En gel ağam en gel de gene get” dizesinde sevdiğine kavuşmak için yaşadığı zorluklar dile getirilir. “Mektup”, “dağ”, “gurbet” ifadelerinden söyleyicinin sevdiğinden ayrı olduğu anlaşılır. Sevdiğine kavuşmak istemektedir.

Ali’m Ali’m nazlı yârim
 Tenhalarda buluşalım (TRT 1, 2000:32) (Yozgat)

Gel ay batandan sonra gel ay oğlan
 Eller yatandan sonra gel ay oğlan (TRT 1, 2000:379)(Kars)

Ali’m Ali’m aş da gel
 Dağ yoluna düş de gel
 Anan izin vermezse
 Pencereden aş da gel (TRT 1, 2000:332)(Kastamonu)

Yozgat türküsünde “Tenhalarda buluşalım”, Kars’ta “Eller yatandan sonra gel ay oğlan”, Kastamonu’da “Pencereden aş da gel” dizeleri gizlilik ifadesidir.

Söyleyici, sevdiğiyle gizlice görüşmek ister. Geleneksel toplumun yaptırımından genç kız çekinmektedir.

Türk Halk türkülerinde genç kızlar; sevdikleriyle evlenmek istediklerini, ona kavuşmak için Allah ‘a sığındıklarını dile getirir. Sevdiklerinden ayrı olan kadınlar, genç kızlar ise onun dönmesini beklemektedir.

4.1.1.1.13.2.Sevdiğine Kavuşamaması

Evlerinin önü kavak
Sular akar savak savak
Elim kına yüzüm duvak

Uyan Zeybek Ali'm uyan sen uyan
Bizi bu sevdaya salan
Hep sensin aman
Hadi gel gel aman(TRT 1, 2000:344)(Manisa)

Manisa türküsünde “Elim kına yüzüm duvak” dizesinde gelin olan bir genç kız anlatılır. Elinde kınası, yüzünde duvağı vardır. Türküde düğün günü genç kızın yaşadığı duygular anlatılır. Genç kızın “Uyan zeybek Ali'm uyan” diye seslendiği kişiye yani sevdiği erkeğe kavuşamamıştır. Çünkü zeybekler, eşkıyalık yapan dağlarda yaşayan kişilerdir (Yetkin 2003:53).EşkİYaların öldürölme olayları çok fazla görölür.

Oynan kızlar oyunlara ben yandım
Ben yandım sevip sevip aldandım(TRT 1, 2000:320)(Eskişehir)

Eskişehir türküsündeki genç kız “Sevip sevip aldandım” diyerek aldanan konumundadır. Sevdiğinin dönmesini beklemektedir. Edilgen bir kişiliktir. Sevdiği erkeğe kavuşamadığından dolayı şikâyet etmektedir.

Dam başına çıksam baksam (aman) ovaya
 Kurban olam seni doğran (aman) anaya
 Mevlâm kısmet etmez sana (aman) varmaya (TRT 1, 2000:249)(Hatay)

Hatay türküsünde “Mevlam kısmet etmez sana(aman) varmaya” dizesinde sevdiğine kavuşamayan genç kızın şikâyeti vardır. Ancak kavuşamama nedeni belli değildir.

Mavilim diyemedim (de)
 Al yeşil giyemedim
 Eller almış o yârî (de)
 Benimsin diyemedim (TRT 2, 2000:585)(Tokat)

Tokat türküsünde “Mavilim diyemedim” derken genç kız, sevdiği erkeği sahiplenemediğini belirtir. “Eller almış o yârî” dizesini genç kız söylemektedir. Bu dizede sevdiğine kavuşamamasının nedenini belirtmiştir. “Ellerin olma”, erkeklerin kadınlara atfettiği bir sözdür. Türküde sahiplenme isteğini aktif şekilde belirten bir genç kız vardır.

Elbisem duvarda asılı kaldı (ölem vay kaldı n'edem vay kaldı)
 Çeyizim sandıkta basılı kaldı (ölem vay kaldı n'edem vay kaldı)
 O yâr benim ile kûsülü kaldı (ölem vay kaldı n'edem vay kaldı) (TRT 1,2000: 360) (Malatya)

Malatya türküsünde genç kız sevdiğiyle birbirlerine küstüklerinden dolayı kavuşamamışlardır. Duygularıyla türküde çizilen tablo arasında bir uyum söz konusudur. Elbisenin duvarda asılı kalması, çeyizin basılı olması genç kızın duygularını gösterir.

Enteri diktim giymedi

(Amanın) Diktiğime deymedi

(Yavrum) Diktiğime deymedi

Sağolası amucam

(Amanın) Sevdiğime vermedi

(Yavrum) Sevdiğime vermedi (TRT 1, 2000:321)(Çankırı)

Çankırı türküsünde “Sağolası amucam, Sevdiğime vermedi” dizesinde genç kızın istekleri ile toplumsal yapı örtüşmüyor. Aralarında çelişki vardır. Ataerkil ailede söz söyleme hakkı aile büyüğüne aittir. Türküdeki genç kızın babası ölmüş olabilir. Ailedeki büyüğün sözünün geçerli olmasından dolayı genç kız sevdiğine kavuşamamıştır. Amca, ailede babanın temsilcisi konumundadır.

Türk Halk türkülerinde sevdiğiyle kavuşamamasının nedenleri olarak sevdiği erkeğin ölmesi, sevdiği tarafından aldatılması, kaderinde olmaması, aile büyüklerinin yüzünden ve sevdiğiyle küsmesi gibi durumlar genç kızlar tarafından dile gelmiştir.

4.1.1.1.13.3. Sevdiğinin Efe, Zeybek Olması

Ege bölgesinde Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla eşkıyalık kökleşmeye başladı. Bu hareketi gerçekleştirmeye başlayan kitleye “zeybek” ve onların reislerine “efe” adı verilir (Yetkin 2003:52-53).

Eşkıyalığı, dağda kırdan yol kesen, hırsızlık yapan, azgın, habis, fesatçı insan tipi oluşturur (Yetkin 2003:7). Eşkıyalar; mal zapteden, suikastta bulunan, adam öldüren, soygunculuk yapan, dağa adam kaldıran, silahla dolaşan kişilerdir (Yetkin 2003:8).

İnsan niçin insanca yaşamak varken "eşkıya" olur. Yol keser, bel keser, ev basar, başkaldırır? Bu soruyu sorduğumuzda hemen şu başlıkları sıralayabiliriz: Devletlerin çöküşü, adaletsizlik, özgürlüğün olmaması, uygarlıktan uzak olmak sosyo-ekonomik yapıdaki çöküntüler, yoksulluk, toplumsal katmanlardaki dengesizlikler ve zulüm gibi. Bu hareketin, yani eşkıyalığın altında sürekli olarak

"olumsuzluk" vardır. Toplum yaşamını biçimlendiren gerçek ise; "insanın olumsuzluğa ve zora boyun eğmeyeceğidir. Çünkü insan, olumsuzluğa ve zora başkaldırmanın ürünüdür. (Yetkin 2003:8).

Merkezi otoritenin eşkıya, haydut, asi, hırsız dediği bir kimseye halk sahip çıkabilir ve onu bir “kahraman” bir “kurtarıcı” olarak görebilir (Yetkin 2003:180).

Ege Bölgesinde özellikle eşkıyalığın çok yaygın olmasından dolayı bu bölgedeki kadın söylemli Türk Halk türkülerinde de sıkça bu konuyla karşılaşlmıştır.

Harmandalı efem geliyor geliyor,
Bileğinden kanlar akıyor
Gümüş bilezikli mavzerin
Namlusu şimşekler çıkıyor

Efeme de mor cepkenler yaraşır yaraşır,
Efem ne giyerse yakışır
Bütün kızanların önünde
Elinde yatağan savaşıır(TRT Rep.)(Ege)

Ege bölgesinde en çok oynanan ve çok bilinen oyun “Harmandalı zeybeği”dir. Genç kızın sevdiğine “Efem” diye hitap etmesi ona karşı olan sevgisini belirtir.

Zeybek türkülerinde efelerin duruşları, cesaretleri, heybetleri, düşmana karşı acımasızlıkları, atıcılıklarındaki ustalıkları son derece kısa tariflerle, daha çok da benzetmelerle ortaya konmuştur (Köse:2002;327).

Eyüb'ümün gezdiği dağlar meşeli
 Elleri golları rakı konyak şişeli
 Üç yıl oldu da şu dağlara düşeli

Eyüb'üm Eyüb'üm algın Eyüb'üm
 Düşmanların alınada geldin Eyüb'üm

Dodurga'nın beş köşelidir dağları
 Gararı da vermiş gızanların gaşları
 Eyüp efem zeybeklerin başları

Eyüb'üm Eyüb'üm algın Eyüb'üm
 Düşmanların alınada geldin Eyüb'üm (TRT 2, 2000:354) (Muğla)

Türkülerde efelerin dağlarda yaşaması ve sevdiğinden uzun süre ayrı kalması vurgulanmıştır.

Abalımın cepkeni safi sırma ilikli
 Abalımı vuranlar on iki de Giritli
 Abalım abalım başı aman belâlüm
 Abalım abalım gözleri elalım

Yandım da efeler yandım abalı da zeybeğe
 Yandım da dostlar yandım abalı da zeybeğe

Beşparmak dağından gece ben geçtim
 Anadan babadan yârdan vazgeçtim
 Abalım abalım başı aman belâlüm
 Abalım abalım gözleri elalım

Yandım da efeler yandım abalı da zeybeğe

Yandım da dostlar yandım abalı da zeybeğe (TRT 1, 2000:3)(Aydın)

Efeler dağlarda yaşadıkları için tehlikelerle iç içedir. Türküde genç kız, bunu “başı aman belalım” olarak belirtir. Efeler yaptıkları kahramanca işlerle tanıtılır (Köse 2004:5). Bu türküde ise zeybek olan kişi; on iki Giritli’ye karşı bir kişi olarak bulunur.

Süpürün (de) hanayları Osman geliyor

Kır atın üstünde Osman geliyor

Osman da deyil (eşim) aslan geliyor

Dolandım dağlara efem kar bulamadım

Kendime münasip yâr bulamadım

Susuz derelerde (aman) selvi mi biter

Selvinin dalında bülbül mü öter

Osman'sız evde (eşim) duman mı tüter

Osman'ım Osman'ım efem zeybek Osman'ım

Efelerin efesi aslan Osman'ım (TRT 2, 2000:711)(Ege)

Orta Asya Türkleri için at, bir geçim kaynağı oluşturmuştur, besledikleri at sürüleri yüzünden konar-göçer bir hayat yaşamaya başlamışlardır. Onların barınacakları yeri bile belirleyen at sürüleri Türkler için sadece binit ve yiyecek olarak kullanılan hayvandan öte birlikte yaşadıkları, savaştıkları, dertleştikleri, arkadaşları da olmuştur (Köse 2004:315). Efelerin hepsinin de kır atları vardır (Köse 2004:317).

Kekliği vurdum daшта (aman)

Akıl kalmadı başta

Beni verdiler dost (aman)

Söğütde zeybeğim sensin
(Söğütde efem vâir sensin)(TRT 2, 2000:540)(Bilecik)

Osman efem inip gelir inişten
Her yanları görünmüyor gümüşten
Vallah billah haberim yok bu işten(TRT 2, 2000:632)(Antalya)

Servi kavak uzun kavak dalın malın kurusun (aman aman)
Yeşil meşil yaprakların suda muda çürüsün (aman aman)
Herkes sevdiğini belalım alsın yürüsün (aman aman)

Al gel sedefli sazını da gostak efem oynasın
Al gel sedefli sazını da bıçkın efem oynasın (TRT 2, 2000:688)(Eskişehir)

4.1.1.1.13.4.Sevdiğinin Asker Olması

Türk milleti, tarih boyunca her zaman güçlü askeri sitem oluşturmuş, askerliği aslî bir görev olarak görmüş ve bundan gurur duymuş, onunla iç içe yaşamış bir millettir. Bundan dolayı “asker millet” olarak adlandırılır (Önal 2004:137). Halk arasındaki “Her Türk asker doğar” sözü de bu özelliği simgeler.

Türk milletinde askerlik, kutsal bir vazife olarak görülmüştür (Fidan 2008:54). Çünkü asker ocağına “peygamber ocağı” da denilmiştir.

Bireyin vatana karşı olan sorumluluğu, “namus”uyla da eş değer tutulmuştur (Fidan 2008:88).

Askerlik, Türk toplumunda doğrudan veya dolaylı olarak her ferdi ilgilendirir. Sağlıklı her Türk erkeği askerlik görevini yerine getirmekle mükelleftir (Fidan 2008:87).

Günümüzde bir mazereti yoksa yirmi yaşına giren her Türk erkeği askerlik vazifesini yerine getirmekle mükelleftir. Milletimiz askerliği bir borç olarak görür ve her ne şartta olursa olsun daima göreve hazır durumda bekler. Bu düşüncenin

temelinde ordu millet geleneğinin yatması, halkın asker ocağını, peygamber ocağı ve adam olma ocağı olarak görmesi yatar (Fidan 2008:55).

Genellikle erkekler, askerden önce evlendirilmez. Askerlik yapmayana: “Hele bir askerliğini yapsın da gelsin” veya “gitsin gelsin” denir (Önal 2004:138) Askerlik yapmamak, Türk genci için adam yerine konulmamak anlamına gelir(Önal 2004:137).

Türk toplumunun yapısında “askerlik” doğum, evlenme ve ölüm gibi bir geçiş dönemi taşıyacak şekildedir. Ailelerde bir askerlik kültürü oluşmuştur. Erkek evlat, nişanlı, eş olan kişi, askerlik zamanı geldiğinde gidecek. Bu yüzden askerlik sadece askere giden kişiyi etkilemez. Aynı zamanda geride bıraktığı anne, babasını, nişanlısını, eşini, arkadaşlarını da bu atmosferin içine alır. Sanki ailesi de askerlik yapmış gibi olur.

Türk Halk türkülerini dile getiren genç kızlar evlenebilmeleri, sevdiklerine kavuşabilmeleri için onların askerden dönmesini beklerler.

Kaleden indirdiler
Trene bindirdiler
O benim nazlı yâri
Askere gönderdiler (TRT 2, 2000:501)(Hatay)

Uzun uzun kamışlar
Ucuni budamışlar
Benim ela gözlümü
Askere yollamışlar (TRT Rep.)(Artvin)

Asker bayrağını burca diktiler,
Küçücük yârimi asker ettiler,
Ben doymadan o yâri de alıp gittiler

Asker oldu yârim gitti kışlaya,
 Ben beklerim yârim gelsin sılaya,
 Ben ölmeden o yâri de bana yollaya(TRT 1, 2000:202)(Kayseri)

Sevdiklerini askere gönderen genç kızlar bu zorunlu kutsal görevi yerine getiren kişilere karşı sevgilerini, özlemlerini türkülerde dile getirmişlerdir.

Tarlada bostan olur mu
 Dillere destan olur mu
 Benim yârim askerden (kara gözlüm)
 Acep terhis olur mu

Haydi yârim kaya başına kaya başına
 Yeni girmiş on üç (amanda) yârim yaşına

Tarlamın üstü sürülü
 Sırmalı saçları örülü
 Benim yârim gelince (kara gözlüm)
 Ceyiz bohcam dürülü

Haydi yârim kaya başına kaya başına
 Yeni girmiş on üç (amanda) yârim yaşına(TRT 2, 2000:737)(Kütahya)

Gaz goydum yansın diye (amanın)
 Al geydim alsın diye
 (Mor geydim alsın diye)
 Kimselere varmadım (amanın)
 Askerden gelsin diye(TRT 1,2000:109)(Bursa)

Al işli gey al eyle
 Al da beni yâr eyle
 Git askere gel eyle
 Al da beni yâr eyle (TRT 1, 2000:24)(Erzurum).

Al işliği al eyle
 (Ele güzel oğlan şeker olan sen de gel sen de gel)
 Al da beni yâr eyle
 (Ben eve gidim köye gidim suya gidim sen de gel sen de gel)
 Git askere gel eyle
 (Ele güzel oğlan şeker olan sen de gel sen de gel)
 Gel de beni sar eyle
 Ben eve gidim köye gidim suya gidim sen de gel sen de gel)(TRT 2, 2000:533)(Erzurum)

Al ata sarı kolan
 Leyli kurbanın olam
 Nasıl askere gider
 Taze nişanlı olan(TRT Rep.)(Erzurum)

Damat adayında aranan özellikler arasında askerliğini tamamlamış olması, kötü alışkanlıklarının olmaması, eli ekmek tutması, dürüst ve namuslu olması, fizikî yönden düzgün olması gibi özellikleri vardır (Peker 2008: 41-42).

Askerlik evlenirken aranan temel özellik olduğu için askere gitmeyene kolay kolay kız verilmez. Yukarıdaki türkülerde görüldüğü gibi sevdiği erkek askerdeyken genç kızlar da çeyizini hazırlayıp beklemektedirler.

Demirciler aman demir döver aman tunç olur

Sevip sevip aman ayrılması fidan boylum güç olur

Haydindik ovalarda kan yaşı

Yârim asker dinmez gözümün yaşı(Deveci,2007:285)(Muğla)

Asker oldun vatana (Zalif'im)

Gidiyon mu kıtana (Zalif'im)

Kışla boyu yol boyu (Zalif'im)

Adam ederler toyu (Zalif'im)

Gazak ördüm ağladım Zalif'im

İlmek ilmek bağladım Zalif'im

Seni gelecek diye Zalif'im

Tandır sacı yağladım Zalif'im(TRT 1, 2000:58)(Ankara)

Asker yolu beklerim,

Günü güne eklerim.

Sen git yârim talime de,

Ben sılayı beklerim.

Mendilimde tel oya,

Gülmedim doya doya.

Asker yolu beklerim de,

Günleri saya saya. (TRT 1, 2000:58)(Yozgat)

Askerlik, sadece erkeği ilgilendirmedeği için yolunu bekleyen herkesin duygusuna, düşüncesine bu bekleyiş yansır. Kavuşacağı günü sabırla beklerler.

Başımdaki tülbendi

Ben dokudum dokudum

Sevdanın mektebinde de (askerim yârim)
Yedi sene okudum (TRT 1, 2000:117)(Yozgat)

Türk milleti çok uzun süre savaşlar geçirmiştir. Küçük, büyük erkekler askere çağrılmış. Yozgat türküsünde “Sevdanın mektebinde de(askerim yârim), Yedi sene okudum” dizelerinde ise genç kızın uzun zamandır sevdiğinin dönmesini beklediğini belirtir.

Erzurum dağlarında asgerler gezer
Adam sılasından böyle mi bezer
(Amman amman amman amman
Şinanay ninayni yârim asger gayri)

Haftadan haftaya mektubun yazar
Gönder mektubunu gönlüm eyleyim
(Amman aman amman asger
Yeni yârini ister ne karışır kaynanam
bir oğlan beni besler)

Yüksek minarede okunur ezen
Dizlerim dutmuyor evini gezem
(Amman amman amman amman
Şinanay ninayni yârim asger gayri)

Okumuş değilim bir mektup yazam
 Ellerin yazdığı bu kadar olur
 (Amman aman amman asger
 yeni yârini ister ne karışır kaynanam
 bir oğlan beni besler)(TRT 2, 2000: 746)(Yozgat)

Askerler, ailesi ve yakınları ile iletişimi günümüzde telefonla sağlamaktadır. Ancak telefonla her türlü duyguyu, üzüntüyü aktarmak mümkün değildir. Geçmişte önemli bir iletişim aracı olan mektup bu yüzden günümüzde de kullanılmaktadır. Kalıcı olması, istenilen her şeyin yazılabilmesi ve önemli bir asker mektubu geleneğinin bulunması, mektubun geçerliliğini yitirmemesinin nedenlerinden biridir (Fidan 2008:79). Yozgat türküsündeki genç kız da askerdeki sevdiğinden mektup aracılığıyla haber almak ister. Ancak kendisi okuryazar olmadığı için bu durumundan yakını.

Şu kışlanın kapısına
 Mail oldum yapısına
 Telli kurban bağlayayım
 Asker yârin kapısına (TRT 2, 2000:730)(Adana)

Adana türküsünde “Telli kurban bağlayayım, Asker yârin kapısına” dizelerinde genç kız; sevdiğinin askerden dönmesi için kurban adamıştır.

Balıkesir özünden
 Çıkمام yârin sözünden
 Yarın asker sevk oluyor
 Öpsem ela gözünden

Güzelim güzelim de gülkurusu değil mi
 Nere varsam sürmeli yârim de el kapısı değil mi (TRT 1, 2000:437)(Balıkesir)

Balıkesir türküsünde “Yarın asker sevk oluyor, Öpsem ela gözünden” dizelerinde sevdiğinin askerden terhis olması genç kızı heyecanlandırmıştır.

Amanın amanın neye yanıyom
Yârim asker ona yanıyom
Elin oğlu güvenemiyom (TRT 1, 2000:293)(Afyon)

“Yârim asker ona yanıyom, Elin oğlu güvenemiyom” dizelerinde genç kız endişelidir. Sevdiği kişi “elin oğlu” olduğu için güvensizlik söz konusudur. Sevdiğinin yabancı olduğunu tam olarak tanımadığını vurgulamıştır.

Damdan dama aşalım
Çifte camış koşalım
Yârim askere gitti
Kiminle konuşalım(TRT Rep)(Niğde)

Yukarıdaki türkülerde asker yolu bekleyen konumunda olan genç kız Niğde’ye ait türküde ise “Yârim askere gitti, Kiminle konuşalım” dizeleriyle sevdiğine karşı bağlılığının olmadığını göstermiştir.

Askerlik, Türk milletinin en kutsal kabul ettiği kurumlardan biridir. Sevdiği askere giden kadının, bu zorunlu ayrılıktan duyduğu rahatsızlık türkülere de yansımıştır.

Türkülerimizde kadın gözyaşları içinde sevdiğini vatanî görevini yapmaya gönderirken ona sadık kalacağını açıkça ifadeden çekinmez. Türkülerde dikkati çeken bir diğer husus da, kadının okuryazarlığı olmamasından duyduğu rahatsızlığı ve mektupla derdini anlatamamasından dolayı sıkıntısını dile getirmesidir (Yılmaz 2003: 234).

Askerlik erkeklerin hayatında zorunlu bir görev olduğu için bu durum genç kızlar için ayrılık, gurbet ifadesidir. Çünkü sonunda ölüm, geri dönmeyiş, uzun bekleyişlerle karşılaşılabilir. Yukarıdaki türkülerin büyük bir kısmında asker yolunu

sabırla bekleyen, sevdiğine kavuşmayı arzulayan genç kızlar dile gelmiştir. Askerde olan sevdiğine, sadık kalmadığını belirten genç kızlar da türkülerde dile gelir.

4.1.1.1.13.5. Sevdüğinden Ayrılma

Genç kız, sevdiğine kavuşup mutlu bir hayat geçirmek ister. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı bu isteğine kavuşamaz.

Asılı yelek yüzü

Ayırdı felek bizi

Ayıranlar sürünsün

Kavuştur Mevlam bizi

Nina ninina nininina (TRT 1, 2000:320) (Balıkesir)

Balıkesir türküsünde ayrılma sebebini “felek”e bağlamıştır.

Yörü ha yörü ha küsmüşem senden

Ayrılık badesin içmişem elden (ay Osman) (TRT 2, 2000:666) (Kuzeydoğu

Anadolu)

Kuzeydoğu Anadolu türküsünde genç kızın ayrılmasının nedeni ise sevdiği erkeğe küsmesinden dolayıdır.

Bu dağın maralıyam (turnam turnam dön beri)

Telleri karalıyam (yitirmişem ben yâri)

Yârimden ayırdılar (turnam turnam dön beri)

Yürekten yaralıyam (yitirmişem ben yâri) (TRT 2, 2000:496) (Kars)

Kars türküsünde genç kız “Yârimden ayırdılar” diyerek başkaları yüzünden sevdiğinden ayrıldığını dile getirmiştir.

Al fesin üstüne bir mavi püskül
Yârdan ayrılması ölümden güçtür (TRT 2, 2000:502)(Manisa)

Ayrı düşeli senden (hele Mamocan)
Yaralıyam sinemden (gülüm Mamocan)
Gece gündüz çıkmazsın (hele Mamocan)
Hayalimden rüyamdan (gülüm Mamocan)

Havuzda vurdum testi (hele Mamocan)
Suyu bulandı geçti (gülüm Mamocan)
Senin derdinden her gün (hele Mamocan)
Halim niceye düştü (gülüm Mamocan) (TRT 1, 2000:90)(Kars)

Gar yağar bardan bardan (aman şeker oğlan)
Yollar gapandı gardan (öldüm bekâr oğlan)
Ne gelen var ne giden (aman şeker oğlan)
Haber gelmedi yârdan (öldüm bekâr oğlan) (TRT 1, 2000:368)(Erzurum)

Çayda yeşil bir kuş var (da hele yârim oğlan)
Kanaında gümüş var (da söyle yârim oğlan)
Gitti yârim gelmedi (de hele yârim oğlan)
Helbet bunda bir iş var (da aman yârim oğlan)(TRT 1, 2000:217)(Çankırı)

Ardıçlar sıra sıra
Yârim gitti Mısır'a
Koyun olsam melesem
Yârimin ardı sıra (TRT 1, 2000:241)(Sivas)

Ayağında mesi var
 Başında mor fesi var
 Yaslan dağlar göreyim
 Ardında yâr sesi var(TRT 1, 2000:86)(Uşak)

Yâr sineme vurdun kızgın dağları
 Viran koydun mor sümbüllü bağları
 Hüseyin'im geçiyor gençlik çağları
 Ya beni de götür ya sen de gitme (TRT Rep.)(Çorum)

Elmayı soydum dildim
 Yere düştü de sildim
 Ben yârın kıymatını
 Elten gitti de bildim (civan Ali'm vay) (TRT 1, 2000:215)(Manisa)

Yukarıdaki türkülerde sevdiğinden ayrılan genç kızın üzüntüsünü “Halim niceye düştü”, “Yârdan ayrılması ölümden güçtür”, haber beklediğini “Ne gelen var, Ne giden haber gelmedi yârdan”, endişesi “Gitti yârim gelmedi, Helbet bunda bir iş var”, çaresiz kaldığını “Koyun olsam melesem, Yârimin ardı sıra”, kavuşma isteğini “Yaslan dağlar göreyim, Ardında yâr sesi var”, yalvarışını “Ya beni de götür ya sen de gitme” pişmanlığını ise “Ben yârın kıymatını, Elten gitti de bildim” dizeleri anlatır.

Toplumun ve ailenin baskısı altında kendisini tehlikeye atarak yaşadığı ilişkinin kadın için önemi, erkeğinkinden çok farklıdır. Kadın sevdiği erkek ile ömür boyu beraber, evli olmanın hayaliyle ilişkiye başlar. Erkek için biten bir ilişki yenileri için başlangıç olarak kabul edilirken, kadın açısından adeta bir yıkım olur. Kadın bir erkeğe kalbini açma cesaretini göstererek pek çok şeyi göze almıştır. Terk edildiği için olumsuz duygular geliştiren kadın hem kendi kendini sorgulayacak hem de ailesi ve toplum önünde düştüğü durumu giderme çabası içinde olacaktır (Yılmaz 2003:96).

Ayrılığı yaşayan kadının dile getirdiği ilk duygu sadakattir. Kadın sevdiğinden ayrı düştüğü süre içinde ona sadık kalacağını açıkça türkülerde ifade eder. Kadının ayrılık nedeniyle dile getirdiği bir diğer duygu üzüntü ve kederdir. Bu duygu türkülerde en saf haliyle karşımıza çıkar. Anadolu kadını bir yandan ayrılığın verdiği hüznü yaşarken diğer yandan da “gözden ırak olanın gönülden de ırak olması”ndan duyduğu endişeyi dile getirir. Bazen de elindeki değerini kaybedince anlamanın oluşturduğu hüznün, ince bir feryatla duyurulur (Yılmaz 2003:233).

Türk Halk türkülerinde sevdiğinden ayrılan genç kızların duyguları türküler aracılığıyla çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Ayrılmasının nedenini “felek” ve çevresindeki kişiler olarak dile getirmiştir. Sevdiği erkekten ayrılan genç kızın üzüntüsü, beklentisi, endişesi, çaresizliği, kavuşma isteği, yalvarışı, pişmanlığı türkülerde dile gelmiştir.

4.1.1.1.13.6.Sevdiğinin Yolunu Gözlemesi

Genç kızlar, sevdiğinden ayrı kalmak istemezler.

Çemberimde gül oya,
Gülmedim doya doya.
Dertlere karıyorum,
Günleri saya saya.
Al beni kıyamam seni.

Pembe gül idim soldum,
Ak güle ibret oldum.
Karşı karşı dururken,
Yüzüne hasret kaldım.
Al beni kıyamam seni.

Avlu dibi beklerim,
Vay benim emeklerim.
Dümbeleşti çala çala,

Yoruldu bileklerim.

Al beni kıyamam seni.(TRT 1, 2000:225)(Çanakkale)

Çanakkale türküsündeki genç kız, “Al beni kıyamam seni” dizesiyle sevdiği erkek tarafından alınmayı beklemektedir. Genç kız pasif durumda yani bekleyen konumundadır. Geleneksel ortamda, erkek tarafından gelin alınır. Bu türküde sevdiğine kavuşması sevdiği tarafından alınmasına bağlıdır.

Derelerde tavşanlar

Gine oldu akşamlar

O benim nazlı yârim (sürmeli gözlü Hasan'ım)

Nerelerde akşamlar(TRT 1, 2000:274)(İzmir)

İzmir türküsünde söyleyici sevdiği erkeğe “nazlı yârim” diye hitap etmektedir. “Gine oldu akşamlar” diyerek sevdiği erkeğe sitem eder.

Balıkesir özünden

Çıkmam yârin sözünden

Yarın asker sevk oluyor

Öpsem ela gözünden

Güzelim güzelim de gülkurusu değil mi

Nere varsam sürmeli yârim de el kapısı değil mi(TRT 1, 2000:437)(Balıkesir)

Balıkesir’ e ait türküde “Yarın asker sevk oluyor, Öpsem ela gözünden” dizelerinde söyleyici, sevdiğinin askerden terhis olmasını ve ona kavuşmayı ister.

Altın tabakta bal var

Oğlan anneme yalvar

Eğer annem vermezse

El aç Allaha yalvar (TRT 1, 2000:274)(Tokat)

Tokat’a ait türküde söyleyici, sevdiğine kavuşmak için onu yönlendirir.

Ayağında mesi var
Başında mor fesi var
Yaslan dağlar göreyim
Ardında yâr sesi var(TRT 1, 2000:86)(Uşak)

Gölgeli olur Gökbelen’in çınarı
Elind’olur yiğitlerin hüneri (vay)
Sana derim sana Kahveci pınarı
Benim yârim bu dağlardan geçti mi(TRT 2, 2000:464)(Mersin)

Uşak ve Mersin’ e ait türküde geçen “dağ” ifadesi ayrılığa işarettir. Sevdiğinden ayrı olduğunu ve kavuşmak istediğini “Yaslan dağlar göreyim” ve “Benim yârim bu dağlardan geçti mi” dizelerinde dile getirir.

Hüseyin'im geliyor tozlu yol gibi
Öpsem yanağından şeker bal gibi
Çok bekledim kapıda karakol gibi
Var git emeklerin ol dedi bana(TRT 2, 2000:471)(Muğla)

Çubuğum uzadayım (oğlan oğlan oğlan)
(Amanın) Yolların gözedeyim (de vay vay)
Dünyada örneğin yok (oğlan oğlan oğlan)
(Amanın) Kimlere benzedeyim (de vay vay)(TRT 1, 2000:89)(Eskişehir)

Muğla ve Eskişehir’e ait türküde genç kız, bekleyen konumundadır. “Çok bekledim kapıda karakol gibi” ve “(Amanın) Yolların gözedeyim” dizeleri sevdiğine kavuşmak istediğini belirtir.

Ak üzümün salkımı
 Benim yârim saklı mı
 Gösteriverin yüzünü
 Çıldırıyom aklımı(TRT 2, 2000:593)(Burdur)

Burdur’ a ait türkü, genç kızın sevgisini ve bir an önce kavuşma isteğini belirtir.

Türk Halk türkülerinde “Sevdiğinin Yolunu Gözlemesi” olarak geçen örneklerde genç kızlar; sevdiğiyle evlendiği zaman ve sevdiği erkek gurbetten döndüğü zaman ona kavuşacağını dile getirmişlerdir.

4.1.1.13.7.Sevdiği Erkeğin Denizde Olması

Gemilerde talim var
 Bahriyeli yârim var
 O da gitti sefere
 Ne talihsiz başım var (TRT 1, 2000:390)(İstanbul)

İstanbul türküsünde “Gemilerde talim var, Bahriyeli yârim var, O da gitti sefere, Ne talihsiz başım var” söyleyici sevdiğinin kaptan olduğunu söyler. Kaptanlar uzun sefere çıkınca aylarca evlerine dönmemektedir. Genç kız, bunu talihsizlik olarak görür.

Sıra sıra siniler
 Hasta olan iniler
 Aldı gitti yârimi
 Denizdeki gemiler(TRT 2, 2000:692)(Çanakkale)

Çanakkale türküsünde “Aldı gitti yârimi, Denizdeki gemiler” dizelerinde söyleyici, sevdiğinden ayrı olmasını gemiye binip gitmesine bağlar.

4.1.1.1.13.8. Sevdiğinin Gurbette Olması

Gurbete genelde erkekler gider. Bayanlar ise memleketlerinde sevdiklerinin yolunu gözler.

Uzun uzun kamışlar
Ucunu boyamışlar
Benim nazlı yârimi
Gurbete yollamışlar sallan (TRT 2, 2000:760)(Uşak)

Uzun uzun kamışlar(uy aman)
Ucunu budamışlar(uy aman)
Benim nazlı yârimi(uy aman)
Gurbete yollamışlar(uy aman)(TRT 2, 2000:759)(Şanlıurfa)

Uşak ve Şanlıurfa'ya ait türküler birbirlerinin varyantıdır. Sevdiğine “nazlı yârim” diye hitap eder. Başkaları tarafından gurbete gönderilme söz konusudur.

Elimi soktum astara
Elimi kesdi destere (oy destere)
Yârim gitti gurbetlere (TRT 2, 2000:395)(Nevşehir)

Ekin ekdim gül bitti
Dalında bülbül öttü
Ötme ey garip bülbül
Yârim gurbete gitti (TRT 1, 2000:301)(Samsun)

Bir yâr sevdim içerimden
Kan damlıyor gözlerimden

Nazlı yâr gitti elimden

O da gurbet ele düştü(TRT Rep.)(Şanlıurfa)

Yukarıdaki türkülerde söyleyici, sevdiğinin gurbete gittiğini dile getirir.

İraftaki siniler

Hasta olan iniler

Yâri gurbette olanın

Kulakları çiniler(TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Ata (da) vurdum yuları

Yayılır gıyıları

Yâr gurbete gideli

Dağıttım uykuları (aman ey canım ey)(TRT 1, 2000:71)(Çankırı)

Maden dağı dumandı deloy loy deloy loy kibar yârim

Yolu dolan dolandı deloy loy deloy loy kibar yârim

Gitti yârim gelmedi deloy loy deloy loy kibar yârim

Yas gözüme dolandı deloy loy deloy loy kibar yârim(TRT 2, 2000:578)(Diyarbakır)

Yüzüğüm var al taşlı

Al değil mavi taşlı

Gitti yârim gelmedi

Gözlerim ondan yaşlı(TRT 2, 2000:812)(Denizli)

Boş yayık gümbüler mi

Dertsiz baş ingiler mi

Yâri gurbette olan

Aşk ile hiç güler mi (TRT 2, 2000:571)(Erzurum)

Güvercinim uyur mu,
 Çağırsam uyanır mı...Ben yandım aman
 Sen orada ben burda...Aman aman
 Buna can dayanır mı. (TRT 1, 2000:434)(Ankara)

Türkülerde söyleyici bekleyen konumundadır. Gurbeti genelde bekleyen kadınlardır. Sevdığı erkekten ayrı olmasından dolayı çaresiz kaldığını çeşitli duygular aracılığıyla türkülerde ifade edilir: “Yâri gurbette olanın kulakları çiniler”, “Dağıttım uykuları”, “Yas gözüme dolandı”, “Gözlerim ondan yaşlı”, “Aşk ile hiç güler mi”, “Buna can dayanır mı” .

Ben suyum vermem ele
 Belki aslı haramzade
 Nazlı yârim gurbet elde
 Var git burdan dertli oğlan(TRT 2, 2000:709)(Burdur)

Burdur türküsünde ise söyleyici, gurbette olan sevdiğine bağlılığını vurgular.

Yağmur yağar dereleri sel alır
 Nazlı yâri gurbet elde el alır
 Yağmur yağar dam üstüne göllenir
 Nazlı yârim gurbet elde dillenir (TRT 2, 2000:774)(Burdur)

Burdur’a ait başka bir türküde ise söyleyici, gurbete giden erkeğin başına gelenleri söyler.

Ayağına giymiş bir kara dizge
 Allah’ı seversen gurbette gezme
 Mektup yazarısan Latince yazma
 Latince yazıyı okuyan olmaz(TRT Rep.)(Sivas)

Sivas türküsünde söyleyici, gurbette olan sevdiğinden isteğini dile getirir. Gurbette olmasından şikâyetçidir.

Şad olup gülmedim eller içinde
Soldu benim gülüm güller içinde
Bir bahtı karayım kullar içinde
Gitti yârim gurbet elden gelmedi

Gurbete gideni gelmez diyorlar
Akar göz yaşları dinmez diyorlar
Öksüzler murada ermez diyolar
İşte benim nazlı yârim gelmedi (TRT Rep.)(Kırşehir)

Kırşehir türküsünde söyleyici, sevdiği erkeğin gurbetten dönmemesinden dolayı umutsuzluk içindedir. Söyleyici, bekleyen konumundadır.

Elma dalda bir sıra
Yârim gitti hisara
Eğer yârim gelmezse
Giderim ardı sıra (sürmelim amman)(TRT 1, 2000:313)(Kütahya)
Kütahya'da ise söyleyici; daha aktiftir.

Fındık dalda tekleme
Kız fistanın ekleme
Yârin gitti gurbete
Gelir diye bekleme(TRT 1, 2000:150)(Giresun)

Giresun türküsü başkaları tarafından dile gelerek genç kızı pasif durumda bırakmıştır.

Hana vardım han değil (Bilal'ım)
 Penceresi cam değil
 Yârim gurbetten gelmiş (Bilal'ım)
 Ayrılacak can değil

Bilal'ım Bilal'ım sen misin (Bilal'ım)
 Sen benim değil misin (TRT 2, 2000:446)(Muğla)

Şak şak öter kemerim
 Gurbettedir Ömer'im
 Deseler Ömer gelmiş
 (Dediler Ömer gelmiş)
 Müjdesine kemerim

Kemerim yâr küpem yâr
 Eğil eğil öpem yâr
 Uzak yoldan gelmişsin
 Gül suları sepem yâr (TRT 1, 2000:714)(Kars)

Muğla ve Kars'a ait türkülerde ise genç kız, sevdiğinin gurbetten dönmesinden dolayı mutlu ve heyecanlıdır.

Türk Halk türkülerinde söyleyici, sevdiklerinin gurbette olmasına pek razı değildir. Gurbetten bir an önce dönmesini ister. Gurbette olan sevdiğini beklemektedir, daha pasif konumdadır.

4.1.1.1.13.9. Sevddiği Erkeğin Ölmesi

“Ağıt” kelimesi “ağlama” ile bütünleşmiş ve üzüntü veren durumlarda kullanılmıştır. Türkülerde kadınların, genç kızların sevdiklerinin ölümü karşısındaki çaresizlikleri anlatılır. Bu duygular ağıt şeklinde söylenir.

Türkülerin bir kısmı konu itibariyle ağıttır. Bu durum ağıtların zamanla türkü haline dönüştüğünü göstermektedir (Artun 2008:3).

Ahmet Özdemir, “Acı bir olayın, özellikle de ölüm olayının ardından söylenen halk türkülerine ağıt”(Özdemir 2002:9) dendiğini ifade etmiştir.

Ağıtlarda ölüm, ayrılık, gözyaşı gibi konular işlenmektedir; bu sözler, ölen kişinin anısını yaşatma ve acıyı başkalarıyla paylaşarak hafifletme amacıyla dile getirilir (Çıplak 2005:204).

Çamlığın başında tüter bir tütün,
Acı çekmeyenin yüreği bütün.
Ziya'mın atını pazara dutun,
Gelen geçen Ziya'm ölmüş desinler.

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr
Kendi gidip ahbabları kalan yâr

Benim yârim yaylalarda oturur
Ak elini soğuk suya batırır
Demedim mi nazlı yârim ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getirir

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr

Ham meyveyi kopardılar dalından,
Beni ayırdılar nazlı yârimden.
Eğer yârim tutmaz ise salımdan,
Onun için açık gider gözlerim.

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr

Kendi gidip ahabları kalan yâr (TRT 1, 2000:208)(Yozgat)

Genellikle kadınlar tarafından söylenen ağıtlarda, ölen kişilerin yaptığı işler, iyi yönleri, güzel tarafları anlatılır. Ağıtta hiçbir zaman ölen kişiyi küçük düşürecek veya onu yerecek sözler kullanılmamıştır. Bazı ağıtlarda ise, kişi ölmemiş gibi düşünülerek yaptığı işlerden, giyinişinden, atından vd. bahsedilir (Artun:2008:4).

Yukarıdaki türküde ise “Ziya'mın atını pazara dutun, Gelen geçen Ziya'm ölmüş desinler.” dizelerinde kişinin atla birleştiğini, kahraman şeklinde yapısının olduğunu gösterir. Türk geleneğinde atın kahramanla özdeşleşmesi iyi bir süvari olduğunu da göstermektedir. At sahibiyle beraber değilse o zaman kahramanın ölmüş olduğu düşüncesi vardır.

Söyleyicide ölüm karşısındaki üzüntünün verdiği acı, aynı zamanda sevdiğini yüceltme duygusu da hâkimdir.

Türküde “Ham meyveyi dalından koparmakla, nazlı yârimden ayrılma” özdeşleşmiştir. Sevdiği kişi, genç yaşta ölmüştür. Türkünün tamamında sevdiğinden ayrılma ve ölümden duyulan üzüntü işlenmiştir.

Devrent deresine duman bürüdü of of,

Yedi deveyinen Musa'm yürüdü.

Musa'mın ciğeri mosmor oldu çürüdü of of.

Ağlasın ağlasın anam ağlasın,

Tülü mayaları Dudu bağlasın.

Devrent deresine çıvgınlar esti of of.

Elimi kolumu poyrazlar kesti.

Feleğin bizlere böyle mi kasti of of.

Devrent deresi de dar geldi bana,

Vâdesiz ölümler zor geldi bana (TRT 1, 2000:278)(Denizli)

Hayatın g z ll klerinin, olumlu yanlarının Allah’tan geldiğine inananlar, başlarına gelen her türlü kötülüklerin, olumsuzlukların, acıların, üzücü olayların sebebi olarak “felek”i g r rl r. Böylece, hemen hemen bütün manzumelerde bir taraftan bah ettiği g z ll kler için Allah’a   kredilirken diğer taraftan yaşadıkları olumsuzluklar için feleğe sitem,  ik yet ve beddualar edilir ( im ek 2009:37).

Denizli’ye ait olan türküde “Yedi deveyinen Musa’m yürüdü” dizesinden ticaretle uğraşan birisi var. Eskiden ticaret yapmak daha zor uğra larla ger ekle irdi, kervanlar aracılığıyla uzun ve zorlu yolculuklar sonucunda yapılırdı. Söyleyici, türküye bir olay ile ba lamı tır.

Türkünün genelinde ticaretin zorluğunu, doğal çevrenin ve mevsimin zor olması da peki tirmi tir. “V desiz  l mler zor geldi bana” dizesinden kişinin genç yaşta ölmesi anlatılmıştır. Sevdiiğinin ölümünden duyduğu acıdan dolayı feleğe karşı isyan vardır.

“Ağlasın ağlasın anam ağlasın” dizesi de anam ağıt yaksın, anam ağlasın ağıt yakma geleneğinde kadınların bulunduğunu belirtir.

Gemilerde posta posta

Aspalı karısı yasta

Dervi anın Mustafa’sı

Sakız’daki mahpusta

Tosun Mehemmedim

Yaraladın koydun Mehemmedim

Ecelsiz  len Mehemmedim

Gençliğine doymayan Mehemmedim(TRT 1, 2000:390)(Muğla)

Muğla türküsünde ağıt yakıcı dışarıdan bir kadındır. İlk dörtlükte ağıt; bize bir olayı anlatıyor. Cinayet olayının ve birisinin mahpusta olduğunu söyler. Sosyal çevrede cinayet gerçekleşmiştir.

“Ecelsiz ölen Mehemedim” dizesinden acı çekenin ağzından duyguları dile getirilmiştir. Buradan, ölen kişinin genç yaşta olduğu çıkarılır.

Osman'ımın mendili saman da sarısı (of of)

Osman'ıma gıydılar gece yarısı

Osman'ıma gıyanlar gahbeydi hepisi (of of)

Osman'ım Osman'ım zeybek Osman'ım

Osman'ıma gıyanlar olsun düşmanım

Susuz derelerde güller de biter mi (of of)

Osman'sız evlerde duman tüter mi

Dünya malını neyleyim Osman'ımı dutar mı (of of)

Açın gapıları Osman geliyor

Gerneşe gerneşe aslan geliyor (TRT 2, 2000:632)(Denizli)

Mendil hem gözyaşını hem sevgiyi simgeler. Bu türküde üzüntü hakim olduğu için “yas”ı anlatır. Denizli’ye ait olan türkünün ilk bentinde bir olay anlatılmaya başlar. “Osman'ıma gıydılar gece yarısı” dizesiyle bir pusu kurulduğuna vurgu yapılır.

Türküde anlatılan kişinin zeybek olmasından dolayı ölen kişinin düşmanlarının bulunması muhtemeldir. Söyleyici bireysel duygularını aktarır. Ailedeki erkeğin ölmesi sonucu geride kalanlar ise perişan ve çaresiz olmaktadır.

“Açın gapıları Osman geliyor, Gerneşe gerneşe aslan geliyor” dizelerinde söyleyici olan kadın; sevdiğinin ne kadar heybetli, cesur, güçlü kuvvetli biri olduğunu ifade etmiştir.

Mendilimin yeşili (amman amman)

Ben kaybettim eşimi

Al bu mendil sende sende dursun

Sil gözünün yaşını

Amman doktor canım kuzum doktor
 Derdime bir çare
 Çaresiz dertlere düştüm
 Doktor bana bir çare

Mendilim benek benek (amman amman)
 Ortası çarkıfelek
 Yazı beraber geçirdik
 Kışın ayırdı felek(TRT 2, 2000:595)(İstanbul)

Ağlayanın duygularını paylaşarak onun gözyaşlarını silen mendil (Tanrıbuyurdu 2010:5) türküdeki üzüntüyü aktarmada bir araç olmuştur. İstanbul türküsünde söyleyici, eşini hastalığından dolayı kaybettiğini ve doktordan yardım istediğini “Çaresiz dertlere düştüm, Doktor bana bir çare” dizelerinde anlatır.

(Of ülen of ülen of) Şu Muğla’nın çamları da çamları
 Al kanlara boyanmış Kerimoğlu’nun her yanları
 Hayd’aman aman aman aman şu Muğla’nın çamları da çamları

Of ülen of ülen of) Şu Muğla’ynan Yerkesik’in arası
 Yaktı beni Kerimoğlu’nun kaşlarının karası
 Hayd’aman aman aman şu Muğla’nın çamları da çamları(TRT 2, 2000:731)(Muğla)

Ağıt tarzında olan Muğla türküsü de kadınlar tarafından söylenmiştir. Söyleyici “Al kanlara boyanmak” ifadesiyle ölen kişinin vurulması, yaralanması sonucu öldüğünü ifade eder.

İpek mendil dane dane
 Yudular serdiler güne

Ana Celal'i vurdular
Baş ucunda döne döne (Celal oy oy)
Evlerinin önü yonca
Yonca kalkmış dam boyunca
Bu yoncayı kim biçecek
Celal Oğlan olmayınca (Celal oy oy)(TRT 2, 2000:488)(Sivas)

Sivas türküsünün ilk dörtlüğünde mendilin ipek olmasıyla, ölen kişinin değerli olması arasında paralellik vardır. Türküde ölümden duyulan acı dile getirilmiştir.

İkinci dörtlüğünde ise ailedeki iş bölümünde erkeğin belirgin rolü ortaya çıkmaktadır. “Bu yoncayı kim biçecek, Celal oğlan olmayınca” dizelerinden erkeğin yeri doldurulamaz olduğunu ve ailede bir boşluk oluşturduğu belirtilir. Ailede sevilen birinin ölmesi geride kalanları perişan eder, kendilerini kolu, bacağı kopmuş gibi hissederler (Tarhan 2005:287). Erkeğin bulunmaması sonucu ailede başlayan düzensizlik, toplumu da etkileyecektir.

Kadın, hep bir erkekle var olmuştur. Evlenmeden önce babasına, evlendikten sonra da eşine bağlı konumdadır. Erkeğin olmaması, ölümü kadının toplumdaki hayatını zorlaştırmaktadır.

Pencerenin perdesi
Geri vurdu dermesi
İsmail'i vurmuşlar
Kimler alsın Firdevs'i(TRT 2, 2000:647)(Ankara)

Ankara türküsünde söyleyici, “İsmail'i vurmuşlar, Kimler alsın Firdevs'i” sevdiği erkeğin vurulması sonucu kadının sahipsiz kalmasını dile getirir. Türküdeki asıl kaygı “kimler alsın” ifadesindedir. “Almak” kelimesi kız almak, gelin almak olarak kullanılmıştır. Kadının alınması ifadesi pasif konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Ağıt tarzındaki türkülerin genelinde vurulma, pusu kurma sonucu ölüm vardır.

Erzincan'ın deresi
Hayli de çeker arası
Mehmed'imi vurdular
Yedi yerden yarası(TRT 1, 2000:325)(Erzincan)

Salın gelip musallaya dayandı,
Gar beyaz Vehbim al kanlara boyandı.
Seni vuran oğlan nasıl dayandı,(TRT 2,2000:575)(Kütahya)

Abalımın cepkeni safi sırma ilikli
Abalımı vuranlar on iki de Giritli
Abalım abalım başı aman belâlım
Abalım abalım gözleri elalım

Yandım da efeler yandım abalı da zeybeğe
Yandım da dostlar yandım abalı da zeybeğe(TRT 1, 2000:3)(Aydın)

Aydın türküsü ise vurulan kişinin efe olmasını ve yiğitliğini vurgular. Ağıt tarzındaki bu türküde “On iki Giritli’ye karşı bir kişi” dizesinde kahramanlığı yücelten bir söylem vardır.

Köşe başında durdular
Müvâşere kurdular
Onbeş yiğit içinde
Kenan’ımı vurdular(TRT 1, 2000:189)(Amasya)

Ağıtları kadınlar yakar. Bu kadın “eş”, “anne”, “kız kadeş”, “abla” olabilir. “Ateş düştüğü yeri yakar” sözünde olduğu gibi en çok acıyı yaşayanlar bunu sözlerine yansıtır.

Ağıt geleneğinde ölen kişiyi yüceltme, ölenin özelliklerini abartma duygusu da vardır. Bu türkülerde geçen “Onbeş yiğit içinde”, “On iki Giritli içinde” gibi ifadeler bunu gösteriyor.

Türkülerde geçen ”Mehmedim”, “Vehbim”, “Kenanım”, “Abalım” ifadelerinde de söyleyici tarafından erkeği sahiplenme vardır.

Şen olasin Ürgüp dumanın gitmez
Kıratın acemi konağı tutmaz
Oğlun da çok küçük yerini tumaz
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Ürgüp'ten de çıktığını görmüşlür
Kıratının sekisinden bilmişler
Seni öldürmeye karar vermişler
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Cemal'ın giydiği ketenden yilek
Al kana boyanmış don ile göynek
Sana nasip oldu ecelsiz ölmek
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım (TRT Rep.) (Nevşehir)

Nevşehir türküsünde ölen kişinin oluşturduğu boşluk türkünün tamamında dile getirilmiştir. Ağıtı yakan, ölen kişinin eşidir. Türküde geçen “Oğlunun küçük olması, kıratının acemi olması” zamansız ölümü yansıtıyor. Kıratının sekisinden bilmişler, Seni öldürmeye karar vermişler” dizelerinden pusu kurulduğunu ve ansızın ölümüyle karşılaştığını ifade eder. Ağıtta “al kanlar, duman” ifadelerinin

bulunması ölüm havasını oluşturmaktadır. “Sana nasip oldu ecelsiz ölmek” dizesi diğer türkülerde de ortak olarak geçen bir ifadedir. Genç kızları çaresiz bırakan asıl bu durumdur.

Türk Halk türkülerinden ağıt tarzında olanlar arasında bir olay anlatılmaktadır. Sevdığı kişinin bir pusu sonucu vurulması, ecelsiz ölmesi gibi ifadeler çok sık geçmektedir.

Geleneksel ailede önce babasının, erkek kardeşlerinin egemenlik ve baskısı altında toplumsallaşan kadın, böylesi bir varolmayı, evlendiğinde kocası ile olan ilişkilerinde de sürdürecektir. Kadın ya birisinin kızı ya da karısıdır; tek başına var olması nerdeyse mümkün değildir (Tolan 1991:209).

Türk Halk türkülerinde “Ağıt” tarzındaki türkülerin genelinde kadınlarda hâkim olan duygu ise sahipsizlik olmuştur. Kadınlar yönetilmeye mahkûm, pasif durumdadır. Erkeğe olan bağılılıkları ortaya konulmuş, erkeğin olmaması sonucu çaresizlikleri anlatılmıştır. Kadınlar kendi ağzından söylediği türkülerde bu sıkıntılarını belirtmişlerdir.

4.1.1.1.14.Erkeğe Olan Sevgisi

Divan şiirinde kapalı ve cemiyet içine az çıkabilen bayanlar, o dönemlerde hep merak konusu olmuştur. O dönemde erkeklerin sevdiklerine ulaşması çok zordur.

“Ne mümkün durup ol şahtan yolda selâm almak

Ne kabildir varıp vaslıyçün ağzından peyam almak

Nasîb olmalı lâl-i yârdan zevk-i müdâm almak

Tığî(15.yy) . (Cebeci:2001:23)

Türk Halk türkülerinde ise genç kızların sevdiği erkeklere karşı kendilerini beğendirme çabaları görülmektedir.

Çay aşağı gezerim
 Kâğıt verin yazarım
 Ben ki böyle güzelim
 Niçin yârsız gezerim (TRT 2, 2000:651)(Sivas)

Ak üzüm ersin diye
 Sepete girsin diye
 Çıktım çıktım salındım
 Yâr beni görsün diye(TRT 1, 2000:75)(Burdur)

Al geydim alsın diye
 Mor geydim sarsın diye
 Kimselere varmadım
 Sevdığım alsın diye(TRT 1, 2000:24)(Afyon)

Yâr yâr yâr yâr yâr yâr yanaram
 Ölene dek Mahmut diyim yâr diyim
 Ölene dek yârim diyim ne deyim(TRT 1, 2000:25)(Erzurum)

Öğleyinen ikindinin çağında
 Bir gül bitmiş nazlı yârin bağında
 Yıkılacak Karaman'ın Dağında
 Ölene dek Mahmut diyem yâr diyem(TRT 2, 2000:546)(Erzurum)

Gemi gelir yanaşır
 İçi dolu çamaşır
 Şu İstanbul'un kızları
 Recep diye ağlaşır(TRT 1, 2000:390)(İstanbul)

İstanbul türküsünde başkaları tarafından genç kızların durumları ifade edilir.

Aman desinler desinler

Şeker yesinler

Şu kız şu oğlana

Yanmış desinler(TRT 2, 2000:545)(Kırşehir)

Kırşehir türküsündeki genç kız, kınanacak durumu bile göze almıştır.

Dere geliyor dere (sevdiğim)

Dere geliyor dere (gül oğlan)

Kumunu sere sere (gül oğlan)

Al beni götür dere (gül oğlan)

Yârin olduğu yere (gül oğlan)

Çayır ince biçilmez (gül oğlan)

Su bulanık içilmez (gül oğlan)

Bana yârdan geç derler (gül oğlan)

Yâr tatlıdır geçilmez (gül oğlan)(TRT 1, 2000:271)(Tokat)

Tokat türküsünde “Bana yârdan geç derler (gül oğlan), Yâr tatlıdır geçilmez” dizelerinde çevrenin kızı sevdiğinden vazgeçirmeye çalışmasına rağmen genç kızın buna direnmesi görülür.

Allılar daldan dala ip gerdim

Allılar ipekli mendil serdim

Allılar bir zalimin oğlunu

Candan yürekten sevdim(TRT Rep.)(Kırşehir)

Oğlan gider oduna

Ali derler adına

Ben Ali'yi severim

Köylünün inadına (TRT 2, 2000:628)(Samsun)

Kırşehir türküsünde “Allılar bir zalimin oğlunu, Candan yürekten sevdim” dizelerinde ve Samsun’a ait “Ben Ali’yi severim, Köylünün inadına” dizelerinde de genç kızın sevdiğine bağlılığı, vazgeçmemesi söz konusudur..

Dayımın oğluna vay
Sarılsam boynuna vay
Yanarım uğruna hey
Dönerim uğruna hey

Fırın üstünde kürek
Ne efilersin yürek
Dayımın oğlu dururken
El oğlu neme gerek (TRT 1, 2000:360)(Kayseri)

Bağa gel bostana gel (Ah leyli Vah leyli emmoğlu)
Güle gel destana gel (emmoğlu)

Emmoğlu ele benzer emmoğlu
Boyu fidana benzer emmoğlu (TRT 2, 2000:528) (Kırıkkale)

Türkülerin söylendiği toplumlar kapalı ortamlardır. Sosyal iletişim daha sınırlıdır. Yakın çevrede bulunan kişilere, akrabalara karşı genç kızların hissettiği duygular olmuştur. Kayseri’de “Dayımın oğlu dururken, Eloğlu neme gerek” dizesiyle Kırıkkale’de “Emmoğlu ele benzer emmoğlu, Boyu fidana benzer emmoğlu” dizelerinde genç kızların amcaoğlu ya da dayıoğluna karşı hisleri dile gelmiştir. Bu duygularını türkülerle ifade etmişlerdir.

Akraba evliliği, her ne kadar sakıncalarından dolayı günümüzde önüne geçilmeğe çalışılan bir evlilik çeşidi olsa da örneklerine sıkça rastladığımız geleneksel bir evlenme yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evliliğin bilhassa kırsal kesim kadını için kendi ailesinden ve yaşadığı düzenden uzaklaşma anlamını taşıması, kadını yeni bir hayat ve farklı bir ortamda

yaşam mecburiyetinde bırakır. Kırsal kesim kadınının eski dönemlerde tercih yapma hakkından mahrum oluşu ve gurbete gelin gitme korkusu onu akraba evliliğini de bir seçenek olarak düşünmek zorunda bırakır. Kadın bu durumdan kurtulmak için yakın çevresinden hatta konu komşudan medet umar hale gelir (Yılmaz 2003:150).

Ben bir uzun kamışım
Yoluna dikilmişim
İster al ister alma
Arnuva yazılmışım (TRT Rep.)(Artvin)

(Oy oy oy oy) İnciden üzüleyim
Gerdana dizileyim
(Oy oy oy oy) İster al ister alma
Alına yazılayım (TRT 2, 2000:742)(Giresun)

Bu türkülerde erkeğin kaderinde olmayı istemektedir. “İster al, ister alma” ifadesi genç kızın kendine olan güvenini de göstermektedir.

Bir çift düğme olaydım
Bico'nun kollarında
Hop Bico hopla Bico
Şalvarını topla Bico (Hey) (TRT 1, 2000:142)(Sivas)

Tortumun eymeleri (ağam yâr paşam yâr)
Beğenmem deymeleri (digel gel)
O yâr yelek yaptırmış (ağam yâr paşam yâr)
Ben olim düğmeleri (digel gel)(TRT 2, 2000:534)(Erzurum)

Yazmayı oyaladım
 Örtmeye gıyamadım
 Otur yanı başıma
 Ben sana doyamadım(TRT 2, 2000:788)(Manisa)

Ocakta süt pişiyor
 Toprak tenceresinde
 Gel yârim konuşalım
 Mutfak penceresinde(TRT 2, 2000:594)(Bursa)

Kemerim yâr küpem yâr
 Eğil eğil öpem yâr
 Uzak yoldan gelmişsin
 Gül suları sepem yâr(TRT 2, 2000:714)(Kars)

Düştüm zarına oğlan
 Yandım narına oğlan
 Gel beraber kaçalım
 Kalma yarına oğlan (TRT 2 2000:709)(Erzincan)

Al atta yeşil kolan
 Dolan sevdiğim dolan
 İşte geliyor oğlan
 Dolan sevdiğim dolan(TRT 1, 2000:22)(Erzurum)

Sıyıldım düştüm yamaçtan (Cemil)
 Babucum delindi taşdan (ben nedim)
 Sen çıkardın baştan (Cemil) (TRT 2, 2000:692)(Erzincan)

Ah Nayim Nayim Nayim

Başı belalı Nayim

Çıksam dağlar başına

Çağırsam Nayim Nayim (TRT 1, 2000:11)(Elazığ)

(Ah) Bu dere yonca

At kolların sar boynuma (Alim Alim)

Boylu boyunca

(Ah) Âşık olanın

Kalır mı akli başında (Alim Alim)

Yâri görünce (TRT 1, 2000:177)(Orta Anadolu)

Alim şaşırdın beni

(Haydi) Aşka düşürdün beni (TRT 1, 2000:214)(Konya)

Yukarıdaki türkülerde sevdiğine kavuşmayı isteyen aktif bir genç kız vardır. Duyguları açıkça karşısındakine söylemektedir.

Bir teneke gazım var

Yazılacak yazım var

Utandım söylemeye

Şu oğlanda gözüm var (TRT 2, 2000:574)(Edirne)

Geleneksel toplumda erkekler, kızlara karşı sevgilerini daha çok ifade etmek isterler. Genç kızlar, aile baskısından, toplumun yaptırımlarından dolayı daha çekingen ve utangaç dururlar. Edirne türküsündeki genç kız, sevdiği oğlanın kim olduğunu söylerken daha pasiftir.

A benim hacı yârim,
Başımın tacı yârim.
Eller bana acımaz,
Sen bari acı yârim. (TRT 1, 2000:434) (Ankara)

“Sen bari acı yârim” dizesinde genç kız, sevdiği kişiden merhamet etmesini ister. Pasif durumda kaldığını belirtir.

Türk Halk türkülerinde genç kızların beğendiği, sevdikleri erkeklerin başlıca özellikleri şu şekildedir:

Osman'ım (da) iner gelir (de) inişten
Her yanları görünmüyor (ağam da) **gümüşt**

Boyun bağı ipekten
Bir yâr sevdim yürekten (de baygın Osman'ım, yangın Osman'ım) (TRT 2,2000:632)(Antalya)

Atımı bağladım ben bir ormana
Göynüm düştü bir **delikanlı** oğlana
Yitirdim yârimi oldum divane (TRT 1, 2000:73)(Eskişehir)

Harmandalı **efem** geliyor geliyor,
Bileğinden kanlar akıyor
Gümüş bilezikli mavzerin
Namlusu şimşekler çıkıyor

Efeme de mor cepkenler yaraşır yaraşır,
Efem ne giyerse yakışır
Bütün kızanların önünde
Elinde yatağan savaşı (TRT Rep.)(Ege)

Eşkîyalık hareketini gerçekleştiren baştaki reislere “efe” adı verilir. (Yetkin 2003:53)

Çayırılıkta çimenlikte evim var

Eğri fesli bir **yiğit**de sevim var

Benim (de) senden başka (da yârim var) kimim var (TRT 1 2000:220)(Ankara)

Armudun irisine

(Aman) Ben yandım birisine

(Yavrum) Ben yandım birisine

Ben kendimi saklarım

(Amanın) **Yiğid**in iyisine

(Yavrum) Yiğidin iyisine (TRT 1, 2000:321)(Çankırı)

Yiğidim yiğit olsun ah güzel oğlan,

Ağzın şeker bal olsun yandım şeker oğlan (TRT 2, 2000:776)(Samsun)

Gülüm aman aman şanlı da şanlı,

Ben seviyorum bir **delikanlı**.(TRT 2, 2000:657)(Burdur)

Şöyle böyle şu **yiğide** yanmayım mı

Bin beş yüze topraklıda kalmayım mı(TRT 1, 2000:238)(Kırşehir)

İnce Mehmet (aman aman) iner gelir inişten

(yâr yâr yâr aman)

Her yanları görünmüyor (had'efem de) **gümüşt**en (hey)

Benim yârim aman aman şimdi gelir döğüşten

(yâr yâr yâr aman)

Dalgın uykulardan uyanamadım (hey)(TRT 2, 2000:507)(Eskişehir)

Yörü yörü yörü yörü

Edalım yörü

Ben sözümünden dönmem geri

Sağolsun **yiğid**im seri

Kazanır getirir beni(TRT 2, 2000:451)(Hatay)

Cami duvarının goru ben olsam

Oğlan çiçek olsa arı ben olsam

Şu **yiğid**in nazlı yâri ben olsam (TRT 1, 2000:129)(Sivas)

Kadınlar yaratışı gereği zayıf ve daha güçsüz oldukları için güçlü, kahraman erkeklere hayranlık duyarlar. Türk Halk türkülerinde genç kızların yiğit, delikanlı, efe tarzı, gümüşlerle kaplı olan kişilere karşı bağlılıkları, sevgileri dile gelmiştir. Sevdiklerine karşı takdir bildiren sıfatlar kullanmışlardır.

Paşa beyin merdivenden inişi

Şingir mıngır sahatının gümüşü

Yaktı beni can paşanın **gülüşü** (TRT 2, 2000:644)(Uşak)

Ağam Adana'lı paşam Adana'lı,

Evde duramıyom sana dadanalı.

Sebebim sen oldun **şişman** delikanlı.

Hey güllü hele hele güllü,

Kız güllü hele hele güllü,

Peştemalı püsküllü, peştemalı sümbüllü.

Ağam Adana'lı paşam Adana'lı,

Evde duramıyom sana dadanalı(TRT 1, 2000:6)(Çukurova)

Ne güzel oğlan
 Gözleri ceylan
 Gel gidelim bize
 Sevdığım oğlan(TRT 2, 2000:615)(Erzurum)

Memed'im Memed'im otur dizime
 Sürmeler mi çekeyim **ela gözüne**
 Uyma da dedim uydun eller sözüne
 Yandım Memed'im yandım senin elinden
 Doldur bir kadeh içeyim kibar elinden(TRT 2, 2000:590)(Bilecik)

Ay dolanaydı
 Gün dolanaydı
 Sendeki **gaşlar**
 Bende olaydı(TRT 1, 2000:81)(Ankara)

Of ülen of ülen of) Şu Muğla'ynan Yerkesik'in arası
 Yaktı beni Kerimoğlu'nun **kaşlarının karası**
 Hayd'aman aman aman şu Muğla'nın çamları da çamları(TRT 2,
 2000:731)(Muğla)

Çay içinde ot bitmiş
 Kuzular yayılsın diye
 Alim de **kâkül** kestirmiş
 Kızlar da bayılsın diye (civan Ali'm vay)(TRT 1, 2000:215)(Manisa)

Telgrafın tellerine kuşlar mı konar
 Herkes sevdiğine böyle mi yanar

Telgrafın direkleri semaya bakar

Senin o **ahu bakışın** çok canlar yakar (TRT 2, 2000:741)(İstanbul)

Beyaz fesli **esmer** (amman amman)

Sensin benim bi danem (amman amman)

Kekillerin nişte nişte (Amman)

Aklım alan bi danem

Sensin bu işte (TRT 1, 2000:140)(Aksaray)

Ali'min abası var

Sırtında kebesi var (of)

Ali'm çok **güzel** amma

Ne çirkin ablası var (gül gül aman ölürüm ayrılamam) (TRT 1, 2000:31)

Ali'min abası var

Sırtında libası var

Ali'm de çok **güzel** ama

Ne çirkin babası var (TRT 1, 2000:31)(Ankara)

Süpürgesi aynalı (ninna na nina nina nam)

Şu oğlana varmalı (ninna na nina nina nam)

Oğlan çok **güzel** ama (ninna na nina nina nam)

Annesi olmamalı (ninna na nina nina nam) (TRT 2, 2000:711)(Balıkesir)

Şu derenin kütüğü

Sel gelirse götürü

Benim sana yandığım

Kaşlarından ötürü (TRT 1, 2000:332)(Bilecik)

Türk Halk türkülerinde genç kızları etkileyen erkeklerin kaşı, gözü, kâkülü, bakışı gibi fiziksel özellikleri dile gelmiştir.

Ak tasa kaymak olsam

Güzele gömlek olsam

Davar güden oğlanın

Eline değnek olsam (TRT 1, 2000:189)(Çankırı)

Mor pusuyu boyamadım

Ben **çobana** doyamadım

Hep kuşlar da yuva yapmış

Serçe kadar olamadım

(Lele çoban garip oğlan)(TRT 2, 2000:454)(Kahramanmaraş)

Üsküdar'a gider iken bir mendil buldum,

Mendilimin içine de lokum doldurdum.

Kâtibimi arar iken yanımda buldum. (TRT 2, 2000:764)(İstanbul)

Kaleden indim bugün

Elimde altın güğüm

Alayların içinde

Yâvere yandım bugün (TRT 2, 2000:500)(Sinop)

Pınarbaşı gölbaşı (da)

Yârimin çatık kaşı

Gönlümü yaktın gittin

Be hey zalim **subaşı**(TRT 2, 2000:770)(Balıkesir)

Türk Halk türkülerinde genellikle genç kızlar statüsü yüksek erkeklere ilgi gösterirler. Kimi zaman da statüsü olmasa da tanıdığı, bildiği ortamda bulunan kişilere yönelirler.

Bu inin önü kıyı
Uyu sevdiğim uyu
Seni sarhoş diyorlar
İçtiğin üzüm suyu(TRT 1, 2000:312)(Kastamonu)

İraftaki gül suyu
Uyu sevdiğim uyu
Sana sarhoş diyorlar
İçtiğin üzüm suyu(TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Sevdiği kişideki olumsuzlukları azaltarak ondan vazgeçmeme söz konusudur.

Kadifeden kesesi,
Kahveden gelir sesi.
Oturmuş kumar oynar,
Ah ciğerimin, ah ciğerimin köşesi.(TRT Rep.)(İstanbul)

Gadifeden kesesi
Gayfeden gelir sesi
Oturmuş nargile içer
Ciğerimin köşesi (TRT 1, 2000:364)(Kastamonu)

Sarhoşluk, kumar oynamak, nargile içmek geleneksel toplumda hoş karşılanmaz. Çünkü evlenirken erkeklerde aranan özelliklerden biri de kötü alışkanlıklarının olmamasıdır. Bu tarz kişilere kız verilmez. Ancak yukarıdaki türkülerde söyleyici, sevdiğinden dolayı bu olumsuzlukları önemsemiyor. “Sevdiğim”, “ciğerimin köşesi” ifadelerinde söyleyicinin sevgisi dile gelmiştir.

Şu karşıki dağlar karsız dumansız
 Ben seni sevmişim dinsiz imansız
 Cennet-i Âlâya giremem sensiz (TRT 1, 2000:44)(Konya)

Atladım girdim bağa
 Tek tek bastım yaprağa
 O yâr benim olmazsa
 Vallah girmem toprağa (TRT 1, 2000:75)(Burdur)

Ver elini elime
 Sar golların boynuma
 Gözlerim açık getmez
 Yârim ile ölüme (TRT 1, 2000:377)(Çorum)

Oy kemeñçemin yayı
 Oynatayı dünyayı
 Uşak almazsan beni
 Terkederum dünyayı (TRT 2, 2000:578)(Trabzon)

Kız
 Ben eleyim eleyim
 Günlerum gelsun sağa
 Gelsun senun ellerun
 Koysun beni toprağa

Kız
 Kayalardan kayarum
 Yirmi dördtür ayarum

Sensuz geçen günleri

mrden mi sayarum(TRT 1, 2000:129)(Rize)

Bu türkülerde söyleyici; sevdiğine olan bağlılığını, ondan vazgeçmediğini dile getirir.

Başımdaki tülbendi

Ben dokudum dokudum

Sevdanın mektebinde de (askerim yârim)

Yedi sene okudum (TRT 1, 2000:117)(Yozgat)

Sırt üstüne oturdum

Mavi yelek dokudum

Sevdalık mektebini

Yedi sene okudum (TRT 2, 2000:692)(Rize)

Yozgat ve Rize’ye ait türkülerinde geçen ‘‘Sevdalık mektebini, Yedi senede okudum’’ dizelerinde geç kızın sevdiğinden vazgeçmediğini uzun süredir onu beklediğini dile getirir.

Türk Halk türkülerinde geç kızlar sevdikleri erkeklere karşı davranışlarıyla, sadakatiyle, bağlılığıyla duygularını ortaya koymuşlardır. Beğendikleri erkeklerin özelliklerini açıkça türkülerde dile getirmişlerdir.

4.1.1.1.15.Genç Kızın Evlenmek İstemesi

Türk toplumunda belli bir yaşı gelen geç kız, vrenin de etkisiyle evlenmek ister. Sevdiği kişiye kavuşmak ister.

Türk anlayışına göre ‘‘evlenme’’ ve ‘‘yuva kurma’’ toplumun ve devletin temeli idi. Türklerde ‘‘evlenme’’ sözü ise ‘‘ev kurma’’ anlamına gelmektedir. Uygurlar

evlenmeye “kavuşmak” da diyerek evliliğin aşk ve his yönünü belirtmişlerdir (Güler 1992:80).

Toplumda genç kızın evlenme arzusunu dışa vurması ise, ayıp sayılır. Onun yapabileceği tek şey evleneceği erkeğin aile ve akrabalarının kendisini ailesinden örf ve âdetlere göre istemesini beklemektir (Gözaydın 1991: 382).

Gara çuhalım oğlan (tillara tillara)

Yola çıkalım oğlan (tillara tillara)

Bu yol bize gelmiyor (tillara tillara)

Yolu yıkalım oğlan (tillara tillara)(TRT 1, 2000:369)(Erzurum)

Erzurum türküsünde “Yolu yıkalım oğlan” dizesiyle aradaki engelleri yıkmayı teklif eden bayandır. Sevdiğiyle hayata beraber başlamak ister.

Annede ben hastayım marul isterim (aman aman)

Haftanın başında düğün isterim

Sevdiğim oğlanı bana gösterin(aman aman)

Anne ben hastayım ölecek miyim

Ölmeden yârimi göreceğim miyim(TRT 1, 2000:44)(İzmir)

Ölüyorum anneciğim ben

Sevdiğime varacağım ben(TRT 2, 2000:475)(Aydın)

Uzun kavak ne gidersen engine,

Yaprakların benzemiyor rengine,

Anne beni verecek misin dengime(TRT 2, 2000:758)(Kırklareli)

Kaleden indim iniş
 Mendilim dolu yemiş
 Anne beni yâver istemiş
 Anne beni yâvere versene

Kalelerden insene
 Potinini giysene
 Anne beni yaver istiyor
 Anne beni yavere versene(TRT 2, 2000:500)(Sinop)

Mendil aldım bir deste (havar lele)
 Meni anamdan iste (gadan alım)
 Eğer anam vermezse (havar lele)
 Son cevap menden iste (gadan alım)(TRT 2, 2000:592)(Van)

Kız
 Kınayı getir ana
 Parmağı batır ana
 Ben kararı vermişem
 Muhtarı getir ana (TRT 2, 2000:743)(Erzurum)

Yukarıdaki türkülerde genç kız evlenmek ister ve bunu annesine rahatça söylemektedir. Anne; bir genç kız için arkadaş gibidir. Özellikle evlenmesinde annesinin rızasının olmasını ister. Sevdiğiyle evlenme konusunda “Anne beni yavere versene”, “Anne beni verecek misin dengime” dizelerinde annesini bu konuda yönlendirmektedir. Erzurum türküsünde ise “Ben kararı vermişem, Muhtarı getir ana” dizelerinde genç kız evlenmekte kararlı olduğunu söyler. Eskiden kırsal kesimde yaşayan kişilerin nikahını muhtar kıymaktaydı.

Gümbür bakırım gümbür
 Dünür gelmişler dünür
 Durmasın gelsin dünür de
 Uslanmaz deli gönül de
 Salına da salına da gel yârim (TRT 1, 2000:111)(Balıkesir)

Karanfilim budama
 Safa geldin odama
 Hakikatli yâr isen
 Dünür gönder babama (TRT 2, 2000:692)(Çanakkale)

Karanfili budama (le le zalım zalım)
 Sefa geldin odama (vıy vıy zalım zalım)
 Hakikatli yâr isen (le le zalım zalım)
 Sen git söyle babana (vıy vıy zalım zalım) (TRT 2, 2000:476)(Gaziantep)

Kız

Boban beni bobamdan da
 Bir kerrecuk istesun
 Allah'ın emru ilan
 Gelinum olsun desin (TRT 1, 2000:281)(Trabzon)

Kız evine dünürcü olarak gelen kişiler “Allah’ın emri peygamberin kavliyle” kızı isterler (Peker 2008:45).

Böyle sevdanı olur
 (Aman) İste beni babamdan (TRT 2, 2000:481)(Karabük)

Kız ve oğlan karşılıklı olarak evlilik konusunda bir değerlendirmeye varmaları sonucunda, kız istemeye yani dünürcülük aşamasına geçilir (Örnek 1976: 191). Bu durumda erkeğin ailesinin rolü daha fazladır.

Dünürçülük, beğenilen kızın istenilmeye gidilmesi demektir. Dünürçülük genellikle erkeklerin katılımıyla gerçekleştirilir. Dünürçü olarak kız evine sözü geçen kişiler giderler (Varvar 2010:37). Allah'ın emri ile kızı isterler.

Bu türkülerde genç kız, toplumsal hayatın geleneklerine uygun olarak yuva kurmak istiyor. Toplumun beklentilerini önemsemektedir. Evlerine sevdiği kişinin dünür yollamasını ister. Genç kızın, sevdiğiyle evlenmesinin yolu sadece istenmesine bağlıdır.

Geleneksel toplumda bu şekilde dünür yollamaya bağlı olan görücü usulü evlilik geçerliken, şehir merkezinde ise kız ve oğlanın tanışarak anlaşarak evlenmelerine daha sık rastlanır (Varvar 2010:35).

Hacı sarıklı molla
Babama dünür yolla
Eğer babam vermezse
Dere boyunu kolla (TRT 2, 2000:441)(Kırklareli)

Kaçma, hayatın düzenini bozacaktır. Genç kızı küçük düşürecektir. Gittiği evde ezilecektir. Babası vermezse kız kararlıdır. Kırıkkale türküsünde “Dere boyunu kolla” diyerek kendinden emin bir şekilde “kaçacağım” demektedir. Zorluklara katlanabileceğini ifade eder. Öncelikle sevdiği kişiye karşı “Babama dünür yolla” diyerek toplumun beklentisine göre evleneceğini belirtir.

Oy kemeçemin yayı
Oynatayı dünyayı
Uşak almazsan beni
Terkederum dünyayı

Başına kara kalpak
Oy birbirunu alsak
Bu dünya böyle geçmez
İkimiz bir çift olsak (TRT 2, 2000:578)(Trabzon)

Enterisi vişneden Tello

Şimdi gelir çeşmeden Tello

Alacaksan al beni Tello

Yataklara düşmeden Tello (TRT 2, 2000:741)(Erzurum)

Bacadan gel bacadan (ara dara el oğlu)

Gömleği alacadan (gaderi gara gaderi el oğlu)

Dök akçeni al beni(ara dara el oğlu)

Kurtulam bu acıdan(gaderi gara gaderi el oğlu)(TRT 1, 2000:95)(Ağrı)

Geleneksel Türk toplumundaki evlenmelerde kadın “*alınan*”, erkek ise “*alan*”dır (Küçük 2012:221). Bu türkülerde de alınmayı bekleyen bir genç kız profili vardır. Kültürümüzde “gelin almak” sözü geçerliiyken “damat almak” diye bir ifade bulunmaz. Genç kız istenme, alınma konusunda sevdiği erkeği zorlamaktadır. Belli bir yaşa gelen genç kızda evlenme isteği oluşur ancak sevdiği tarafından alınmayı bekler.

Evlenme girişiminde bulunmada toplum, kıza ve erkeğe aynı hakkı tanımamıştır. Erkek ve ailesi bu konuda aktif konumdayken, kız ve ailesi pasif durumdadır. Girişim genellikle erkekten ve erkeğin ailesinden gelir (Örnek 1976:190).

Havluya kurdum teşti

Gelen yâr vurdu geçti

Emmim oğlu muhannet

Benim de vaktim geçti(TRT 1, 2000:393)(Bayburt)

Bir genç kızın en önemli sıkıntısı “evde kalma” sorunuyla karşılaşmasıdır. Toplum, belli bir yaşa gelince genç kızdan evlenmesini beklemektedir. Evlenme konusundaki isteğini yakın çevresinde bulunan akrabasına bildirmiştir.

Geleneksel Türk toplumunda küçük yaşta evlenmenin fiziksel, ruhsal, toplumsal ve cinsel açılardan daha yararlı olduğu düşüncesi hâkimdir. Evlenme yaşı kızlar için 15-18, erkekler için 17- 20’dir. Yaş sınırı çok kesin çizgilerle belirtilmese de, kızlar için, yaş ilerledikçe fizikî güzelliğin ve doğurganlığın azalacağı düşüncesiyle bu sınırı aşanlara “Evde kaldı” yakıştırmaları yapılır (Varvar 2010:14).

Al giydim alsın diye
Mor geydim sarsın diye
İsteyene varmadım
Sevdiğim alsın diye(TRT 2, 2000:559)(Manisa)

Al geydim alsın diye
Mor giydim sarsın diye
İsteyene varmadım
Sevdiğim alsın diye(TRT 1, 2000:24)(Çanakkale)

Genç kız, bu türkülerle davranışlarıyla sevdiğine kendini beğendirmek ister. Sevdiği tarafından alınmayı bekler.

Gara gara gargalar
Ceviz dalını ırgalar
On beşine basan kız
Sevdiğine el sallar(TRT 2, 2000:582)(Kütahya)

Karanfilim üç çatal
Üçü de pembe açar
Şimdi kızlar çok asri
Nişanlanmadan kaçır(TRT 2, 2000:523)(Manisa)

Türklerde evlilik daha çok “söz kesme” ile başlıyordu. Söz kesmeyi, bir nevi “ön akid” olan “nişan”, nişanı “nikah” ve nihayet “düğün” takip etmekte böylece yeni bir yuva kurulmaktadır (Güler 1992:80). Manisa ve Kütahya türküsünde başkaları tarafından günümüz genç kızları değerlendirilmiştir.

Kişne kır at kişne anem ağlasın
Hem ağlasın hem bohçami bağlasın

Kişne kır at kişne babam ağlasın
Hem ağlasın hem bohçamı bağlasın

Kişne kır at kişne abim ağlasın
Hem ağlasın hem bohçamı bağlasın(TRT 2, 2000:558)(Ağrı)

Ağrı türküsünde, ailesinden ayrılmasına rağmen evlenme isteği olan genç kızın sesi vardır.

Duran ağbey Duran ağbey
Evine gelin olam
Duran ağbey Duran ağbey
Gulun gurbanın olam(TRT 1, 2000:5)(Erzincan)

Erzincan türküsünde söyleyici “Evine gelin olam” diyerek karşısındakine yalvarmaktadır.

Minare dolan dolan (loy)
Oğlan kurbanın olam
Beni sana verseler (loy)
Kapında kölen olam. (TRT 1, 2000:14)(Diyarbakır)

Duvar üstünde kilim,
Yârimin adı Selim,

Selim benim olursa,
Olurum telli gelin.(TRT 1, 2000:294)(İzmir)

İzmir’e ait türküde ise genç kızın, telli duvaklı gelin olmasının şartı sevdiğiyle evlenmesidir. Genç kız isteğini aktif bir şekilde belirtir.

Telli duvağı ile gelin olmak her genç kızın idealidir (Aytaç 1991:371). Gelinlerin başlarına örtülen tül den veya dantelden yapılan duvak, genellikle bekâret sembolü olarak kullanılır. Nikâh yapılmaya kadar gelinin yüzünü örten duvak, damat tarafından açılabilir (Aytaç 1991:371).

Elif'im noktalandı
Az derdim çokçalandı
Yâre haber gönderin
Çeyizim bohçalandı (TRT 1, 2000:308)(Orta Anadolu)

Çeyizin hazır olması genç kızın evlenmeye hazır olduğunu gösterir.

Mor pusuyu boyamadım
Ben çobana doyamadım
Hep kuşlar da yuva yapmış
Serçe kadar olamadım
(Lele çoban garip oğlan) (TRT 2, 2000:454)(Kahramanmaraş)

Kahramanmaraş türküsünde evlenip yuva kurma isteği vardır.

Kıremidin tozuyum (haydendi)
Ben gurbanlık guzuyum
Beni neden almazlar (haydendi)
Ben mıhtarın gızıyım(TRT 2, 2000:785)(Muğla)

Muğla’ya ait türküde söyleyici kendine sesleniyor. “Ben mıhtarın gızıyım” dizesinde kendini değerli biri olarak görmektedir. Evlilik çağına geldiğini,

toplumunda kendisinden beklentisinin olduğunu düşünmektedir. “Beni neden almazlar” ifadesinde genç kızın beğenilmeme, sevilme korkusu vardır. Genç kızda bireysel ve sosyal şartlar gereği yeni bir hayat kurma isteği söz konusudur. Toplum tarafından dışlanmaktan korkuyor. Çünkü toplumumuzda “evde kalmak” deyimini halk dilinde bulunmaktadır.

Türk Halk türkülerinde genç kızlar, evlenmek için beğenilmeyi, sevdiği erkeğin ailesi tarafından istenmeyi bekleyen konumundadır. Geleneksel toplum erkeğe, evlilik tercihinde daha fazla ayrıcalık vermiştir. Çeyizini hazırlayan genç kız evleneceği günü sabırla bekler. Bu durumda anne ile kızı arasında bir bağlılık oluşur. Genç kız duygularını, isteklerini annesiyle paylaşır.

4.1.1.1.16.Genç Kızın Sevdığıne Hediye Vermesi

Verilen hediye kişiler arasında bir araçtır. Birlik beraberlik sağlar. Kişiler arasında bağları güçlendirir. Hediye az ya da çok olması önemli değildir.

Kızılıklar oldu mu
Derelere doldu mu
Gönderdiğim çoraplar (sürmeli gözlü Hasan'ım)
Ayağına oldu mu (TRT 1, 2000:274)(İzmir)

Kızılıklar oldu mu,
Selelere doldu mu hey.
Gönderdiğim çoraplar,
Ayağına oldu mu. (TRT 2, 2000:555)(Edirne)

“Gönderdiğim çoraplar, Ayağına oldu mu” dizelerinde söyleyici sevdiği kişinin hediyesini kullanıp kullanmadığını sorgular.

Arpalar dize kadar
 Yârim gel bize kadar (oy oy sebebim oy)
 Sana çorap öreyim
 Topuktan dize kadar (oy oy sebebim oy)(TRT 2, 2000:695)(Diyarbakır)

Entarisi moruna
 Varmam emmim oğluna
 Altın saat yaptırdım da
 Sevdüğimin koluna (TRT 1, 2000:320)(Kırıkkale)

Diyarbakır ve Kırıkkale türkülerinde genç kız sevdiği kişiye olan duygularını ona hediye hazırlamakla dile getirir.

Arkandaki yeleği ben örmedim mi yârim
 Kızlarla konuşurken ben görmedim mi yârim (TRT 1, 2000:349)(Çanakkale)

Arkandaki kazağı (ninna na nina nina nam)
 Ben örmedim mi yârim (ninna na nina nina nam)
 Başkasınnan gezerken (ninna na nina nina nam)
 Ben görmedim mi yârim (ninna na nina nina nam) (TRT 2,
 2000:711)(Balıkesir)

Hediyenin kabul edilmesi genç kıza umut vermiştir. Ancak Çanakkale ve Balıkesir türkülerinde “Başkasınnan gezerken, Ben görmedim mi yârim” dizeleriyle genç kız sevdiği tarafından hayal kırıklığına uğratılmıştır. Sevdiğini başkasıyla paylaşmak istememiştir.

Hediye kavramı “karşılıklılık” anlamı da taşımaktadır (Tezcan 1989:32). Türk Halk türkülerinde verdikleri hediyenin sevdikleri tarafından alınması, genç kızlarda benimsenme, değer verilme duygusu oluşturmuştur. Sevdiklerinden karşılık beklemişlerdir.

4.1.1.1.17.Genç Kızın Sevdığını Sahiplenmesi

Evliliği sürdüren eşlerin birbirlerine olan bağlılığıdır. Dede Korkut kitabındaki, Dirse Han oğlu Buğaç Han destanında, Dirse Han çocuğu olmadığı için kara çadıra oturtulduğundan dolayı toplum içinde aşağılanmasına rağmen eve gelip hanımına;

“Berü gelgil başum bahtı, evüm tahtı

Evden çıkup yürüyende selvi boylum

Topuğunda sarmaşanda kara saçlum

Kurulu yaya benzer çatma kaşlum

Koşa badem sığmayan dar ağızlum

Güz almasına benzer al yanaklum

Kadunum, veregüm, dölüğüm”dizelerindeki hitabı, kadının değerini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir (Aksoy 2010:7). Erkeğin her şeye rağmen eşine bağlılığını ifade eder.

Türk ailesinde sarsılmaz bir karı koca sevgi, saygı ve sadakati vardır. Eski Türk ailesinde eşler arasında karşılıklı sevgi ve saygıdan sonra en dikkat çekici konu sadakattir. Sadakat en zor şartlarda bile varlığını devam ettirmektedir. Dede Korkut hikâyelerinin hepsinde, sarsılmaz bir karı koca sevgisi ve sadakati dikkati çekmektedir. Düğün gecesinde “gece murat alıp vermeden” terk edilen gelin bile kocası dönene kadar onu bekleyeceğini şöyle ifade etmektedir.

“Yiğidim men sana bir yıl bakam

Bir yıl da gelmezsen iki yıl bakam

İki yıl da gelmezsen üç yıl, dört yıl bakam

Dört yıl da gelmez isen beş yıl, altı yıl bakam

Altı yıl ayırdına çadır dikem

Gelenden gidenden haber soram

Hayır haber getirene at, don verem

Kaftanlar geydürem

Şer haber getirenin başın kesem

Erkek sineği üzerime kondurmayam”

(Çimen:2008:186-187)(Güler:1992:77)(Güler,1998,60). Bu sözler, Türk kadınının eşine olan sadakatini, fedakârlığını, bağlılığını göstermektedir.

Kesik çayır biçilir mi

Soğuk sular içilir mi

Bana yârdan geçti derler

Seven yârdan geçilir mi(TRT 2, 2000:545)(Kırşehir)

Kırda elma biter mi, gökte yıldız biter mi

Bana yârdan geç derler, seven yârdan geçer mi (TRT 2, 2000:549) (Sinop)

Sandığım açılmıyor (kız gülom gülom güley)

Çeyizim seçilmiyor (kız gülom gülom güley)

O yârdan geç diyorlar (kız gülom gülom güley)

Ne yapsam geçilmiyor (kız gülom gülom güley) (TRT 2, 2000:672)(Erzincan)

Çayır ince biçilmez

Haci'm sular soğuk içilmez (hey)

Bana yârdan geç derler

Haci'm yâr tatlıdır geçilmez (hey) (TRT 1, 2000:218)(Çankırı)

Kırşehir, Sinop, Erzincan, Çankırı türkülerinde “Bana yârdan geç derler” dizesinde başkalarının genç kıza müdahalesi vardır. “Geç” ifadesinde başkalarının istemediği ya da beklentinin dışında biri olmasından dolayı söyleyiciye karşı bir

baskı söz konusudur. Söyleyici ise “Seven yârdan geçilir mi” dizesiyle sevdiğine olan bağlılığını ve ondan vazgeçmeyeceğini dile getirir.

Gidiyom gidemiyom (sevdiğim oğlan)
Yolu tükedemiyom
Kirmaslı'da yâr sevdim (sevdiğim oğlan)
Bırakıp gidemiyom (TRT 1, 2000:70)(Bursa)

Bursa türküsünde “Kirmaslı'da yâr sevdim, Bırakıp gidemiyom” dizelerinde ise söyleyici sevdiğinden vazgeçemediğini başkalarına karşı ifade eder.

Sarı tütün dermedi
Ünmedim de gelmedi (vay vay)
Nasıl ele vereyim
Goynaktaki Mehmed'i (vay)(TRT 1, 2000:415)(Balıkesir)

Karanfil uçlanır mı
Gerdan gümüşlenir mi
Bir yâr sevdim gencecik
Ellere bağışlanır mı (TRT 1, 2000:75)(Burdur)

Genç kız bu türkülerde sevdiği kişiyi “el”e vermek istemez. Sevdiğine bağlılığını gösterir. Başkalarına bırakılamayacak kadar değerli bir sevgiliden bahsetmektedir.

Çayırılıkta çimenlikte evim var
Eğri fesli bir yiğitde sevim var
Benim (de) senden başka (da yârım var) kimim var (TRT 1,
2000:220)(Ankara)

Ankara türküsünde “Benim (de) senden başka (da yârım var) kimim var” dizesiyle genç kız, sahiplenilmek istediğini belirtir.

İnc'eleğin unuyum (ince düzüm yâr yâr)

Ben kapının kuluyum (ince düzüm yâr yâr)

Eller ne derse desin (ince düzüm yâr yâr)

Ben bir yiğit malıyım (ince düzüm yâr yâr) (TRT 2, 2000:482) (Sivas)

Sivas türküsünde ise “Eller ne derse desin, Ben bir yiğit malıyım” dizelerinde söyleyicide sahiplenilmişlik duygusu vardır.

Ayva sarısı yârim

Limon yarısı yârim

Ben senden ayrılmam

Lafın doğrusu yârim (TRT 1, 2000:23)(Çanakkale)

Gidiyor musun yârim (de)

Bizim vatana kadar

Ben senden ayrılamam (da)

Ömrüm bitene kadar (oğlan)(TRT 1, 2000:406)(Çanakkale)

Çok uzak gezme benden

Dolan sevdiğim dolan

Ölsem ayrılmam senden

Sevdası kızıdan olan (TRT 1, 2000:22)(Erzurum)

“Ben senden ayrılamam(da), Ömrüm bitene kadar” ve “Ölsem ayrılmam senden” gibi ifade şekilleri farklı olsa da ifade edilen duygu bakımından aynıdır. Genç kız sevgisini ve bağlılığını ifade etmiştir.

Kim ayrılır eşinden

Ben ayrılmam eşimden (TRT 2, 2000:570) (Kırklareli)

Kırklareli türküsünde söyleyici, “Kim ayrılır eşinden, Ben ayrılmam eşimden” dizelerinde söyleyici, sevdiğine olan bağlılığını anlatır. Sevdiğinden ayrılmak istemez.

Şu karşıki dağlar karsız dumansız
 Ben seni sevmişim dinsiz imansız
 Cennet-i Âlâya giremem sensiz (TRT 1, 2000:44) (Konya)

Konya türküsünde “Ben seni sevmişim dinsiz imansız, Cennet-i Âlâya giremem sensiz” dizelerinde söyleyici sevdiğine olan bağlılığının derecesini, gücünü gösteriyor.

Ordu'nun dereleri
 Aksa yukarı aksa
 Vermem seni ellere
 Ordu üstüme kalksa (sürmelim aman)(TRT 2, 2000:630)(Ordu)

Ordu türküsünde “Vermem seni ellere, Ordu üstüme kalksa” dizesiyle sevdiğine seslenmektedir. Bütün engellemelere, karşı koymalara karşı söyleyici sevdiğine olan bağlılığını ve sevdiğinden vazgeçmediğini ifade eder. Genç kızda mücadele edası vardır.

Senden ayrılalı bir gün gülmedim
 Nişanım sendedir yâr safa geldin (ey)
 Ben göynümü kimselere vermedim
 Derdimin dermanı yâr safa geldin (ey)(TRT 1, 2000:128)(Gaziantep)

Geleneksel uygulamada isteme, söz kesme, nişan, düğün sırası takip edilmektedir.(Çopuroğlu 2000:183)

Nişanın temel amacı, karşılıklı olarak evlilik sözünü ve bir anlamda kızın erkeğin ailesine aidiyetini topluma ilan etmektir, duyurmaktır. Çünkü sembolik olarak kız, artık oğlan tarafının alametini (nişanını) taşımaktadır (Çopuroğlu 2000:187). Gaziantep türküsünde ise “Senden ayrılalı bir gün gülmedim, Nişanım

sendedir yâr safa geldin (ey), Ben göynümü kimselere vermedim, Derdimin dermanı yâr safa geldin” dizelerinde söyleyici sevdiğine olan bağlılığını ve sadakatini anlatmaktadır. Türküde “Göynümü kimselere vermedim” derken “adanmışlık” duygusu hâkimdir. Nişanlı karşılığında söylenen "a d a k l ı" sözü ise nişanın, evlenme için bir vaad ve aynı zamanda bir, "ön akid" olduğunu gösterir (Çopuroğlu 2000:189).

Evliliğin en önemli unsurları güven ve sadakattir ve evlilik bunun üzerine kurulmuştur (Tarhan 2005:43). Türk kadınının özelliklerinde, ahlak ve namus anlayışı, iffetli olması hali, sadakati, ailesine ve evine muhabbeti, merhameti, doğruluğu, kocasına karşı saygısı bulunur. Bu da Türk ailesinde sarsılmaz bir karı-koca, saygı-sevgi ve sadakati olduğunu göstermektedir (Aksoy 2010:8).

Türk Halk türkülerinde genç kızlar sevdiklerini nazardan, kötü gözlerden korumak isterler.

Çok eski dönemlerden beri var olan halk inanışlarından biri de nazar inancıdır. Ağızdan ağza, nesilden nesle yerleşen, yaşanan felaketlerin, başa gelen kötü olayların açıkça sebebi olarak görülen bu inanışın en önemli sembolü de “göz” olmuştur (Etikan, Kılıçarslan 2012:3).

Türkçede “bakış” anlamına gelen Arapça kökenli nazar kelimesi, bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, hatta ölüm; nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi şeklinde açıklanmaktadır. Eskilerin “isabet-i ayn” adını verdikleri nazar inancı, bugün “nazar değmek, nazara gelmek, nazara uğramak, göze gelmek, göze uğramak, göz değmek, kem göz” gibi deyimlerle ifade edilmektedir (Çıplak 2004:2).

Nazara “göz değme” de denir. İnsanlara, hayvanlara ve eşyalara nazar değer. Nazar değmesi için, gözü keskin birisinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir kimsenin karşısındaki hakkında güzel sözler söylemesi lâzımdır (Acıpayamlı 1962:1). Gözle değen nazar ise, kişinin karşısındaki canlı ya da cansız herhangi bir varlığa kem gözle bakmasıyla meydana gelir (Çıplak 2004:4).

Türk Halk türkülerinde sevdiğini nazardan korumak isteyen genç kızlar bunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ali'm gitme pazara
 Uğratırlar nazara
 Ali'm ölsün diyenler
 Kendi girsın mezara
 Civan Ali'm gel (TRT 1, 2000:31)(Eskişehir)

Ali'm de gitme bazara
 Uğratırlar nazara
 Ali'mi de öldü diyenler
 Kendi de girsın mezara (TRT 1, 2000:31)(Ankara)

Ali'm gitme pazara
 Uğradılar nazara (of)
 Ali'm ölmüş deyenler
 Kendisi girsın mezere (gül gül aman ölürüm ayrılamam) (TRT 1, 2000:31)(Kastamonu)

Ali'm gitme pazara
 Uğradırlar nazara
 Ali'm ölmüş diyenler
 Kendisi girsın mezara (TRT 1, 2000:332)(Kastamonu)

(Ah) Alim gitme pazara
 Uğradılar nazara (karagözlüm aman)
 Alim ölmüş diyenler
 Kendi girsın mezara (karagözlüm aman) (TRT 1, 2000:323)(Bilecik)

Aynı kalıplarla oluşan varyantlarda dile gelen söylem ortaktır. Sevdiğini sahiplenmeyi işaret ediyor. Onu başkalarından sakınmaktadır. “Alim” ifadesi sahiplenme bildiriyor, kadın söyleminin tipik özelliğini gösteriyor. Bu dörtlükte

sahiplenme, “Uğradırlar nazara” derken korku, “Kendi girsin mezara” dizesinde ise beddua vardır.

Beyaz geyme tanırlar seni yolcu sanırlar

Senin fidan boyunu nazar eder yolcular (beyim aman)(TRT 1, 2000:44)

(Çanakkale)

Mavi giyme tanırlar

Seni yolcu sanırlar

Geçme kapım önünden

Seni benden alırlar (TRT 1, 2000:390)(İstanbul)

Çanakkale ve İstanbul türkülerinde sevdiğini başkalarına karşı sakınmakta ve korumaktadır.

Türk Halk türkülerinde genç kızların sevdiği erkeği sahiplenmesi şu şekilde ifade edilmiştir: başkalarının baskısına rağmen sevdiğinden vazgeçmemesi, sevdiği kişiye sahip çıkma isteği, sevdiğini nazardan koruması olarak görülür.

4.1.1.1.18.Genç Kızın Erkeğe Karşı Çıkması

Genç kızlar isteklerine, beğenilerine, tercihlerine göre karşısındaki erkeğe ilgi göstermişlerdir.

Var git oğlan var git ben senin olmam

Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:61)(Balıkesir)

Var git oğlan var git ben sana varmam

Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:249)(Hatay)

Var git oğlan var git ben sana varmam

Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:141)(Kastamonu)

Var git oğlan var git ben almam seni vay vay

Anamdan babamdan intizâr almam vay vay (TRT 2, 2000:800) (Samsun)

Birbirinin varyantı olan “Var git oğlan var git ben senin olmam, Annenden babandan intizar almam” dizelerinde söyleyici, ailenin bedduasından çekindiğinden dolayı karşısındaki erkeğe karşılık vermek istemez. Sevdiği erkeğe karşı merhamet duygusu da vardır. Kabul edilmeyeceği düşüncesi hâkimdir. Anne ve babadan intizar alma korkusu evlilikte kız ve erkeğin dışında başka birilerinin de belirleyici rol oynadığını gösteriyor.

Kırsal kesimde evliliklerin gelenekler çerçevesinde gerçekleştiği bilindiği için kadın genellikle ailesi tarafından tercih edilen ve onaylanan bir erkek ile hayatını birleştirebilir (Yılmaz 2003:103). Ailesine bağlı olmak zorundadır.

Garanfil ekdim yalıya

Bitmedi döndü çalıya

Ben varmam senin gibi deliye (TRT 1, 2000:330)(Antalya)

Oğlan var git işune

Düşme benum peşume (hey dirvana hey dirvana)

Altından tarak olsun

Koymam seni başuma (hey dirvana hey dirvana)(TRT 1, 2000:281)(Trabzon)

Antalya’ya ait türküde “Ben varmam senin gibi deliye” adlı dizesiyle Trabzon’a ait türküde “Oğlan var git işune, Düşme benum peşume, Altından tarak olsun, Koymam seni başuma” dörtlüğünde söyleyicinin karşısına çıkan kişinin istemediği, beğenmediği biri olduğunu ifade ediyor. Söyleyicinin beklentisi farklıdır. Karşısındaki kişiye karşılık vermek istemez. “Altından tarak olsun” erkeğin benimsenmediğini gösterir.

Türk Halk türkülerinde “erkeğe karşı çıkan” genç kızlar isteklerinin, tercihlerinin farkında olan aktif söylemli şekildedir. Edilgen, pasif değildir. Önceki

klasörlerde de kadının aktif olduğu konumlar bulunmaktadır. Bu durum genç kızın özgüvenini gösteriyor. Kendini açıkça ifade ettiğini ortaya koyuyor.

4.1.1.1.19.Çaresizlik

İnsanın hayatında gücün tükendiği, yaşanan olaylar karşısında çare bulmanın zor olduğu durumlar vardır.

Atımı bağladım ben bir ormana
Göynüm düştü bir delikanlı oğlana
Yitirdim yârimi oldum divane(TRT 1, 2000:73) (Eskişehir)

Ayrı düşeli senden (hele Mamocan)
Yaralıyam sinemden (gülüm Mamocan)
Gece gündüz çıkmazsın (hele Mamocan)
Hayalimden rüyamdan (gülüm Mamocan)(TRT 1, 2000:90)(Kars)

Mendilimin yeşili (amman amman)
Ben kaybettim eşimi
Al bu mendil sende sende dursun
Sil gözünün yaşını (TRT 2, 2000:595)(İstanbul)

Bahçası daşlı Şerif'im (aman aman)
Gözleri yaşlı Şerif'im (aman)
Mustafa'mı öldürdün (aman aman)
Alnı dört gaşlı Şerif'im (aman)

Aman Şerif ne'diyon (aman aman)
Bostanı bozdum gidiyom (aman)

Bahçaya su bağladım (aman aman)

Girdim çıktım ağladım (aman)

Eller yârim dedikçe (aman aman)

Bağrıma taşlar bağladım (aman)

Aman Şerif ne'diyon (aman aman)

Bostanı bozdum gidiyom (aman) (TRT 1, 2000:107)(Kayseri)

Alim deresinin delik daşları

Üstümüzde dönüyor ecel guşları

Bütün şehit olmuş din gardaşları

Sevdiceğim sarsın yarelerimi

Alim deresinde guzgunlar gezer

İnsan sevdiğinden bu kadar bezer

Hiç olmazsa ayda bir mektup yazar

Sevdiceğim sarsın yarelerimi

Alim deresinde meşe kesilmez

Hekimin sardığı yare çözülmez

Lokman Hekim gelse yarem iy'olmaz

Sevdiceğim sarsın yarelerimi (TRT 1, 2000:32)(Nevşehir)

Ayvalık'ın kara taşı

Yandı ciğerimin başı

Emin Hacının gardaşı

Uyan Hacı beyim uyan

Ayvalıktan çıktım yayan

Dayan ey dizlerim dayan

Emmim atlı gendim yayan

Uyan Hacı beyim uyan (TRT 1, 2000:92)(Nevşehir)

Yukarıdaki türkülerde sosyal meseleler nedeniyle çaresizlik hâkimdir. Türküler; savaş, cinayet, ayrılık gibi sorunlar karşısında söyleyicinin zor durumda kaldığını dile getirir.

Al ata binmedim

Am(ı)cam diyemedim

Nişanlım ev(i)mize gelmiş

Hoş geldin diyemedim (TRT 2, 2000:625)(Bursa)

Geleneksel toplumdaki ailede, babadan sonra “amca”nın sözü geçer.Bursa türküsünde de aile büyüklerinden çekinme, korku hakimdir.

Aksaray'dan inişim (amanın amanın aman) mürcer ağacı

Dökülür yaprağı kalır ağacı

Hanım sizde bulunur mu (amanın amanın aman) sevda ilacı

Ölüyorum dostlar yanıyorum dostlar bana bir hal oldu (TRT 2, 2000:789)(İstanbul)

Karşıda katıranlar

Dibinde oturanlar

Bana bir öğüt verin

Sevdadan kurtulanlar (TRT 2, 2000:730)(Antalya)

Tırabzon üstü Maçka

Benüm sevdiğüm başka (hey dirvana hey dirvana)

Yaprak gibi sarardım

Tutulalı bu aşka (hey dirvana hey dirvana) (TRT 1, 2000:281)(Trabzon)

Bu türkülerde ise bireysel bir mesele bulunmaktadır. Genç kız aşk ızdırabı çekmektedir. Çaresiz kalmıştır başka birilerinden çare aramaya çalışırlar. Bu durumunu genç kız “Ölüyorum dostlar, Bana bir öğüt verin, Yaprak gibi sarardım” ifadeleriyle anlatmaya çalışır.

Türk Halk türkülerinde “çaresizlik” duygusu şöyle gözükmüyor:sosyal meseleler(ölüm, cinayet, ayrılık..), aile baskısı ve bireysel sorunlar(aşk ızdırabı..) dır.

4.1.1.1.20.Renkler

Renk sembolizminin Türk Halk kültüründe çok önemli yeri var. Türk Halk türkülerinde renk sembolizmi şu şekilde gözükmektedir:

Al geydim alsın diye
Mor geydim sarsın diye
Kimselere varmadım
Sevdiğim alsın diye (TRT 1, 2000:24)(Afyon)

Gaz goydum yansın diye (amanın)
Al geydim alsın diye
(Mor geydim alsın diye)
Kimselere varmadım (amanın) (TRT 1, 2000:109)(Bursa)

Al geydim alsın deye
Mor geydim sarsın diye
İsteyene varmadım
Sevdiğim alsın deye (TRT 1, 2000:23)(Çanakkale)

Al geydim alsın diye
Mor giydim sarsın diye
İsteyene varmadım
Sevdiğim alsın diye(TRT 1, 2000:23)(Çanakkale)

Afyon, Bursa ve Çanakkale’ye ait türkülerde “Al geydim alsın diye, Mor geydim sarsın diye” dizelerinde söyleyici kendini sevdiğine beğendirmek için al ve mor renklerini giydiğini ifade eder. Kadınlar sevdikleri kişi tarafından beğenilmek ister. Kadın benliği buna açıktır. Kadın ya da genç kızın beğeniliyor, seviliyor olması gurur verir, özgüven oluşturur. Kendisiyle övünmektedir.

Kırmızı renk; dinamizm, canlılık anlatmaktadır (Rayman 2002:14)(Tarhan 2005:254). Karşısındakine heyecan katan bir renktir. Kırmızı aynı zamanda karşı cinsler arasındaki aşkın da rengidir (Akkın, Eğrilmez, Afrashi 2004:275). Mor renk ise güzellik simgesi olarak kullanılır (Rayman 2002:15).

Dede Korkud hikâyelerinde en çok sevilen renk, ergenliğin, mutluluğun ve muradın simgesi olan *kırmızıdır* (Ögel 1991: 385). Dede Korkut hikâyelerindeki bilgilere göre Oğuzlarda güveylik elbise “ Kırmızı kaftan”, gelinlik ise “Al duvak”tır (Rayman 2002:13).

Hindistan’da gelinliklerde, saflığın rengi olarak kırmızı kullanılır. Japonya’da, kırmızı, hemen hemen yalnız kadınlar tarafından giyilir. Gönülden içten olmanın ve iyi şansın sembolüdür (Mazlum 2011:131). Halk arasında (al) muradına ermek anlamına da gelmektedir (Aytaç 1991:373).

Pembe gül idim soldum,
Ak güle ibret oldum.
Karşı karşı dururken,
Yüzüne hasret kaldım.

Al beni kıyamam seni. (TRT 1, 2000:225)(Çanakkale)

Pembe; sakın, hassas ve kırılgan bir renktir (Akkın, Eğrilmez, Afrashi 2004:275). Söyleyici kendini pembe güle benzetmektedir. Ak renk: Türk inançlarında, özellikle Şamanizm’de, büyüklüğü, adaleti ve güçlülüğü anlatır. Ak, renklerin başıdır. Ak, temizlik, arılıktır (Rayman 2002:11; Mazlum 2011:129). Günümüzde kullanılan “Yüzü ak” ve “Alnı ak” deyimleri “ak”ın Türk kültüründe

adalet, doğruluk, yücelik, haklılığı içerdiğini gösterir (Rayman 2002:11). Çanakkale’ye ait türkünün “Pembe gül idim soldum, Ak güle ibret oldum” dizelerinde söyleyici pembe renkle hassas, kırılğan yapıda olduğunu, gücünün kalmadığını belirtir.

Beyaz geyme tanırlar seni yolcu sanırlar
 Senin fidan boyunu nazar eder yolcular (Beyim Aman)(TRT 1, 2000:44)
 (Çanakkale)

Beyaz, Türkler için temizlik, arılık, ululuk, yaşlılık, tecrübe, büyüklük ve kutsallık demektir (Küçük 2010:200). Askeri birliklerin içinde üst subay veya komutanların, kendilerini askerlerden ayırabilmeleri için, beyaz giydikleri bilinmektedir (Mazlum 2011:130)(Ögel 1991: 377-379).

“Beyaz geyme tanırlar, Seni yolcu sanırlar, Senin fidan boyunu, Nazar eder yolcular” dizelerinde söyleyici, sevdiğini giydiği renkten dolayı sakınmaktadır.

Ekine firaz derler (ah)
 Güzele beyaz derler
 Her kime derdim yansam
 Bu dert sana az derler (TRT 1,2000:302)(Samsun)

Beyaz renk, Dede Korkut Hikâyeleri içinde en olumlu anlam bağlamlarından birini kadınların güzelliklerini betimlemede kazanır. Kadın ve genç kızlar için kullanılan, ağ yüzlü’ ibaresi bunun en güzel örneklerinden biridir. Açık bir ten rengini nitelemek adına kullanılan bu deyim, akça –pakça deyimini ile bugün de Türk kültürü içinde yerini almaktadır (Ulukan 2012:171).

Samsun türküsünde “Güzele beyaz derler” dizesiyle söyleyicinin yüzünün bembeyaz olması söz konusudur. Güzelliğinden olabileceği gibi kişi üzüntü yaşadığında, ansızın bir şok durumuyla karşılaştığında da kişinin yüzü bembeyaz olur.

Mavi giyme tanırlar
 Seni yolcu sanırlar

Geçme kapım önünden

Seni benden alırlar (TRT 1, 2000:390)(İstanbul)

Nazar boncuğundaki etkin ve temel bir renk olan kobalt mavisinin nazara karşı bir anlam ve etkisi olduğuna inanılır (Mazlum 2011:133).

Mavi yeleşin oğlan (da)

Nedir dileğin oğlan

Ben sevdim sen sevmedin (de)

Yansın yüreğin oğlan

Mavilim diyemedim (de)

Al yeşil giyemedim

Eller almış o yâri (de)

Benimsin diyemedim (TRT 2, 2000:585)(Tokat)

Tokat türküsünde “Mavi yeleşin oğlan” dizesiyle mavi renk, Türk kültüründe suyu, gökyüzünü ve erkekliği simgeleyen renktir (Mazlum 2011:133). Gizli sevgilerin dile getirilmesinde bu renkten yararlanılır (Rayman 2002:15). “Mavilim diyemedim, Al yeşil giyemedim” dizelerinde söyleyici duygularını, düşüncelerini gerçekleştiremediğinden dolayı yakınmaktadır.

“Türkün gözü aldadır” sözünün gereği olarak 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud’un verdiği bilgilere göre Türk kızlarının “ya al, ya yeşil “ elbise giydikleri görülür (Ögel 1991: 406). Kaşgarlı Mahmut’a göre hizmet, saygı, ağırbaşlılık göstermek isteyen kızlar *kırmızı* giyerken; kıritmak, cilve yapmak isteyen kızlar ise *yeşil* elbise giyiyorlardı (Ögel 1991: 413).

Türk Halk türkülerinde en çok al, mor, beyaz, mavi renkleri kullanılmıştır. Bu renkler Türk kültüründe var olan değer yargıları ile öylesine iç içe girmiş ve bağdaşmıştır ki, genç kızlara ait duyguların, davranışların adeta birer sembolü olmuştur.

4.1.1.1.21.Anima ve Animus

Bir erkeğin bilinçdışı bütünleyici bir dişi ögeyi, bir kadının bilinçdışı ise bir erkek ögeyi barındırmaktadır. Jung; bunları “anima” ve “animus” olarak adlandırır. Erkeğin tümüyle erkek, kadının tümüyle kadın olmadığını ileri sürmek aykırı kabul edilse de, ancak bir kişide hem dişi hem de erkeksi eğilimler bulunması oldukça sıkça görülen bir olaydır. Erkekteki bu gizli kadınlık, onun dişi ruhunun bir yönü olan ‘animası’dır (Fordham 1997:64-65). Erkekten bulunan bu imaj, hiçbir bakımdan birey olarak bir kadının gerçek karakterini temsil etmez (Fordham 1997:65).

Kadınlardaki “animus”, erkekteki “anima”nın karşılığıdır. Anima da bir kadının yaşamı boyunca erkeklerle olan ilişkilerinden kaynaklanan erkeklikle ilgili kendi deneyimi ve içindeki gizli erkeksi köken (Fordham 1997:69). Bayanlarda bulunan erkeksi köken onlara aynı zamanda erkek cesaretini de vermektedir.

Geleneksel toplumumuzda genç kızların sesleri çıkmaz ve erkeklerin himayesinde yaşamaktadırlar. Türk Halk türkülerinde toplum içerisinde pasif konumda olan genç kızların aktif şekle büründüğü görülmektedir.

İlik düştü yakamdan

(Aman) Gız geliver arkamdan

Böyle sevdanı olur

(Aman) İste beni babamdan (TRT 2, 2000:481) (Karabük)

Böyle sevda mı olur ah güzel oğlan,

Beni iste babamdan yandım şeker oğlan.(TRT 2, 2000:776) (Samsun)

Mendil aldım bir deste (havar lele)

Meni anamdan iste (gadan alım)

Eğer anam vermezse (havar lele)

Son cevap menden iste (gadan alım) (TRT 2, 2000:592)(Van)

Oy keme emini yayı
 Oynatayı dünyayı
 U ak almazsan beni
 Terkederum dünyayı (TRT 2, 2000:578)(Trabzon)

Al i li gey al eyle
 Al da beni y r eyle
 Git askere gel eyle
 Al da beni y r eyle (TRT 1, 2000:24)(Erzurum)

Enterisi vi neden Tello
 Şimdi gelir  e meden Tello
 Alacaksan al beni Tello
 Yataklara d  meden Tello(TRT 2, 2000:741)(Erzurum)

Entarisi damgalı
 Penceresi halkalı
 Alacaksan al beni
 Benim ba ım kavgalı
 Nina ninina nininina (TRT 1, 2000:320)(Balıkesir)

Geleneksel toplumda genç kızların evlenme i te inde bulunmaları kesinlikle hoş kar ılanmamakta ve ayıp kabul edilmektedir. "Evlenmek i tedi ini söyleyen bir kız ayıplanır ve onunla alay edilir" ( opuro lu 2000:167).

Yukarıdaki türkülerde genç kız toplumun örf ve adetlerine göre evlenmek i tedi ini belirtir. Sevdiği erkeği istenmek için zorlar. Kız ve erkek birbirlerini sevselerde evliliklerde aile büyüklerini önemserler. Genç kız istenmeyi beklemektedir. Ancak erkeği bu konuda zorlaması yönünden aktiftir.

Geleneksel toplumda genellikle erkeklerin sevdikleri kızı isteme konusunda ailesine söylemeleri görülür. Bu durum Türk Halk edebiyatı ürünlerine de yansımıştır.

Kanlı Mağara Efsanesi'nde Bey, oğlunu evlendirmek istediği zaman şunları söyler: “Evlenmekse muradın töreme uygun, gözü gözüme, yüzü yüzüme, aşı aşım benzeyen birini bulup isteyim. “Oğlan iki dizinin üstüne gelerek “büyüğümün, ulusun, zenginsin, her şeye gücün yeter, sana saygım pektir. De ki ölem, benim de sana diyeceğim vardır. Ben Konya Beyi'nin kızı Ak Sultan'a vurgunum. Alırsan baba onu al, gayrı dünyayı istemem.”(Çimen:2008:127).

Ay oğlan Tatar mısın

Şeftali satar mısın

Şeftali şöyle dursun (ay oğlan)

Benimle kaçır mısın (TRT 1, 2000:83)(Bursa-Bilecik)

Halil oğlan gel seninle kaçalım

Kaçalım da al bayraklar açalım

Sen doldur ver ben badeler içeyim (TRT 2, 2000:444)(Sivas)

Gel kapıdan geç oğlan (ince düzum yâr yâr)

İnce çayır biç oğlan (ince düzum yâr yâr)

Beni sana vermezler (ince düzum yâr yâr)

Bir gün al da kaç oğlan (ince düzum yâr yâr)(TRT 2, 2000:482) (Sivas)

Sabah olsun tan yıldızı

Belli olsun atın izi

Anam babam duysun bizi

Gel gidelim emmim oğlu

Emmim oğlu servi boylu (TRT 1, 2000:333)(Gümüşhane)

Gümüşhane türküsünde genç kız akrabasını zorlamaktadır.

Kız

Duman dağın üstüne

Dumanlar horon eder

Gel beraber kaçalum

Beyuklarımız ne der (TRT 1, 2000:129)(Rize)

Yandım narına oğlan

Gel beraber kaçalım

Kalma yarına oğlan (TRT 2, 2000:709)(Erzincan)

Evlerinin önleri kuyu

Kuyudan alırlar suyu

Kalk kaçiverelim a zalımın oğlu(TRT 1, 2000:341)(Uşak)

Bir genç kızın kaçması, kaçırılması toplumumuzda hoş karşılanmaz. Kız kaçırma olayı, genellikle ya birbirini seven gençlerin evlenmelerine aileleri razı olmadığı için ya da başlık parası erkeğin ödeme gücünü aştığı için başvurulmaktadır (Çopuroğlu 2000:170).

Toplumumuzda kız kaçırma olayları üç şekilde meydana gelmektedir: Birinci şekilde erkek, kızı zorla kaçırmaktadır. İkincisinde kızla erkek anlaşarak birlikte kaçırmaktadır. Üçüncüsünde ise kız, erkeği zorlayarak, kendisini kaçtırtmaktadır (Çopuroğlu 2000:171).

Geleneksel toplumda evlenirken bireyin isteklerine, tercihlerine pek önem verilmez. Aile büyükleri onlar adına karar verir. Yukarıdaki türkülerde de genç kız iradesini kullanmak ister. Kadın, aşkı uğruna mücadelede bir adım daha öne çıkar ve sevgilisine kaçarak evlenmeyi teklif eder (Yılmaz 2003:76). Geleneklere karşı koymak için sevdiği erkeği zorlamaktadır. Bir genç kızın sevdiğine “beraber kaçalım” demesine toplum tarafından yaptırım uygulanır.

Güzelliği ile methedilen Türk kadınının zekâ ve becerisini ortaya koyan “Kadının fendierkeği yendi” sözü de boşuna söylenmemiş olsa gerek (Kurt, 1991: 9).

Ölürem ben ölürem
 Zara'ya tel verirem
 Mahmut Bey'i alıram (TRT 1, 2000:8) (Sivas)

Geleneksel olarak evlenmelerde kadın “*alınan*”, erkek ise “*alan*”dır (Küçük 2012:221). Sivas türküsünde genç kız, “Mahmut Bey'i alıram” dizesiyle aktif konumda olduğunu gösteriyor. Geleneğin tam tersi bir durum söz konusudur.

Ali'm Ali'm aş da gel
 Dağ yoluna düş de gel
 Anan izin vermezse
 Pencereden aş da gel (TRT 1, 2000:332(Kastamonu)

Kastamonu türküsündeki genç kız da hem alay etmesi, hem de erkeği yönlendirmesi bakımından aktiftir.

Erkekler, bayanlara karşı daha sert ve acımasız yapıda olduğu bilinmesine rağmen İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde ekonomik hayat içerisindeki kadınlar anlatılırken, kadının yanında hizmetkârları bulunduğu halde, kadınlar pazara süt, yoğurt getirip satar karşılığında güzel kokular satın alırdı. Genellikle kadınlar kocalarıyla beraber gezerler. Erkeği görenler, onu kadının hizmetkârlarından biri zanneder (Çimen:2008:201).

Türk Halk türkülerinde “animus” özelliği gösteren genç kızlar, evlenebilmek için sevdiklerini zorlaması ve erkeğe kaçalım denmesi yönünden geleneğe tepki göstermişlerdir.

4.1.1.1.22.Genç Kızın Hayal Kırıklığı

İnsanların istedikleri gerçekleşmeyince, emek verdiği durumlar boşa gidince hayal kırıklığına uğramaktadır. Türk Halk türkülerinde genç kızların ve kadınların hangi durumlarda bu duyguyla yüz yüze geldikleri şu şekildedir:

Annem entari almış siyah dalları varmış (hey)
 Keşke sevmez olaydım yârimin yâri varmış
 Dağlarda (dağlarda) koyun güder ovalarda (beyim aman) (TRT 1, 2000:44)
 (Çanakkale)

Çanakkale türküsünde “Keşke sevmez olaydım” dizesinde bireysel bir pişmanlık vardır. “Yârimin yâri varmış” dizesi aldatılmışlık ve hayal kırıklığı oluşturmuştur. Hayattan beklentileri gerçekleşmemiştir. Mutsuzluğunu ifade etmektedir. “Yârimin yâri varmış” ifadesi sadece Türk toplumuna has bir durum değil evrensel bir özellik gösterir.

(Hoplatma Kısım)
 Sandık üstünde sandık
 Tez sevdik tez usandık
 Yanıldık meyil verdik
 Seni bir adam sandık (TRT 2, 2000:527)(Çorum)

Çorum türküsünde de “Yanıldık meyil verdik, Seni bir adam sandık” dizelerinde söyleyici sevdiği kişiyi tam tanımadan gönül vermiştir. Hayal kırıklığı yaşamıştır. Pişman olmuştur.

Âşık olan kişiler birbirlerine gereken ilgiyi göstermezler zaman ayırmazlarsa beklentileri hayal kırıklığına dönüşür (Tarhan 2005:23).

Sandığımı açamadım (ley ley)
 Çeyizimi saçamadım (ley ley)
 Yazık oldu gençliğime (ley ley)
 Güzel yâre düşemedim (ley ley) (TRT 1, 2000:118)(Diyarbakır)

Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır (Peker 2008:54). Gelinin el emeği, göz nuruyla yapılmış olan ve bir sandıkta saklanan; halı, kilim, kumaş, bez, dokuma, örgü ve işleme türünden giyim, yatak odası, oda, mutfak,

sofra ve hamam takımlarından oluşan çeyiz eşyasına “sandık çeyizi” denilir (Karakelle 2008:11). Gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü malı ve mülküdür.

Kız verildikten sonra nişan ve düğün arasında kızın çeyiz hazırlıkları tamamlanır. Annesi, akrabaları veya kızın kendisi tarafından hazırlanan çeyizler sandıklara konur. Kız çeyizi düğünden birkaç gün önce kızın arkadaşları tarafından yıkanır, kız evinde sergilenir. Çeyiz asma, çeyizi sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Kimi yörelerde çeyiz kız evinde sergilenmeyip oğlan evine yerleştirilir (Peker 2008:52; Başçetinçelik 1998: 168).

Toz pembe hayallerle evliliğe adım atan (Tarhan 2014:52) bir genç kız için ailesinin, kendisinin onuru olan çeyizlerinin sergilenmesi önem taşımaktadır. Türküde genç kız evlilikten istediği muradı almadığı için “Sandığımı açamadım, Çeyizimi saçamadım” dizeleriyle hayalkırıklığına uğradığını anlatır.

Kadına göre evlilik “mutlu son” olarak görülse de çoğu zaman “mutsuzluğun başlangıcı”dır. O, evlenerek yeni bir yuvanın kurucularından biri olmayı hayal eder. Baba evinde evin kızı iken yeni geldiği evin “ hanımı” olmayı düşler. Ne var ki hakikat her zaman beklenildiği gibi olmayabilir ve evlilik kadın için tam bir hayal kırıklığı olabilir (Yılmaz 2003:212).

Türk Halk Türkülerinde hayal kırıklığı yaşayan genç kızlar aldatıldığını, beklentilerine kavuşamadığını “Keşke sevmez olaydım, Yârimin yâri varmış” Yanıldık meyil verdik”, “Yazık oldu gençliğime” dizeleriyle dile getirir.

4.1.1.1.23. Erkeğin Sevgisine Karşılık Vermeme

Genç kızlar karşılarına çıkan her erkeğin sevgisine karşılık vermemişlerdir. Türkülerimizde de erkekleri reddeden genç kızlar karşımıza çıkmıştır ve şu şekildedir:

Var git oğlan var git ben senin olmam

Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:60)(Balıkesir)

Balıkesir türküsünde “Var git oğlan var git ben senin olmam, Annenden babandan intizâr almam” dizeleriyle söyleyici, ailenin bedduasından çekindiğinden dolayı erkeğin sevgisine karşılık vermemiştir.

Çini tabakta vişne

Oğlan ardıma düşme

Beni sana vermezler

Nafile dile düşme (TRT 1, 2000:26)(Erzurum)

Entarım var ekleme,

İçinden ilikleme.

Beni sana vermezler,

Boş kapıyı bekleme.(TRT 1, 2000:250)(Aksaray)

Erzurum ve Aksaray türkülerinde de genç kız “Beni sana vermezler” diyerek evlilikte ailenin rolüne işaret ediyor. Karşısındaki erkeğe “Nafile dile düşme”, “Boş kapıyı bekleme” diyerek tepkisini gösteriyor.

Dar köprüden geçerken (uy aman yârim yâr)

Geldik omuz omuza

(Oğlan oğlan nar danem oğlan bir danem oğlan)

Benden sana fayda yok (uy aman yârim yâr)

Yârim sen gelme bize

(Oğlan oğlan nar danem oğlan bir danem oğlan)(TRT 1, 2000:255)(Yozgat)

Sel önüne söğüt diktim bir sıra

Deli gönül efkârlandı bu sıra

Ben seni gönülledim kalma kusura

Var git oğlan var git ben senin olamam (TRT 2, 2000:682)(Eskişehir)

Yozgat ve Eskişehir türküsünde de “Benden sana fayda yok”, “Ben seni gönülledim kalma kusura” dizeleri erkeği reddettiğini gösterir.

İlimonum kalburda

Bu gece de kal burda

Bana dünür yollama

Benim göynüm nalburda (TRT 2, 2000:628)(Ankara)

Ankara türküsündeki “Bana dünür yollama, Benim göynüm nalburda” dizeleriyle genç kız başkasını sevdiğini açıkça belirtmiştir. İki kişi arasında genç kız kendi bireysel tercihini ortaya koymuştur.

Türk Halk türkülerinde genç kızların erkeğin sevgisine karşılık vermediği durumlar aile baskısından dolayı ya da karşılıklarına çıkan erkeği istemediklerinden dolayı reddetmişlerdir. Genç kızlar aktif bir şekilde düşüncelerini dile getirmiştir.

4.1.1.1.24.Dua – Beddua

Dualar; iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir (Kaya 1997:1).

Beylik martin duvarda

Bir yâr sevdim hovarda

Allah bizi kavuştur(TRT 1, 2000:166)(Kırşehir)

Tanrım bizi kavuştur

Gece ile gündüz de

Sevdiğimi ulaştır da ayle de gel

Cepkenini köşelerde bayle de gel(TRT 2, 2000:795)(Afyon)

Sarı kabak kökeni
 Ele batar diken
 Allahım sen kavuştur
 Hasiretlik çekeni(TRT Rep.)(Sinop)

Asılı yelek yüzü
 Ayırdı felek bizi
 Ayıranlar sürünsün
 Kavuştur Mevlam bizi
 Nina ninina nininina

Bahçelerde çam fıstık
 Dallerini biz kestik
 Allah nasip eylesin
 İkimize bir yastık
 Nina ninina nininina(TRT 1, 2000:320)(Balıkesir)

Elif'in hecesine
 Gündüzün gecesine
 Mevlam bizi kavuştur
 Cumanın gecesine(TRT 1, 2000:308)(Orta Anadolu)

Halil oğlan su doldurur dereden
 Eli yüzü görünmüyor bereden
 Seni bana kısmet etsin Yaradan (TRT 2, 2000:444)(Sivas)

Yukarıdaki türkülerde geçen “Allah’ım sen kavuştur, Mevlam bizi kavuştur, Allah bizi kavuştur, Kısmet etsin Yaradan” dizeleri, söyleyicinin sevdiği kişiye kavuşmak için Allah’tan yardım istemesini dile getirir.

Kalenin ardı tandır
 Yandır Allahım yandır
 Yârim küsmüş gidiyor
 Döndür Allah'ın döndür (oğlan)
 Oğlan boynuma dolan (TRT 2, 2000:502)(Orta Anadolu)

Orta Anadolu türküsünde de kavuşma isteği vardır. Ancak kavuşma nedeni farklıdır. Sevdiği erkek küsmüştür. Allah'tan yardım istemektedir.

Biner atın eyisine
 Gider yolun gıyısına
 Çağırın gelsin dayısına

Şen anam bubam evin şen olsun
 Gidiyom ben haberin olsun (TRT 1, 2000:144) (Tokat)

Tokat türküsünde anne babaya dua; “Şen anam bubam evin şen olsun, Gidiyom ben haberin olsun” dizeleri evlenen genç kızın dilinden söylenmiştir.

Elimi soktum dastara
 Elim kesti ustura
 Allah'ım şirin göstere((TRT 1, 2000:144)(Tokat)

Söyleyici; gelin gideceği ev için “Allah'ım şirin göstere” dizesiyle de kendisine dua da bulunur. Genç kızın dua etmesine neden olan durum uzun tanışıklığın sonucunda gerçekleşen aile kurma durumu değildir. Genç kızda gelin gideceği eve karşı bir yabancılık, ürkme olduğu için Allah'a dua eder.

Gız anam gınan kutl'olsun
 Sağdıgın inek sütl'olsun (TRT 1, 2000:395)(Nevşehir)

Gelin, baba evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır (Peker 2008:58).

Gelin kuşağının baba ya da erkek kardeş tarafından üç kere çözülüp bağlanması halinde, yeni gelinin eve uğur ve bereket getireceğine inanılır (Tuna 2006:155).

Düğünün hasat zamanı yapılması, evliliğin bereketli olması içindir (Peker 2008:52)

Anadolu’da gelin kapıdan çıkarken yeni evine bereketiyle gitsin diye (Eroğlu,Sarıca 2012:1196) çerez, leblebi şeker, pirinç vb. saçılır (Varvar 2010:200). Buna “saçı saçmak” denir (Peker 2008:60). Bazen de başının üzerinden buğday ve darı ile karışık madeni küçük paralar serpilir (Tezcan 2000:31). Herkes bunu kapmaya çalışır; Çünkü bu paraların uğurlu olduğuna inanılır (Eröz 1977:25).

Bütün kültürlerde pirinç bolluğun ve bereketin simgesi olarak kabul edilir ve yeni evli çiftin yaşamlarının bolluk içinde geçmesi dileği ile atılır (Varvar 2010:205).

Serpilen buğday, para ve arpa ile gelinin yeni evine bereket getirmesi, kismetinin bol olması, çocuklarının çok olması; üzüm ve şeker ile gelinin yeni evinde ağız tadının iyi olması; para ile de gelin ve damadın zengin olmaları amaçlanır (Başçetinçelik 2010:7).

Gelin eve girerken, yeni ailesine bereket getirmesi dileğiyle bir kolunun altına Kur’an’ı Kerim diğerine de ekmek verilir (Varvar 2010:192). Yanan ocağa yağ dökülmesi de eve bereket ve uğur getirecektir (Varvar 2010:339).

Kına gecelerinde de çeşitli pratikler uygulanır. Geline kına yakılırken avucuna konan para veya altın ömür boyu bereket getirsin diye gelinin sandığında saklanır (Varvar 2010:119).

Yukarıdaki Nevşehir türküsü, bayanlar tarafından kına gecesinde söylenmiştir. Gelinin yeni evine bereket getirmesi için kadınlar tarafından dua edilmiştir.

Çalkan Karadeniz çalkan(nenni neni)

Gemilerde olur yelken(oğul oğul)

İstanbul'da Eyüp Sultan

O da bize himmed etsin oğul oğul

Allah sana ömür versin oğul oğul (TRT 1, 2000:417)(Kastamonu)

Kastamonu türküsünde büyük zatlar adıyla anne, evladına duada bulunur.

Sabahın yemişi bir tane elma

İlahi canım al yârimi alma (ay Osman) (TRT 2, 2000:666)(Kuzeydoğu Anadolu)

Kuzeydoğu Anadolu türküsünde “İlahi canım al yârimi alma (ay Osman)” dizesinde söyleyici, sevdiğinden ayrılmak istemediği için Allah’a dua eder.

Bir teneke unum var

Allah'tan umudum var

O yâr benim olursa

Dedelere mumum var (TRT 2, 2000:776)(Edirne)

Kandil geceleri, bayram gibi özel gün ve gecelerde türbeler ziyaret edilip dileklerde bulunulur. Dileklerin gerçekleşmesi için mumlar yakılır (Özdoğan 2006:208). Edirne türküsünde genç kız sevdiğine kavuşmak için mum yakar. Sevdiğini bekleyen konumundadır.

Yiğidim yiğit olsun(ah güzel oğlan)

Ağzın şeker bal olsun(yandım şeker oğlan)

Yiğidi doğran ana(ah güzel oğlan)

Ömrü uzun var olsun(Yandım şeker oğlan)(TRT 2, 2000:776)(Samsun)

Samsun türküsünde genç kız, sevdiği erkeğin tatlı dilli olması için ve annesinin ömrü uzun olması için duada bulunur. Genelde gelin adayları yani gelinler kaynanaya dua etmezler. Türküde erkeğin annesine dua etmesi sevdiği erkeğe olan sevgisini ortaya koymaktadır.

Dua etmek güzel, hayırlı ve iyi dileklerde bulunmaktır (Kaya 1997:1).

Türk Halk türkülerinde genç kızların duası kendilerine, anne babalarına karşı, başkalarının genç kıza karşı dua etmesi şeklindedir. Anneler evlatları için duada bulunmuştur. Allah'ın gücüne inandıkları için sevdikleri için dua etmişlerdir.

Türk Halk türkülerinde duaların bulunduğu gibi beddualara da yer verilmiştir.

“Beddua”, Farsça’da “kötü” anlamına gelen “bed” ile Arapça’da “dileme, isteme, çağırma” gibi anlamlara gelen “dua” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş bir isimdir (Kazan 2009:1).

Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya 1997:15).

Bir insan neden beddua eder? Bu soruya hemen çoğunluğun hem fikir olduğu bir cevap verilir: Haksızlığa uğradığı ve elinden yapacak başka bir şey gelmediği zaman yani olanlar karşısında güçsüz, yetersiz kaldığı zaman (Kocaer 2007:31).

Beddua, kargış veya ilenç; insanın kendisine, ailesine, yaşadığı topluma ve din gibi kurumlara zararı dokunacak kişilere, düşünce ve fikirlere karşı davranışların bir tepkisidir. Baş edilemeyen bir güç karşısında Allah’a sığınmak ve hasmını Allah’a havale etmektir. İnsanların birbirlerine olan öfkeleri, kızgınlıkları, direnişleri beddualarına yansımış ve beddualar, insanın vicdanını rahatlatan psikolojik bir güç olmuştur.

Toplumsal yaşam içinde kimi insanlar haksızlığa maruz kalabilir, haksızlığa maruz kalan kişiler kendilerini baş edemeyecekleri bir güç karşısında hissettiklerinde mutlak bir başka güce, yani Allah’a sığınma ihtiyacı duyabilirler. Bu sığınma, haksızlık yapanın Allah tarafından cezalandırılacağını ummak anlamına da gelmektedir. Bu cezalandırma dileği aslında bir duadır (Toçoğlu 2007:1).

Dilin doğal akışı içinde, birtakım söz kalıplarıyla ilenilecek kişiye ya doğrudan doğruya hitap edilmiş ya da anlamı hafifletmek için olumsuzluk eki eklenmiştir. Beddua edilen kişi, ya konuşanın karşısındadır ya da beddua eden kişi, onu karşısında kabul eder. Kötü dileklere hedef olan kişi hakkındaki düşünceler, başkalarına duyurulmak istenir (Kazan 2009:1).

Toplumsal yaşam içinde kimi insanların haksızlığa maruz kalıp, mutlak bir güce sığınma ihtiyacı duyduğu görülmüştür. Bu sığınma, haksızlık yapanın Tanrı tarafından cezalandırılacağını ummak anlamına da gelmektedir. Bu cezalandırma dileği aslında bir duadır (Şenel 2009:3).

Türk Halk türkülerinde genç kızların ve kadınların söylemiyle beddualar şu şekilde dile gelmiştir:

Asılı yelek yüzü
Ayırdı felek bizi
Ayıranlar sürünsün
Kavuştur Mevlam bizi
Nina ninina nininina (TRT 1, 2000:320)(Balıkesir)

Kayalar aşamazsun
Alduğun yaşamasun
Ben sevdim eller aldı
Mevlam bağışlamasun

Ben nasıl çıkacağım
Kayanın bayırını
Ben sevdim eller aldı
Görmesun hayırını (TRT 2, 2000:535) (Trabzon)

Bu dağın ardı meşe deloy loy deloy loy kibar yârim
Gün kalka gölge düşe deloy loy deloy loy kibar yârim
Beni yârdan edenin deloy loy deloy loy kibar yârim

Evine şivan düşe deloy loy deloy loy kibar yârim(TRT 2, 2000:578)
(Diyarbakır)

Yukarıdaki türkülerde sevdiğine kavuşmak için Allah’a dua eden genç kız, Balıkesir türküsünde “Ayıranlar sürünsün”, Trabzon’da “Mevlam bağışlamasun, Görmesun hayırını”, Diyarbakır’da “Beni yârdan edenin, Evine şivan düşe” dizeleriyle söyleyici kendisini sevdiğinden ayıranlara beddua etmiştir.

Ali’m gitme pazara
Uğratırlar nazara
Ali’m ölsün diyenler
Kendi girsin mezara
Civan Ali’m gel (TRT 1, 2000:31)(Eskişehir)

Ali’m de gitme bazara
Uğratırlar nazara
Ali’mi de öldü diyenler
Kendi de girsin mezara (TRT 1, 2000:31)(Ankara)

(Ah) Alim gitme pazara
Uğradılar nazara (karagözlüm aman)
Alim ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara (karagözlüm aman) (TRT 1, 2000:323)(Bilecik)

Ali’m gitme pazara
Uğradılar nazara (of)
Ali’m ölmüş deyenler
Kendisi girsin mezere (gül gül aman ölürüm ayrılamam) (TRT 1, 2000:31)
(Kastamonu)

Ali'm gitme pazara
 Uğradırlar nazara
 Ali'm ölmüş diyenler
 Kendisi girsın mezara (TRT 1, 2000:332)(Kastamonu)

Eskişehir, Ankara, Bilecik, Kastamonu “Ali'm gitme pazara, Uğradırlar nazara, Ali'm ölmüş diyenler, Kendisi girsın mezara” dizelerinde söyleyici, sevdiği erkeğe nazar değdirip çekememezlik göstererek ondan ayırmak isteyenlere beddua etmiştir.

Kadın
 Al öküzü kurtlar yesin
 Tohumunu kuşlar yesin
 Helal malın haram olsun
 Bin gidelim emmim oğlu
 Emmim oğlu servi boylu (TRT 1, 2000:333)(Gümüşhane)

Mavi yeğin oğlan (da)
 Nedir dileğin oğlan
 Ben sevdim sen sevmedin (de)
 Yansın yüreğin oğlan (TRT 2, 2000:585)(Tokat)

Anam olasan Ömer
 Babam olasan Ömer
 Bensiz kalasan Ömer
 Yetim kalasan Ömer (Vay)(TRT 2, 2000:756)(Şanlıurfa)

Anan öle Cemil
 Baban köle Cemil
 Kulaç boylum Cemil (TRT 2, 2000:692)(Erzincan)

Mendilimin oyası

Soluverdi boyası

Civan ömrüm çürüttü

Allah'ından bulası (TRT 2, 2000:592) (Eskişehir)

Gümüşhane türküsünde “Helal malın haram olsun”, Tokat’ta “Yansın yüreğin oğlan” Şanlıurfa’da “Bensiz kalasan Ömer, Yetim kalasan Ömer”, Erzincan’da “Anan öle Cemil, Baban köle Cemil”, Eskişehir’de “Civan ömrüm çürüttü, Allah'ından bulası” dizelerinde söyleyici karşısındaki erkeğe beddua etmektedir. Erkek tarafından mutsuz edilen kadının beddualarında karamsar hava yerine takınılan mizahî tavır, Anadolu kadınının pozitif düşünceli oluşunun yansıması olarak düşünülebilir (Yılmaz2003:99).

Zabah oldu gayınnam da geldi

Nedür halın gelin hanım dedi

Ah goca ciğeri kediler yedi

Gözün kör olsun gelin hanım dedi (TRT 2, 2000:814)(Kastamonu)

Kastamonu türküsünde “Gözün kör olsun gelin hanım dedi” dizesinde kaynana, gelinine beddua etmektedir.

Türk Halk türkülerinde genç kız ve kadınların söylemiyle beddualar, kendisini sevdiğinden ayıranlara, kendi muhatabına ve kaynanın gelinine karşı söylemesiyle dile gelmiştir. Türkülerde geçen başlıca beddua ifadeleri şu şekildedir: “Ayıranlar sürünsün”, “Mevlam bağışlamasun”, “Görmesun hayırını”, “Kendisi girsin mezara”, “Helal malın haram olsun”, “Yansın yüreğin oğlan”, “Yetim kalasan Ömer”, “Anan öle Cemil”, “Baban köle Cemil”, “Allah'ından bulası”, “Gözün kör olsun” gelin hanım.

4.1.1.1.25.Genç Kızlık ve İletişimde Semboller

Geleneksel toplumda kız ve erkeğin yüz yüze görüşmesi uygun görülmediğinden dolayı birbirleriyle çeşitli şekillerde iletişim sağlamışlardır.

Özellikle köylerde kızların evlilik öncesi bir erkekle tanışmasına ve konuşmasına pek izin verilmezken, böyle bir durum babalar, anneler ve diğer aile fertleri ve köylüler tarafından iyi karşılanmamaktadır. Bunun nedeni gençlerin gelecekte evlenmesi durumunda dedikodu ve anlaşmazlıklara neden olacağı kaygısı taşımalarıdır (Çopuroğlu 2000:177).

Türk kültüründe birbiriyle görüşmek isteyen genç kız ve erkeğin iletişimini sağlayan birçok sembol kullanılmıştır. Bu semboller türkülerimizde şu şekilde dile gelmiştir:

Ali'm Ali'm gül Ali'm
Gül dibine gel Ali'm
Gül dibine gelmezsen
Bir selâm gönder Ali'm
Civan Ali'm gel(TRT 1, 2000:31)(Eskişehir)

Derya kenarında (anam) kayık değilim (nidem)
Yârdan ayrılalı (yandım) ayık değilim
Bir çift selamına (anam) layık değilim (nidem)

En gel ağam en gel de gene get
Akan göz yaşımı sil de gene get)
Bir çift selamına (anam) layık değilim(TRT 1, 2000:300)(Erzincan)

Ya ben (de) gülmeyim de ağlayım mı ben
Yârdan selâm gelmiş almayım mı ben (TRT 1, 2000:220) (Ankara)

Karanfilem budam budam budama (budama balam budama)
 Yeminliyem sensiz girmem oy odama (odama canım odama)
 Selam verdim yanındaki de adama (adama balam adama)(TRT 2, 2000:521)
 (Erzurum)

Eskişehir türküsünde “Bir selâm gönder Ali’m”, Erzincan’da “Bir çift selamina (anam) layık değilim”, Ankara “Yârdan selâm gelmiş almayım mı ben”, Erzurum’da “Selam verdim yanındaki de adama” dizelerinde söyleyici sevdiğiyle birlikteliğini, muhabbetini “selam” la sağlıyor. Sevdiğinin selamını alması ya da ona selam vermesi ikisi arasındaki iletişimin başlangıcı ve devamını sağlayacaktır.

Ölürem ben ölürem
 Zara'ya tel verirem
 Mahmut Bey'i alıram(TRT, 1 2000:8)(Sivas)

Sivas türküsünde “Zara'ya tel verirem, Mahmut Bey'i alıram” dizelerinde söyleyici sevdiğine kavuşmak için telefon numarasını verdiği belirtir.

Ali'mi ormanlıkta bastılar (ben yandım aman)
 Mendilini gül dalına astılar (Ali'm) (TRT 1, 2000:32)(Yozgat)

Gitti gelirim diye
 Yolu bilirim diye
 Aldı benden çevreyi
 Seni alırım diye (TRT 1, 2000:413)(Bilecik)

Mendili geline,
 Mendil verdim eline.
 Kara kına yollamış,
 Yâr benim ellerime.(TRT 2, 2000:555)(Edirne)

Mendili oyaladım (nina nini nam)
 Dürmeye kıyamadım (nina nini nam)
 Dürmeye kıyamazken (nina nini nam)
 Nazlı yâre yolladım (nina nini nam) (TRT 2, 2000:593) (Balıkesir)

Üsküdar'a gider iken bir mendil buldum,
 Mendilimin içine de lokum doldurdum.
 Kâtibimi arar iken yanımda buldum. (TRT 2, 2000:764)(İstanbul)

Vangel çantası elinde
 Altın saat belinde
 Yolladığım mendili
 Göremedim elinde (TRT 2,2000:765)(Balıkesir)

Yemenim sende dursun
 Sil gözünün yaşını (TRT 1, 2000:33)(Gaziantep)

Meğer gönlün var bende
 Dolan sevdiğim dolan
 Mendilim kaldı sende
 Sevdası kızıdan olan (TRT 1, 2000:22)(Erzurum)

Mendil aldım bir deste (havar lele)
 Meni anamdan iste (gadan alım)
 Eğer anam vermezse (havar lele)
 Son cevap menden iste (gadan alım) (TRT 2, 2000:592)(Van)

Kuşburnu pürlenir mi (di dön dön dön beriye)
 Dibi süpürlenir mi (oğlan da gel pencireye)
 Köy içinde yâr seven (di dön dön dön beriye)
 Mendili kirlenir mi (oğlan da gel pencireye)

Kuşburnunun altına (di dön dön dön beriye)
 Mendil serdim dalına (oğlan da gel pencireye)
 Bülbül güle ah eder (di dön dön dön beriye)
 Ben de nazlı yârime (oğlan da gel pencireye) (TRT 2, 2000:571)(Erzurum)

Ağam mendilin hani
 Paşam mendilin hani
 Durmaz parmağın kanı
 Benim sevdiğim sensin
 Senin sevdiğin hani (TRT 2, 2000:532)(Elazığ)

Mendilim dalda kaldı (mendi mendide mendi men demem sendi)
 Gözlerim yolda kaldı (mendi mendide mendi men demem sendi)
 Ben sevdim eller aldı (mendi mendide mendi men demem sendi)
 Muradım yarı kaldı (mendi mendide mendi men demem sendi)(TRT 2, 2000:592)(Van)

Ben armudu dişledim
 Sapını gümüşledim
 Sevdiğimin ismini
 Mendilime işledim (TRT 2, 2000:637)(Ankara)

Yukarıdaki türkülerde “mendil” genç kızın, istenmesinde, çeyizinin hazırlanmasında, sevdiğiyle görüşmesinde, sevdiğine hediye vermesinde, üzüntüsünde bir araç olmuştur. Mutluluğun, sevincin, umudun, ayrılığın, gözyaşının, acının ve hüznün sembolüdür.

Sevdayı, özlemi, kimi zaman da gözyaşını çağrıştıran mendil, bir selamlaşma aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Mendil, ayrılığın hüznü ile hasret çekenlerin elinde bir vedanın sembolüyken bazen de tatlı dilli bir güzelin, aşığına sunduğu merhabasıdır (Tanrıbuyurdu 2010:202). Ağlayanın duygularını paylaşarak onun gözyaşlarını silen mendildir (Tanrıbuyurdu 2010:200). Günlük yaşamda mendilin en fazla taşıma aracı şeklinde kullanılmaktadır (Tanrıbuyurdu 2010:201).

Söz kesiminde kız, evlenmeyi kabul ettiğini belirten bir rızalık sembolü veriyordu. Bu genellikle bütün Türk illerinde mendildi. Bu durum Türk ailesinde babanın sonsuz bir velayet hakkı olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Evlilik kararında kızın söz hakkı ve razı olması gerekmektedir (Çimen 2008:130; Türkdoğan 1992:36). Çünkü babasının karşısına çıkıp genç kız evlenmek istediğini söyleyemezdi

Kız eğer verilmişse, kahve faslından sonra, gelin gidecek kız, bir tabya içinde gelen dünürçüler mendil getirir. Mendiller üçgen biçiminde ve beyaz renktedirler. Günümüzde ise hazır nakışlı mendil ve örtülerle mendil geleneği sürdürülmektedir (Palaman 2005:146). Hazırlanan mendil erkek tarafına verilen değeri ve kızın zevkini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır (Palaman 2005:147).

Karşılıklı değiştirilen mendiller yine erkek ve kız evinde gelen gidenin görmesi için sergilenir (Palaman 2005:148).

Erkek

Ben de çıktım fodullu'nun üstüne (ey)

Şahin gibi oturmuşdu postuna (ey)

Guşluk mehelleri punar üstüne (ey)

Bir su gönder gız tasınan tasınan

Kadın

Var git oğlan var git deli olmuşsun

Deli değil sen meylini bulmuşsun

El sözüne uymuş buraya gelmişsin

Canım çıksa suyu vermem tasınan (TRT 1, 2000:128)(Amasya)

Birinin susuzluğunu gidermek, sevgiye karşılık verdiğini gösterir; aşk ateşi soğuk suyla giderilmiş olur (Öztürk 1998:277).

Amasya türküsünde erkeğin “Bir su gönder gız tasınan tasınan” sözüne karşılık, genç kız “Canım çıksa suyu vermem tasınan” dizesiyle karşılık vermiştir. Karşısındaki erkeği kabul etmediğini, istemediğini bu davranışıyla belli etmiştir.

Oğlan adın İsmail (aman amman beyim amman)
 İsmine oldum mail
 Bir içim su ver bana (aman amman beyim amman)
 Hem sevaptır hem hayır

Üç o yandan beş de bu yandan
 Bir de Keleş yaylasından
 Çayır çimen ortasından
 Seveceksen sev beni candan(TRT Rep.)(Bursa)

Aşık şiirinde de görülen erkeğin kızıdan su istemesi klasik rollerden biridir. Bursa türküsünde tam tersi bir durum kız erkekten su istiyor.

Türk Halk türkülerinde karşımıza çıkan sembollerin başlıcaları “selam” ve “mendil”dir. Bunun yanında su vermek, telefon numarası, gül dalı.. da vardır. Genç kız ya da kadın bu sembolleri “Bir selâm gönder Ali’m”, “Bir çift selâmına (anam) layık değilim”, “Selâm verdim yanındaki de adama”, “Mendilimi gül dalına astılar”, “Aldı benden çevreyi, Mendil verdim eline”, “Mendili oyaladım”, “Mendilimin içine de lokum doldurdum”. “Mendilime işledim”, “Mendil serdim dalına”, “Canım çıksa suyu vermem tasınan” ve “Zara'ya tel verirem” şeklinde ifade etmiştir. Türkülerde görülen sembolik eylemler, benimsenmeyi, kabul edilmeyi göstermektedir.

4.1.1.1.26.Genç Kızın Sitemi

Kırgınlığını, üzüntüsünü, beklentilerinin boşa çıkmasını türkülerde sözleriyle belli eden genç kızlar bulunmaktadır.

Martinim dolu mermi (balam)
 Seven böyle eder mi (balam)
 Adam sevdiği yâri (balam)
 Bırakıp da gider mi (balam) (TRT 2, 2000:571)(Erzurum)

Erzurum türküsünde “Adam sevdiği yâri (balam), Bırakıp da gider mi (balam)” dizelerinde söyleyici, sevdiğinden ayrı olduğundan dolayı ona sitem eder.

Kadın için evliliğin çok boyutlu bir anlamı vardır. O evliliği “mutlu son” olarak görür. Evlilik kadının aile içindeki ve toplum karşısındaki konumunu değiştirir (Yılmaz 2004: 118). Evlendiği kişiyle mutlu olacağını ve ondan hiç ayrılmayacağını düşünür.

Gelin oldum gelinliğim bilmedim

Allı da pullu paytonlara binmedim

Vefasız dünyada murat almadım (TRT 1, 2000:386)(Elazığ)

Elazığ türküsünde “Gelin oldum gelinliğim bilmedim, Allı da pullu paytonlara binmedim” dizelerinde söyleyici evlilikten beklentileri gerçekleşmemiştir. İsteklerine kavuşamadığından dolayı hayal kırıklığı yaşamış ve bunu sitemle dile getirmektedir.

Kaleden iniş m'olur

Ham demir gümüş m'olur

Akşamdan söz verip de

Sabaha dönüş m'olur (oğlan)

Oğlan boynuma dolan (TRT 2, 2000:502)(Orta Anadolu)

Orta Anadolu türküsünde “Akşamdan söz verip de, Sabaha dönüş m'olur (oğlan)” dizelerinde söyleyici, sevdiğinin sözünde durmamasından dolayı sitem etmektedir.

Türk Halk türkülerinde “sitem” bildiren türküler, sevdiğinden ayrı olduğunda, istekleri gerçekleşmeyince, sevdiği kişi sözünde durmadığında dile getirilmiştir.

4.1.1.1.27.Genç Kızların Erkeklerde Gördüğü Özellikler

4.1.1.1.27.1.Sevdiği Erkeğin Nazlı Olması

“Naz yapmak” kadına özgüdür. Genellikle erkekler, kadınların nazını çeker. Ancak kadın söylemli türküler içerisinde bu özellik erkeklere atfedilmiş. Kadınlar, genç kızlar, sevdikleri kişiler için “nazlı yârim” ifadesini kullanmışlardır.

Ham meyveyi kopardılar dalından,
Beni ayırdılar **nazlı yârimden**.
Eğer yârim tutmaz ise salımdan,
Onun için açık gider gözlerim.(TRT 1, 2000:208) (Yozgat)

Başımda tûlbendim var
Ağladım gülmedim yâr
Küstürdüm **nazlı yâri** de (askerim yârim)
Sonunu bilmedim yâr (TRT 1, 2000:117) (Yozgat)

Kaleden indirdiler
Trene bindirdiler
O benim **nazlı yâri**
Askere gönderdiler (TRT 2, 2000:501) (Hatay)

Ben suyumu vermem ele
Belki aslı haramzade
Nazlı yârim gurbet elde
Var git burdan dertli oğlan (TRT 2, 2000:710) (Burdur)

Bir yâr sevdim içerimden
Kan damlıyor gözlerimden

Nazlı yâr gitti elimden

O da gurbet ele düştü (TRT Rep) (şanlıurfa)

Sabahın yemişi bir tane kişmiş

Uyandım yanımdan **nazlı yâr** uçmuş (ay Osman) (TRT 2, 2000:666)

(şanlıurfa)

Çeyizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim **nazlı varım** kimlere kaldı (TRT 2, 2000:761) (Sinop)

Yukarıda geçen sevdiği erkeğin askere, gurbete gitmesi, sevdiğinin ölmesi ve ona kavuşamamasını dile getiren ayrılık temalı türkülerde sevdiğinden bahsederken “nazlı yârım” ifadesini kullanır.

Mendili oyaladım (nina nini nam)

Dürmeye kıyamadım (nina nini nam)

Dürmeye kıyamazken (nina nini nam)

Nazlı yâre yolladım (nina nini nam)

Sizin evle bizim ev (nina nini nam)

On adımdır arası (nina nini nam)

Nazlı yârın sevdası (nina nini nam)

Bana yürek yarası (nina nini nam) (TRT 2, 2000:593) (Balıkesir)

Köprünün altı çiçek

Bunu kimler biçecek

Benim **nazlı yâr**imden

Gönlüm vaz mı geçecek (TRT 1, 2000:86) (Uşak)

Terleğimin tepesi (Osman'a yandım)
 Gül kokuyor nefesi (bir danem)
 Karşı köyden geliyor (Osman'a yandım)
Nazlı yârimin sesi (bir danem) (TRT 1, 2000:253) (Aksaray)

Al geydim alsın diye
 Mor geydim sarsın diye
 İsteyenlere varmadım
Nazlı yâr alsın diye (TRT 1, 2000:320) (İzmir)

İnciyim dizilirim
 Sedefim süzülürüm
 Gönder yârim bir mektup da
 Hastayım üzülürüm
 Güzelim güzelim de bal koymuş balıp durur
Nazlı yârin üzerine de dünyalar dönüp durur (TRT 1, 2000:437)(Balıkesir)

Bu türkülerde söyleyici, sevdiği erkeğe olan sevgisini dile getirirken onu “nazlı yârim” olarak niteler.

Ali'min hecesi var
 Gündüzün gecesi var (of)
 Tasalanma **nazlı yâr**
 Her işin nicesi var (gül gül aman ölürüm ayrılamam) (TRT 1, 2000:31)
 (Kastamonu)

Kastamonu türküsünde söyleyici, sevdiği nazlı yârinin yanında olduğunu söyler. Ona destek olmaya çalışır.

Ali'm Ali'm **nazlı yârim**
 Tenhalarda buluşalım (TRT 1, 2000:32) (Yozgat)

Yozgat türküsünde söyleyici “nazlı yâr”ı ile gizli şekilde görüşmek ister.

Derelede tavşanlar

Gine oldu akşamlar

O benim **nazlı yârim** (sürmeli gözlü Hasan'ım)

Nerelerde akşamlar (TRT 1, 2000:274)(İzmir)

Gide gide gitmez oldu dizlerim

Ağlamaktan görmez oldu gözlerim

Nazlı yâre geçmez oldu sözlerim (TRT 2, 2000:644) (Bilecik)

İzmir ve Bilecik’e ait türkülerde “nazlı yâr”ine olan sitemi dile gelmiştir.

Kültürümüzde nazlı ve edalı olan genç kızlardır, kadınlardır. Ancak Yozgat, Balıkesir, Şanlıurfa, Sinop, Burdur, Hatay, Bilecik, İzmir, Aksaray, Uşak türkülerinde görüldüğü üzere nazlı olan genç kız ya da kadın değil erkeklerdir. Bir kadın, sevdiği erkeğe “nazlı yârim” ifadesini kullanmaktadır. Erkeklerin kadınlar için kullandığı söylemi, kadınlar erkekler için kullanmıştır.

4.1.1.1.27.2. Sevdiğine Güvenmemesi

Eşlerin birbirlerine verecekleri en önemli armağan, güvenlerini hissettirmeleridir (Tarhan 2005:24).

Güvercin uçuverdi,

Kanadın açıverdi...Ben yandım aman,

El oğlu değil mi...aman aman

Sevdi de kaçiverdi. (TRT 1, 2000:434)(Ankara)

Amanın amanın neye yanıyom
 Yârim asker ona yanıyom
 Elin oğlu güvenemiyom (TRT 1, 2000:293) (Afyon)

Amman Ali'm Ali'm
 Pek güzel yârim
 Ben dayanamam
 Sen el oğlusun
 Ben güvenemem (TRT 2, 2000:561) (Orta Anadolu)

Ankara türküsünde “Eloğlu değil mi...aman aman , Sevdi de kaçıverdi”, Afyon’da “Elin oğlu güvenemiyom” ve Orta Anadolu’da “Sen eloğlusun, Ben güvenemem” dizelerinde söyleyici sevdiği kişi için “el oğlu” ifadesini kullanılmaktadır. Toplumsal anlamda “eloğlu” nun bağlayıcılığı yoktur. “Eloğlu” diye adlandırdığı kişi her an kaybedilecek kişidir. “Eloğlu” sözüyle aynı kabile, mahalle ya da akrabadan olmayıp aile dışından tanımadığı, bilmediği birini sevmesine rağmen söyleyici, sevdiğine güvenememektedir. “Eloğlu” diyerek sevdiği erkeğin yabancı olduğunu vurgular. Güven duygusu zaten “el” olduğu için tam oluşmamıştır. Türkülerde genç kız, sevdiği erkeğe karşı karamsar değildir. Onun gitmesini, bırakmasını doğal karşılamaktadır.

Bu türkülerde genç kızın bireysel bir tavrı yoktur. Kendi çevresinden olmayan kişilere toplum tarafından genel olarak karşı çıkış vardır. “El” olan kişi güvenilirmezdir. Türk toplum yapısında “ eloğlu” ile evlenmek demek, uzak yerlere gelin olmak demektir.

Havuz başında burma
 Çapkın karşımda durma
 Kirpiklerin ok olmuş
 Yeter kalbime vurma (TRT 2, 2000: 485)(İstanbul)

Bahçaya gel göreyim (ağam da yâr yâr mandilli)
 Haydi de el uzat gül vereyim
 Senin gibi çapkına (ağam da yâr yâr mandilli)
 Bilmem nasıl gönül vereyim (TRT 1, 2000:107)(Mersin)

İstanbul türküsünde “Çapkın karşımda durma, Kirpiklerin ok olmuş, Yeter kalbime vurma” dizeleri ile Mersin türküsünde “Senin gibi çapkına, Bilmem nasıl gönül vereyim” dizelerinde söyleyici, geçici aşklar ve ilişkiler peşinde koşan birine güvenmemektedir. Genç kızlar karşılarına çıkan erkeğe güvenmek ister çünkü uzun süreli birliktelik peşindedirler. Mersin’e ait türküde bir genç kızın çapkın bir erkeğe “Nasıl gönül vereyim” demesi bilinçli bir şekilde söylenmiştir. Ona karşı güven duygusu oluşmamıştır.

Bu türkülerde söyleyici karşısındaki erkekten etkilenmiş olsa bile ona güvenmek ister. Birlikte olacağı kişiden asıl beklentisi kendisine güven vermesidir.

Garşıdan gel göreyim
 Saçın uzun öreyim
 Senin gibi zalime
 Nasıl gönül vereyim (TRT 1, 2000:375)(Trabzon)

Trabzon türküsünde “Senin gibi zalime, Nasıl gönül vereyim” dizeleriyle söyleyici acımasız, zulmeden bir kişiye güvenememektedir.

Güveyi dama çıkamaz (hey)
 Çıkıp da akça saçamaz (hey)
 Gelini alıp kaçamaz (hey) (TRT 1, 2000:435)(Karabük)

Karabük türküsünde “Güveyi dama çıkamaz, Çıkıp da akça saçamaz, Gelini alıp kaçamaz” dizeleriyle çevredeki kişilerin erkekle alay etmesi söz konusudur.

Düğünün yapılabilmesi erkek tarafının maddi gücüne bağlıdır. Bazı yörelerde hala devam eden başlık parasının olması, düğün zamanı gelinin çeyizi erkek tarafına

götürülürken sandık parası, kına gecesinde ve düğünde geline takılanlar, gelinin erkek tarafına geldiğinde para, buğday, arpa atılması, gibi birçok adet vardır.

Bir erkek için önemli olan hususlardan biri ekonomik gücünün olmasıdır. Genç kızların evlenirken erkekte aradıkları özellikler arasında onun zengin ve varlıklı olması önemli bir yer tutar.

Çarşamba'nın ortasından, akıyor ırmak
Her yiğidin kârı değil, sözünde durmak (TRT 1, 2000:209)(Samsun)

Eski günler hayalimden gitmiyor
Dün dediğin bugünkünü tutmuyor
Yiğidim ya sana gücüm yetmiyor (TRT 1, 2000:352) (Sivas)

“Yiğidin sözü, demirin kertiği” atasözünde mert adam sözünden dönmez. Söylenen söz, demirin çentiği gibi besbelli ve ortadır; değişmez. Buna rağmen Samsun türküsünde “Her yiğidin kârı değil, sözünde durmak” ve Sivas türküsünde “Dün dediğin bugünkünü tutmuyor, Yiğidim ya sana gücüm yetmiyor” dizelerinde söyleyici, yiğit olan sevdiğinin sözlerine güvenmediğini belirtmektedir. “Yiğidim ya sana gücüm yetmiyor” dizesi söyleyicinin çaresizliğini ortaya koyar.

Yâr yandan yandan yandan yandan
Seviyom seni candan
İki can bir sevilmez
Ya ondan geç ya benden (TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Giderim şöyle böyle
Gül dibini herk eyle
İki yâr bir sevilmez
Birisini terkeyle (TRT 2, 2000:504)(Orta Anadolu)

Kırşehir türküsünde “İki can bir sevilmez, Ya ondan geç ya benden” ve Orta Anadolu’da “İki yâr bir sevilmez, Birisini terk eyle” dizeleriyle söyleyici, sevdiği erkeğin bağlılığına güvenmek istemektedir. Söyleyici, onun hayatında başka birini kabul edemez.

Türk toplum yapısında çok kadınla evlenmek hoş karşılanmamış ve tasvip edilmemiştir.

Dede Korkut Hikâyelerinde birden fazla evliliğe, bir işaret olsun yoktur. Her bir kahramanın bir kadını vardır. Dirse Han, evladı olmadığından dolayı karısına çok darılıyor. “Bu ayıp sende midir, bende midir? diyor. İkinci kadınla evlenmek fikri aklına gelmiyor (Türkdoğan 1992:47).

Çok kadınla evliliğin zararları hususunda Kınalızade Ali Çelebi “Ahlak-ı Alai” adını verdiği üç ciltlik eserinin ikinci cildinde şunları söyler: Çok evliliğe özenen kimselerin genelinde; evlerinde mücadele, husumet, kötü yaşayış mevcuttur, aile düzeni bozuktur (Türkdoğan 1992:52).

Oğlanın adı Ekrem

Bahçeye biber ekmem

Sever isen ciddi sev

Ben böyle sevda çekmem (TRT 2, 2000:694)(Çanakkale)

Çanakkale’ye ait türküde “Sever isen ciddi sev, Ben böyle sevda çekmem” dizeleriyle söyleyici, sevdiğine seslenmektedir. Erkeğin sevgisine güvenmek istediğini belirtir. Aşk ızdırabı çekmek istemez.

Var git oğlan var git deli olmuşsun

Deli değil sen meylini bulmuşsun

El sözüne uymuş buraya gelmişsin

Canım çıksa suyu vermem tasınan (TRT 1, 2000:128)(Amasya)

Amasya türküsünde “El sözüne uymuş buraya gelmişsin, Canım çıksa suyu vermem tasınan” dizelerinde söyleyici karşısındaki erkeğin sevgisine

güvenmemektedir. Başkalarını lafına baktığından dolayı karşısındaki erkeğe karşılık vermemeye yemin etmiştir.

Türkülerde görüldüğü üzere söyleyici; eloğluna, çapkına, zalime güvenmemektedir. Yiğit olan kişinin sözünde durmasını ister. Ayrıca sevdiği kişinin sevgisinden emin olmayı arzular. Söyleyici duygularını aktif bir şekilde “Birisini terk eyle”, “Ya ondan geç ya benden”, “Sever isen ciddi sev”, “Canım çıksa....” gibi ifadelerle bağlılık söz konusu olduğunda tavrını ortaya koymuştur.

4.1.1.1.27.3.Sevilen Erkeğin Alınganlığından Şikâyet

İrafa koydum narı
Ağlarım zarı zarı
Küstürdüm de yolladım
İreyhan boylu yâri (TRT 2, 2000:488)(Kırşehir)

Allılar ipeklidir mendilim
Allılar darılmış bana gülüm
Allılar ne dedim de darıldın
Lal olsun ağzım dilim (TRT Rep.)(Kırşehir)

Başımda tül bendim var
Ağladım gülmedim yâr
Küstürdüm nazlı yâri de (askerim yârim)
Sonunu bilmedim yâr (TRT 1, 2000:117)(Yozgat)

Can Alim bana neden küsmüş bağlar karayı siyahı aman aman
O civan bana ne darılmış giymiş karayı siyahı (TRT 2, 2000:734)(Edirne)

Ali gavak kesiyor (hey mavi donlu)
Efil efil esiyor (sil gözü ganlı)

Ben Ali'ye ne dedim (hey mavi donlu)

Durup durup küsüyor (sil gözü ganlı) (TRT 1, 2000:31)(Isparta)

Kırşehir’de geçen “Küstürdüm de yolladım ireyhan boylu yârî”, Yozgat’ta “Küstürdüm nazlı yârî de (askerim yârim) dizelerinde geçen “ireyhan boy”, “nazlı yâr” ifadeleri kadınlara yönelik bir niteliktir. “Ben Ali’ye ne dedim, Durup durup küsüyor” dizelerinde alıngan bir Ali vardır. Küsen kişi zayıf karakter konumundadır. Kadın söylemli türküler içerisinde geçen “küştürdüm” ifadesinde küştürmenin doğurduğu bir gurur etkisi bulunmaktadır. “Can Alim bana neden darılmış bağlar karayı siyahı aman aman” dizesinde söyleyici yas bağlamış diyerek alay etmektedir. Türkülerde küştürmeden dolayı bir gurur ve küsen kişiye karşı alay söz konusudur.

Saatımın kösteği

Boynuma dolaşmayı

Darıldı ninesinden

Benimle gonuşmayı (TRT 1, 2000:375)(Trabzon)

Kereviz özünen

Kim görmüş gözüyünen

Adam yâre küser mi

Ellerin sözüyünen (TRT 2, 2000:504)(Orta Anadolu)

Trabzon’a ait türkûde “ Darıldı ninesinden, Benimle gonuşmayı” ve Orta Anadolu’ya ait türkûde ise “Adam yâre küser mi, Ellerin sözüyünen” dizelerinde ise söyleyici, sevdiğinin başkalarının yüzünden kendisine darılmasını eleştirmiş ve onunla alay etmiştir.

Türk Halk türkülerinde genç kızların “erkeğin alınganlığından şikâyet”lerini dile getirdikleri “Küstürdüm de yolladım”, “Allılar ne dedim de darıldın”, “ Küştürdüm nazlı yârî de”, “Ben Ali'ye ne dedim”, “Darıldı ninesinden, Benimle gonuşmayı”, “Adam yâre küser mi, Ellerin sözüyünen” dizelerinde üstünlük duygusu ve alay söz konusudur. Bu türküler mizah ağırlıklı olarak söylenmiştir.

Oy Mehmedim Mehmedim

Sana küstüm demedim

Beni sana geçmişler

Vallahi ben demedim (sürmelim aman) (TRT 2, 2000:630)(Ordu)

Yörü ha yörü ha küsmüşem senden

Ayrılık badesin içmişim elden (ay Osman) (TRT 2, 2000:666)(Kuzeydoğu Anadolu)

Gaşları senden

Sürmesi benden

Var git ey yiğit

Dargınım senden (TRT 1, 2000:81)(Ankara)

Yukarıdaki türkülerde genç kız, sevdiğine karşı dargınlığını, kırılganlığını dile getirir.

4.1.1.1.27.4.Sevdiğinin Hovarda, Başiboş ve Uçarı Olması

Entarisi duvarda (sevdiğim oğlan)

Benim yârim hovarda

Hovardaysa hovarda (sevdiğim oğlan)

Gine göynüm var onda(TRT 1, 2000:70)(Bursa)

Havuz başında burma

Çapkın karşımda durma

Kirpiklerin ok olmuş

Yeter kalbime vurma İstanbul(TRT 2, 2000:485)

Bursa türküsünde “Benim yârim hovarda, Hovardaysa hovarda (sevdiğim oğlan) Gine göynüm var onda” ve İstanbul türküsünde ise “Çapkın karşımda durma, Kirpiklerin ok olmuş, Yeter kalbime vurma” dizelerinde sevdiği kişi hovarda, çapkın olmasına rağmen ona olan sevgisini ifade eder. Söyleyici sevdiği kişiye olan

duygularından dolayı bağlanmıştır. Olumsuz olan özelliklerine çok fazla aldırış etmemektedir.

Aşk, sevginin tutkulu ve derin biçimidir. Aşkın en önemli özellikleri, sadakat, bağlılık ve şefkattir. Âşık olan kişide önceliği duygular almış ve muhakeme ikinci plana düşmüştür. İhtirasa seven kişilere “delicesine âşık” denilmesinin sebebi de budur (Tarhan 2005:277).

Bahçaya gel göreyim (ağam da yâr yâr mandilli)
 Haydi de el uzat gül vereyim
 Senin gibi çapkına (ağam da yâr yâr mandilli)
 Bilmem nasıl gönül vereyim Mersin(TRT 1, 2000:107)

Yukarıdaki türküde genç kız, sevdiği erkeğin hovarda olmasını önemsemezken Mersin türküsünü söyleyen genç kız “Senin gibi çapkına, Bilmem nasıl gönül vereyim” dizeleriyle çapkın özellikteki kişiye karşı güvensizlik bulunmaktadır. Geleneksel toplumda bir bayanının gönül verdiği kişi, evleneceği kişi olarak görülür. Toplum tarafından adının kirlenmesine fırsat vermek istemez. Güvenemediği kişiye karşı bir his taşımaktan kaçınır.

Türk Halk türkülerinde hovarda, çapkın kişilere karşı bazı genç kızlar duygularına hâkim olamamışlar ve sevmişlerdir. Bazılarında ise bu kişilere karşı güven duygusu oluşmamıştır.

4.1.1.1.27.5.Sevdiğinin Kumar Oynaması, Sarhoş Olması

Türk toplumunda sarhoş olan, kumar oynayan, nargile içen kişiler genellikle dışlanır. Türkülerimizde bu tarz erkekleri seven, koruyan genç kızlar ve kadınlarla karşılaşmaktayız. Duygularını şu şekilde dile getirmişlerdir:

İraftaki gül suyu
 Uyu sevdiğim uyu
 Sana sarhoş diyorlar

İçtiğin üzüm suyu (TRT 2, 2000:488) (Kırşehir)

Gadifeden kesesi

Gayfeden gelir sesi

Oturmuş nargile içer

Ciğerimin köşesi (TRT 1, 2000:364) (Kastamonu)

Amanın bahar bahar sular akar

Yarım sarhoş olmuş baygın baygın bakar (TRT 1, 2000:25) (Ankara)

Kadifeden kesesi,

Kahveden gelir sesi.

Oturmuş kumar oynar,

Ah ciğerimin, ah ciğerimin köşesi. (TRT Rep.) (İstanbul)

Kırşehir türküsünde “Sana sarhoş diyorlar, İçtiğin üzüm suyu”, Kastamonu’da “Oturmuş nargile içer, Ciğerimin köşesi”, Ankara’da “Yârim sarhoş olmuş, Baygın baygın bakar”, İstanbul’da “Oturmuş kumar oynar, Ah ciğerimin, Ah ciğerimin köşesi” dizelerinde toplumun benimsemediği sarhoş olan, kumar oynayan, nargile içen kişilere türkü söyleyici, sevgiyle yaklaşıyor.

Türk Halk türkülerinde toplum tarafından dışlanan sarhoş olan kişilere, genç kızların da tepki gösterdiği görülmektedir:

Çekemem kahrını sarhoş herif

İstemem beni bırak (TRT 1, 2000:172) (İstanbul)

Yol üstüne kurdum kara kazanı

Ben isterim okuyanı yazanı (vay vay)

Ben istemem meyhanede gezeni (TRT 2, 2000:800) (Samsun)

İstanbul türküsünde “Çekemem kahrını sarhoş herif” ve Samsun’da “Ben istemem meyhanede gezeni” dizelerinde söyleyici sarhoş olan kişinin hayatında olmasını istemez..

Türk Halk türkülerinde sarhoş olan, kumar oynayan kişilere karşı genç kızların, kadınların sevgi gösterdikleri görülmektedir. Bütün genç kızlar ve kadınlar bu kişilere karşı olumlu duygu beslememişlerdir. Hayatlarında bu tarz kişilere yer vermeyen ve buna tepki gösteren kadınlar da türkülerde bulunmaktadır.

4.1.1.2.EVLİLİK HAZIRLIĞI DÖNEMİ

4.1.1.2.1.Kız Evlat- Erkek Evlat Ayrımı

Anne ve babalar, kız çocuklarını “el malı” olarak gördükleri için onun gideceğini bilirler.

Bu yüzden “Ne kadar çok erkek çocuğum olursa, gelecekte bana o kadar çok sahip çıkar.” diye düşünüp (Tarhan 2005:311) erkek çocuğuna daha çok önem verirler.

Geleneksel toplumdaki aileler çocuklarıyla kurdukları iletişimde bu ayrıcalığı belirtip bunu çocuğa benimsetmeye çalışırlar. Atasözlerinde daha açıkça görülür. “Oğul babanın yerine yetişendir, iki gözün biridir.”, “Oğul evin bacasını tütüren, ocağını söndürmeyendir.”, “Devletli oğul ocağı koruyandır.” Böylece erkek çocuk ailenin direği, ekonomik gücü, saygınlığını, ününü sürdüren kişi olarak ailede rol ve yer kazanır (Kurt 1992:646).

Kız ve erkek çocuk ayrımı sadece Türk toplumunda değil birçok toplulukta bu durum söz konusudur.

Kızgırlar genelde çocuğa çok önem vermekle beraber erkek çocuğuna daha çok değer verirler. Çünkü erkek çocuk atanın soyadını taşımakta ve nesli devam ettirmektedir. Aynı zamanda atanın yaktığı ateşin, annenin kurduğu ocağın tütmesinde ve ailevi fonksiyonların devamında erkek çocuğun rolü daha fazladır. Kızgırların erkek çocukları üstün tutmalarının nedenlerinden biri de, erkek çocuğun soyu devam ettirmesi, ana babaya bakması, atadan kalan mala, mülke sahip çıkması,

onlara yardım etmesi, onları koruması, öldüklerinde âdetlere göre defnetmesi, en önemlisi de askere gitmesi, vatanı korumasıdır (Dıykanbayeva 2011:4).

Çin’de ise erkek çocuk doğduğu zaman pahalı kumaşa, kız çocuk doğduğu zaman ucuz kumaşa sarılır. (Tarhan 2005:118).

Türk Halk türkülerine genç kızlara karşı yapılan bu ayrım yansımıştır.

Anam yoğurdunu (anam) ayran eylesin (ayran eylesin)

Çıksın yüce dağ başına seyran eylesin

Anamın oğlu var beni neylesin (beni neylesin)

Çarşamba gecesi aman yakın kınamı (TRT 1, 2000:75)(Malatya)

Anam yoğurdunu (anam) ayran eylesin

Çıksın yüce dağ başına seyran eylesin

Anamın oğlu var (anam) beni neylesin

Anamı anamı (anam) benim anamı

Çarşamba gecesi(anam) yakın kınamı (TRT 1, 2000:43)Tunceli

Malatya ve Tunceli’ye ait türküde söyleyici, evleneceği zaman, “Anamın oğlu var beni neylesin” dizesiyle annesine karşı sitemini dile getirmiştir. Genç kız, kendini değersiz olarak görmektedir. “Çarşamba gecesi aman yakın kınamı” dizesiyle kınasının yakılmasını yani evinden ayrılmayı ister. Türküde bir yandan evden, aileden ayrılma, bir yandan ailesine sitemi, bir yandan da hüznü dile gelmiştir. Genç kız kendini dış unsur olarak görmektedir. Dışlanma, ailede kabul edilmemeyi doğuran unsur ise kına gecesi yani genç kızın evlenmesidir. Bu türküyü genç kız kendi sosyal çevresinden ayrılıp yeni bir sosyal çevreye girerken söylemiştir. Türküde genç kız, doğrudan kendi annesine seslenmektedir.

4.1.1.2.2.Ayrılık

4.1.1.2.2.1.Genç Kızın Aileden Ayrılması

Geleneksel toplum, evlilik yaşına gelen her gencin evlenmesini beklemektedir. Ancak evlilikte erkeklerden çok, genç kızlar gurbet duygusunu yaşamaktadırlar. Çünkü genç kız doğup büyüdüğü evinden, tanımadığı bilmediği bir ortama gitmesinden dolayı üzgün ve çaresiz olmaktadır. Annesine, babasına sitem etse de ağlayıp sızlansa da “Hem ağlarım, hem giderim” düşüncesiyle gideceğine aynı zamanda da inanmıştır.

Gelin olan kızla birlikte, onun evden çıkmasından dolayı kız evinde bulunanlar daha çok hüzünlü olurken, oğlan evi ise aileye katılacak olan yeni bir bireyden dolayı mutlu ve sevinçlidir (Başçetinçelik 2010:1).

Aşağıdan gürül gürül göç gelir
Gelir amma gürültüsü geç gelir
Gız anadan ayrılması güç gelir
Gız seni almaya geldik almaya
Alıp da dönmeye geldik dönmeye (TRT 1, 2000:62)(Adana)

Adana türküsünde erkek tarafının gelin almaya gelişi tasvir edilerek anlatılır.

Annem beni galdırmışsın atmışsın
Gökyüzünde durnalara çatmışsın
Bilinmedik pazarlarda satmışsın

Anam anam garip anam ağlarım (oy oy)
Ağlar ağlar kareleri bağlarım (oy oy) (TRT 1,2000:44)(Konya)

Konya türküsünde “Annem beni kaldırmışsın atmışsın” dizeleriyle genç kız annesine sitem etmektedir. “Bilinmedik pazarlarda satmışsın” dizesinde ise başlık parası karşılığında evlendirildiğini gösterir.

Anama söyleyin de mendilimi yudu mu
Yuyup yuyup gül daline koydu mu
Gurbet elde benim yavrum var dedi mi

Ben gidiyom garip anam kal gayri
Hiç bulama var başına yan gayri

Anam beni neler ilen besledi
Siyah saçım gül suyuynan ısladı
Anam beni de gurbet için besledi

Ben gidiyom garip anam ağlama
Akını çıkarıp kara bağlama (TRT 1, 2000:70)(Yozgat)

Anam beni haslarınan hasladı
Salarım gülsuyu ile ısladı
Anam beni gurbet için besledi
Gel güle güle ayrılalım anamdan (TRT 1, 2000:42)(Kahramanmaraş)

Bir genç kızın evi, baba ocağıdır. Her şeyin en güzelini, en iyisini orada bulmuştur. Özenerek bakılmış ve naz ile büyütülmüştür (Çimen 2008:13). Yozgat türküsünde de evlilik ile gurbet birleşmiştir. “Anam beni neler ilen besledi, Siyah saçım gül suyuynan ısladı, Anam beni de gurbet için besledi” dizelerinde genç kız özenerek büyütüldüğü evinden, bilinmeyen bir çevreye dâhil olma duygusu hâkimdir. Türkü, aileden ayrılıp gurbete gitmenin oluşturduğu üzüntüyü içermektedir.

Gelin gider el evine
Bir yuva kurayım diye
Selam söyle kaynata beye

Bu günlük misafirimdir
Yarında yâd ellerindir
Anası gelin kızın anası

Bu günlük misafirimdir

Yarında yâd ellerindir(TRT 1, 2000:212)(Manisa)

Genç kız; düğün günü anne ve babasından ayrılmasından dolayı duyduğu hüznün ve acının yanında aynı zamanda yeni bir hayata başlamanın, aile kurmanın verdiği sevinçle karışık duyguları da yaşamaktadır (Varvar 2010:123). Manisa türküsünde “Gelin gider el evine, Bir yuva kurayım diye” dizelerinde genç kızın evlenmesindeki amaç ortaya konur. Genç kızın annesi “Bu günlük misafirimdir, Yarında yâd ellerindir” dizelerinde bilinmeyen yere kızının, gelin olacağını söyler. Kızının evlenip başka bir aileye ait olacağına dair üzüntü var.

Şu tepenin öte yüzü

Buğday ekim burçağımış

Kız anadan ayrılması

Yalan sandım gerçeğimiş

Nar ağacı narsız olmaz

Gül ağacı gülsüz olmaz

Benim anam bensiz olmaz

İşte ayrıldım gidiyom(TRT 2, 2000:732)(Eskişehir)

Kızardı kayalar al geydi dağlar (canım dağlar da nanana)

Yeşil yaprak ile bezendi bağlar

Anadan ayrılan ah eder ağlar (canım dağlar da nanana)

Doldur pınar doldur ben gider oldum

Doldur da pınar doldur ben gider oldum (canım dağlar da nanana)

Anamı babamı terk eder oldum(TRT 2, 2000:554)(Erzincan)

Şen anam bubam evin şen olsun
Gidiyom ben haberin olsun(TRT 1, 2000: 144)(Tokat)

Ana ölem ben ben gidiyorum
Anamı babamı terk ediyorum
Gidiyorum ben ben terk ediyorum
Anamı babamı terk ediyorum

Yağmur yağar ufak ufak
Elim kına yüzüm duvak
Nerden çıktı ayrılmak(TRT 2, 2000:774)(Adıyaman)

Çaktılar çakmak taşını
Kurdular düğün aşını
Çağırın gelsin gelinin bey gardaşını
Şen anam şen babam evin şen olsun
İşte geldim gidiyorum haberin olsun
(Gelin oldum gidiyorum haberin olsun)(TRT 1, 2000:206)(Sivas)

Uzağa gız verme (anam) kaybolur gider
Ayrılık hasreti (de a canım) bağrımı deler
Anamın ekmeği (anam) gözümde tüter
Ayrılık hasreti (de a canım) boynumu bükür

Eyvah eyvah hem anamdan ayrıldım
Hem babamdan hem sılamdan ayrıldım (TRT 2, 2000:565)(Ordu)

Yeşil kurbağalar öter göllerde
Kırıldı kanadım kaldım çöllerde
Anasız babasız gurbet ellerde

Ya ben ağlamayam kimler ağlasın
 Şu garip gönlümü kimler eğlesin(TRT Rep.)(Erzincan)

Türkülerde baba evinden gelin olarak ayrılan genç kızın duyguları kendisi tarafından dile gelmiştir. Anneden, babadan ayrılıp gurbete gitmenin verdiği üzüntü hâkimdir. Ordu’ya ait türküde ise bu üzüntüsünün nedeni “Uzağa kız verme, kaybolur gider” dizelerinde açıklanmıştır. İletişimin çok zayıf olduğu, haberleşmenin sınırlı olduğu bir dönemi gösterir. Bu yüzden bir genç kız, kendi doğduğu, sosyo-kültürel çevrenin dışına gelin oluyorsa geride bıraktığı insanlarla, alışkanlıklarla ciddi anlamda bağlarını koparmaktadır. Türkülerde yalnızlık duygusu ortaya çıkmıştır. Genç kız, ailesinden ayrılmasıyla yabancılık hissine kapılır..

Genç kızlar, toplumsal beklentiyi karşılamak için bu ayrılığa razı gelmektedirler. Çünkü toplum, belli bir yaşa gelince genç kızın evlenmesini, yuva kurmasını ister. Ömrünün sonuna kadar genç kız, baba evinde kalmayacağını farkındadır. Çocukluktan genç kızlığa adım atarken bir gün gelin olarak ailesinden ayrılıp başka bir yere göç edeceği günün beklentisi içindedir (Akın 1991: 152).

Geleneksel toplumda evlenen bir genç kız her istediği zamanda ailesinin yanına gidip gelemez. Gelin olarak gittiği evin kurallarına uymak zorundadır yoksa sürekli dışlanır. Bundan dolayı genç kızlar, ailesiyle rahatça görüşemedikleri için gurbete gelin gitmekten şikâyetçi olurlar.

Atladı geçti eşiği
 Sofrada galdi gaşuği
 Böyük evin yakuşuği

Sen ağla gızım sen ağla
 Alı yeşilinen bağla

Süt gabını sütsüz goyan
 Tuz gabını tuzsuz goyan
 Anasını gızsız goyan (TRT 1, 2000:74)(Erzincan)

Erzincan türküsünde annenin kendisi tarafından kızından ayrılışı anlatılır.

Geldiğimiz yollar bağlar arası
Gızım gelin oldu deyi ağlar anası
Eline yakışmış gelin gınası (TRT 2, 2000:814)(Antalya)

Ocakta kahve kavrulur
Dumanı göğsü savrulur (ben yandım aman)
Kuşlar yuvadan çıkmadan
Anası kızdan ayrılır (hey) (TRT 1, 2000:94)(Aksaray)

Silip süpürdüğü evler,
Gülüp oynadığın yerler,
Annen sana da her gün ayles, (ney ney ne yaman)(TRT 1, 2000:88)(Isparta)

Gelini getirdiler
Saçını ördürdüler
O ceyran gözlerine
Sürmeler çektirdiler

O yanı saçak bu yanı saçak
Kız anasının halı n'olacak
Kızın gelin etmiş (eylemiş)
Gözleri yaşla dolacak (TRT 1, 2000:386)(Şanlıurfa)

Yukarıdaki türkülerde başkaları tarafından kızının evden gelin olarak ayrılışından etkilenen annenin duyguları anlatılmıştır.

Bizim elin harmanları savrulur
Savrulur da sağ yanına devrilir

Anadan ayrılan başı çevrilir

Gel güle güle ayrılalım anamdan (TRT 1, 2000:42)(Kahramanmaraş)

Başı çevirmek; örtmek anlamında da kullanılmış olabilir.

Garlı dağın öte yüzüne (e ya)

Ala bula geyiğizi (e ya)

Anadan ayrılan gızı (e ya)

Hem döverler hem söverler (E Ya E Ya) (TRT 1, 2000:372)(Isparta)

Güyer de bostanım güyer

Su gelir bendi döğer (aman aman)

Anamdan öksüz kaldım

Her gelen beni döğer (TRT 1, 2000:435)(Burdur)

Isparta türküsünde “Anadan ayrılan gızı, Hem döverler hem söverler” dizelerinde ve Burdur türküsünde “Anamdan öksüz kaldım, Her gelen beni döğer” dizelerinde annesi tarafından özenle yetiştirilen genç kız, gelin olduğu ailede değer verilmediğini anlatır. Anadan ayrılıp tanımadığı, bilmediği ortama gelin olarak gönderilen genç kızın yaşadığı hoş olmayan durumlar türküde dile gelmiştir.

Türk Halk türkülerinden seçilen kadın söylemli türküler içerisinde genç kızın aileden ayrılmasını anlatan türkülerde anne ile kız ilişkisi üzerinde sıklıkla durulmuştur. En çok anne üzerinden sitem dile gelmiştir. Çünkü anne; bir genç kız için hem sırdaş, hem arkadaşır. Ataerkil yapıdaki ailelerde erkek otoritesi olduğu için genç kızlarda baba korkusu vardır. Bu yüzden türkülerde erkek unsur çok fazla belirgin değildir.

Genç kız, gurbet duygusunu da en çok yaşayan kişidir. Çünkü evlenince ortamı, çevresi değişmektedir. Bu yüzden genç kız; ailesinden ayrılmasıyla dışlanmışlık hissine kapılır. Gelin olarak gittiği yeni ortamında ise yabancılık duygusuyla karşılaşır.

Görüldüğü gibi bir türküyü başka bir türkü açıklamıştır. Türkülerde genç kızın evlenerek ailesinden ayrılmak zorunda olması, kızından ayrılan annenin duyguları, anneden ayrılan genç kızın başına gelenler dile gelmiştir.

4.1.1.2.2.2.Damadın Vurulması

Türk Halk türkülerinde yaşanmış olan öldürölme olayının tasviri dile getirilmiştir. Olay, türkü sözleriyle gözler önüne serilmiştir.

Yangı mahallesinde düğün kuruldu.

Düğün meclisinde Orhan vuruldu

Orhan'ım vuruldu Bodrum'a duyuldu

Orhan'ımdan akan kanlar toprağı doyurdu.

Vurma Emin vurma tatlı canıma

Bu acılar kalmaz senin yanına (Deveci,2007:312)

Yaka mahallesinde

Düğün kuruldu

Güvey eve girmeden

Sadi'm vuruldu

Alkanlara boyandı

Düştü bayıldı

Keklik gözlü Sadi'm

Yerlere yayıldı (Deveci, 2007:423)

Yerkeşik'le Çakallık'ın arası

Eyüp'ümün sol göğsümde yarası

Katil Arap Eyüp'ümü vuruverdi

Kör olası Allah'ından bulası (Deveci 2007:188)

Topçam yaylası düz yıldız ışıları

Teyfiği vurdular kanlar fışılar

İmdadıma gelmez hain uşaklar

Teyfiğim Teyfiğim aslan Teyfiğim

Topçam yaylasına yaslan Teyfiğim (TRT 2, 2000:747)(Tokat)

Yukarıdaki türkülerde geçen “Orhan’ım”, “Sadi’m”, “Eyüp’üm”, “Teyfik’im” ifadelerinde söyleyici tarafından sahiplenme vardır. Sahiplendiği kişi vurulmuştur. Türküler ağıt tarzındadır.

Domaniç dağlarında düğün kuruldu

Sahat üçten sonra güvey vuruldu

Sahat beşten sonra geline duyuruldu(TRT 1, 2000:284)(Kütahya)

Kütahya türküsü başkaları tarafından dile gelmektedir.

Türk Halk türkülerinde “Damadın vurulması” adlı türküler düğün günü yaşanan olayı ya da sahiplendiği kişinin vurulmasını anlatmıştır.

4.1.1.2.2.3.Gelinin Ölmesi

Türk Halk türkülerinde genç kız ya da kadının öldürölme olayı dile gelmiştir.

Hisarköy'den çıktım başım selamet

Akdağ yaylasında koptu kıyamet

Beni vuran Uzunoğlu Del'Ahmet

Ne diyeyim ay Ahmet ne diyelim Allah'tan oldu

Bizim (bizim) kavuşmamız mahşere kaldı(TRT 1, 2000:380)(Kütahya)

Kayalica'nın daşları

Sarı da sarı saçları

Kefenimi ısladır

Ela gözün yaşları

Mehmet sen vurdun beni

Gençliğime doymadan

Al gelinler olmadan(TRT 2, 2000:537)(Balıkesir)

Odaya varma dedim

Ellere uyma dedim

İki kapı arasında (ay annem)

Yaşar'dan bıçak yedim (TRT 2, 2000:625)(Bursa)

Vurma Ragıp vurma nar danesiyem vuy

Anamın babamın (oğul oğul oğul) bir danesiyem(TRT 1, 2000:259)(Erzurum)

Yukarıdaki türkülerde söyleyici, bir erkek tarafından öldürölldüğünü dile getirir.

Alma dalgam alma taze gelini

Balıklara verdim taze tenimi

Elimin gınasın çamur ettiler

Gözümün sürmesin kömür ettiler

Çayda balıklara gelin ettiler (TRT 1, 2000:386)(Elazığ)

Üç gün evvel geldi gelin alıcı

Denizde (de) boğuldum yoktur ilacı

Anam babam kime olsun davacı

Alma (da) dalgam alma yeni gelini

Gümüş (de) kemer sıkılmış ince belini

Çevizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim nazlı varım kimlere kaldı

Alma (da) dalgam alma yeni gelini

Gümüş (de) kemer sıkılmış ince belini

Haydin kızlar kalkın yola duralım

Hürmüz gelin geçecek onu görelim

Öğlen namazını biz de kılalım

Alma (da) dalgam alma yeni gelini

Gümüş (de) kemer sıkılmış ince belini (TRT 2, 2000:761)(Sinop)

Genç kızın ağzından yazılmış bir ağıttır. Elazığ türküsünde “Elimin gınasın çamur ettiler, Gözümün sürmesin kömür ettiler”, Sinop’ta ise “Çevizim sandıkta basılı kaldı, Elbisem duvarda asılı kaldı” dizelerinde evlilikteki beklentilerine kavuşamadığını dile getirmiştir.

Kanım akıttın deli deli dombay öldürdün beni

Üç günlük gelin idim dombay soldurdun beni(TRT 1, 2000:284)(Manisa)

Manisa'ya ait türkü, bir hayvan tarafından öldürülen gelin olan kızı anlatır. Gelinliğine doyamamıştır.

Türk Halk türkülerinde “Gelinin Ölmesi” temalı türkülerde gelinin suda boğularak, bir erkek ve bir hayvan tarafından öldürülmesi anlatılır. Genç kızın evlilikteki istekleri, beklentileri, mutluluğu yarıda kalmıştır.

4.1.1.2.2.4.Kına Gecesi

Arapça “hına, hınna” (Devellioğlu 2002:362) kelimesinden gelen ve halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan kına, düğünlerin aslî unsurlarından biridir.

Evlilik olayının başından sonuna kadar, duygusal yoğunluğun en fazla olduğu safha kına gecesidir (Ercan 2002:154).

Kına gecesi; sevinçle hüznün iç içe olduğu, buruk bir sevincin yaşandığı ve gelin olan kız için de, son derece anlamlı bir gecedir. Kızın babası veya erkek kardeşleri tarafından kınanın yakılmasına izin verilmesi, düğüne veya kızın evliliğine rıza gösterilmesi anlamına gelir (Turan 1991: 535).

Kına gecesi, gelin kız için bekârlığa veda gecesidir. Genç kızın, sultanlığının son bulduğu, ana-baba evinde misafir olduğu gecedir. Bu gecedan sonra, gözünü açıp gördüğü, yıllarını verdiği ana-baba ocağını, sevdiklerini, eski alışkanlıklarını terk edecek, yepyeni bir hayata başlayacaktır (Turan1991:535-536).

Koca evi, bazılarına göre kahr evidir. Bazıları için sevdiğine kavuşma. Yeni bir yuva kuracak, kurduğu yuvanın anası olacak; belki de herkesi kıskandıracak bir evliliği olacaktır. Kocası kıymet bilecek, bir dediğini iki etmeyecektir gelin kız böyle çelişkili duygular içerisinde. Kına yakılırken yüreğinde umut, korku, heyecan ve sevinç durmadan boğuşur.

Kına gecesinde kız anasının taşıdığı duygular da kızıninkinden farklı değildir. O güne kadar besleyip büyüttüğü, gözünden bile esirgemediği kızını, bir anda, hem

de kendi elleriyle yuvadan uçurmaya çalışması, ananın yüreğinde tarifi imkânsız karmaşık duygulara yol açar. Ana için kız vermek, can vermek gibidir (Turan 1991:536).

Türk halk inançlarında kına; “seçilmişlik” ve “adanmışlık” işaretidir (Ercan 2002:154). Kınayı taşıyan canlı ya da cansız bütün varlıkların kutsallığına inanılır, onlara dokunulmaz. Dokunulursa uğursuzluk geleceğine inanılır (İnan 2010: 88). Bunun içindir ki; “vatana kurban olsun” diye asker adayına, “Allah’a kurban olsun” diye kurbanlık koçlara, “eşine kurban olsun” diye geline kına yakılır (Peker 2008:56).

Geleneksel toplumlarda eşleri birbirine sevgili yapmak amacı ile kınanın yakıldığı söylenmektedir (Varvar 2010:110).

Kınanın, ayrıca Kâbe’den geldiği inancına bağlı, dini bir anlam taşıması, gelinin süslenmesine kutsal bir anlam ve değer kazandırmıştır. Kınanın yeşil renginin, ezilip yakıldığı zaman kırmızılaşması ve kendine mahsus kokusu uğur sayılmaktadır (Ataman 1992: 7).

Geline kına yakacak kız ve kadınlarda bazı vasıflar aranır. Kınanın ezilmesi ve gelinin süslenmesini yapacak kızların “ana babalı” yani anne ve babasının hayatta olması şartı aranır. Bu işi yapacak olan kadının ise, “başı bütün” yani evli ve kocasının sağ olması gerekir. Mutlu bir evlilik yaptığına inanılan kadın kınayı yakar. Kocasından ayrılan biri, kınayı yakmaz (Varvar 2010: 115-116; Eroğlu, Sarıca 2012:1195).

Geline kına yakılırken ağlatmak da uğur sayılır. Bir atasözü: "Ağlaya ağlaya eken, güle güle biçer" der. Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya uğur ve bereket getireceği inancı vardır. Kına yakıldıktan sonra gelini ağlatmak âdettir (Ataman 1992: 32).

4.1.1.2.2.4.1. Kadınların Geline Söylediği Türküler

Gız anası gız anası

Yakın gelinin gınası

Hani bunun öz anası

Başın da mumlar yanası(TRT 1, 2000:95)(Adana)

Gelin kız hazırlandıktan sonra başına al pullu, bir duvak örtülerek genç kızların söylemiş olduğu ilahiler eşliğinde ve içinde mumların yakıldığı kına tepsisi ile ortaya getirilir (Varvar 2010:128).

Kına gezdirme anlamına gelen bu uygulamada hazırlanan kınaya iki tane mum dikilir. Bunlardan biri kız, diğeri erkek çocuğu simgeler. Amaç, gelinin kızı ve oğlu olmasını sağlamaya yöneliktir (Peker 2008:57).

Gelinin başında mum yakılmasının, belirli bir işareti de, ateşin hastalıklardan ve kötü ruhlardan arındırıcı nitelik taşımasıdır. Gelinin mumla _kutlanması (başının üstünde mum yakılması), tarihi kadar eski, orijinal bir Türk âdeti olan ateş kültü ile ilgilidir (Ataman 1992: 8).

A bacım kınan kutlolsun

Söyleyen dillerin tatl'olsun(TRT 1, 2000:212)(Mersin)

Evlerine vardım ağşam

Sofraya goydular davşan

Bugün değil yarın ağşam

Ay gelin ay gelin gınan gutlu olsun

Ay gelin ay gelin uğurlar olsun

Pardı başı pardı başı

Ağşam geldi düğün aş

Üç oğlanın gız gardaşı

Ay gelin ay gelin gınan gutlu olsun

Ay gelin ay gelin uğurlar olsun

Haber verin anasına

Haber verin babasına

Para bassın kınasına

Ay gelin ay gelin gınan gutlu olsun

Ay gelin ay gelin uğurlar olsun (TRT 1, 2000:340)(Isparta)

Kına yakılırken gelinin ve güveyin avucuna konan para kısmet içindir. Onları ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Bir tür saçıdır (Artun 2006:13).

Leylek gider yuvasına

İner gider ovasına

Haber edin dayısına

Gız dayısız gelin mi olur

Gız emmisiz düğün mü olur

Atladı geçti eşiği

Sofrada galdı gaşığı

Büyük evin yakışığı

Gız dayısız gelin mi olur

Gız emmisiz düğün mü olur

Biner atın eyisine

Haber edin ninesine

Gönül verdi güveysine

Gız dayısız gelin mi olur

Gız emmisiz düğün mü olur(TRT 2, 2000:576)(Isparta)

Genç kızın dayısız, amcasız düğün yapması aileden uzak kaldığını, kaçarak evlenmiş olabileceğini belirtir.

Oy gelin kınan kutl'ola

İlahi mübarek ola

Atladı endi eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin yakışığı

Oy gelin kınan kutl'ola

İlahi mübarek ola

Çektim atının başını

Çağırın ağa gardaşını

Döksün gözünden yaşını

Oy gelin kınan kutl'ola

İlahi mübarek ola(TRT 2, 2000:635)(Hatay)

Yüksek hanaylarda çalınsın sazlar

Bugün kına gecesi oynasın kızlar

Bu kız gelin oluyor yüreği sızlar

Bu hanaylar dar geliyor güzelim

Ayrılığın zor geliyor güzelim

Gümüş tasta al kınalar ezilsin

Sırma saçlar telem telem çözölsün

Elâ gözler süzüm süzüm süzölsün(TRT 2, 2000:809)(Burdur)

Kınanın yeşil renginin, ezilip yakıldığı zaman kırmızılaşması ve kendine mahsus kokusu uğur sayılmaktadır (Ataman 1992: 7).

Al renk, sevincin sembolüdür. Düğünlerde al renkli kıyafetler giyilir. Kına gecesinin sembolü de al renktir (Akgün 2006: 67). Gelin için kırmızı renkli, işlemeli başörtüsü ve kına eldiveni kullanılmaktadır (Varvar 2010:125). Kına gecesinde geline yakılan kına da al renge bürünür.

Geline kına yakılırken başına al örtülmesi, al basmasından, kötülükten ve nazardan korunmak içindir (Artun 2006: 13).

Geldiğimiz yollar bağlar arası
Gızım gelin oldu deyi ağlar anası
Eline yakışmış gelin gınası

Ak çeşmenin suyu gurnadan akar
Heç anasız bubasız gelin mı galkar
Gelinlik şerbeti gaynanan çalkar (TRT 2, 2000:814)(Antalya)

Getirin gına yakalım (nenni)
Yetmezse azca katalım (nenni)
Gelinin halin soralım (nenni)

Nenni paşam benim paşam nenni
Yatırayım ak pamuğum nenni
Gelin kınan kutlu olsun nenni
Evde dirliğin datlı olsun nenni

Evlerinin önü mektep (nenni)
Mektepte okurlar tebbet (nenni)
Güveyin adı Mehmet (nenni)

Nenni paşam benim paşam nenni
 Yatırayım ak pamuğum nenni
 Gelin kınan kutlu olsun nenni
 Evde dirliğin datlı olsun nenni (TRT 1, 2000:392) (Karabük)

Gıcılar kavak gıcılar
 Kavak değil oduncular (oduncular)
 İşde geldi gınacılar

Gız anam gınan kutl'olsun
 Sağdığın inek sütl'olsun

Elimi soktum astara
 Elim kesdi destere (oy destere)
 Yarım gitti gurbetlere

Gız anam gınan kutl'olsun
 Sağdığın inek sütl'olsun

Bizim yaylalar oluklu
 İçinde türlü balıklı (oy balıklı)
 Yanındaki mor belikli
 Gız anam gınan kutl'olsun
 Sağdığın inek sütl'olsun (TRT 1, 2000:395) (Nevşehir)

Kadın
 Kıcılar kavak (da) kıcılar
 Kına getirir hacılar
 Gelmez Olsun (da) kınacılar

Var evimiz var var var
 Şen kızımız Şen Aanam Şen hey
 Kızın anası hey
 Melul anası hey
 Kız sana misafir
 Bűgűn akőamlık
 Yarın űğlenlik

Kadın
 Atladı geçti ırmaktan
 Yűzűğű dűőtű parmaktan
 El ueiluna yalvarmaktan

Erkek
 Atladı geçti eşiği
 Sofrada kaldı kaşığı
 Gelin evler yakışığı (TRT 2, 2000:547)(Konya)

Atladı çıktı eşiği
 Sofrada galdı gaşığı
 Sofrada galdı kaşığı
 Gız bűyűk ev yakıőıęı

Ağlama (da) gınan kutl'olsun
 Saędıęın inek sűtl'olsun
 Gız anam (da) gınan kutl'olsun
 Vardığın yerler kutl'olsun

Gız sana gerek bir ana
 Ağlasın yana yana
 Gız sana gerek bir baba
 Ağlasın gaba gaba

Ağlama (da) gınan kutl'olsun
 Sağdığın inek sütl'olsun
 Gız anam (da) gınan kutl'olsun
 Vardığın yerler kutl'olsun (TRT 1, 2000:74)(Nevşehir)

Ülke genelinde kınasında ağlamayan gelinlerin ayıplandığı, haklarında “kocaya çok hevesliymiş” diye yorumların yapıldığı görülür (Yılmaz 2010: 84; Akgün 2006:66) Kına gecesinde gelin kızın ağlaması âdettendir. Gelinin ağlamaması ana- babasını tez unutacağı anlamına da gelir (Turan 1991:535).

Kına gecesinde kız tarafı gözü yaşlı, erkek tarafı ise gelin aldığı için çok mutludur. Bir tarafta hüznün ve gözyaşı, diğer tarafta da sevinç vardır (Akgün 2006:66).

Aman aman bağlamamın telleri,
 Açıldı mı yaylaların gülleri.
 Türkmen kızı kınalar yakmış eline,
 Altın kemer yakışıyor beline. (TRT 1, 2000:102)(Orta Anadolu)

4.1.1.2.2.4.2. Kızın Ağzından Söylenen Türküler

Ocağa koydular (da kız annem) yufka (da) sacını
 Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını
 Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı
 Şen ol annem evin barkın şen olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın
 Aha ben gidiyom haberin olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın

Gınamı gardılar (da kız annem) çamur (da) ettiler
 Yollara döktüler (de kız annem) demir (de) ettiler
 Beni gurbetelede (gız annem) alıp (da) gittiler

Şen ol annem evin barkın şen olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın
 Aha ben gidiyom haberin olsun
 Yarın gece evinizde mum yansın (TRT 2, 2000:623)(Tokat)

Altın tas içinde gınam ezdiler (aman aman aman ey)
 Gümüş tarak ile zülfüm çözdüler (aman aman aman ey)
 Yatsıya varmadan başım bozdular (aman aman aman ey)
 Irak yakın dime aman gel bana (aman aman aman ey)
 Kızım işkence çeker deye ağlama (aman aman aman ey) (TRT 1,
 2000:35)(Kütahya)

Atladı geçti eşiği
 Sofrada kaldığı kaşığı
 Mehlenin bir yakışığı

Şen anam şen babam
 Evin şen olsun
 İşte ben gidiyorum (da)
 Yerin gen olsun

Ocağa koydular yuha sacını
 Başıma koydular kahır tacını
 Anan baban çeksin acını

Şen anam şen babam
 Evin şen olsun
 İşte ben gidiyorum (da)
 Yerin gen olsun (TRT 1, 2000:74)(Sivas)

Kına, geline ayrılığı ve gurbeti çağrıştırır (Akgün 2006:67). Kına türkülerine de bu duygular hâkim olmuştur.

4.1.1.2.2.4.3.Damadın Ailesi Tarafından Söylenen Türküler

Haydi gidak toyuna
 Kurban olam boyuna
 Kına yahah eline

Hel hele bas hele
 Gelin ağlar vişkele
 Güvey güler bah hele
 Kızlar kahsın oynasın
 Düğün evi eylene ah eylene

Kına koydum siniye
 Haber salın bibiye
 Gelin giyinmiş diye

Hel hele bas hele
 Gelin ağlar vişkele
 Güveygüler bah hele
 Kızlar kâhsın oynasın
 Düğün evi eylene ah eylene

Altın bastım eline
 Hınna koydum üstüne
 Duvak çektim yüzüne

Hel hele bas hele
 Gelin ağlar vişkele
 Güvey güler bah hele
 Kızlar kahsın oynasın
 Düğün evi eylene ah eylene (TRT 2, 2000:458)(Diyarbakır)

Kına gecesinin son saatlerine doğru geline kına yakılır. Kına yakılacağı zaman gelini bir sandalyeye oturtup yüzünü kırmızı greple örterler. Gelin bu sırada ağlamaya başlar. Eğer ağlamazsa kınanır, ayıplanır. Gelinin kınasını yengeler yakar (Artun 2006:13).

Kına yakılacağı zaman gelin elini yumruk yapar ve açmaz. Gelin elini açmıyor, denir. Kaynana, gelinin avucunu açması için altın koyar (Peker 2008:57).

Kınanın yakıldığı dakikalar, ağıt havasına bürünür. Genç kızın anne ve babasından ayrılmasıyla duyduğu hüznün, acı; aynı zamanda yeni bir hayata başlamanın, aile kurmanın verdiği sevinçle karışık duygular yaşamaktadır (Varvar 2010:114).

Kına ağıtlarında en çok işlenen konu “ayrılık”tır. Tema, hep bu konu etrafında döner (Turan 1991: 541).

Türk Halk türkülerinde “kına türküleri” genç kız tarafından, erkek evi tarafından ve başka kadınlar tarafından söylenmiştir. Genç kızda baba evinden; gelinin ailesinde ise kızından ayrılmanın verdiği hüznü dile gelmiş. Erkek tarafı ise gelin aldıkları için mutluluğunu türkülere yansıtmıştır. Kına gecesi geleneksel bir durumdur. Toplum; evlenirken gelin olacak genç kızın ellerine kına yakılmasını bekler. Kına gecesi, bir düğünde aranan temel âdetlerdendir.

4.1.1.2.3. Evliliğe Engel Olan Kişiler

Türklerde görülen “anlaşarak evlenme” şekli, bireylerin kendi özgür ifadeleriyle evlenmeye karar vermeleridir. Türk toplumunda “anlaşarak evlenme” usulünde genellikle ailelerin rızası da alınmaktadır. Bu evlenme türü gün geçtikçe görücü usulü ile evlenmenin yerini almaktadır (Çimen 2008:38).

İster görücü usulü, ister tanıdık-bildik olsun geleneksel yapıda evliliğe ve gelin adayına karar vermede öncelikli söz hakkı babaya ve diğer aile büyüklerinin erkeklerine ait olmaktadır. "Erkeğin ana ve babası ile kızın ana ve babası "olur" diyorlarsa o iş olurdu. Yani eş seçimini gençler değil, büyükler yapmaktaydı (Çopuroğlu 2000:170).

Özellikle kız evladın ne düşündüğü, isteği, duyguları önemli değildi. Anaya babaya karşı daima saygılı olmalı, olura olmaza, etliye sütlüye karışmamalı, "büyükler neylerse güzel eyler" diyerek kaderine razı olurdu (Ataman 1992:5).

Evleninceye kadar babasının namusu olarak görülen genç kız, evlilik gibi hayati bir kararda ailesinin onayını almak zorundadır (Yılmaz 2003:157).

Genç kız evlilik kararı almadan önce bu kararı ailenin büyüklerine danışır. Dolayısıyla ailenin -bilhassa anne babanın- onayı olmayan bir evlilik tarafların - bilhassa genç kızların- pek de tercih etmediği bir yoldur (Yılmaz 2004:118).

Hüseyin'im geliyor çalalım sazı
 Gurbet elde kime edelim nazı
 Anayın babayın o kötü sözü
 Var git emeklerim ol dedi bana (TRT 2, 2000:471)(Muğla)

Gide gide iki dıvar arası (amman)
 Yaktı beni kaşlarının karası
 Bilmem bıçak bilmem kama yarası (amman)
 Var git oğlan var git ben senin olmam
 Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:60) (Balıkesir)

Var git oğlan var git ben sana varmam
 Annenden babandan intizâr almam (TRT 1, 2000:249) (Hatay)

Var git oğlan var git ben almam seni vay vay
 Anamdan babamdan intizâr almam vay vay (TRT 2, 2000:800)(Samsun)

Beyler bahçesinden atlayamadım
 Cephane döküldü toplayamadım
 Zalim düşmanları haklayamadım
 Var git oğlan var git ben sana varmam
 Annenden babandan intizâr alamam (TRT 1, 2000:141)(Kastamonu)

Yukarıdaki türkülerde genç kız, “kötü söz” ve “intizâr” dan çekinmektedir. Sevdiğine kavuşmasında anne ve babanın rızasını almak ister.

Annenin babanın duası çocuklarının hayatında çok önemlidir. Onların bedduasından sakınılmalıdır. Anne, babanın çocuklar üzerindeki etkisini sadece türkülerde değil diğer Türk Halk edebiyatı ürünlerinde de görmekteyiz.

Fakir bir kız, annesini hiç düşünmeden ve onun rızasını almadan kralın evlenme teklifini kabul eder. Gelin evden ayrılırken unuttuğu oklavasını almak için

geri dönünce annesi beddua eder ve gelin alayı olduğu gibi taş kesilir (Seyidoğlu 1991:402).

Türk Halk Türkülerinde “ anne” gençlerin evlenmesinde söz hakkına sahip olmuştur.

Kavakta kuru dal var (a yârim)
Ayakta mavi şalvar
Eğer annem vermezse (a yârim)
El aç Allah’a yalvar (TRT 2, 2000:533)(İzmir)

Altun tabakta bal var
Yalvar anneme yalvar
Annem beni vermezse
El kaldır Hakk’a yalvar(TRT 1, 2000:97)(Isparta)

Altın tabakta bal var
Oğlan anneme yalvar
Eğer annem vermezse
El aç Allah’a yalvar(TRT 1, 2000:274)(Tokat)

Yukarıdaki türkülerde genç kızın sevdiğine kavuşması annesinin kararına bağlıdır. Söyleyici; aile büyüklerinin kararına bağlı edilgen, pasif durumdadır.

Al yazmanın oyası
Alnıma vurdu boyası
Saklı (da) gizli seviyorduk
Haber almış anası (TRT 1, 2000:26)(Muğla)

Muğla türküsünde genç kız “Saklı da gizli seviyorduk, Haber almış anası” dizeleriyle sevdiği erkeğin annesinden çekindiğini belirtir.

Ay oğlan emir misin (aman)
 Dünyada da bir misin (aman)
 Annenden izin alsam (güzel yavrum)
 Sen beni gelir misin (aman)(TRT 1, 2000:84)(Kütahya)

Kütahya türküsünde ise açık bir şekilde genç kızın sevdiğiyle alayı söz konusudur. Çünkü sevdiği erkek, annesine bağlı olarak hareket etmektedir.

Bohçam hazır sandıkta
 Haber gönder anama
 Anam vermezse şayet
 Dolanayım Aktaş'a (Deveci,2007:379)(Muğla)

Muğla türküsünde genç kız, toplumsal beklentiye göre sevdiğine kavuşmak ister. Ancak evlilik kararında annenin kararı geçerlidir. Şayet verilmediği takdirde toplum tarafından pek benimsenmeyen davranışa, kaçmaya yönelecektir.

Yemenimin oyası (amanın amanın aman) rengide rengine
 Körolası annen vermedi beni dengi dengine
 Rovolverimi koy (amanın amanın aman) kendide kendime
 Ölüyorum dostlar yanıyorum dostlar bana bir hal oldu (TRT 2, 2000:789)
 (İstanbul)

İstanbul türküsünde sevdiği kişiye karşı “Körolası annen vermedi” diyerek öfkesini dile getirir.

Asmadan üzüm aldım,
 Sapını uzun aldım.
 Verin benim yârimi,
 Annemden izin aldım. (TRT 2, 2000:817)(Bursa)

Bursa türküsündeki genç kızın “Verin benim yârımı, Annemden izin aldım” dizelerinde sevdiğine kavuşmasında annesinin rolüne değinmiştir.

Trenin düdüğüne
Taş koydum gediğine
Anneler kız besliyor
Vermiyor sevdiğine (TRT 1, 2000:77)(Gümüşhane)

Gümüşhane türküsü başkaları tarafından dile gelmiş. Evlilik konusunda annelerin rolüne vurgu yapılmıştır.

Evlilikler, annenin izni olmadan gerçekleşmemekte ve onun fikrine göre hareket edilmektedir (Gündüz 2012:131).

Ana hukukuna bağlı olan “ana aile” sinde baba önemli değildir. Anneye ait bir üstünlük bulunur. Çocuklar üzerinde anne egemendir (Çimen 2008:35).

Tabakası aynalı,
Şu oğlana varmalı hey.
Oğlan pek güzel ama,
Anası olmamalı. (TRT 2, 2000:555)(Edirne)

Süpürgesi aynalı (ninna na nina nina nam)
Şu oğlana varmalı (ninna na nina nina nam)
Oğlan çok güzel ama (ninna na nina nina nam)
Annesi olmamalı (ninna na nina nina nam) (TRT 2, 2000:711)(Balıkesir)

Bu türkülerde genç kız “Oğlan pek güzel ama, Anası olmamalı” dizeleriyle sevdiği erkeğin annesine olan tepkisi dile gelmiştir.

Türk Halk türkülerinde evlenme kararının verilmesinde “baba”nın yetkisine vurgu yapılmıştır. Geleneksel yapıda babanın görevi kızının namusunu korumak, ona sahip çıkmaktır. Bu yüzden evlilikte onun rızası çok önemlidir.

Oğlan da kolunu sallama
 Gafle boş yere yalvarma
 Bey babam beni sana vermiyor
 Nafle benim için ağlama (TRT 2, 2000:628) (Ankara)

Dedim güzel neden boyun eğersin
 Dedi babam beni sana vermiyor (TRT 1, 2000:112)(Malatya)

Ankara ve Malatya türkülerinde genç kız, sevdiğine karşı “baba”sının kavuşmalarına engel olduğunu belirtir.

Mısır'dan kınan geldi mi
 Çağdaşların duydu mu
 Kız seni baban verdi mi
 Kız seni baban verdi mi (TRT 1, 2000:212)(Mersin)

Mersin türküsü başkaları tarafından “baba”nın evlilikteki rolüne vurgu yapılmıştır.

Geleneksel Türk ailesinde baba, otoriteyi ve karar verme gücünü elinde bulunduran kişidir. Önemli kararların alınmasında, gelenek gereği kadınlara fazla söz düşmemektedir. Alınacak kararlar ne olursa olsun son söz erkeğindir (Çimen 2008:380). Babanın resmi olarak reis ve yönetim odağı olduğu aileye “ataerkil aile” denir (Şen 2008:2).

Türk ailesinde genellikle baba otoritesine dayalı bir yapı vardır (Çimen 2008:391). Genellikle ilk sırada baba, sonra da erkek çocuk gelmekte, kadın ikinci planda yer almaktadır (Çimen:2008:350).

(Yelek de diktim geymedi
 Dikdiyime deymedi
 Sağ olası anam da bubam
 Sevdiğime vermedi (TRT 2, 2000:582)(Kütahya)

Geleneksel Türk toplumunda kız alıp vermek aile büyüklerine (baba, amca, sonra ana ve kardeşlere) aittir. Kızın isteği, rızası bahis konusu değildir. Kız, çoğu zaman kime varacağını bile bilmez, bilse bile karşı çıkamaz kadere razı olurdu (Ataman 1992:14).

Kütahya türküsünde anne ve babasının istediği kişiyle evlenen genç kızın, ailesine olan sitemi dile gelmiştir

Avcum dolu gümüştən
 Anlamadım bu işten
 Beni yârdan ayıran
 Bacımı ile eniştem (TRT 2, 2000:536)(Sivas)

Mendilim suya düştü
 Yâr gönlüm sana düştü
 Abeyim beni sana vermiyor
 Gönlüme ateş düştü(TRT 2, 2000:628) (Ankara)

Sivas ve Ankara türküsünde genç kız, sevdiğine kavuşamamasının nedeni olarak kardeşlerini görür. Pasif durumda kaldığını belirtir.

Var git oğlan sen yolunca
 Beş gardaşım var boyunca
 Ganın içlerler doyunca
 Öldürürler seni oğlan(TRT 1, 2000:235)(Erzincan)

Erzincan türküsünde genç kız; kardeşlerinin kavuşmasına engel olacağından dolayı sevdiği kişiyi kendinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır.

Kız çocuğunun bireyselliğinden ve söz hakkından söz etmek pek mümkün değildir. Onlarla ilgili kararlar, ya anne-babaları, ya erkek kardeşleri veya toplumun belirlediği kurallar tarafından verilir (Gülendam 2007:168).

Enteri diktım giymedi

(Amanın) Diktiğime deymedi

(Yavrum) Diktiğime deymedi

Sağolası amucam

(Amanın) Sevdiğime vermedi

(Yavrum) Sevdiğime vermedi (TRT 1, 2000:321)(Çankırı)

Eski âdetlere göre kızın kocaya satılmasında, babadan önce amca gelirdi baba bu işe muhatap olmak istemezdi. Kızın sitemi amcaya yapılmaktadır (Ataman 1992:39). Genç kızın sevdiğine kavuşmasına amcası engel olmuştur.

Halk türkülerinde “Evliliğe engel olan kişiler” anne, baba, kardeş, amca olarak görülmektedir. Evlenecek olan gençlerin kararında üçüncü, dördüncü kişilerin de etkisi bulunmaktadır. Onlar da söz hakkına sahiptir. Genç kızlar, bu türkülerde daha edilgen ve pasif konumdadır.

4.1.1.2.4.Genç Kızın İstenmesi

Aile kurmanın ilk aşaması evlilik, evliliğin ilk aşaması da kız istemedir (Çetindağ 2007:220).

Geleneksel kesimde; dünürcülük kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar (Örnek 2000: 190).

Gerek kız, gerek erkek ailesi adaylar hakkında bilgi toplamaya başlar. Kız için işgüzâr, namuslu, terbiyeli, evine ve törelerine bağlı olup olmadığı; oğlan içinse,

kötü alışkanlıklarının bulunup bulunmadığını, işine, mesleğine bağlılığına bakılır (Örnek 2000:191).

Kız ve oğlan evi karşılıklı olarak değerlendirmeye varmasıyla “görücülük” yani “dünürçülük” aşamasına geçilir (Örnek 2000:191).

Kız isteme işlemiyle iki aile arasında akrabalık bağlarının kurulması için ilk adım atılmış olur (Ercan 2002:110).

Türk Halk türkülerinde toplumun beklentine, geleneklere uyularak evliliğin gerçekleşmesi şu şekilde dile gelmiştir:

Boban beni bobamdan da
Bir kerrecuk istesun
Allah'ın emru ilan
Gelinum olsun desin (TRT 1, 2000:281)(Trabzon)

Trabzon türküsünde genç kızda sevdiği erkeğin ailesi tarafından sahiplenme, kabul edilme isteği vardır. Türküde sevdiği erkeğe çağrıda bulunur.

Isparta’da “Allah’ın emri peygamberin kavli” ile kız istenir. Kırşehir’de de aynı uygulama görülür. Isparta’da Allah nasip etmiş ise denirse olumlu sinyal sayılır. Konya’da isteyenlere tuzlu ikram yapılırsa kızın verileceğine işaret kabul edilir. Niğde’de “Sizden iyisine verecek değiliz” denirse niyetleri var demektir. “Kısmetinizi başka yerde arayın derlerse” kızı vermeye niyetleri yok demektir. Niğde’de kız istemeye erkekler gider. Eğer kızı vermeyeceklerse sade kahve ikram edilir. Böylece kız istenmeden geri dönülür. Hatay’da kız isteme uzun sürer. Kızın babası epey naz eder (Önal 1998:85).

Eski Türklerde evlenme geleneğinde, erkek dostlarıyla beraber kız babasının evine gider. Kızın babası, gelenleri kapıda karşılar. Kendilerine misafir ekmeğini verdikten sonra delikanlının boynuna bir yazma sarar. Bu yazma, otoritenin artık babadan delikanlıya geçtiğine alamettir (Erkul 2002:59).

Dünürçüler geldiler (şirinim güzelim)

El ele görüştüler (şirinim güzelim)

Söyleşip gülüştüler (şirinim güzelim) (TRT 1, 2000:295)(Bayburt)

Kız istemeye giden kişilere; arabulucu, aracı, saye kılğan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcü başı, dünürbaşı, görücü, elçi, kılavuz gibi adlar verilir (Kaya 1996: 148–157).

Kız tarafı dünürçülere karşı olumlu cevap verecekse,

- "Allah hayırlı etsin".

- “Kader olmuşsa bir şey diyemeyiz”.

- “Siz dostlarımız uygun görmüşseniz, biz ne yapalım. Allah hayırlı etsin”.

- "Allah uygun gördüyse, siz uygun gördüyseniz, gençler uygun gördüyse; bende kızımı veriyorum".

- "Allah yazmışsa olur, hayırlı ise olsun".

şeklinde çeşitli ifadelerle kararlarını bildirirler (Çopuroğlu 2000:20).

Biz geline gelmiş idük

Almayınca dönermiyük

Ağlama gelin ağlama

Kaynın getirir bilezük(TRT 1, 2000:167)(Erzincan)

Evlenmenin çeşitli aşamalarında kayınpederi, kayınvalidesi, görümcesi, oğlan evinin yakınları tarafından geline armağan edilen altın, beşbiryerde, kremse, bilezik, yüzük, saat vb. hediyelere “takı” denilmektedir (Örnek 2000:191).

Kız istemeğe gelenlerin eli boş olmamalıdır. Eli boş gelmek hakaret, hatta zorlama olarak da kabul edilir (Sipahioğlu 1998:442).

Türk Halk türkülerinde “Dünürçüler Tarafından İstenmesi” konulu türkülerde genç kız toplumun beklentilerine göre evlenmeyi tercih etmektedir.

4.1.1.2.5.Gelinin Çeyizinin Hazırlanması

Divanü Lügat-it Türk'te “sep”(DLT I:319), ve “kalıng”(DLT III:371-372) olarak geçen çeyiz, Arapça “cehaz” (Devellioğlu 1985:142) isminden gelen bir kelime olup sözlüklerde “gelin için hazırlanan her türlü eşya”(Türkçe Sözlük 2005:420) olarak geçmektedir.

Eski Türklerde “koşantı” diye tabir edilen çeyiz, “baba malından kızı düşen pay”dır. Bu şekilde, kızın baba evindeki payı oğlan evine transfer edilmiş olur ve kızın baba evinde miras hakkı kalmaz. (Ögel 1979:182).

“Kız beşikte çeyiz sandıkta” sözü Anadolu'daki her anne için geçerli hâle gelmiş, kız evladı olan kişi, varlık-yokluk dinlemeden çeyiz hazırlamıştır. Çeyiz, hem kızın hem de ailesinin varlığı, emeği, şerefi, namusu, güvencesi, haysiyetidir. Bu bakımdan kız çeyizine, daha beşikteyken başlanır (Çetindağ 2007:225).

Yıllarca büyük emek verilerek hazırlanmış olan çeyiz, düğünden bir hafta- on gün önce kız evinde sergilenir. Eskiden avluya ipler gererek sergilenen çeyiz, bugün evin bir odasında duvarlara gerilen çarşaflar üzerine serilmektedir. Mutfak eşyaları da aynı odada masa ve sehpa'nın üzerinde sergilenmektedir (Ercan 2002:130).

Böylece çeyiz serme olayında kızın ve ailesinin maddi ve manevi emeği ortaya çıkar (Ercan, 2002:131).

Kız ailesinin varlığına göre, çehiz sandığının donatılması şan ve şeref meselesi sayılırdı. Çeşit çeşit giyim eşyası, bunların arasında en kıymetlilerini, kızın göz nuru, el emeği yaptığı işlemeler, dantelâlar, örgüler oluştururdu. Yatak takımları, halılar, kilimler, kap-kacak vs. sandıklarda saklanan bu eşya kızla beraber koca evine taşınırdı (Ataman 1992: 30).

Genç kızlar için bir geçiş dönemi olan “evlilik”te çeyize verilen önem türkülerde de dile gelmiştir.

Elifim noktalandı aman,
 Az derdim çokçalandı.
 Yetiş anam yetiş bubam aman.
 Ah çeyizim bohçalandı.
 (Ah mezarım tahtalandı) (TRT 1, 2000:307)(Kütahya)

Haydi yârim kaya başına kaya başına
 Yeni girmiş on üç (aman da) yârim yaşına

Tarlamın üstü sürülü
 Sırmalı saçları örülü
 Benim yârim gelince (kara gözlüm)
 Ceyiz bohcam dürülü (TRT 2, 2000:737)(Kütahya)

Kütahya’ya ait türküler genç kız tarafından söylenmiştir. “Çeyiz bohçam dürülü” dizesi evliliğe hazır olduğunu gösterir.

Zandalya getirin gelin otursun
 Çığrın gızın anasını eksiğini görsün
 Bitmeyen işleri felek bitirsin

Dolaştık da geldik bağdan bahçeden
 Ellerin çıkmasın altın akçeden
 Çeyizin toplansın gümüş bohçadan (TRT 2, 2000:814)(Antalya)

Antalya’ya ait türkü oğlan evi tarafından söylenir. Çeyizin hazırlanmasında, kızını evlendirme de “anne”nin rolüne vurgu yapılır.

Geleneksel toplumlarda – kız beşikte çeyiz sandıkta- deyimine uygun olarak kız anası ve belli bir yaşa geldikten sonra kızın da bizzat katılımıyla doğumdan

itibaren çeyiz hazırlıklarına başlanmaktadır (Maden 1991: 214). Kent merkezlerinde ise çalışma hayatı eğitim vb. nedenlerle daha çok hazır alma veya başkalarına hazırlattırma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Biz geline gelmiş idük
Almayınca dönermiyük
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir bilezük

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü

Dağdan indirdim elimi
Hani gelinin kilimi
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir kilimi

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü
Dağdan indirdim urganı
Hani gelinin yorganı
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir yorganı

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü

Daldan indirdim cevizi
Hani gelinin eyizi
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir eyizi

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü(TRT 1, 2000:167)(Erzincan)

Dağdan keserler meşeyi (nenni nenni)
Aha gelinin döşeği (nenni nenni)

Dağdan keserler fıstığı (nenni nenni)
Aha gelinin yastığı (nenni nenni)

Dağdan keserler gürgeni (nenni nenni)
Aha gelinin yorganı (nenni nenni)(TRT 1, 2000:242)(Eskişehir)

Dağda kırarlar cevizi
Hani ya gelinin çeyizi

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam

Dağda kırarlar fıstığı
Hani ya gelinin yastığı

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam

Dağda kırarlar meşeyi
Hani ya gelinin döşeği

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam(TRT 1, 2000:241)(Kars)

Dağdan kestim fındığı
 Hani ya da gelinin sandığı
 Sandıksız gelin olmaz

Hele hele yandım beybaba
 Sandıksız gelin olmaz
 Amanın yandım beybaba

Dağdan kestim meşeyi
 Hani ya da gelinin döşseği
 Döşeksiz gelin olmaz

Hele hele yandım beybaba
 Sandıksız gelin olmaz
 Amanın yandım beybaba

Dağdan kestim tutağı
 Hani ya da gelinin yatağı
 Yataksız gelin olmaz
 Hele hele yandım beybaba
 Sandıksız gelin olmaz
 Amanın yandım beybaba

Dağdan kestim ardıcı
 Hani ya da gelinin sağdıcı
 Sağdıç'sız gelin olmaz

Hele hele yandım beybaba
 Sandıksız gelin olmaz
 Amanın yandım beybaba (TRT 1, 2000:242)(Çankırı)

Geleneksel Türk toplumunda bir genç kızın çeyizinde neler olması gerektiği Erzincan, Eskişehir, Kars ve Çankırı türkülerinde yer alır.

Geleneksel topluluklarda gerek sandık çeyizleri gerekse kullanım eşyalarını düğün bitmeden önce sergilenmesi söz konusudur. Çeyiz eşyalarının bir listesi de tutulur (Maden 1991:216).

Eski Türklerde gelinin babasının zenginliği veya çeyizinin çokluğu, onun statüsünü etkileyen faktörlerdendir. Çeyizin varlığı ve zenginliği, gelinin itibarını arttırmakta; yokluğu veya azlığı bu açıdan talihsizlik olarak görülmektedir (Çimen 2008:180).

Gelinin yükü tutuldu

Oğlan evine yıkıldı

Ananın beli büküldü(TRT 1, 2000:74)(Bursa)

Dede Korkut'ta geçen “oğlı olan ivermiş, kızı olan köçürmüş” sözü kızın payının oğlan evine göçürülmesi anlamı taşımaktadır (Yüksekkaya 2012:401).

Bursa türküsünde de “Gelinin yükü tutuldu, Oğlan evine yıkıldı” dizelerinde de gelinin çeyizi kız evinde hazırlandıktan sonra oğlan evine götürülmesi anlatılır.

Kırsal kesimde düğünün son günü gelin çıkmadan önce, erkek evinden gelen akraba ve komşular tarafından kız evindeki çeyizler alınarak erkek evine veya oturulacak eve götürülür (Maden 1991:215).

Geleneksel Türk toplumunda evlenen bir genç kızda çeyiz aranmaktadır. Çeyiz geleneği yöreden yöreye değişiklik arz eder. Bazı yörelerde iğneden buzdolabına kadar tamamen kız ve ailesi tarafından hazırlanmakta veya alınmaktadır. Bu durumda erkek ve ailesi ise bütün ekonomik gücünü kullanarak takı takmaktadır. Bazı yörelerde ise ev eşyaları erkek ve kız aileleri tarafından ortaklaşa alınmaktadır (Maden 1991:215).

Yapılan bütün çeyizler kızın onuru, gururu, el emeği göz nuru olarak değerlendirilmektedir (Maden 1991:215).

Çeyiz, geleneksel ve ekonomik niteliklerinin yanı sıra psikososyal ve sosyokültürel bir nitelik de taşımaktadır (Maden 1991: 216).

Türk Halk türkülerinde “Gelinin Çeyizinin Hazırlanması” konusunu dile getiren türkülerde hazırlanan çeyizler, çeyizde neler bulunduğu, çeyizin taşınması gibi durumlara değinilmiştir. Genç kızın çeyizinden toplumun neler beklediği görülür. Önceden hazırlanmış olan çeyizin evlenmeye de istekli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

4.1.1.2.6.Düğün Günü

Aşşığıdanda gele gele geldiler
Geldiler de evimize doldular
Kızımızı elimizden aldılar(TRT 1, 2000:70)(Yozgat)

Gelin alma töreni, gelinin baba ocağından alınıp oğlan evine götürülmesi sırasındaki uygulamaları içerir. Buna birçok yerlerde “gelin göçü”, “gelin götürmesi” denir. Oğlan evinden gelen ve dünürçüler denilen (oğlanın yakınları) kadınlar heyeti, kız evinin merdiven başında, düğün türkücüler (kadınlar) tarafından karşılanırlardı (Varvar 2010:171).

Gelin alma günü, kız evine oğlan evinden gelen gelin alıcılar, bir takım uygulamalarda bulunurlar. Kız evinden kap (tabak) çalmak bu uygulamaların içinde yaygın olanıdır. Böylece kız, oğlan evine kısmetini de beraberinde götürecektir. Büyüsel öğeler içeren bu uygulamalardan bazıları da şunlardır. Çivi çalarak oğlan evine o çiviye çakmak ya da kızın eline ekmek veya demir vermektir. Bunlarla, kız gittiği eve, çivi gibi bağlanacak, verilen ekmekle kısmeti bol olacak, verilen demirle de demir gibi sağlam ve güçlü olacaktır. Ayrıca kız; anne evinden çıkmadan, annesi tarafından kıza yedirilen yumurta ile de kızın çocuğu bol olacaktır (Başçetinçelik, 2010: 9).

Atlar eyerlendi (anam) geldi kapıya (geldi kapıya)
 Kız çeyizin topla (topla) doldur terkiye
 Şimdi kızlar başlar (anam) yanık türküye (yanık türküye)
 Doldur pınar doldur (doldur) ben gider oldum (TRT 1, 2000:75)(Malatya)

Bahçalarda var iğde
 Dalları gezer yerde
 Ağlama bizim gelin
 Güveyimiz vardır evde (yallah yallah hey)(TRT 1, 2000:109)(Kilis)

Aşağıdan gelen gelin alıcı
 Uğruna tutarlar yalın kılıcı
 Biz de biliyoruz elin olucu

Gız seni almaya geldik almaya
 Güllerin dermeye geldik dermeye (TRT 1, 2000:62)(Adana)

Anamas'ın sivri kazı (e ya)
 İçine yumurtlar kazı (e ya)
 Koca beyin güççük gızı (e ya)
 Gelin olmuş gidiyoru (e ya e ya)(TRT 1, 2000:372)(Isparta)

Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüzünlü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler (Başçetinçelik 2010:1).

Genç kız, kocasının evine götürülür. Alay mümkün olduğu kadar ihtişamlıdır. Musiki terennüm ettiği halde atlı olarak giderler (Gökalp 2007:220).

Buray baba evidur
 Tahtaları kevidur
 Çalın vurun oynayın
 Burası düğün yeridur (TRT Rep)(Artvin)

Bu babamın yoludur
 Yolu neşe doludur
 Herkes neşeli bugün
 Çünkü düğün günüdür (TRT 1, 2000:173)(Artvin)

Evleri kayalıkta
 Yolum var buralıkta
 Çalınsın darbukalar
 Düğün var buralıkta

Evinizde bir gülüm
 Yârim çimen ben gülüm
 Çalınsın darbukalar
 Bugün benim düğünüm(TRT 1, 2000:336)(Güneydoğu Anadolu)

Bu türküler genç kız, tarafından dile gelir. Düğünün olduğunu duyurmak ister.

"Düğünde davul zurna, hamamda kurna" lafı, davula verilen önemi anlatmaktadır. Düğün davulsuz, zurnasız düşünülemez (Ataman 1992:48).

Davul döğmek, kötü ruhların gümbürtülü seslerden ürkerek kaçtıkları inancına bağlı olduğu için, düğüne renk ve canlılık veren bu çalgıya ayrıcalık kazandırmaktadır (Ataman 1992:46-47).

Ayvalık'ın ardı kavak
 Kavaktan dökülür uvak

Elim kına yüzüm duvak

Uyan Hacı beyim uyan(TRT 1, 2000:92)(Nevşehir)

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Eli kına yüzü de duvak (TRT 1, 2000:344)(Mersin)

Nevşehir ve Mersin türküsünde geçen “kına” ve “duvak” evlenecek olan bir genç kızın hazır olmasını çağırır. Ailesinden ayrılma zamanı gelmiştir.

Gelini getirdiler

Saçını ördürdüler

O ceyran gözlerine

Sürmeler çekdirdiler(TRT 1, 2000:386)(Şanlıurfa)

Düğün günü, gelin özel olarak süslenir. Şanlıurfa türküsünde gelinin hazırlanışı tasvir edilir.

Çattılar ocak taşını

Vurdular düğün aşını(TRT 1, 2000:212)(Mersin)

Çaktılar çakmak taşını

Kurdular düğün aşını

Çağırın gelsin gelinin bey gardaşını(TRT 1, 2000:206)(Sivas)

Tepsiye koyarlar kuzu,

Üstüne örterler bezi,

Anasının bir tek kızı, (ney ney ne yaman)(TRT 1, 2000:88)(Isparta)

Düğün törenlerinde yemek verme geleneği bugün Anadolu’nun hemen her yerinde görülen bir uygulamadır (Berber 2009:8-9). Düğün töreninde yemeğin olması eş, dost, konu komşunun yardımlaşmasını, dayanışmasını göstermektedir.

“Düğün elinen, harman yelinen" bu demektir ki, düğünü şenlendiren, düğüne renk ve canlılık veren bereket katan eş dost, konu komşudur (Ataman 1992:7).

Gurdular düğün daşını
 Gaynadırlar (amanım imanım a canım) keşgek aşını
 Gızlar gelin gidiyor
 Analar bubalar amanın imanım edivesin yasını

Avluda alay gurulsun
 Zurnalar çift çift (amanım imanım a canım) sazlar çalınsın
 Gızlar gelin gidiyor
 Analar bubalar amanın imanım edivesin yasını (TRT 1, 2000:426)(Manisa)

Bahçalarda börülce
 Oynar gelin görümce
 Oynasınlar bakalım
 Bir araya gelince

Hişt mori ye le lelli yar nina nininam
 Çık mori ye le lelli yar nininan

Bahçalarda eğrelti
 Oynarlar iki elti
 İkisi de bir boyda
 Bulunmuyor kıymeti

Hişt mori ye le lelli yar nina nininam
 Çık mori ye le lelli yar nininan

Bahçalarda kara taş
 Oynarlar kardaş kardaş
 İki de bir boyda
 Bulunmuyor arkadaş

Hişt mori ye le lelli yar nina nininam
 ık mori ye le lelli yar nininan(TRT 1, 2000:105)(Tekirdağ)

Bahçalarda brölce ((vay vay)
 Oynar gelin görümce (vay vay)
 Oynasınlar bakalım (vay vay)
 Bir araya gelince (vay vay)(TRT 1, 2000:293)(Edirne)

Gelin ardaktan
 şerbet verir bardaktan
 Yanaklar al al olmuş
 Düğününde oynamaktan(TRT 1, 2000:386)(şanlıurfa)

Türk halkının özellikle düğünlerde çalgı çalıp oyun oynamakta bir sakınca görmemesi, son derece dikkate değeri bir husustur. Bu suretle Türk halkı bir yuva kurmanın şenliğı içinde, musiki ve oyundan ayrı kalmamış, bunu mutluluğının renkli bir parçası saymıştır (Ataman 1992: 8).

Yukarıdaki türkülerde alınan davul, zurnalar, oynayan gelin görümce, eltiler bir düğünün tasvirini ortaya koymuştur.

attılar ocak taşını
 Vurdular düğün aşını
 Anan silsin göz yaşını
 Gelin (düğün) kınan kutlu olsun

Evlerinin önü iğde
 İğdenin dalları yerde
 Mevlam düşürmesin derde
 Gelin (düğün) kınan kutlu olsun (TRT 1, 2000:212)(Manisa)

Havalar ayaz (gelin hanım)
 Bu da bir muraz (gelin hanım)
 Yazması pembe gelinlik beyaz

Git güle güle gelin olasin
 Adıyaman eline yuva kurasın

Çağırın gelinin kardaşını
 Çeksin düğün atın başını
 Anası silsin gözün yaşını

Git güle güle gelin olasin
 Adıyaman eline yuva kurasın (TRT 2, 2000:455)(Adıyaman)

(Uy) Derede davul sesi var
 Bugün gelinin yası var (a gelin)
 Bir oğlandan gayrı nesi var (TRT 1, 2000:273)(Bursa)

Yengeler başa gelin (şirinin güzelim)
 Saçtılar akça gelin (şirinin güzelim)
 Bülbülden tatlı dilin (şirinin güzelim)

Ağlama gelin güzelsin güzelsin güzelsin
 Sevdiğine gidersin gidersin gidersin gidersin

Ağlama gelin güzelsin güzelsin güzelsin güzelsin

Anam ne üzersin üzersin üzersin

Çalınır davul zurna (şirinim güzelim)

Güveynin saçı sırma (şirinim güzelim)

Yengenin biri durna (şirinim güzelim)

Ağlama gelin güzelsin güzelsin güzelsin

Sevdiğine gidersin gidersin gidersin gidersin

Ağlama gelin güzelsin güzelsin güzelsin güzelsin

Anam ne üzersin üzersin üzersin(TRT 1, 2000:295)(Bayburt)

Yukarıdaki türkülerde geçen “gelinin yası”, “ağlama gelin” ifadeleri kına gecesi ve düğün günü, gelinde anne ve babasından ayrılacağını göstermektedir. Türkülerde hüznün ve gurbet birleşmiştir.

Gelinle ailesinden olan kadınlar; bu ayrılmayı gönül hoşluğuyla kabul etmiş görünmezler. Ağlarlar, sızlarlar. Damat tarafı geline teselli vermek için: “Ağlama, kız ağlama! Mesut olacaksın.” diye terennüm ederler. Gelinin annesi de kara gözlü, tatlı sözlü yavrusundan ayrılarak evde yapayalnız kaldığını terennüm ederek ağlar (Gökalp 2007:221).

Yassıya varmadan (amanın) güveyi (de) koyarlar (vay vay)

Dengini dengine (amanın) arar (da) bulurlar (vah vah)(TRT 2, 2000:779)(Afyon)

Düğünün son günü damat, sağdııcı ve arkadaşları ile yatsı namazını kılmak için camiye gider. Namazdan sonra arkadaşları sırtına yumruk vurarak gelinin odasına gönderir (Ercan 2002,164).

Gökyüzünde kartal uçar

Kanadından arpa saçar

Ağ gelinin (Ayşe'nin) duvağını

Mehmet açar nenni nenni(TRT 1, 2000:416)(Bilecik)

İslamiyet'le birlikte duvak; genç kızlığın, bekâretin sembolü sayılmış; hatta bakire olmayan bayanların duvak takmaları ayıp olarak karşılanmıştır (Köse 2003:94). Duvak eğlencesi gelinin bekâretini gerdek gecesine kadar muhafaza etmesi sonucu yüzünün ak çıkmasını kutlamak üzere düzenlendiği için genellikle oğlan ve kız tarafının kadınları ile genç kızların katılıp yemekli ya da yemeksiz, ikramlı ya da ikramsız, çalgılı ya da çalgısız yapılan bir toplantıdır (Köse 2003:99-100).

Bilecik türküsünde “Ağ gelinin duvağını, Mehmet açar neni neni” dizelerinde bekârete vurgu yapmıştır.

O yanı saçak bu yanı saçak
Kız anasının halı n'olacak
Kızın gelin etmiş (eylemiş)
Gözleri yaşla dolacak(TRT 1, 2000:386)(Şanlıurfa)

Şanlıurfa türküsünde ise gelin annesinin durumuna değinilmiştir. Kızından ayrılmanın acısı ve bilmediği, tanımadığı yerlerde kızın mutlu olup olmayacağını düşünmesi anneyi üzmektedir.

Gelin gelin gelin gelir karşıya
Gelinin çeyizini nöker taşıya
Sizin kızı aldım bizim Paşaya

Deyirem abey toyun mübarek olsun
Sağdııcı solducu mirim var olsun
Deyirem ay kız toyun mübarek olsun
Sağdııcı solducu mirim var olsun(TRT 1, 2000:385)(Kars)

Kars türküsünde gelinin kölelerle çeyizinin götürülmesi ve Paşa ile evlendirilmesi başkaları tarafından dile getirilmiştir. Kızın alınması söz konusu olduğundan dolayı kız pasif, edilgen durumdadır.

Goca kapının güllabı ağır (nenni nenni)
 Güvey oğlanın gulağı da sağır (nenni nenni)
 İşitmezse hızlıca bağır (nenni nenni)(TRT 1, 2000:414)(Bilecik)

Bilecik türküsünde gelinin evlendiği kişiye uyum sağlaması, duruma göre hareket etmesi başkaları tarafından nasihat edilir.

Gettiğin yollar hep iniş yokuş
 Seni göreyim gızım gaynana yakış
 Eline yakışsın beklenen her iş(TRT 2, 2000:814)(Antalya)

Antalya türküsünde gelinden beklenenleri yerine getirmesi, kaynanası ile iyi geçinmesi ailesi tarafından söylenir.

Türk Halk türkülerinde “Düğün günü”nde gelinin alınması, davul, zurnanın çalınması, gelinin süslenmesi, düğün yemeğinin pişirilmesi, kına gecesi, aileden ayrılma, geline nasihatlerin yapılması gibi birçok duruma yer verilmiştir.

4.1.1.2.7.Küçük Yaşta Evlendirilmesi

Ağ elime mor kınalar yaktılar
 Gaderim yok gurbet ele saddılar
 On iki yaşında gelin ettiler
 Ağlar ağlar göz yaşımı silerim of of (TRT 1, 2000:7)(Denizli)

Denizli türküsünde genç kızın küçük yaşta evlendirilmesinin nedeni ailesinin başlık parası almasıdır.

Çiriş'i topladım götürün yeyin
 Taze gelin oldum ağlama deyin (TRT 1, 2000:236)(Erzurum)

Erzurum’a ait türküde “Taze gelin oldum ağlama deyin” genç kız hem ailesinden hem de küçük yaşta evlilik sorumluluğuna girmesinden dolayı çaresizdir.

Al duvak ile gelin binek taşında

Gelin ettiler seni on dört yaşında

Gelin gider ağlar ana gardaş peşinde (TRT 1, 2000:206)(Sivas)

Sivas türküsünde küçük yaşta evlendirilen gelin kızın durumu, başkaları tarafından anlatılır.

Ne inişin dibindeyim

Ne yokuşun başındayım

Bana dulluk yakışır mı

Daha on beş yaşındayım (Celal Oy Oy)(TRT 1, 2000:200)(Yozgat)

Yozgat türküsünde küçük yaşta evlenip eşinin ölümüyle sahipsiz kaldığını “Bana dulluk yakışır mı, Daha on beş yaşındayım” dizelerinde dile getirir.

Şu dağın başındayım (aman aman aman)

Hadi güzel oğlan oğlan

Yanıyorum eylen eylen

On iki yaşındayım (aman aman aman)

Hadi güzel oğlan oğlan

Yanıyorum eylen eylen

On iki yaştan beri (aman aman aman)

Hadi güzel oğlan oğlan

Yanıyorum eylen eylen

Yâr senin peşindeyim (aman aman aman)

Hadi güzel oğlan oğlan

Yanıyorum eylen eylen(TRT 1, 2000:402)(Çankırı)

Diğer türkülerde zorla küçük yaşta evlendirilen genç kız, Çankırı türküsünde “On iki yaştan beri, Hadi güzel oğlan oğlan, Yanıyorum eylen eylen, Yâr senin peşindeyim” diyerek sevdiğinin olduğunu söyler.

Türk Halk türkülerinde “Genç Kızın Küçük Yaşta Evlenmesi, Evlendirilmesi” konusunda başlık parası nedeniyle ailenin genç kızda etkili olduğu görülür. Bu genç kızlar pasif durumda, ailenin yönlendirmesi altındadır. Ancak yaşı küçük olmasına rağmen türkülerde sevdiğinin olduğunu söyleyen genç kız da vardır.

4.1.1.2.8.Evlenen Genç Kızın Mutsuzluğu

Temel bazı psikolojik ihtiyaçlar vardır. Bunlar sevgi, sevilme, değer verilme, beğenilme, güvende olmak, kendini ifade edebilmek gibi...Bu ihtiyaçlar engellendiğinde acı, öfke, kızgınlık, nefret, korku, üzüntü gibi olumsuz duygular yaşanır (Tarhan 2005:66).

Bir kadının her zaman mutlu olmasını beklemek, gerçekçi ve mümkün değildir.Kendilerini güçsüz ve mutsuz hissettiklerinde dayanacak omuz, kendilerini destekleyecek kişiler ararlar (Tarhan 2005: 32)

Annem beni galdırmışsın atmışsın
Gökyüzünde durnalara çatmışsın
Bilinmedik pazarlarda satmışsın

Anam anam garip anam ağlarım (oy oy)
Ağlar ağlar kareleri bağlarım (oy oy) (TRT 1, 2000:44)(Konya)

Konya türküsünde ailesinin başlık parası almak için bilmediği yerlere gelin göndermesinden dolayı genç kız mutsuzdur. Annesine sitem etmektedir. Genç kız ağlarken kendini annesiyle özdeşleştirmiştir.

Kaleden indim ancak (nidem nidem nideyim)
Elimde yeşil sancak (garibem ben yâre gideyim)
Ne kız oldum ne gelin (nidem nidem nideyim)
Ateşe yandım ancak (garibem ben yâre gideyim)(TRT 2, 2000:505)(Adana)

Kaleden indim ancak
 Elimdedir al sancak
 Ne kız oldum ne gelin
 Ateşe yandım ancak (TRT 2, 2000:499)(Kastamonu)

Sallandım girdim bağı
 Başım değdi kavağı
 Ne kız oldum ne gelin
 Cuvan girdim toprağı (TRT 1, 2000:165)(Bitlis)

Adana, Kastamonu ve Bitlis türkülerinde “Ne kız oldum ne gelin” dizesiyle sıkıntısını, üzüntüsünü dile getirir. Çaresiz kalmasından dolayı çevresine karşı içini döker.

Komşularıyla bir arada bulunan kadın eşini, çocuğunu, kendi yaşamında önem taşıyan duygusal konuları; kurulan samimiyet ölçüsünde dile getirebilir (Cansız 2011:63).

İndüm dağıdan aşağı
 Bulamadım izuni
 Gelin olalı beru
 Göremedüm yuzuni (TRT 2, 2000:635)(Rize)

Oy pınar kara pınar da
 Hep kuşlar ona konar
 Yârimden ayrı düştüm de
 Yanar yüreğim yanar (TRT 2, 2000:635)(Ordu)

Yâr ayrı ben ayrı şu yâdelerde
 Dertliyim ağlarım gözüm yollarda (TRT 1, 2000:330)(Güneydoğu Anadolu)

Maden dağı dumandı deloy loy deloy loy kibar yârim
 Yolu dolan dolandı deloy loy deloy loy kibar yârim
 Gitti yârim gelmedi deloy loy deloy loy kibar yârim
 Yas gözüme dolandı deloy loy deloy loy kibar yârim (TRT 2, 2000:578)
 (Diyarbakır)

Palan dağı dumandır
 Erzurum dolu handır
 Gitti yârim gelmedi
 Yaş gözüme dolandır (TRT 2, 2000:643)(Şanlıurfa)

Bir yâr sevdim içerimden
 Kan damlıyor gözlerimden
 Nazlı yâr gitti elimden
 O da gurbet ele düştü(TRT Rep.)(Şanlıurfa)

Ellerin mektubu gelmiş okunur
 Benim yüreğıme hançer sokulur

Bir of çeksem karşı ki dağlar iniler
 İflah etmez bu dert beni pareler (TRT 1, 2000:157)(Orta Anadolu)

Yukarıdaki türkülerde geçen ortak tema sevdiğinden ayrı kalmadır. Bu yüzden söyleyicinin gözleri yaşlıdır.

Gelin oldum gelinliğim bilmedim
 Alı da pullu paytonlara binmedim
 Vefasız dünyada murat almadım(TRT 1, 2000:386)(Elazığ)

Sandığımı açamadım (ley ley)
 Çeyizimi saçamadım (ley ley)
 Yazık oldu gençliğime (ley ley)
 Güzel yâre düşemedim (ley ley)(TRT 1, 2000:118)(Diyarbakır)

Kadın için evliliğin çok boyutlu bir anlamı vardır. O evliliği “mutlu son” olarak görür (Yılmaz 2004: 118). Kimi zamanda evlilik mutsuzluğun başlangıcıdır. Bu türkülerde geçen “allı pullu paytonlara binemedim”, “Sandığımı açamadım”, “Çeyizimi saçamadım” “Güzel yâre düşemedim”, ifadelerinden evlilikteki beklentilerine kavuşamadığından dolayı söyleyici dertlenmektedir.

Elif’in kınasın çamur ettiler
 Gözünün sürmesin(anam)kömür ettiler
 Burçak tarlasına gelin ettiler

Ne yaman zorumuş anam burçak yolması
 Burçak tarlasına anam gelin olması (TRT 1, 2000:307)(Kırıkkale)

Elimin kınasın ezdirmediler
 Gözümün sürmesini sürdürmediler
 Burçak tarlasına gezdirmediler

Ah ni yaman da zorumuş burçak tarlası
 Burçak tarlasında(yâr yâr) gelin olması (TRT 2, 2000:666)(Yozgat)

Bir genç kızda “kına”, “sürme”, “gelin olma” gibi hevesler bulunmaktadır. Kırıkkale ve Yozgat türkülerinde genç kızın burçak tarlasına gelin olmasından dolayı

kınası çamura, sürmesi kömüre dönmüştür. Evlilikteki beklentisine kavuşamamıştır. Burçak tarlasına gelin olmak söyleyicinin yaşam sevincini ortadan kaldırmıştır.

Doldur destini de pınar özünden
Ay mı doğmuş ak gerdandan yüzünden
Ah çektikçe yaş dökülür gözünden
Seni seven zalim sana eş midir (TRT 2, 2000:710)(Burdur)

Zorla beni bir zalime verdiler (oy oy)
Verdiler de günahıma girdiler (oy girdiler oy oy)(TRT 1,
2000:51)(Diyarbakır)

Ana beni bir kötüye verdiler (ey)
Verdiler de günahıma girdiler (ey)(TRT 2, 2000:478)(Erzurum)

İlahi de ana niye verdin çocuğa
Ben gülemedim gülmeyenler sağ ola (TRT 1, 2000:343)(Erzurum)

Entarimi ben biçtim de
Kollarını dar biçtim
Ne talihsiz başım var da
Öksüz oğlana düştüm(TRT 1, 2000:171)(Yozgat)

Yukarıdaki türkülerde genç kız evlendiği kişinin “Zalim”, “Kötü”, “Çocuk” ve “Öksüz” olduğundan şikâyetçidir. Türküde geçen “verdiler” ifadesinde başkalarının zorlaması hâkimdir. Evlenen genç kız pasif durumdadır.

Geline bak geline
 Kına yakmış eline
 Gelin küsmüş gidiyor
 Babasının evine(TRT 1, 2000:314)(Kilis)

Türk töresinde koca evine giden kız, sıradan sebeplerle ayrılarak bir daha baba evine geri dönemez. Halk arasında “birincisi nikâh, ikincisi toprak” denir. Gelin anne ve babasının yüzünü ak etmelidir (Önal 2004:137).

Bir gün Nasrettin Hoca yeni evli büyük kızı ağlayarak baba evine döner; ve ‘baba, kocam beni dövdü, ona seni babama şikayet ederim’ deyince de ‘git babana söyle ben hocanın kızını işte böyle döverim’ dedi. Hoca döner kızına okkalı bir tokat yapıştırır. “Git o kocan olacak adama söyle, benim kızını dövenin karısını ben de böyle döverim işte.”(Akın 1991:149-150).

Bir oda yaptırdım döşedemedim (yâr yâr)
 İçinde bir çocuk yaşadamadım (hadi leyli leyli)
 Kahpe felek ile baş edemedim (yâr yâr)
 Hani benim memleketim elim yâr (hadi leyli leyli)(TRT 1, 2000:157)(Trabzon)

Çarşamba yazıları,körpedir kuzuları
 Allah alnıma yazdı,bu kara yazıları (TRT 1, 2000:209)(Samsun)

Akkoyun kuzusuna (yavrum)
 Can kaynar bazısına (yörü yörü)
 Ne dedim de ağlıyon (annem)
 Annımın yazısına (yörü yörü) (TRT 1, 2000:369)(Kastamonu)

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu
 Hiç gitmiyor kollarımdan efem de sızısı vay vay
 Böyle imiş alnımızın yazısı (TRT 2, 2000:687)(Kastamonu)

Ağalar beyler ne diyelim ağlayalım

Kareler mi bağlayalım

Alnımın da yazısı kaderim de böyleymiş (TRT 1, 2000:317)(Konya)

Yaşanılmış olan olumsuzluklardan dolayı kadere, feleğe sitem edilir. Bu türkülerde geçen “kara yazı”, “kahpe felek” ifadelerinde şikâyet vardır. Kaderin değişmeyeceğini bilen genç kız çaresiz olduğunu belirtir.

Annem entari almış siyah dalları varmış (hey)

Keşke sevmez olaydım yârimin yâri varmış

Dağlarda (dağlarda) koyun güder ovalarda (beyim aman) (TRT 1, 2000:44)

(Çanakkale)

Yağmur yağar dereleri sel alır

Nazlı yâri gurbet elde el alır (TRT 2, 2000:774)(Burdur)

Dayanamıyorum

Beni kovmuş yâr sevmiş (de)

Ona yanıyom (TRT 1, 2000:117)(Yozgat)

Mavilim diyemedim (de)

Al yeşil giyemedim

Eller almış o yâri (de)

Benimsin diyemedim (TRT 2, 2000:585)(Tokat)

Çanakkale, Burdur, Yozgat ve Tokat türkülerinde genç kızın aldatılması dile gelir. Sevdığı kişiden dolayı hayal kırıklığına uğratılmış, pişman olmuştur. “ Keşke Sevmez olaydım yârimin yâri varmış”, “ Beni kovmuş yâr sevmiş (de),Ona yanıyom”, “Eller almış o yâri (de),Benimsin diyemedim” dizeleri çaresizliğini ortaya koyar. Erkeğin başka bir kadınla evleneceğine dair korku, kadının toplumdaki statüsünde büyük bir düşüşe neden olacaktır (Çek, Cansız 2010:63).

Yedi mendil çürüttüm

Gözyaşım sile sile (TRT 1, 2000:33)(Gaziantep)

Yaşanılan sıkıntıların, zorlukların çok olması “Yedi mendil çürüttüm, Gözyaşım sile sile” dizelerinde ifade edilir.

Ekine firaz derler (Ah)

Güzele beyaz derler

Her kime derdim yansam

Bu dert sana az derler (TRT 1, 2000:301)(Samsun)

Samsun türküsünde söyleyici, yaşadıkları karşısında çevresindeki kişilerin derdine derman olmadıklarını belirtir.

Türk Halk türkülerinde “Kadının Mutsuzluğu”nu dile getiren türküler genç kızın zorla evlendirilmesi, evlilikteki beklentilerine kavuşamaması, sevdiği kişiden ayrı kalması, sevdiği tarafından aldatılması gibi konularda dile gelmiştir. Söyleyen kişi bu durumların hepsinde yönlendirilme konumunda olduğundan dolayı pasiftir.

4.1.1.3.EVLİLİK SONRASI DÖNEM

4.1.1.3.1.Gelinin Dışlanması

Kara çadır is mi tutar

Altın kılıç pas mı tutar

Anan ağlar bacın ağlar

Elin kızı yas mı tutar

(El kızdır yas mı tutar)(TRT Rep.)(Ankara)

Ankara türküsünde “El kızı yas tutmaz” derken yabancıyı önemsememe, el kızını dışlama vardır. “El” sözüyle yabancıya önem vermeme söz konusudur.

Bir genç kız, kendi ailesinde gördüğü değeri, eşinin ailesinde göremez. Çünkü eşinin ailesi için daima “el kızıdır”, yabancısıdır (Çek, Cansız 2010:60).

Yol üstüne de düştüm kaldırmadılar madılar

Elimi yüzüme çaldırmadılar madılar

Elkızı diye bene aldırmadılar madılar(Deveci, 2007:430)(Muğla)

“El kızı diye bene aldırmadılar madılar” dizesinde “el kızı” yani yabancı olduğu için gelin gittiği evde önemsenmediğini, değer verilmediğini düşünmektedir. Söyleyici kendini dışlanmış hisseder.

4.1.1.3.2.Kadının Şikâyeti ve Erkekten Yakınması

Kimi zaman felekten, kimi zaman da yaşanan durumlardan şikâyet edilir.

Entarimi ben biçtim de

Kollarını dar biçtim

Ne talihsiz başım var da

Öksüz oğlana düştüm(TRT 1, 2000:171)(Yozgat)

Yozgat türküsünde “Ne talihsiz başım var da, Öksüz oğlana düştüm” dizesi istenmeyen özellik olarak verilmiştir. Geniş, soylu bir aileye gelin olan genç kızın dahil olacağı kişi sayısı daha fazladır. Geniş aile şeklinde iç içe birlikte yaşanıldığı için genç kız sahipsizlik duygusu yaşamayacaktır. Ancak türküde oğlanın öksüzlüğünü talihsizlik olarak görür. Toplumda yalnız kaldığını belirtir. Evlilikte güven duyacağı, dayanacağı bir ortamı bulamamıştır.

Kalenin burcu muyum (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)

Dil bilmez Gürcü müyüm (Oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)

Felek evin yıkıla (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı)

Ben çirkin harcı mıyım (oh nenni nenni nenni derdim çok deliganlı) (THM 2000:501)(Sivas)

“Felek evin yıkıla, Ben çirkin harcı mıyım” derken kaderden şikâyet vardır. Söyleyici kaderin değişmeyeceğini bildiği için kaderinde olana razı değildir. Kader alın yazısı olduğu için tercih hakkı yoktur. Kaderin toplumsal anlamda değiştirilmeyeceğine dair bir kabul vardır.

Evlerinin önü kavak
Mamoş gezer kara kalpak
Körolası zalim felek
Koymadı ki murad alak
Di kalk Mamoş di kalk di kalk
Başımıza yığıldı halk (TRT 2, 2000:646)(Elazığ)

Elazığ türküsünde “Başımıza yığıldı halk” dizesi ağıt şeklindedir. Sivas türküsünde evlendiği kişinin özelliğinden dolayı bir yakınma varken bu türküde de ölüme karşı şikâyet vardır.

Hayatın güzelliklerinin, olumlu yanlarının Allah’tan geldiğine inanan halk şairlerimiz, başlarına gelen her türlü kötülüklerin, olumsuzlukların, acıların, üzücü olayların kaynağı olarak feleği görürler. Böylece, hemen hemen bütün manzumelerde bir taraftan bahsettiği güzellikler için Allah’a şükredilirken diğer taraftan yaşadıkları olumsuzluklar için feleğe sitem, şikâyet ve beddualar edilir (Şimşek 2009:37).

“Körolasın zalim felek” mısrasında olduğu gibi türkülerimizde “felek”in sürekli olarak sitem edilen bir nesne olduğu görülür. Feleğin insanoğluna çektirdikleri ve buna karşılık halkın ona ettiği beddualara birçok türküde rastlamak mümkündür (Şimşek 2009:39).

El oğluna yandım ben
Haydah güzelim kendi yârim sandım ben
Haydah güzelim kendi malım sandım ben (TRT 1, 2000:139)(Muğla)

Muğla türküsünde söyleyici, “El oğluna yandım ben” derken kendi çevresinden olmayan bir erkeğe olan sevgisini anlatır. Tanımadığı, bilmediği bir çevreden olan el oğluna güvenmiştir, onu sahiplenmiştir. “Kendi yârim sandım,

kendi malım sandım” derken beklentisinin boşa olduğunu dile getirir. Çünkü aldatılmış ve hayal kırıklığı yaşamıştır.

Evlerinin önü tahta daraba

Ana beni niye verdin Araba (vay vay)

Arap beni satar verir şaraba (TRT 2, 2000:800)(Samsun)

Samsun’ türküsündeki “Ana beni niye verdin Araba (vay vay)” dizesiyle genç kız, anne otoritesine karşı çıkmış. Çünkü genç kız zorla evlendirilmesinden dolayı şikayetçidir.

Sevdiği erkekten haber alamayan, istekleri gerçekleşmeyen kadınlar yakınlıkta bunu türkülerde dile getirmişlerdir.

Alim deresinde guzgunlar gezer

İnsan sevdiğinden bu kadar bezer

Hiç olmazsa ayda bir mektup yazar

Sevdiceğim sarsın yarelerimi (TRT 1, 2000:32)(Nevşehir)

Nevşehir türküsünde söyleyici sevdiğinden ayırdır “Hiç olmazsa ayda bir mektup yazar” dizesinde sevdiğinden haber alamadığı için yakınmaktadır.

Boyda bosun yoktur (herif aman)

Şamamasın şamama

Ayda bir kerecik olsun (aman)

Göndermezsın hamama

Çekemem kahrını sarhoş herif

İstemem beni bırak (TRT 1, 2000:172)(İstanbul)

İstanbul türküsünde “Ayda bir kerecik olsun (aman), Göndermezsın hamama” dizelerinde kadının eşinden istekleri vardır. İstekleri gerçekleşmeyince kadın, eşinden yakınmaktadır.

4.1.1.3.3.Ayrılık

4.1.1.3.3.1.Eşinin Hapiste Olması

Yaşanılan olaylar türkülerle dile getirilmiştir. Mahpusta olan kişiler içinde türküler söylenmiştir.

Siyah keten carım var

Gürlek yanda darım var

Aç kapıyı gardiyan

(Siyah da carlı cennetim)

Benim mapuslarda yârim var(TRT 2, 2000:696)(Uşak)

Gemilerde posta posta

Aspalı karısı yasta

Dervişanın Mustafa'sı

Sakız'daki mahpusta(TRT 1, 2000:390)(Muğla)

Muğla türküsünde başkaları tarafından yaşanılanlar bir tablo olarak verilmiştir.

4.1.1.3.3.2.Kadının Çocuklarından Ayrı Olması

Anneler evladıyla bütünleşmiştir. Hiçbir zaman kolay kolay ayrılmak istemezler. En zoru da anne için evladının ölümüyle karşılaşp ondan ayrılmak zorunda olmasıdır.

Eledim eledim höllük eledim,

Aynalı beşikte canan bebek beledim.

Büyüttüm besledim asker eyledim,

Gitti de gelmedi canan buna ne çare,

Yandı ciğerim de canan buna ne çare.(TRT 1, 2000:306)(Erzurum)

Erzurum türküsü, anne tarafından söylenen bir ağıttır. Oğlunu askere gönderen annenin feryadı, çaresizliği “Gitti de gelmedi canan buna ne çare, Yandı ciğerim de canan buna ne çare” dizelerinde dile gelir. Oğlunun ölüm acısıyla karşılaşmıştır.

A dağlarda kalan oğlum

Çam dibinde buvan oğlum (TRT 2, 2000:472)(Kastamonu)

Kastamonu türküsündeki anne de oğlunun ölümüyle karşılaşmıştır.

Komşularım yavrum size emanet

Süremez çiftimi küçüktür gayet

Bir can için kime edeyim minnet

Parça parça oldu ona yanarım

Hanem harab oldu buna yanarım (TRT 2, 2000: 496)(Sivas)

Yukarıdaki türkülerde evladının ölüm acısıyla karşılaşan anne, Sivas türküsünde ise yuvasının dağılmasından dolayı çaresiz kaldığını yavrularından ayrılmak zorunda olduğunu dile getirir.

Türk Halk türkülerinde anneler, evladının ölümünden dolayı ve hayat düzeninin bozulması sonucu ondan ayrılmaya razı gelmiştir.

4.1.3.3.Evladının Ölmesi

Ölüm karşısındaki çaresizlik Türk halk şiirlerinde “ağıt” şeklinde dile gelmektedir. Bir anne için en büyük acı, evladının ölümüyle karşılaşmaktır.

Altın Arık Destanında da evladının ölümüne ağlayan bir anneyi görüyoruz. Evladının acısını yaşamamak için ondan önce ölmüş olmayı dilemektedir. “Bu ne felakettir ki yavrucuğum/benim güzel sevdiceğim/ölüm acısı ne için/önce gelip erişti/senden önce ölmeyi/bulsaydım ey güneşim/görmeseydim böyle bir acı kederi” (Çimen 2008:159)

Evladının ölümü karşısında çaresiz kalan anne, duygularını ağıt tarzında türkülerde dile getirmektedir.

Bir oda yaptırdım döşedemedim (yâr yâr)
 İçinde bir çocuk yaşadamadım (hadi leyli leyli)
 Kahpe felek ile baş edemedim (yâr yâr)
 Hani benim memleketim elim yâr (hadi leyli leyli)(TRT 1, 2000:157)
 (Trabzon)

Evladının acısını yaşadığından dolayı “felek”ten şikâyet etmektedir.

Eledim eledim höllük eledim,
 Aynalı beşikte canan bebek beledim.
 Büyüttüm besledim asker eyledim,
 Gitti de gelmedi canan buna ne çare,
 Yandı ciğerim de canan buna ne çare.(TRT 1, 2000:306)(Erzurum)
 Erzurum türküsünde askere giden evladı geri dönmemiştir.

El veriyor el veriyor
 Orta direk bel veriyor...of
 Döndüm baktım sağ yanıma,
 Mehemedim can veriyor vay. (TRT 2, 2000:463)(Çorum)

Elmalı'dan çıktım yayan
 Dayan hey dizlerim dayan
 Emmim atlı dayım yayan

Bebek beni del eyledi
 Yaktı yaktı kül eyledi

Kol bezini dalda bulduğum
 Adını Ali koyduğum
 Yedi yılda bir bulduğum

Bebek beni del eyledi
 Yaktı yaktı kül eyledi(Deveci,2007:249)(Muğla)

Bebeği nazlı büyüttüm
 Ninni söyledim uyuttum
 Ben yavrumu kaybettim

Bebek oy nenni
 Yavrum oy nenni
 Sebebim oy oy

Bebek beni del'eyledi
 Yaktı yaktı kül eyledi
 Muhannete kul eyledi

Bebek oy nenni
 Yavrum oy nenni
 Sebebim oy oy(TRT 1, 2000:120)(Doğu Anadolu)

Bebeğin beşiği çamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Ben bebeği çok severdim
 Hem anamdan hem babamdan

Oy şirin oy narin oy bebek oy

Bebek beni hal eyledi

Esir etti mal eyledi

Bir kapıya kul eyledi

Aldı aklım deleyledi

şirin oy narin oy bebek oy

Oy şirin oy narin oy bebek oy (TRT 1, 2000:121) (Elazığ)

Bebeğın beşiğı de çamdan

Yuvarlandı düştü de damdan

Bey babası gelir şam'dan

Nenni bebek (oy oy oy)

Bebek beni deleyledi

Yaktı yaktı kül eyledi

Her gapuya gul eyledi

Ne guzum ne bebek

Ne yavrum ne bebek

Deveyi deveye çattım

Yuların boynuna attım

Bebeğı dallara attım

Nenni bebek (oy oy oy)

Bebek beni deleyledi

Yaktı yaktı kül eyledi

Her gapuya gul eyledi

Ne guzum ne bebek
 Ne yavrum ne bebek(TRT 1, 2000:121)(Erzincan)

Bebeğin beşiği de çamdan
 Yuvarlandı düştü de damdan
 Beybabası gelir Şam'dan

Nenni de nenni de nenni de bebek

Kızlar gelin çaydan geçek
 Çay bulanık nerden içek
 Bebek ölmüş nere gidek

Nenni de nenni de nenni de bebek

Bebek beni del eyledi
 Yaktı beni kül eyledi
 Her kapıya kul eyledi

Nenni de nenni de nenni de bebek(TRT 1, 2000:121)(Bayburt)

Bebek beni deli etti (nenni)
 Yaktı beni kül etti (nenni)
 Her gapılara gul etti (nenni)
 Nennide benim yavruma (nenni)(TRT 1, 2000:121)(Bolu)

Ah Hatiboğlu nam verür de
 Yavrum muhtarlığa da san verür
 Muhtarlığın da yoluna
 Bir oğlunu da gurban verür(TRT 2, 2000:454)(Ordu)

Ilgaz'a gittik Tazu'ya
 Anı da saldı Yazuya
 Bakdın mı gara yazuya

A dağlarda kalan oğlum
 Çam dibinde buvan oğlum

Altuna yayduğu pürler
 Üstüne şalını bürler
 Çamlar acı acı gürler

A dağlarda kalan oğlum
 Çam dibinde buvan oğlum(TRT 2, 2000:472)(Kastamonu)

Aşağıdan gele gele geldiler
 Hanımıza dolum dolum doldular
 Ağ bebeyi elimizden aldılar
 Yitirdim yavruyu ben oldum deli
 (Kınaman komşular ben oldum deli)(TRT Rep.)(Orta Anadolu)

(Amanin) Gine boz duman var Baran dağında
 Baykuşlar ötüşür de (aman) gönül bağında
 Bir yavru yitirdim gelin çağında (amman çağında)
 Yesari yasını da tut garip garip (Oy Felek Uy Uy)(TRT Rep.)(Kırşehir)

Türk Halk türkülerinde “Evladının Ölmesi” konulu türküler evladını kaybetmenin verdiği üzüntüden dolayı anneler ağıtlar yakmıştır. Annenin evladı canı gibidir. Evladının ölümü kendisinde derin izler bırakır.

4.1.1.3.3.4.Eşinden Ayrılma

Evlendikten sonra kadını olumsuz etkileyen durum eşinden ayrılmasıdır. Evli olan bayan, eşiyle bütünleşmiştir. Toplumda eşiyle yer edinmiştir.

Mendilimin yeşili (amman amman)

Ben kaybettim eşimi

Al bu mendil sende sende dursun

Sil gözünün yaşını

Amman doktor canım kuzum doktor

Derdime bir çare

Çaresiz dertlere düştüm

Doktor bana bir çare

Mendilim benek benek (amman amman)

Ortası çarkıfelek

Yazı beraber geçirdik

Kışın ayırdı felek(TRT 2, 2000:595)(İstanbul)

İstanbul türküsünde söyleyici eşinin hastalıktan dolayı ölümüyle karşılaşmıştır. “Çaresiz dertlere düştüm, Doktor bana bir çare” dizelerinde doktordan yardım istemektedir.

Şu dağlar olmasaydı

Lalesi solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmasaydı(TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Isparta türküsünde de söyleyici ayrılış sebebini “ölüm” olarak belirtir.

İndum dağdan aŗađı
 Bulamadum izuni
 Gelin olali beru
 Göremedum yuzuni (TRT 2, 2000:635)(Rize)

Gemi geliyor gemi de
 Vona burnundan beri
 Ben yarimden ayrıldım da
 Yıl oldu görmeyeli

Yumak yumak ipliğim
 Nerde kaldın kekliğim de
 Yetmez mi beklediğim

Oy pınar kara pınar da
 Hep kuşlar ona konar
 Yarimden ayrı düştüm de
 Yanar yüreğim yanar (TRT 2, 2000:635)(Ordu)

Yâr ayrı ben ayrı şu yadellerde
 Dertliyim ağlarım gözüm yollarda (TRT 1, 2000:330)(Güneydoğu Anadolu)

Derya kenarında (anam) kayık değilim (nidem)
 Yârdan ayrılalı (yandım) ayık değilim
 Bir çift selamına (anam) layık değilim (nidem)
 En gel ağam en gel de gene get
 Akan göz yaşımı sil de gene get (TRT 1, 2000:300)(Erzincan)

Kadınlar hiçbir zaman sevdiği erkekler tarafından terk edilmek istemezler (Tarhan 2005:262). Terk edilme korkusu erkeklere göre kadınlarda daha fazla olduğu için, ayrılık yaşayan kadın psikolojik olarak daha çok yara alır. Aşk yarası kadında daha derin izler bırakır (Tarhan 2005:263).

Yukarıdaki türkülerde söyleyici, sevdiği erkeğin bırakıp gitmesinden dolayı çaresizliğini dile getirir. “Yanar yüreğim yanar”, “Dertliyim ağlarım gözüm yollarda”, “Yârdan ayrılalı (yandım) ayık değilim” dizelerinde üzüntüsünü, çaresizliğini belirtir.

Yârim (ağam)İstanbul’u mesken mi tuttun, (aman)

Gördün güzelleri beni unuttun,(aman)

Sılaya gelmeye yemin mi ettin.(aman)

Gayri dayanacak özüm kalmadı, aman

Mektuba yazacak sözüm kalmadı.aman

Ağam sen gideli yedi yıl oldu, (aman)

Diktiğin fidanlar meyveye geldi,(aman)

Seninle gidenler sılaya döndü.(aman)

Gayri dayanacak özüm kalmadı, aman

Mektuba yazacak sözüm kalmadı. aman(TRT 2, 2000:772)(Kayseri)

Kayseri türküsünde “Yârim (ağam)İstanbul’u mesken mi tuttun, (aman) Gördün güzelleri beni unuttun,(aman) Sılaya gelmeye yemin mi ettin (aman)” dizelerinde söyleyicinin eşine olan sitemi dile gelmiştir. Gücünün tükendiğini “Gayri dayanacak özüm kalmadı aman, Mektuba yazacak sözüm kalmadı aman” dizeleri belirtir.

Ağşam oldu efendim de geldi

Nedür halin bire hanım dedi

Ah gara ciğeri kediler yedi

Gözün kör olsun seni garı dedi

Çağırın imamı muhtarı dedi

Boş kahadını elime de verdi (TRT 2, 2000:814)(Kastamonu)

Dini nikâhta erkekler eşlerini üç talakta boşayabilirler. Kastamonu türküsünde de söyleyici, eşinin kendisinden boşanmak istediğini dile getirmiştir.

Kadını etkileyen durum, toplumun boşanmış kadına nasıl baktığıdır. “Boşanmış kadın” imajı, taşınması zor bir yükür (Tarhan 2005:98).

Çekemem kahrını sarhoş herif

İstemem beni bırak (TRT 2, 2000:172)(İstanbul)

İstanbul türküsünde ise “Çekemem kahrını sarhoş herif, İstemem beni bırak” dizeleriyle söyleyici sevdiğine karşı şikâyetini dile getirmiş. Söyleyici, eşinden ayrılmak ister.

Eşler arasındaki sevgi, saygı ve güven bağı yıkıcı bir biçimde zedelenmişse, boşanma kaçınılmazdır (Tarhan:2005:242).

Urfa'nın bedenleri

Çevirin gidenleri

(Ağam da şimdi gelir

Paşam da şimdi gelir

Güzel de şimdi gelir vay)

Vurun vurun öldürün

Yâri terk edenleri (TRT 2, 2000:755)(Şanlıurfa)

Şanlıurfa türküsünde “Vurun vurun öldürün, Yâri terk edenleri” dizeleriyle söyleyici, sevdiğini bırakan kişiye merhamet edilmemesi gerektiğini söyler.

Türk Halk türkülerinde ölüm, gurbete gitme ya da boşanma gibi sebeplerden dolayı söyleyici, eşinden ayrılmıştır. Kimi türkülerde eşinin kötü alışkanlığa sahip olduğunu belirterek ayrılmayı söyleyici, kendisi ister. Türkülerin genelinde ise söyleyici, sevdiği erkekten ayrılmak istemez.

4.1.1.3.3.5.Eşinin Yolunu Gözlemesi

Yemenim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Yıkılası meyhane
Serhoşum nerde kaldı(TRT 2, 2000:790)(İzmir)

Al yazmam dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Yıkılası meyhane
Serhoşum nerde kaldı (TRT 2, 2000:722)(Isparta)

Al yazmam dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Ellerin yâri geldi
Hayırsız nerde galdı(TRT 1, 2000:26)(Muğla)

Al yazmam dalda kaldı,
Aman gözlerim yolda kaldı.
Yıkılası meyhane,
Aman sarhoşum nerde kaldı. (TRT 1, 2000:214)(Antalya)

Al yazmam dalda kaldı
(Aman) Gözlerim yolda kaldı

Yıkılası meyhane

(Aman) Sarhoşum nerde kaldı (TRT 1, 2000:27) (Denizli)

Çemberim dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı (da vay)

Yıkılası meyhane

Sarhoşum nerde kaldı (da) (TRT 1, 2000:225) (Afyon)

Yukarıdaki türküler birbirinin varyantları şeklindedir. “Yıkılası meyhane, Sarhoşum nerde kaldı” dizelerinde söyleyici “sarhoşum” ifadesiyle sevgisini dile getirmiştir. “Sarhoş” olarak nitelemesine rağmen bir kadın eşini kendisinden başka bir şeyle paylaşmak istememesi söz konusudur. Sevdiği kişinin kendisine ilgi göstermesini, zaman ayırmasını ister. Bu yüzden meyhaneye karşı intizâr etmiştir.

Ağam sen gideli yedi yıl oldu

Diktiğin fidanlar meyveye durdu

Seninle gidenler sılaya döndü

Tez gel ağam tez gel Eğlenli misin

En gel ağam en gel Eğinli misin (TRT Rep.) (Erzincan)

Erzincan türküsünde söyleyici sevdiğinin yolunu uzun yıllardır beklediğini “Ağam sen gideli yedi yıl oldu, Diktiğin fidanlar meyveye durdu” dizelerinde dile getirmiştir.

4.1.1.3.3.6. Kadın İntiharı

“Bodrum Hâkimi” adlı türküde Mefharet Tüzün, Bodrum’a hâkim olarak atanır. Halk, Mefharet Hanım’ı çok sever. Hâkime hanım bir gün evinde ölü bulunmuştur. Bodrumlu bir delikanlıyı sevdiği söyleniyormuş. Halkın sahiplendiği Mefharet Hanım o kadar çok sevilmiş ki ölüm sebebi araştırılırken otopsi esnasında kullanılan malzemeler altın ve gümüş ile ifade edilmiştir. (Deveci 2007:281)

Mefharet Hanım aslen Kütahya'nın Tavşanlı ilçesindendir. Bodrum halkı ona olan duygularını ağıt yakarak dile getirmişlerdir.

Bodrum'un da kalesi denize bakar

Hâkime hanımın da ölümüne herkes yanar

Nasıl astın Mefharet Hanım kendini

Altın makas gümüş bıçak ile doğradılar tenini

Hâkime Hanım memleketin Kütahya Tavşan

Hâkime Hanım sen eyledin bizleri perişan

Nasıl astın Mefharet Hanım kendini

Altın makas gümüş bıçak ile doğradılar tenini

Bodrum'un da ekinleri erkenden bitti

Hâkime Hanım kendisini intihar etti(Deveci 2007: 279)(Muğla)

4.1.1.3.4.Gelin –Kaynana İlişkisi

Kadın, bir anne olarak fedakârlık sembolüdür. Ancak kayınvalide (kaynana) olunca araya yetiştirip büyüttüğü kızının eşi (damadı) veya oğlunun eşi (gelini) girince fedakârlık sembolü olan anne “kaynanalık etmeye” başlar. “Kaynanalık etmek” (Türkçe sözlük:119)da “1-Gelin ve damada kötü davranmak 2-Bir yakınına gereğinden çok karışmak” şeklinde ifade edilir.

Kaynana-gelin anlaşmazlığına dair ilk veriler dört bin yıl önceye gitmektedir:

“Bundan dört bin yıl önce yaşayan genç bir kadın, kocasına gönderdiği çivi yazılı mektupta: “Annenden çok çekiyorum. Bir an önce dön ve beni bu kadından kurtar” diye seslenir (İspirli 2004: 19).

Köydeki kadın, aile içindeki kişiliğini “gelin” sahibi olduğu vakit bulabilmektedir. Kendisi gelirken çekmiş olduklarını bu defa geline çektirebilmektedir. Yapılmış olan incelemeye göre, ailede kadının mevkii gelinlik devresinde zayıf, “ana” olduğu zaman biraz daha kuvvetli ve “kaynana” olduğu zaman daha kuvvetlidir (Kurt 1992:642).

Aileye gelin getirilmesi ya da erkek evlatlardan birinin evlendirilmesi, yeni bir ailenin kurulmasından ziyâde, aile içinde oğlunu evlendiren “gelin”in gelinlik statüsünden çıktığı ve artık kendine gelinlik edilecek bir duruma geldiği anlamına gelir. Artık işlerin büyük bölümünü yeni gelin üstlenecek, yeni kayınvalide “hürmet gösteren” statüsünden, “hürmet gören” durumuna geçecektir (Alkan 1992:796).

Aileye “gelin” statüsüyle giren eş, ailenin kendinden önceki bütün fertlerine saygı göstermekle yükümlüdür. Kocasıyla büyüklerinin yanında yüksek sesle konuşmaz, kayınbabası veya o derecede kendisinden yaşlı erkeklerle ise hiç konuşmaz ve sadece imâ ile cevap verir. Büyükler yanında evli bir çiftin birbirine iltifat etmesi, çocuğuna sevgi göstermesi ya da tam tersine çocuğu ya da yekdiğerini ikaz edip azarlaması büyüğü saymamak olarak değerlendirilirdi. Aileye yeni katılan gelinler için “gelinlik etmek” ismiyle adlandırılan bu geleneğin ardında, ana babaya hürmet göstermenin aşırılaştırılmış bir ifadesi vardır (Alkan 1992:795).

Geleneksel ailelerde yeni evliler belli bir süre bağımsız ve tam anlamıyla ayrı bir aile olarak kabul edilmezler. Gelin- kaynana ilişkilerinde kaynana her zaman baskın, gelin ise ona itaat eden durumundadır (Çimen 2008:404).

Geline yapılan öğütler arasında bu deyme önemle yer verilmiştir. Bazı yerlerde, gelin koca evine ilk adım atışında, kapıdan girerken kaynana ile kayınbaba bir çeşit güreş tutmakta, bir- iki el sonra kayınbaba yenilgiyi kabul etmektedir. "Burada (bu evde) kaynananın sözü geçerlidir, her şeyden önce kaynanan ile geçineceksin, ona saygı göstereceksin" demektir. Çünkü gelin evde ömrü boyunca kaynana ile beraberdir. Kayınbabasını akşamdan akşama ya görür, ya görmezdi (Ataman 1992: 4)

Evlilik sadece iki kişi arasında gerçekleştirilen bir olay değildir. Evlilik, çiftlerin aileleriyle birlikte katıldıkları bir olaydır. Bir diğer deyişle, çiftler evlenirken her iki aile de birbirleriyle evlenmiş olur (Yılmaz 2003:193).

Türk aile yapısının çoğunda baba, anne ve çocuklar olarak tarif ettiğimiz aile düzeninden farklı olarak bir de evde dede ve babaanne /anneannenin bulunması söz konusudur. Bu da, ilerleyen zaman içerisinde, gün boyu evde birbiriyle yaşamaya mecbur olan gelinle ve evin önceki fertleri arasında çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına yol açar. Geçimsizlik kayınbaba /kayınpeder / gelinden ziyade, kaynana / gelin arasında olur (Kaya 2000:1).

Oğlunu evlendirmeden önce ideal bir kaynana olacağını, gelinini diğer bir kızı olarak göreceğini sık sık söyleyen kadınlara, kaynanasını annesinin yerine koyacağını, örnek bir gelin olacağını söyleyen kızın ifadeleri sözde kalır, kısa bir zaman sonra geçimsizlikler ortaya çıkar (Kaya 2000:1).

Aile ile beraber yaşayan anne, baba veya kayınvalide, kayınpeder aileyi etkileyen tipik negatif etki kaynaklarıdır. Bu aile dışı kişiler genç anneye ne yapması ya da ne yapmaması gerektiğini söyleyebilir, her an kendilerinin yanında olmasını isteyebilir, çocukların yetiştirilmesine karışabilir ve eşler arasındaki ilişkiyi zedeleyebilir (imen 2008:403). Ekonomisi yeterli olmayan kişiler, bir müddet ailesiyle oturduktan sonra evlerini ayırmaktadır (Aktan 2002:137).

Gelinleri ile iyi geçinmeye, kendilerini zorlayan oğlan anaları olduğu gibi, gelin sevgisiyle dolu, gl gibi geçinip ağız tadı ile gün geçiren kaynanalar da yok mudur? Elbette vardır, ancak folklor bunları değil, daha çok dırdırlı olanları almıştır (Ataman 1992:52).

Ben avlu sprmem zülfüm toz olur

Ben bulaşık yumam elim kar'olur

Akşam oğlun gelsin söz benim olur(THM 2000:779)(Kütahya)

Kütahya türküsünde “Akşam oğlun gelsin, Söz benim olur” dizesiyle evde gelinin üstünlüğü söz konusudur. Türküdeki gelin, kaynanaya boyun eğmeyen ve kocası üzerinde etkili olan bir gelindir.

Eli elekli gelin

Basma yelekli gelin

Selam vermeden geçti

Hain yürekli gelin, güzelim(Deveci,2007:115)(Muğla)

Eli elekli gelin

Basma yelekli gelin (palazım)

Selam verdim almadı

Katı yürekli gelin (güzelim)(TRT 1, 2000:306)(Burdur)

Eskiden kaynananın otoritesi çok fazlaymış. Şimdi gelin otoritesi fazla olduğu için “kaynanalar gelin oldu” derler. Eski gelinler, bu durumdan en kötü etkilenenlerdir. Çünkü kaynana baskısı görmüşler. Şimdi de gelinlerinin otoritesi ile karşı karşıyalar. “Eskiden de gelindim şimdi de gelinim” derler (Varvar:2010:302).

Dirvana vurdum uçtı

Tuyi tarlaya duştı (hey dirvana hey dirvana)

Ben ne ettum gaynana

Oğlun peşume duştı (hey dirvana hey dirvana)(TRT 1, 2000:281)(Trabzon)

Trabzon türküsünde gelinin kaynanaya seslenmesi söz konusudur. “Ben ne ettum gaynana, Oğlun peşume duştı” dizeleriyle oğlunun hatasını annesine söyleyen bir gelin vardır. Ayrıca genç kızın erkeği sahiplendiği görülür. Peşine takılan erkeğin annesine, kaynana demektedir.

Kırda erik ağacı, etrafında alıcı

Oğluna meyil verdim, darılma Zeynep bacı (TRT 2, 2000:549)(Sinop)

Sinop türküsünde “Oğluna meyil verdim, Darılma Zeynep bacı” söyleyici duygularını, gönül verdiği kişinin annesine cesaretle söylemektedir. Genç kız sevdiğinin annesine karşı “Darılma” demesinin altında istenmediğini, tercih edilmediğini belirtmek ister.

Gelin gider el evine kara giyinir

Kaynana oğlum diye durmuş övünür

Çok övünme kaynana senin sonun görünür (TRT 1, 2000:206)(Sivas)

Geleneksel ailede, erkek evladın üstün tutulması, oğlan analarına adeta bir imtiyaz vermiştir: "Oğlanın anasıyım, temelin binasıyım", Yani, malın asıl sahibi benim, elkızına da ne oluyor? demektir. İşte asıl manraza da bundan çıkmaktadır (Ataman 1992:51; Varvar:2010:304).

Oğlan analarının: "Nazlı naimli büyüteyim gece mi gündüzümü feda edeyim, bin türlü kahrını çekiyim, sefasını elkızı sürsün." düşüncesinden kaynaklanan, bir çeşit kıskançlıkları vardır (Ataman 1992: 52).

Tarhana kaynıyor (gelinim)

Yüreğim oynuyor

El bizi kınıyor (gelinim)

Gel barışalım

Tarhana kaynasın (kaynanam)

Yüreğim oynasın

El bizi kınasın (kaynanam)

Küstüm barışmam

(A kadın ölsem konuşmam)(TRT 2, 2000:737)(Manisa)

Ocak başı yarıldı

Kaynanam darıldı

Darılırsa darılsın

Oğlu bana sarılsın (Deveci,2007:148)(Muğla)

Manisa türküsünde gelin kaynana dargınlığı dile gelir. Kaynananın geliniyle barışmak istemesindeki amaç “El bizi kınıyor” ifadesidir. Toplumun aile içindeki ilişkilerde önemi vurgulanır.

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır

Sokuda döğme gelinim
Kendini öğme gelinim
Ezelden ahdım gelinim
Oğluma deyme gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır

Sokuda kahve gelinim
Mekanın sahra gelinim
Nasıl dayansın gelinim
Güveyin kahra gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır

Gel beri bekâr gelinim
Güveyin şeker gelinim
Üzülme kahrın gelinim
Güveyin çeker gelinim

Sokuda bulgur gelinim sokuda bulgur
Peçeni kaldır gelinim peçeni kaldır(TRT 2, 2000:700)(Adana)

Adana türküsünde annenin, oğluna olan sevgisi dile gelmiştir. “Oğluma deyme gelinim” dizesinde anne oğluna sahip çıkar. “Nasıl dayansın gelinim, Güveyin kahra gelinim” dizelerinde ise oğluna karşı merhamet, acıma duygusu vardır. “Üzülmeye kahrın gelinim, Güveyin çeker gelinim” dizelerinde ise kaynana, oğlunu başka bir kızla paylaşmaya razı olduğunu ifade eder.

İncirin dibinde içtim cigara (vay vay)
Kolundan yapıştım çektim duvara
Gaynanam sevmezse (anam)oğlu sever a (TRT 2, 2000:776)(Antalya)

Arabalar yan yana (havar lele)
Men istemem gaynana (gadan alım)
Eller yârim dedikçe (havar lele)
Baharım yana yana (gadan alım)(TRT 2, 2000:592)(Van)

Van türküsünde genç kız, “Men istemem gaynana” dizesiyle evliliğinde kaynana baskısı istememektedir.

Derelerde guşburnu
Guşburnuyu guş yer mi
Nirinna nirinah nirinna niya haa
Nininna nirinah nirinna niya

Beşyüz liralık gelin
Gaynanaya hoş dir mi
Nirinna nirinah nirinna niya haa
Nininna nirinah nirinna niya(TRT 1, 2000:274)(Sinop)

Sinop türküsünde “Beş yüz liralık gelin” diyerek kaynana, gelinini metalaştırmıştır.

Dolma gazanına vardım dolması eksik
 Dolmaya dadanmış bir sarı pisik
 Taze gelin senin kısmetin kesik

Taze gelin hep mi yedin dolmayı hep hep
 Eyşili mayahoş sarmayı lop lop (TRT 1, 2000:284)(Kastamonu)

Kastamonu türküsünde kaynana ise “Taze gelin senin kısmetin eksik” dizesinde gelinini olumsuz olarak niteler.

Cici potinim cici (hey mavi donlu)
 Gezdiğim çimen içi (sil gözü ganlı)
 Bizim aldığımız kız (hey mavi donlu)
 Gavrulmuş badem içi (sil gözü ganlı)

Davlumbazım dat gibi (hey mavi donlu)
 Komşularım yat gibi (sil gözü ganlı)
 Bizi yeren komşular (hey mavi donlu)
 Dondu kaldı mat gibi (sil gözü ganlı)(TRT 1, 2000:31)(Isparta)

Isparta türküsünde “Bizim aldığımız kız, Gavrulmuş badem içi” dizelerinde kaynananın övünmesi söz konusudur. Gelini beğenmek, toplumda övünçtür. “Aldığımız kız” derken “kız almak” ifadesi üzerinde durulmalıdır. Bir kaynana niçin övünür? Gelini, bir sosyal statü olarak kullanmaktadır. Gelini “gavrulmuş badem içi”ne benzeterek nesneleştirir.

Gelin kaynana ilişkisi, gelinin alınması ve gelinin iyi çıkmasına karşılık “Bizi yeren komşular (hey mavi donlu), Dondu kaldı mat gibi” sözleriyle komşular, akrabalar arası ilişkide gelin kaynananın konumu dile getirilir.

Peştemal tezgahına
 Canum ıkayı canum
 Gideceğum gocaya
 Oturacağum hanım

Ederum düğünümü
 Şenleturum günümü
 Dünyalar benim olur
 Alırsam sevduğumi

Olasun bize gelin
 Ederuk duğununi
 Gelin olduktan sonra
 Gız corusun cununi

Gelin oldum deyine
 Boş mu oturacasun
 Bizim ay bahçesine
 Yaprak toplayacasun

Bahçeye misirleri
 Sen abalıyacasun
 Ahıra iki sığır
 Oları bakacasun

Uşağın ağıladı mu
 Onada bakacasun
 Akşam yemekten sonra
 Kap da yıkayacasun

Gız baban evine
 Ötersun bilbil cibi
 Sevdüğünün peşine
 Cidersun maymun gibi

Görecesun ey gız da
 Çıkacak dedüklerum
 Gidecesun kocaya
 O zaman sağa derum

Peştemal tezgahına
 Çok eyudur rahatum
 Ben bekâr duracağum
 Evlenir olmam hatun(TRT 2, 2000:650)(Karadeniz)

Karadeniz türküsünde gelin olacak kız, evliliği rahatlık olarak gördüğünü söyler. Ancak evlilikte çok fazla sorumlulukların olduğunu kaynanası dile getirmiştir. Evliliğin ne kadar zor olduğunu öğrendikten sonra evlilikten genç kız vazgeçmeye karar verir.

Elimi salladım deydi dikene
 İntizâr eyledim (yar yar) burçak ekene
 İlahi kaynana ömrün tükene(TRT 2, 2000:667)(Tokat)

Tokat türküsünde evlenen genç kız çalıştırılmasından dolayı “İntizar eyledim (yar yar) burçak ekene, İlahi kaynana ömrün tükene” dizelerinde isyan eder.

Sabah oldu gaynanam geldi
 Bu ne halin gelin kızım dedi
 Kaynanacığım ciğeri kediler yedi

Oğlum gelsin halleşin dedi

Ah o kediye tutu tutuversem

Tüylerini yolu yolu versem

Sokağa katı katıversem

Yatsıya da gaynatam geldi

Nedir halin gelin hanım dedi

Gaynatacım ciğeri kediler yedi

Çağırın imamı gelsin dedi

Ah o kediye tutu tutuversem

Tüylerini yolu yolu versem

Sokağa katı katıversem(TRT 2, 2000:666)(Amasya)

Zabah oldu gayınnam da geldi

Nedür halın gelin hanım dedi

Ah goca ciğeri kediler yedi

Gözün kör olsun gelin hanım dedi(TRT 2, 2000:814)(Kastamonu)

Geleneksel Türk toplumunun değer siteminde genç kız, kızlık evinde bir misafir gibidir. O asıl kimliğini gelin gittiği aile içinde kazanacaktır. Yeni bir aileye katılan gelinden hamarat olması, kayınvalideye dil vermemesi, kayınpederine hizmet etmesi ve aile büyüklerine saygılı olması beklenir (Akın 1991: 111).

Kadın sadece eşiyle değil eşinin ailesi ile de uyum içinde olmalıdır (Yılmaz 2003:194).

Gelin olan kızlarda kaynana korkusu vardır. Bunu sadece türkülerde değil Türk Halk edebiyatının ürünü olan efsanelerde de görebiliriz:

Beşikte çocuğuyla koyunlarını otlatan gelin, akşam olunca koyunlarını bulamaz. Koyunlar olmadan eve dönerse kaynanası, kendisini kocasına dövdürecektir. Fatmacık koyunlar olmadan eve dönmekten o kadar korkar çekinir ki

bu durumda ancak Allah’a sığınır, “Ya beni taş et, ya da kuş et” diye dua eder ve taş edilir (Seyidoğlu 1991:403).

Gaynanayı ne'tmeli

Duvarlardan atmalı

Dokuzbuçuk söylerse (aman yârim haydi)

Yarımını tutmalı (da haydi)(TRT 1, 2000:378)(Ankara)

Kayadan ot yolarım (loli)

Parmağıma dolarım (loli)

Çok söyleme kaynana (loli)

Saçlarımı yolarım (loli) (TRT 2, 2000:535)(Yozgat)

Ekonominin yetersizliği yeni bir ev açmaya imkân sağlamayınca geleneksel Türk ailesinde kaynana ile gelin iç içe olmasından dolayı zamanla sorunlar çıkmaktadır.

Yozgat türküsünde gelinlerin kaynanaya karşı dil uzatması, saygısız olması söz konusudur.

Geleneksel Türk toplumunda gelinlere, saygılı ve edepli davranması, ağırbaşlı olması, kaynana ve kaynatasına kendini sevdirmesi, kocasına iyi bakması, ona saygılı olması, incinse bile kavga etmemesi, misafirlerini iyi ağırlaması öğütlenirdi (Sevinç 2007: 114).

Kazak Türklerinin yazdığı bir kitaba göre “kadınlar kocalarına karşı daima hürmetkârdırlar. Gelin hiçbir zaman kayınpederine ve kayınvalidesine hatta kocasının uzaktan ve yakından diğer akrabalarına karşı açık seçik görünmediği gibi onların isimlerini dahi tam olarak söyleyemez. Kazak gelinleri terbiyeleriyle ün salmışlardır (Çimen 2008:116).

Dede Korkut destanlarında gelinler sevinçlerini kayınbaba ve kaynana ile paylaşmaktadır. Banu Çiçek yıllardır hasret kaldığı eşi Bamsı Beyrek geri döndüğü zaman hemen atına atlar kaynana ve kayınbabasına haber vermeye gidip onlardan

müjde ister. Beyreğin babası ve anası: “Dilin için öleyim gelinciğim/Yoluna kurban olayım gelinciğim.” (Çimen 2008:164).

Geleneksel ailede evin düzenini sağlayan kaynanadır. “Bu düzen içine giren gelin kocasının ana, babasına ve yakınlarına elinden gelen saygıyı göstermekle yükümlüdür. Yapacağı her adımı kaynanasına danışmak ve ondan izin almak zorundadır (Çimen 2008:403).

Geleneksel Türk toplumunda gelin, kaynanaya karşı olumsuz tavır içindedir. Nadir de olsa olumludur. Kaynanaya kötü niyet beslenir ve beddua edilir, kaynananın ölümünü ister, evin sözü geçenin kendisinin olacağını ima eder, kaynananın evde iş yapmasını ister, kocasının kendisini sevdiğini söyleyerek kaynanaya nispet yapar ya da kaynana yüceltilir...

Kaynana ise, geline karşı şöyle tavır takınır: Geline beddua eder; gelini bazı kişi, nesne ve hayvanlara benzetir; gelini boşatıp, oğlunu başkasıyla evlendirmek ister; gelinin varlığından rahatsız olur; gelinin yemesine, içmesine, süslenmesine müdahale eder; kusurlarını başa kakar; bazen de gelininden memnundur, ona helallik verir; nadiren de olsa gelinini över (Kaya 2000:4-5).

Türk Halk türkülerinde “Gelin –Kaynana İlişkisi” gelinlerin kaynanayı istememesi, kaynanaların gelini istememesi sonucu oluşan çekişmelerle birlikte kaynanaya saygı gösteren gelinler olduğu gibi gelinine değer veren kaynanalar da bulunmaktadır.

4.1.1.3.5.Evlendirildiği Erkeğin Özellikleri

Geleneksel Türk toplumunda evlilik zamanı geldiğinde aile büyüklerinin sözü geçerli olduğundan dolayı evlenecek olan gençlerin fikrine, tercihiine önem verilmemektedir.

Türk Halk türkülerinde genç kızlar evlendirildiği kişilerin özelliklerini, isyanlarını türküler aracılığıyla dile getirmişlerdir:

Kar yağıyor yağıyor,
 Abamı giyeceğim.
 Sakallıya varıp da,
 Baba mı diyeceğim.(TRT 2, 2000:705)(Ankara)

Ankara türküsündeki “Sakallıya varıp da, Baba mı diyeceğim” dizelerinde genç kız, yaşlı biriyle evliliğe alaylı bir şekilde yaklaşmaktadır.

Sabah olur çocuk gider oyuna
 Oynar oynar kum doldurur koynuna
 Bütün günahlarım baba boynuna
 Baba beni bir çocuğu verdiniz
 Verdiniz de günahıma girdiniz

Sabah olur çarığını giyemez
 Akşam olur bir evlek yer süremez
 İki sözü bir arada diyemez

Hey bacılar buna can mı dayanır
 Akşam yatar kuşluk vakti uyanır

Sabah olur çorbasını içemez
 Öğle olur oyunundan geçemez
 Yâr olup da bulup beni seçemez

Baba beni bir çocuğu verdiniz
 Verdiniz de günahıma girdiniz(TRT 2, 2000:663)(Burdur)

Sabah olur çocuk gider oyuna
 Oynar oynar kum doldurur koynuna

Yalanım varsa obalınız boynuma

Naha çocuk geberiydin öleydin

Sen öleydin ben dengimi buleydim

Sabah olur çarığını keyemez

Çifte gider bir evlek yer süremez

Eve gelir hiç halinden bilemez

Naha çocuk geberiydin öleydin

Sen öleydin ben den gimi buleydim

Ben de bıktım bu çocuğun elinden

Heder ettim el âlemin dilinden

Geçtim senin maşadından malından (TRT 2, 2000:662) (Denizli)

Burdur ve Denizli türküsünde “çocuk”la evlendirilen genç kızın isyanı ile gelir. Genç kız ailesi tarafından evlendirilmiş, pasif durumdadır. Burdur türküsünde “Bütün günahlarım baba boynuna” diyerek ailesine karşı yakını. Denizli türküsünde “Naha çocuk geberiydin öleydin, Sen öleydin ben dengimi buleydim” dizelerinde genç kız dengi olan kişiyle evlenememekten dolayı şikâyetçidir. “Ben de bıktım bu çocuğun elinden, Heder ettim el âlemin dilinden, Geçtim senin maşadından malından” dizelerinde çocukla evlendirilme sebebini ortaya döker.

(Ah) Dereler salkım saçak

Alçak boylusun alçak

Benim yârim çok küçük

Bunun sonu ne olacak (TRT 1, 2000:274)(Tokat)

Tokat türküsünde de genç kız, sevdiği erkeğin küçük olmasından dolayı endişelidir.

Sabah olur oğlan gider işine

Oynar oynar taş doldurur peşine

Kurban olam sürme karakaşına

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan((TRT 2, 2000:663)(Malatya)

Şu yaylanın sıra sıra söğüdü söğüdü of

Biz geçerken yaprağı göğüdü göğüdü of

Benim yârim küçücüktü büyüdü büyüdü of

Kalk gidelim İnce Mehmet dağlara taşlara of (Deveci,2007:278)(Muğla)

Malatya ve Muğla'ya ait türkülerde ise genç kız küçük yaştaki bir oğlana olan sevgisi dile gelir.

El eyvanına yatak serdim yumuşak

Emmim oğlu yanıma geldi bir uşak

Küsmesi yok kızması yok konuşak

Benam beni bir çocuğa verdiler (verdiler oy)

Verdilerde mabalıma girdiler oy (TRT 1, 2000:303)(Gaziantep)

Entarisi moruna

Varmam emmim oğluna

Altın saat yaptırdım da

Sevdiğimin koluna(TRT 1, 2000:320)(Kırıkkale)

Gaziantep ve Kırıkkale türkülerinde genç kızın karşısındaki erkek “emmi oğlu” dur.

Gaziantep’te akraba ile evlendirilmesinden dolayı “Benam beni bir çocuğa verdiler, Verdiler mabalıma girdiler” diyerek şikâyet eder. Kırıkkale’de ise “Varmam emmim oğluna” dizelerinde bir karşı çıkış, itiraz vardır.

Geleneksel Türk toplumunda akraba evliliklerinin sebepleri; mülkün parçalanmasını önleme kaygısı, akraba olan gelinin geniş aile düzenine daha kolay uyum sağlayacağı, mal bölünmesin, başlık ödenmesin gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra, toplumun sosyolojik yapısı nedeniyle amca çocuklarının en rahat diyalog kurabilen dolayısıyla yakınlaşma sağlayabilecek tanıdık, bildik kişi olması babanın mirası kendi içinde korunur, savunma gücü artar, hane halkının yapısının kararlılığı sağlanır, eşlerinin statülerinin eşitliği sağlanır (Çimen 2008:333).

Evlilik türlerinden olan içten evlenme(endogami) erkeğin eşini kendi akrabalarından veya grubundan almasıdır (Çimen 2008:36). Türklerde dıştan evlenme(eksogami) esas olmakla birlikte “amca kızı”yla da evlenilebilmektedir (Çimen 2008:149).

Entarimi ben biçtim de

Kollarını dar biçtim

Ne talihsiz başım var da

Öksüz oğlana düştüm(TRT 1, 2000:171)(Yozgat)

Yozgat türküsünde genç kız “Ne talihsiz başım var da, Öksüz oğlana düştüm” dizelerinde kaderden şikâyet etmektedir. “Öksüz oğlan” sahipsizlik ifade eder. Geleneksel Türk kültüründe geniş aile hâkimdir. Evlendiği kişinin kimsesiz olması genç kızda yalnızlık duygusu oluşturmuştur.

Türk Halk Türkülerinde “Evlendirilen Erkeğin Özellikleri” adlı türkülerde genç kızlar yaşlı adamla, çocukla, akrabayla, kimsesiz olan erkeklerle evlendirilmelerine türkülerde karşı çıkış var. Ailenin sözü geçerli olduğundan dolayı genç kızlar evlilikte tercihleri konusunda pasif kalmıştır.

4.1.1.3.6.Uzak Yere Gelin Gönderilen Genç Kızlar

Evlilik; bir genç kız için yeni bir hayata başlangıçtır. Yeni hayatın getirdiği zorluklara ve sıkıntılara, bir de sıla hasreti eklenince evlilik ona bir kata daha endişe vermektedir (Yılmaz 2003:165). Söylenen düğün türkülerine de yâd ellere gitmenin acısı ve elemi sinmiştir (Eröz 1977:33).

Sazaklara ev yapma (anam) o batır gider
Uzaklara kız verme (anam) o yiter gider
El kadcık ekmeğin (anam) o bana yeter (TRT 1, 2000:207)(Ordu)

Uzağa kız verme (anam) kaybolur gider
Ayrılık hasreti (de a canım) bağrımı deler
Anamın ekmeği (anam) gözümde tüter
Ayrılık hasreti (de a canım) boynumu bükür (TRT 2, 2000:565)(Ordu)

Ordu türkülerinde uzak yere gelin olarak verilen genç kızlar için “Yiter gider”, “Kaybolur gider” ifadeleri geçiyor. Eskiden iletişim ve ulaşım sıkıntısı olduğundan dolayı uzak yere verilen genç kızlar hakkında haber alınamamaktadır.

Gınamı gardılar (da kız annem) çamur (da) ettiler
Yollara döktüler (de kız annem) demir (de) ettiler
Beni gurbetelede (gız annem) alıp (da) gittiler (TRT 2, 2000:623)(Tokat)

Tokat türküsünde genç kız için “kına gecesi” çok önem taşır. Ancak kınanın çamura dönmesi, gelinin istemediği bir evliliğe zorlanması anlamı taşır.

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar,
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler,

Uçan da kuşlara malûm olsun, ben annemi özledim.
Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim.

Babamın bir atı olsa binse de gelse,
Annemin yelkeni olsa açsa da gelse,
Kardeşlerim yolları bilse de gelse.

Uçan da kuşlara malûm olsun, ben annemi özledim.
Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim (TRT 2, 2000:811)(Edirne)

Edirne türküsünde de uzak yerlere verilen genç kızın “Uçan da kuşlara malûm olsun ben annemi özledim, Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim” dizelerinde feryadı dile gelir. Ailesinden çok uzaklarda olduğunu “Babamın bir atı olsa binse de gelse, Annemin yelkeni olsa açsa da gelse, Kardeşlerim yolları bilse de gelse” dizelerinde anlatılır.

Türk Halk türkülerinde “Uzak Yere Gelin Gönderilen Genç Kızlar” adlı türkülerde genç kızların isyanı, çaresizliği dile gelir. Aile tarafından verilmenin acısını yaşadıkları gibi hep sıla hasreti de çekerler.

4.1.1.3.7.Erkeğin Acımasızlığı

Genç kızlar sevdikleri, evlendikleri erkeklerde merhamet duygusunun olmasını isterler.

Güvercin uçuverdi,
Kanadın açıverdi... Ben yandım aman,
El oğlu değil mi... Aman aman
Sevdi de kaçıverdi.(TRT 1, 2000:434)(Ankara)

İğdenin dalı gevrecik olur
 Kırılıverir (ay anam) kırılıverir
 Ellerin oğlu pek kurnaz olur
 Sarılıverir (ay anam) sarılıverir(TRT 2, 2000:475)(Manisa)

İğnenin dalına basma kırılıverir
 Aman aman kırılıverir
 Elin oğlu pek gâvur olur sarılıverir.
 Aman aman sarılıverir(Deveci 2007:315)

Karanfilim sarkıyor (yeşilim of)
 Açılmıyor kalkıyor (yeşilim of)
 Elin oğlu değil mi (yeşilim of)
 Evlenmeye korkuyor (yeşilim of)(TRT 2, 2000:523)(Manisa)

Kekliğim uçuverdi (aman)
 Kanadın açıverdi
 Elin oğlu değil mi (aman)
 Bırakıp kaçıverdi(TRT 2, 2000:540)(Bilecik)

Güvercin uçuverdi
 (Aman) Uçdu da kaçıverdi
 Elin oğlu değil mi
 (Aman) Öptü de kaçıverdi(TRT 2, 2000:481)(Karabük)

Yukarıdaki türkülerde “elin oğlu” ifadesine vurgu yapılmıştır. Tanımadığı bir kişiye güven duyulmayacağını “Sevdi de kaçıverdi”, “Bırakıp kaçıverdi”, “Sarılıverir (ay anam) sarılıverir”, “Evlenmeye korkuyor” dizeleri göstermektedir. Eloğlunun; bağlanan bir kişi olmadığını, merhametsiz davranacağını ifade etmiştir.

4.1.1.3.8.Kadının Aşağılanması

Evlilikte genç kızı nelerin beklediği bilinmez. Evlilikte mutlu olunabileceği gibi, mutsuzluk, aşağılanma gibi durumlarla da karşılaşılabilir.

Evlendikten sonra genç kızların hangi durumlarla karşılaştıkları türkülerde dile gelmiştir:

Birer birer aldım tükenmez sandım
Dolma için adam dövülmez sandım
Anamın evine kovulmaz sandım

Taze gelin hep mi yedin dolmayı hep hep
Eyşili mayahoş sarmayı lop lop (TRT 1, 2000:284)(Kastamonu)

Birer birer aldım tükenmez sandım
Anneme babama duyulmaz sandım
Yaprak için gelin koğulmaz sandım

Eşkilice mayahoşu dolmayı gelin
Nasıl yedin bir tencere dolmayı gelin
(Nasıl yedin bir tencere sarmayı gelin) (TRT 1, 2000:164)(Kayseri)

Kastamonu ve Kayseri’ye ait türkülerde genç kız, gelin olduğu evde aşağılanmaktadır. “Dövülmek”, “Koğulmak”, “Baba evine gönderilmek” olumsuz nitelemelerdir. Genç kız evlendiği yuvada güven duygu aramış ancak güvenilmez durumda kalmıştır. Evlendiği kişinin ailesine karşı bağlılığı oluşmuş. “Anamın evine kovulmaz sandım”, “Anneme babama duyulmaz sandım” dizelerinde gelin kız, hayal kırıklığına uğratılmıştır.

Garlı dağın öte yüzüne (e ya)
Ala bula geyiğizi (e ya)
Anadan ayrılan gızı (e ya)
Hem döverler hem söverler (e ya e ya) (TRT 1, 2000:372)(Isparta)

Güyer de bostanım güyer
 Su gelir bendi döğer (aman aman)
 Anamdan öksüz kaldım
 Her gelen beni döğer (TRT 1, 2000:435)(Burdur)

Isparta ve Burdur türküsünde uzak yere gelin gönderilen genç kızın çaresizliği “Hem döverler hem söverler”, “Her gelen beni döğer” dizelerinde anlatılır. Değersizleştirilmiştir.

Türk Halk türkülerinde “Kadının Aşağılanması” konulu türküler gelin olduğu evde kadının hor görülmesi ve sahipsiz olduğu düşünülerek aşağılanması olarak dile gelmektedir.

4.1.1.3.9.Çocuksuzluk

Türklerde “çocuk”a çok önem verilir. Dede Korkut hikâyeleri, bunu net bir şekilde göstermektedir. Dede Korkut hikâyelerinde, ailede kız olsun, erkek olsun çocuğun önemli bir yeri vardır. Bununla beraber erkek çocuğa soyu devam ettirdiği için daha çok değer verilir. Törenlerde oğlu olanlar ak otağa, kızı olanlar kızıl otağa, çocuğu olmayanlar kara otağa oturtulur. Türklerde ana olmayan kadının horlandığı küçümsendiği görülmektedir.

Manas destanında Çakıp’ın karısı Çayırđı’ya söylediğı “çocuksuz kadın, dul kadın, kısır kadın, odun olmaktan başka faydası olmayan ağaçtır.” ifadesi bu düşünceyi gösterir (Çimen 2008:155). Kadının toplumdaki en önemli görevi, çocuk doğurmak(Şimşek 2012:75) olduğunu belirtir.

Genç kız, gelin olduğu ailede çocuk doğuruncaya dek aile içinde “yabancı”, “el kızı” ya da “ öteki” olarak algılanır (Çek, Cansız:2010:79). Genç kıza değer katan “ana”lık vazifesidir.

Osmanlılarda bir kadının ne kadar çok çocuğu olursa kocasına da o kadar söz geçirebilirdi. Toplumda da saygı görürdü. Çocuk sahibi olmak özellikle erkek çocuk

doğurmak kadın için çok önemlidir. Çünkü kadının, erkek çocuğu olduğu zaman statüsü artmaktadır (Çimen 2008:288).

Evlat sahibi olmamak toplum içinde itibar kaybetme sebebi olarak kabul edilmektedir. Dede Korkut'ta Dirse Han “kimin oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin yerse yesin yemezse kalksın gitsin.” demiştir (Çimen 2008:170).

Dede Korkut hikâyelerinde “Çocuğu olmayan kara otağa otursun!” deyişiyle, çocuksuz olanı bir nevi dışlar. Dirse Han bu duruma çok üzülür ve karısına gidip dertlenince, eşi ona, “İyilik yap, açları doyur, çıplakları giydir, çocuğumuz olur, der. Dirse Han bunları yapar ve kısa zaman sonra çocukları olur (Tarhan 2005:118).

Toplumda çocuğu olana değer verilmesi, çocuğu olmayan kadınları çaresiz bırakmış. Kimselere söyleyemedikleri duygularını türküler aracılığıyla dile getirmişlerdir:

Ağ keçi gelmiş (de) oğlağın ister
N'olur Allah n'olur bir oğlan göster
Oğulsuz gelini kınar mı eller

Aynalı beşik sallamadı kollarım
Nen çalmadı çürüyesi dillerim

Bir elekçi gelse eleğin alsam
Uğrünü uğrünü höllük elesem
Aynalı beşiğe (de) oğlan belesem

Aynalı beşik sallamadı kollarım
Nen çalmadı çürüyesi dillerim

Bir oğlum olsa (da) versem hocaya
Okuya okuya çıksa heceye
Müdciler gelse bizim peceye

Aynalı beşik sallamadı kollarım

Nen çalması çürüyesi dillerim(TRT 1, 2000:7)(Yozgat)

Yozgat türküsünde kadın “N'olur Allah n'olur bir oğlan göster” dizesinde çocuğunun olmasını istemekten çok oğlan çocuğu ister. Oğlan çocuğu olmadığından dolayı kadın korkmaktadır. Allah’a yalvarmaktadır.

Oğlan çocuğu olmamasından dolayı oluşan ızdırap kendi isteğinden çok toplumdaki beklentilerden dolayıdır. “Oğulsuz gelini kınar mı eller” dizesinde bu endişesi, korkusu anlatılır.

Çocuk sahibi olmak, özellikle erkek çocuğa sahip olmak Türk ailesinde kadının statüsünü etkileyen önemli faktörlerdendir. Karı, kocanın soyunun tam üyesi sayılmaz, ancak erkek çocuk doğurmakla soy içinde mevkii kazanır ve koca ölünce küçük erkek çocuklar, kocanın adına yetkilerini kullanır (Çimen 2008:155).

Hiç erkek çocuk doğurmamış kadın; baba soyunun devamını sağlayamadığı için saygınlığını kaybedebilir (Çimen 2008:337).

Kırgızlarda da evin gelini erkek çocuk doğurunca değeri artar. Kayınbaba, kayın valide başta olmak üzere herkes ona saygı gösterir (Dıykanbayeva 2011:5).

Roma toplumunda kadın kız doğurursa veya sakat çocuk doğurursa kocasının onu öldürme hakkı vardı. Hint toplumunda erkek çocuk aile için saadet, kız çocuk ise felaket sayılmaktadır (Gündüz 2012: 134).

Toplumda kısır kadın kabul görmemektedir. Türk Halk edebiyatındaki ürünlerde de bu konuya yer verilmektedir:

Dede Korkut'ta “oğlu kızı olmayana Allah Teâlâ beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi. Aynı şekilde “kısır” kadın bugün bile Anadolu'nun birçok yörelerinde görüldüğü üzere “uğursuz” sayılmaktadır. Çocuksuz aileler için Anadolu'da bir takım gelenekler uygulanır: Türbelere ziyaret, kilit açtırmak, kazana girmek, hocalara dua okutmak gibi (Türkdoğan 1992:51).

“Taş Bebek” adlı efsane şu şekildedir: Vaktiyle, bir köyde yaşayan güzel bir kız vardır. Köyün eşrafından birisi, bu kızı oğluna alır. Ne var ki aradan beş-altı sene

geçtiği halde bu gelinin çocuğu olmaz. Şiddetli derecede torun arzulayan aile, oğullarına ikinci bir gelin getirmeyi düşünür. Aramalar sonucunda bir kız bulurlar ve kısa zamanda düğün yaparlar. Düğün gecesi, bahtsızlığına ağlayan kadın, bundan çok müteessir olur.

Dışarı çıkar, harman taşı üzerinde ağlamaya başlar. Bu sırada yanında bir ihtiyar derviş peyda olur. Niçin ağladığını sorar, o da olup biteni anlatır. Derviş koynundan uzun, gök rengine bir taş çıkarıp geline verir. “Bu taşı al. Yatsıdan evvel taşı kundak yap, bir beşiğe koy, ninni söyle. Allah belki seni muradına erdirir.” deyip gözden kaybolur.

Gelin hemen odasına gelir. Dervişin dediği şekilde hazırlığını yapar. Taşı kundağa sarıp, beşiğe kor. Gün batımına kadar ağlar. Ağladıkça söyler, söyledikçe ağlar. Mevlâ’sından bu taş a can vermesini niyaz eder. Allah’a dua eder, önemli sahabenin, velinin ve ulu kişilerin ruhlarına sığınır. Yakarışları, sonunda Allah tarafından kabul olur, taş canlanır (Kaya 1980:1; Kaya 2004: 391).

Göktaş beşikten bakıyor (nenni nenni)

Bülbül olmuş da şakıyor (oğul oğul)

Gözüm ocaklar yakıyor (nenni nenni)

Göktaş diye beledüğüm (nenni nenni)

Seni Hak’dan diledüğüm (oğul oğul)

Al bağırdak doladüğüm (nenni nenni) (TRT 1, 2000:417)(Kastamonu)

Ak taş diye belediğim

Tülbendime doladığım

Tanrıdan dilek dilediğim

Mevlam şu taş a bir can ver

Tarlalarda olur yaba

Savururlar gaba gaba

Merzifon'da Piri Baba

Mevlam şu taş a bir can ver

Yoldan geçen yolcu gardaş
Ben kimlere olam sırdaş
Kırşehir'de Hacı Bektaş
Mevlam şu taşa bir can ver

Bebeksiz oldum divane
Hep ağlarım yane yane
Konya'da Ulu Mevlane
Mevlam şu taşa bir can ver

Yüksekte şahin yuvası
Alçakta Avşar ovası
Gelsin yavrumun babası
Emzireyim nenni nenni

Bebek uyandı bakıyor
Sevinci içim yakıyor
Gözlerimden yaş akıyor
Emzireyim nenni nenni (TRT 1, 2000:16)(Güneydoğu Anadolu)

Kadınlar bebekle ilgili olarak iki durumda ağıt yakarlar. Ya bebeği olmuyordur ya da bebeğini kaybetmiştir (Uğurlu 2012:63). Bu türkülerde bebensiz olduğundan dolayı ağıtlar söylemiştir.

Almanlar, günümüzde çocuksuz aileyi, “aile” kategorisi içinde düşünmezler (Türkdoğan 1992:51).

Atasözlerinde de “Çocuksuz ev boş ambara benzer”, “Çocuksuz ev kalaysız kaba benzer”, “Çocuksuz evde neşe olmaz”, “Çocuksuz ev tuzsuz ekmeğe benzer”bu duruma dikkat çekilir..

Erkek çocuğa, ailenin temelini oluşturan ve devamlılığını sağlayan varlık gözüyle bakıldığı gibi, ondan çok beklenti içinde bulunulduğundan, kız çocuklara

oranla erkek çocuklara daha çok önem verildiği söylenebilir. Çünkü erkek çocuk, kadın için çok önemlidir. Kadınlar aile içindeki statülerini erkek çocuk vasıtasıyla kazanırlar. Aileye yeni bir üye olarak katılan “gelin”in başlangıçta statüsü düşüktür. Bütün ölçülere göre ne kadar iyi gelin olursa olsun, ancak bir oğlan çocuk dünyaya getirdikten sonra yeri ve önemi kabul edilir. Oğlanı her karı doğuramaz ,er karı doğurur (Kurt 1992:644).

Geleneksel Türk toplumunda, kırsal yerlerde çok çocuk sahibi olma ve erkek çocuğunun varlığı kadının statüsünü arttırması kabul edilirken kentlerde az çocuk sahibi olmak kadının statüsünü arttırmakta ve çocukta cinsiyet tercihi kısmen ortadan kalkmaktadır (Çimen 2008:336).

Türk Halk türkülerinde “Çocuksuzluk” konusu evlat sahibi olmayan kadınların gelenekler ve toplumun beklentisi karşısında yaşadığı zorlukları dile getirmiştir.

4.1.1.3.10.Evlilik Sürecinde Yaşanan Durumlar

Eski Türklerde tek eşlilik esastır. Geleneksel Türk toplumunda kadın ya da erkek ikinci evliğı eşlerinin ölümü sonucu yapmak zorunda kalmışlardır.

Yol üstünde kestane
Gölgesi vurdu üstüme
Selâm söylen Güssüm’e
Eş varacam üstüne (TRT 1, 2000:24) (Afyon)

Kuma gitmeyi geleneksel Türk toplumu hoş karşılamamaktadır. Ancak Afyon türküsünde genç kızın kuma olarak gitmekten rahatsız olmayıp bununla övünmesi.

Peştemalin iki kat
Sar beline beline
Eğer bacım ölürse
Ben gidemem yerine (TRT 2, 2000:494)Erzincan

Levirat : Bir erkeğin eşinin ölümü durumunda baldızı ile evlenme durumudur (Çimen 2008:37). Erzincan türküsünde genç kız “Eğer bacım ölürse, Ben gidemem yerine” dizelerinde bu evlilik biçimine karşı bir çıkış vardır.

Ne inişin dibindeyim

Ne yokuşun başındayım

Bana dulluk yakışır mı

Daha on beş yaşındayım (Celal Oy Oy)(TRT 1, 2000:200)(Yozgat)

Yozgat türküsünde “Bana dulluk yakışır mı” dizesinde sahipsiz kaldığından dolayı yakınmaktadır.

Çıbık lülesin bulmuş (yâr yandım aman yâr yâr aman)

(Aman) Ağam kolesin bulmuş (ağam Paşam Of Ciyer Köşem Of)

(Aman) Ağam kolesin bulmuş (ağam yatakta durman ayakta)

(Aman) Ağam iki evlenmiş (yâr yandım aman yâr yâr aman)

(Aman) Şimdi cezasın bulmuş (ağam paşam gel ciyer köşem gel)

(Aman) Şimdi cezasın bulmuş (ağam paşam oh ciyer köşem of)(TRT 1, 2000:228)(Kastamonu)

“Kadının biri âlâ, ikisi bela” atasözü Türklerin çok evliliğe bakışını ortaya koyar (Yılmaz 2003:12).

4.1.1.3.11.Ninniler

Ninniler söylerken anneler, aslında hayattan, evladından beklentilerini anlatır. Daha çocuğu beşikteyken onu eğitmeye başlar. Kocasına, evin büyüklerine söyleyemedikleri sözleri, duygularını, daha anlayamayacak kadar küçük bebeğiyle paylaşır. Aynı zamanda kendi yaşadığı sıkıntıları bebeğinin yaşamasını istemez. Ona ninni söylerken çocuğuna öğüt de verir. Her annenin evladından beklentileri vardır.

Bir an önce yavrusunun büyümesini istemektedir. Ninnilerde annelerin yavrularına gösterdiği fedakârlıklar da görülür.

Özelikle annelerin, çeşitli zamanlarda dile getirdiği ninniler şu şekildedir:

4.1.1.3.11.1.Kız Çocuklarına Söylenen Ninniler

Kızım uyusun eve uysun

Büyüsün yuvasını kursun

Aşının başında dursun

Eşinin yanında dursun

Uyu kızım ninni

Büyü kızım ninni

Kızım kızım hoplasın

Bahçede evcik oynasın

Koca kakını görse de

Yuvasından yozmasın

Uyu kızım ninni

Büyü kızım ninni

Üç yol ağzında kuyu

Uyu güzelim uyu

Başını da beklerken

İçemedim ben suyu

Uyu kızım ninni

Büyü kızım ninni (Deveci,2007:138)(Muğla)

“Kızım uyusun eve uysun” mısrasıyla başlayan ninnide anne kızının büyüüp yuvasını kurmasını ister. Evinin başında ve eşinin yanında olsun, demektedir. Kızı büyüyene kadar kızının hep başında olduğunu onu hep koruduğunu dile getirir.

Goca kapının güllabı ağır (nenni nenni)

Güvey oğlanın gulağı da sağır (nenni nenni)

İşitmezse hızlıca bağır (nenni nenni)

A başı devletli gelin (nenni nenni)

Düğünü şenlikli gelin (nenni nenni)

Pilavı lezzetli gelin (nenni nenni)

Bindin atlar gutlu olsun (nenni nenni)

Sağdın inek sütlü olsun (nenni nenni)

Vardın oğlan mülklü olsun (nenni nenni)

A başı devletli gelin (nenni nenni)

Düğünü şenlikli gelin (nenni nenni)

Pilavı lezzetli gelin (nenni nenni)

Getirin gına yakalım (nenni)

Yetmezse azca katalım (nenni)

Gelinin halin soralım (nenni)

Nenni paşam benim paşam nenni

Yatırayım ak pamuğum nenni

Gelin kınan kutlu olsun nenni
Evde dirliğin datlı olsun nenni

Evlerinin önü mektep (nenni)
Mektepte okurlar tebbet (nenni)
Güveyin adı Mehmet (nenni)

Nenni paşam benim paşam nenni
Yatırayım ak pamuğum nenni
Gelin kınan kutlu olsun nenni
Evde dirliğin datlı olsun nenni (TRT 1, 2000:392) (Karabük)

Kına gecesinde söylenen Bilecik ve Karabük türküsünde gelin olan kıza nasihatler “Güvey oğlanın gulağı da sağır (nenni nenni) İşitmezse hızlıca bağır”, dualar “Sağdın inek sütlü olsun, Evde dirliğin datlı olsun”; övgüler “A başı devletli gelin, Pilavı lezzetli gelin” dile getirilmiştir.

4.1.1.3.11.2. Erkek Çocuklarına Söylenen Ninniler

Oğlan oğlan olasın
Yaylara konasın
Karlı dağlar üstünde
Çadırını kurasın

Uyu oğul uyu
Büyü oğul büyü

Oğlum ağıllar yapsın
Çama katırlar katsın
Koç olsun koçah olsun
Kötüye kargılar atsın

Uyu oğul uyu
Büyü oğul büyü

Oğlum elin altın ola
Kollarında martin ola
Sana Hak'tan yardım ol.

Uyu oğul uyu
Büyü oğul büyü

Oğlum oğlum olacak
Pekmeze ekmek ovacak
Ak çamların kozalağı
Hep koynuna dolacak

Uyu oğul uyu
Büyü oğul büyü(Deveci,2007:150-151)(Muğla)

“Oğlan oğlan olasin” dizesiyle başlayan ninnide anne, oğlunun bir an önce büyümesini ister. Anneler yavrularının hep iyi olmasını ister ve sürekli dua ederler. Anne, oğlunun kötülerden uzak kalmasını, elinin altın gibi değerli olmasını, Allah'ın her zaman yardımcısı olmasını oğlunu uyuturken söyler. Oğlunun bir an önce büyümesini ister.

Oğlum oğlum üşümüş
Pazarda buğday taşımış
Yolda güneş vurmuş da ensesini kaşımış

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni

Oğlum oğlum al oğlum

Ocağında kal oğlum
 Baban kalan kocaldı
 İşte göçe sal oğlum

Uyu yavrum ninni
 Büyü yavrum ninni

Oğlum oğlum yatıyor
 Kolunu bir hoş atıyor
 Ana bir iş var mı diye
 İkide bir bakıyor

Uyu yavrum ninni
 Büyü yavrum ninni

Yer altındadır para kesesi
 Bulsun oğlum gitsin tasası
 Kevkiye tohum asası
 Uyutur oğlu anası

Uyu yavrum ninni
 Büyü yavrum ninni

Oğlum oğlum yürüdü
 Ak donuna sürüdü
 Haydi, büyü koç oğlum
 Tarlayı diken bürüdü

Uyu yavrum ninni
 Büyü yavrum ninni

Yavrum koştı alana
 Sevinç verdi kalana
 Çiçekler ilenç etti
 Bahçeye davar salana

Uyu yavrum ninni

Büyü yavrum ninni(Deveci,2007:153)(Muğla)

“Oğlum oğlum üşümüş” adlı ninnide anne oğlunun çabucak büyüyüp annesine babasına yardımcı olmasını söyler. Oğluna büyüyünce ailesinin yanında durmasını tembihler. Artık babası yaşlanmıştır. İşler sana kaldı oğlum, der. “Yer altındadır para kesesi, Tarlayı diken bürüdü” ifadelerinden anlıyoruz ki aile tarımla uğraşıyor. Oğlunun da bir an önce işlere yardım etmesini istediğini oğluna ninni olarak söylüyor.

Bir gömlek giyer kısarık
 Babucun burnun basarak
 Yanıma gelir küserek

Oğlan nenni
 Kurban nenni
 Yazması benli
 Arayıp da bulmalı
 Kimlere sormalı

Bir gömlek giyer gül tenli
 Çiçeği üstünde belli
 Bir yâr gördüm çifte benli

Oğlan nenni
 Kurban nenni
 Yazması benli

Arayıp da bulmalı

Kimlere sormalı(TRT 1, 2000:151)(Çankırı)

Elma attım yuvarlandı (uy)

Gitti beşiğe dayandı (nenni oğul nenni yavru nenni balım uy)

Bebek beşikden uyandı (nenni oğul nenni yavru nenni balım uy)

Sana bebek diyemedim

Kalkıp emzik veremedim

Nenni oğul oğul

Nenni yavru yavru

Nenni balım uy

Deve gelir katar gider (Uy)

Çamurlara batar gider (Uy)

Bu da nasıl anayımış (nenni oğul nenni yavru nenni balım uy)

Yavrusunu atar gider (nenni oğul nenni yavru nenni nalım uy)

Sana bebek diyemedim

Kalkıp emzik veremedim

Nenni oğul oğul

Nenni yavru yavru

Nenni balım uy

Devemi deveye katdım (uy)

Yuları boynuma atdım (uy)

Yurt yerine varanacak (nenni oğul nenni yavru nenni balım uy)

Kaynanamdan hicap etdim(nenni oğul nenni yavru nenni balım uy)

Sana bebek diyemedim

Kalkıp emzik veremedim

Nenni oğul oğul

Nenni yavru yavru

Nenni balım uy (TRT 1 2000:313)(Tunceli)

4.1.1.3.11.3.Hem Kız Hem Erkek Çocuğuna Söylenen Ninniler

Nenni desen ne hâl olur

Güller açılır yaz olur

Ben gülüme gül demem

Gülün ömrü az olur

Nenni neni neni

Mini mini yavrum neni

Salıncağın altı meşin

Göven ipini babasına versin

Annesine peşkir tutsun

Babasına kak kak gülsün

Nenni neni neni

Mini mini yavrum neni

Dandin dandin danalı bebek

Elleri ayakları kınalı bebek

Hiç ayağıyla gezmiyor

Arabalı paytonlu bebek

Nenni neni neni

Mini mini yavrum neni

Gül dibinde yatak ettim

Senin sesinle sabah ettim

Bülbüllere haber ettim

.....

Nenni neni neni

Mini mini yavrum neni (Deveci,2007:147)(Muğla)

Annelerin çocuklarını avutmak ya da uyutmak için söylediği “Nenni desen ne hal olur” adlı Muğla’ya ait ninnide anne çocuğuna gülüm demekten bile çekindiğini ifade eder. Çünkü gülün ömrü azdır. Evladına bir kötülük gelmesini istemez. Evladını nazarlardan korur. Babası deriden yapılmış salıncağa yavrusunu bindirir ve sallar. Büyüyüp annesine de yardım etmesi istenir. Bu çocuk hep arabayla gezdirildiğine göre zengin bir ailenin çocuğudur. Anne yavrusu için sabaha kadar uyumadığını, bebeğinin ağlamalarıyla sabah ettiğini anlatır.

Bebeğin beşiği de çamdan

Yuvarlandı düştü de damdan

Bey babası gelir Şam'dan

Nenni bebek (oy oy oy)

Bebek beni deyledi

Yaktı yaktı kül eyledi

Her gapuya gul eyledi

Ne guzum ne bebek

Ne yavrum ne bebek

Deveyi deveye çattım

Yuların boynuna attım
 Bebeği dallara attım
 Nenni bebek (oy oy oy)

Bebek beni deyledi
 Yaktı yaktı kül eyledi
 Her gapuya gul eyledi
 Ne guzum ne bebek
 Ne yavrum ne bebek (TRT 1, 2000:121)(Erzincan)

Bebeği nazlı büyüttüm
 Ninni söyledim uyuttum
 Ben yavrumu kaybettim

Bebek oy nenni
 Yavrum oy nenni
 Sebebim oy oy

Bebek beni del'eyledi
 Yaktı yaktı kül eyledi
 Muhanete kul eyledi(TRT 1 2000:120)(Doğu Anadolu)

Erzincan ve Doğu Anadolu'ya ait başka bir türkü, bebeğin ölümü üzerine
 ağıt üslubunda söylenmiştir.

Bedavradan evciğezin (nenni)
 Kadifeden doncuvazın (nenni)
 Tarhanadan emcüğezin (nenni)
 Nennide benim yavruma (nenni)

Haydi gidek bahçalara (nenni)
 Zerdali goyam bahçalara (nenni)

Okutturam hocalara (nenni)
 Nennide benim yavruma (nenni)

Bebek beni deli etti (nenni)
 Yaktı beni kül etti (nenni)
 Her gapılara gul etti (nenni)
 Nennide benim yavruma (nenni)(TRT 1,2000:121)(Bolu)

Nenni nenni hu gelir (hu hu)
 Çeşmelerden su gelir (nenni)
 Uzun uzun oluktan (yavrum)
 Yavruma uyku gelir (nenni)(TRT 1, 2000:421)(Erzurum)

Adalardan çıktım yayan
 Gardas atlı bacı yayan
 Di gel bu dertlere dayan

Nenni nenni nenni nenni
 Nenni nenni nenni bebek ey

Bebeğin beşiği çamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Bey babası gelir Van'dan

Nenni nenni nenni nenni
 Nenni nenni nenni bebek ey

Bebeğin beşiği bakır
 Yerinden kalkmıyor ağır
 Ben sallarım takır takır(TRT 1 2000:5)(Erzurum)

Nenni de nenni de nenni de bebek

Kızlar gelin çaydan geçek
Çay bulanık nerden içek
Bebek ölmüş nere gidek

Nenni de nenni de nenni de bebek

Kızlar gelin çaydan geçek
Çay bulanık nerden içek
Bebek ölmüş nere gidek

Nenni de nenni de nenni de bebek

Bebek beni del eyledi
Yaktı beni kül eyledi
Her kapıya kul eyledi

Nenni de nenni de nenni de bebek(TRT 1 2000:121)(Bayburt)

Su gelir akmayınan (nenni)
Ne olur bakmayınan
Aslan karam nenni
Aman nenni nenni
Uyutayım seni
Yavrum nennilerle
Büyüteyim seni
Çirkin güzel mi olur (nenni)
Som altın takmayınan
Aslan karam nenni
Aman nenni nenni
Uyutayım seni

Yavrum nennilerle

Büyüteyim seni(TRT 2 2000:702)(Niğde)

Ninnilerin yalnızca bebeğin uyutulması ya da avutulması için söylenmediği görülmektedir. Kimi zaman kına türküsü olmakta kimi zaman da ölen kişinin ardından söylenmektedir (Çek 2010:178).

İrticalen söylenen ninnilerde dert, kaderden şikâyet ve sitem sözleri ağırlıktadır. Anne, ninni söylerken yavrusuyla ve dertleriyle baş başadır (Kaya, 2004: 352). Ninniler annenin hayatından izler taşımaktadır (Cansız 2011:65).

Atem tutam men seni

Şekere gatem men seni

Akşem baben gelende (oy)

Öğüne atem men seni

Hop hopun olsun oğlum

Gül topun olsun oğlum

Sıralı gavak dibinde (oy)

Toyluğun olsun oğlum (oy)

Atem tutam men seni

Şekere gatem men seni

Akşem baben gelende (oy)

Öğüne atem men seni

Ev süpürür toz eder

Hamama gider naz eder

El ayağı kir içinde

Yıkamam diye naz eder

Atem tutam men seni

Şekere gatem men seni

Akşem baben gelende (oy)

Öğüne atem men seni(TRT 1, 2000:71)(Bitlis)

Bitlis türküsünde evladına olan sevgisi ve beklentileri dile gelmiştir. Sadece türküler aracılığıyla çocuğuna olan sevgi dile getirilmemiş. Türk Halk edebiyatında destanlara da annelerin sevgileri ve duyguları yansmıştır.

“Karanlık gecede bulduğum oğlum”, “Oğul oğul ay oğul/Mürüvvetim oğul/karşı yatan kara dağımın yükseği oğul/Karanlık gözlerimin aydını oğul”(Çimen:2008:161).

Annelik duygusunu şefkat ve acıma duygusu oluşturur (Tarhan 2005:303).Bu duyguyu yaşayan hiçbir anne evlatlarına zarar gelmesini istemez.

Türk Halk türkülerinde “Ninniler” kız çocuklarına, erkek çocuklarına ve hem kız hem erkek çocuklarına olmak üzere üç şekilde söylenmiştir. Anneler ninniler aracılığıyla duygularını paylaşmıştır. Ninniler zaman zaman türkü ve ağıt tarzında da söylenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Anadolu’da söylenen “Kadın Söylemli Türküler” üzerinde incelemeler yapılmış ve ortaya çıkarılan sonuçlar şu şekildedir:

Günlük hayatta açıkça ve doğrudan duygularını, sıkıntılarını, sevinçlerini paylaşamayan kadınlar türkü geleneği bağlamında kimi zaman “ağıt”, kimi zaman “ninni”, kimi zaman “türkü” aracılığıyla kendilerini ifade etmişlerdir.

İncelenen türkü metinlerinde kadınların isteklerini, üzüntülerini, özlemlerini, sitemlerini ve sevgilerini dolayısıyla birçok değişik duygularını yansıtan Anadolu türkülerinin yapısı bakımından birçoğunun “mani”lerden oluştuğu görülmüştür.

TRT Repertuarı ve TRT Sözlü Eserler Antolojinde bulunan 4.500’e yakın türküden kadın söylemli olanlar seçilmiş. Ancak türkü metinlerinin tamamının kadın duygularını yansıtmadığı görülmüştür. Kimi zaman türkülerin dörtlüklerinde, kimi zaman nakaratında, kimi zaman bir dizesinde kadın duygularının ifade edildiği gözlenmiştir. Bazende türkü metninin her bir dörtlüğünde farklı bir konuya değinildiği görülmüştür.

Ulaşılabilen pek çok kaynak aracılığıyla bu türküler yorumlanmış. Böylece Anadolu türküleri; kadınların “genç kızlık”, “evlilik hazırlığı”ve “evlilik sonrası” dönemi olmak üzere tasnif edilmiştir.

Genç kızlık dönemi çerçevesinde; sevgisine karşılık almama, başkalarının çekememezliği, iki kızın aynı erkeği sevmesi, saklı gizli sevdiğiyle görüşmesi, aldatılması, kıskançlığı, tarlada çalışması, duygularını açık bir şekilde cesurca ifade etmesi, evleneceği erkek ile ilgili istekleri, toplumdan dışlanması, başlık parası karşılığında verilmesi, sevdiğine kavuşmak istemesi, sevdiğine kavuşamaması, sevdiğinin efe, zeybek olması, sevdiğinin asker olması, sevdiğinden ayrılması, sevdiğinin yolunu gözlemesi, sevdiği erkeğin denizde olması, sevdiğinin gurbette olması, sevdiği erkeğin ölmesi, erkeğe olan sevgisi, genç kızın evlenmek istemesi, sevdiğine hediye vermesi, sevdiği erkeğe sahip çıkması, çaresizliği, hayal kırıklığı, seven erkeğe karşılık vermemesi, duası, bedduası, sitemi, sevdiğinin nazlı, alıngan, hovarda, başıboş, uçarı, sarhoş olması, sevdiğine güvenmemesi gibi duygular aktarılmıştır.

Evlilik hazırlığı döneminde; aileden kız evlat olduğu için ayrılması, damadın vurulması, gelinin ölmesi, kına türküleri, evliliğe ailenin engel olması, ailesinden istenmesi, çeyizinin hazırlanması, düğün günü, küçük yaşta evlendirilmesi, mutsuzluğu dile gelmiştir.

Evlilik sonrası dönemde ise gelinin dışlanması, kadının şikâyeti, erkekten yakınması, eşinin hapiste olması, evladından ayrı olması, evladının ölmesi, eşinden ayrılma, eşinin yolunu gözlemesi, gelin kaynana ilişkisi, evlendirildiği erkeğin özellikleri, uzak yere gelin gönderilen genç kızlar, erkeğin acımasızlığı, kadının aşağılanması, çocuksuzluk gibi duygular türkülere yansımıştır, ninniler dile gelmiştir.

Türkü; geleneksel bir üründür ve geleneksel toplumu yansıtmaktadır. Bir genç kızın sevdiğiyle rahatça görüşmesi, sevdiği kişiyi açıkça dile getirmesi sonucu toplumda yaptırım uygulanır. Toplumda dile düşmesi, adının çıkması bir genç kız için istenmeyen bir durumdur. Bundan dolayı kurallara özellikle genç kızlar, kadınlar uymak zorundadır.

Bütün bu çalışmanın sonucunda geleneksel Türk toplumunda duygularına, düşüncelerine, isteklerine çok değer verilmeyen genç kızlar ve kadınlar kendilerini türkülerle dile getirmeye çalışmışlardır. Hayatları boyunca yaşamış oldukları bütün durumlara türküler tanıklık etmiştir. Türkülerin bir çoğunda genç kızlar; geleneksel toplumdaki profillerinin dışına çıkıp cesurca, açıkça duygularını dile getirmiş, geleneğe karşı çıkmışlardır. Kimi genç kızlar ise yaşadıkları toplumun etkisinde kaldıklarından dolayı kendilerini ifade edememişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet (2011). *Halk Şiirinde Tür ve Şekil*, Ankara: Grafiker.
- Acıpayamlı, Orhan (1962). Anadolu’da Nazar ile İlgili Bazı Adet ve İnanmalar. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1-40.
- Açıkgöz, Namık, Kadın Duygularının Özgürlük Alanı Olarak Türküler, Yayınlanmamış bildiri. s.1-14.
- Aksoy, Numan D. (2010). Eski Türk Toplumunda Kadının Sosyal Statüsü. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 149-166.
- Akdemir, Salih (1997). Tarih Boyunca ve Kuran-ı Kerim’de Kadın. *Journal of Islamic Research*, 249-258.
- Akgün, Dilek (2006). *Kırşehir Türkülerinde İnsan*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Akın, Erkan (1991). Türk Ailesinde Babanın Rolü ve Yeri: Cilt I. *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Akın, Erkan (1991). Ananın Aile İçindeki Rolü: Cilt I, *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Akkin, C., Eğrilmez Sait, Afrashi, F. (2004). Renklerin İnsan Davranış ve Fizyolojisine Etkileri, s: 274-282.
- Akkutay, Ülker (1991). İslamiyetten Önce Türk Ailesi: Cilt I, *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Albayrak, Nurettin (2014). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: L&M.
- Alkan, Turan (1992). Ev ve Ailenin Değişimi: Cilt 2., Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi: Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Altan, Ayşe (1991). Türk Şiirinde Anne: Cilt I, *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Anıl, Adile, Yılmaz (2004). Kutadgu Bilig’de Kadın, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, s.1-9.

Arıkan, Gülay, (1988). Kırsal Kesimde Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5,S. 2,Aralık, s.1-16.

Artun, Erman.(2006). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm. Çukurova Üniversitesi, s.1-25.

Artun, Erman (2006). Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları.Adana, s.1-29.

Artun, Erman (2008). Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar. *Karadeniz Araştırmaları*, S. 1, Yıl 1, Adana, s. 52-72.

Artun, Erman (2009). Türk Halk Edebiyatına Giriş. İstanbul: Kitabevi.

Artun Erman, (2014). Ansiklopedik Halk Bilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü (Terimler, Motifler, Kavramlar). Adana: Karahan.

Atalay, Besim (1985). Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi: Cilt 1,Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ataman, Sadi Yaver (1992) . Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit’leri. Ankara : KB.

Aytaç, Pakize (1991). Duvak. Türk Aile Ansiklopedisi: Cilt I, *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. .

Başçetinçelik, Ayşe (1998). *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm”*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Başçetinçelik, Ayşe (2010). Gelin alma. Çukurova Üniversitesi, Adana, s.1-11.

Başçetinçelik, Ayşe (2010). Adana Düğünlerinde Gelin İndirme, Çukurova Üniversitesi, Adana, s.1-10.

Başgöz, İlhan (2008). *Türkü*, İstanbul: Pan.

Berber, Oktay (2009/2). Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.1-11.

Bezirci, Asım (1993). *Türk Halk Şiiri, (Tarihçesi, Kaynakları, Şairleri ve Seçme Şiirleri)* : Cilt1 İstanbul: Say.

Birinci, Necati (1988). *Türk, İslam Ansiklopedisi*:12/2.Cilt, İstanbul: MEB.

Boratav, Pertev Naili (1991). *Folklor ve Edebiyat II*(1982). İstanbul: Adam.

Boratav, Pertev Naili (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.

Cansız, Songül, Çek (2010). *Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi*, Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayınlanmış doktora tezi),Ankara.

Cansız, Songül, Çek (2011). “Ninnilere Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*, s: 61-75.

Cemalettin Çopuroğlu (2000). Fırat Havzası Evlilik Kültürü I:Düğün Öncesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, Elazığ, s:163-193.

Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük(Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkçe'nin Söz Varlığı)*: Cilt 5, İstanbul: Ötüken.

Çetindağ, Gülda (2005). *Elazığ Türküleri*, Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi),Elazığ.

Çetindağ, Gülda (2007). Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme. *Milli Folklor*, Sayı:76, Yıl:19, s.218-231.

Çıblak, Nilgün (2004). Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, S.15, 2004, s.103-125.

Çıblak, Nilgün (2005). Türk Halk Kültürü İçerisinde Mersin Ağıtlarının Yeri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s.201-226.

Çiftçi,Ü., Duman,A. (2011). Uygur Devleti Sosyal Hayatında Kadın İmajı, İnönü Üniversitesi, *Sanat ve Tasarım Dergisi*. s.608-614.

Çimen, Latife K. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, İstanbul: IQ Kültür Sanat.

Çobanoğlu, Özkul (2009). *Halk Edebiyatına Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniv.

Çopuroğlu, Cemalettin (2000). Fırat Havzası Evlilik Kültürü I:Düğün Öncesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, Elazığ, s:163-193.

Deveci, Ümral (2007). *Deniz Üstü Köpürür (Muğla Türküleri ve Hikâyeleri Tasnif ve İnceleme)*, Muğla: Muğla İl Kültür Müdürlüğü.

Devellioğlu, Ferit (2002). Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (Haz.Aydın Sami Güneyçal) Aydın Kitabevi.

Dıykanbayeva, Mayramgül (2011). Erkek Çocuğun Önemi ve Edebi Eserlere Yansıması, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 46, Erzurum,s.181-194.

Dilaver, Cebeci (2001).*Divan Şiirinde Kadın*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Dilçin, Cem (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK.

Dizdaroğlu, Hikmet (1969). *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: TDK.

Dulum, Sibel (2006). *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı(1839-1918)*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Duvarcı, Ayşe (1991). İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatında Aile: Cilt II, *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Düzenli, Furkan (2011). “Geleneksel Türk Ailesindeki Dönüşümün Sosyal Politikaya Etkisi” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/.Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Elçin, Şükrü (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ.

Ercan, Aktan, Müge (2002). *Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Âdetleri Üzerine Bir İnceleme(Doğum, Düğün, Ölüm)*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Erkul, Ali (2002).Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri: Cilt III, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Eroğlu, E., Sarıca, N. (2012). Midyat Süryanilerinin Düğün Gelenekleri, *Turkish Studies*, Ankara, s. 1189-1199.

Eröz, M. ve Güler, A. (1998). *Türk Ailesi*, Ankara: AKM Yayınları.

Etikan, S.,Kılıçarslan, H. (2012). Düz Dokumlarda Nazar İnancı ve Göz Motifi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, Sayı:10, s.103-121.

Fidan, Süleyman (2008). “*Anadolu Folklorunda Askerlik(Adana, Gaziantep, Kayseri örneği)*” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Fordham, Frieda (1997). *Jung Psikolojisi*, İstanbul:Say Yay.

Gögebakan, Yüksel (2011).Anadolu’da Ana Tanrıça Kültü Olarak: Kadın. *İnönü Üniversitesi. Sanat ve Tasarım Dergisi*, s.501-514.

Gökalp, Ziya (1970). *Türkçülüğün Esasları*, (Haz.. Mehmet Kaplan), Varlık Yay., İstanbul.

Gökalp, Ziya (2005). *Türkçülüğün Esasları* (Haz:Kemal Bek), İstanbul: Bordo- Siyah.

Gökalp, Ziya (2007). *Türk Medeniyet Tarihi*, Ankara: Elips.

Gözaydın, Nevzat (1989). Anonim Halk Şiiri Üzerine, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III(Halk Şiiri)*, Ankara.

Gözaydın, Nevzat (1991). Dünür ve Dünürlük, *Türk Aile Ansiklopedisi: Cilt I*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

Gülendam, Ramazan (2007). Türk Kadınının Aile İçindeki Yeri ve Rolünün Modern Türk Edebiyatına Yansıması(1960-1980), *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.: 15, s. 165-182.

Güler, Ali (1992). İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları: Cilt I, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Günay, Umay (1997). Manas Destanı'ndaki Kadın Adları İle İlgili Bir Deneme, *Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara, s.49-61.

Günay, Umay (2000). İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi, *Milli Folklor Dergisi*, Cilt 6, Yıl 12, S:46, s.4-10.

Günay, G., Bener Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri, *TSA/Yıl: 15 S:3*, s.157-171.

Gündüz, Ahmet. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi, s.129-148.

İlkkaracan, Pınar (1998). Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile, Tarih Vakfı Yayınları, s.173-192.

İnan, Rukiye Aysun (2010). *Türk Halk İnanışlarında Kadın Algılamaları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İspirli, Serhan Alkan (2004). Atasözlerimiz, Deyimlerimiz ve Manilerimizde Gelin Kaynana İlişkisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.9, s.19-33.

Kabaklı, Ahmet (1975). Türk Edebiyatı: Cilt 1, İstanbul:Bizim Ofset.

Kamış, Candan (2011). *Tören ve Ağıtlar: İzmit ve Çevresi Ağıt Analizi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul.

Kara, Mehmet (1991). Kutadgu Bilig'de Aile: Cilt I, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Karabaş, Seyfi (1981). *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru*, Ankara: Pan.

Karal, Enver, Ziya (2007). Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri(1856-1861):Cilt IV, Ankara: TTK.

Karakelle, Ayşegül (2008). *Erzurum'da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karataş, Turan (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Perşembe Kitapları.

Kaya, Doğan (1997). “Düğünlerimizle İlgili Terimler ve Bunların Fonksiyonel Özellikleri”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Kongre Bildirileri*, Ankara: KB, s.148-157.

Kaya, Doğan (1980). Sivas'ta Taş Bebek Efsanesi. *Türk Folkloru*, S. 14, s. 26-27.

Kaya, Doğan, (1997). Dualar ve Beddular, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 4, Sivas, s. 99-121.

Kaya, Doğan (1998). *Ninni*, Pertev Naili Bortav'a Armağan (Haz: Metin Turan), s.467-511.

Kaya, Doğan (2000). Halk Şiirinde Gelin Kaynana. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, s.341-360.

Kaya, Doğan (2004). *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ.

Kaya, Muharrem (2002). Türk Halk Anlatılarında Kadın. *Toplumbilim*, S:15, s.49-54.

Kazan, Şevkiye (2009). Klasik Türk Şairlerinin Dilinden Beddualar, *Turkish Studies*, s:777-821.

Kocaer, Sibel (2007). Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Beddualar ve İnternet, *Milli Folklor*, Yıl 19, Sayı 75, s.30-33.

Korkmaz, G. Ezgi (2014). Masal ve Tekerleme Üzerine Bir İnceleme: ”Zaman Zaman İçinde” *Milli Folklor*, Sayı 55, s.123-126.

Köse, Nerin (2003). Türk Düğünlerinde Gerdek sonrası Duvak Geleneği. *Milli Fo1klor*, Yıl 15, Sayı 60.s. 92-110.

Köse, Nerin (2004). “Destanlarımız ve Zeybek Türkülerimiz” *Muğla Üniversitesi Zeybek Kültürü Sempozyumu*, Muğla, s.310-330.

Kudret, Cevdet (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*: Cilt I, İstanbul: İnkılap.

Kunos, Ignacz (1978). *Türk Halk Edebiyatı*, (Haz.Tuncer Gülensoy), İstanbul: Kervan.

Kurnaz, Cemal (1997). *Türküden Gazele*, Ankara: Akçağ.

Kurt, İhsan (1992). Atasözlerinde Aile: Cilt II, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Küçükbezirci, Yağmur (2011). Türk ve İngiliz Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın İmgesi, *4.Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın: Edebiyat, Dil, Kültür, Sanat, Peyzaj ve Tasarım Çalışmalarında Kadın Sempozyumu*, Malatya.

Küçük, Salim (2010). “Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı”, *Bilig*, Sayı 54, s.185-210.

Küçük, Salim (2012). Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, SosyalBilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt V, Sayı 2, Aralık 2003, s. 213-224, Afyon.

Maden, Ahmet, H. (1991). Çeyiz Geleneği: Cilt I, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara. TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Mandaloğlu, Mehmet (2013). İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:33, s.133-159.

Mazlum, Özge (2011). Rengin Kültürel Çağrışımları, Sayı:31,s125-138.

Ong, Walter (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür*, İstanbul: Metis.

Ögel, Bahaeddin (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara.

Ögel, Bahaaddin (1993). *Türk Mitolojisi*: Cilt 1, Ankara: TTK.

Ögel, Bahaaddin (1991). Türk Kültür Tarihine Giriş: Cilt VI. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öger, Adem, (2007). *Buldan Yöresinde Ağıt Yakma Geleneği ve Yöre Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme*, Buldan Sempozyumu, Ankara: Ofset Matbaacılık, C.: 2, s. 737–751.

Önal, Mehmet, Naci (1998). Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evlenme ve Ölüm Adetleri. Ankara: TTK.

Önal, Mehmet, Naci (2004). Trabzon’da Asker Düğünü, *Milli Folklor*, Yıl 16, Sayı:64, s.123-137.

Önal, Mehmet Naci (2011). *Muğla Masalları(Araştırma İnceleme)*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (1976). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: KB.

Örnek, Sedat Veyis (2000). *Türk Halk Bilimi*, Ankara: KB.

Özdarıcı, Öznur (2008). Divan-ü Lügatit Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar, *Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu*, Rize, s.127-156.

Özdemir, F. Apaydın M. (1995). Türk Halk Şiirinde Anlatım Teknikleri. *Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, S:3, Adana, s.5-15.

Özdemir, Gülen (2009). Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci, *Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tekirdağ, s.5-19.

Özdemir, Ahmet Z. (2002). *Öyküleriyle Ağıtlar I*,Ankara: KB.

Özdoğan, Rahime (2006). Amasya'da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Öztürk, Ali Osman (1998). Türk Halk Türkülerinde Söz Kalıpları, Eğretilme ve Simgeler, *Pertev Naili Boratav'a Armağan*, (Haz. Metin Turan), KB, s:257-283.

Öztürk, Hüseyin (1991). Türklerde Aile ve Ahlâk Telâkkileri: Cilt:I, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Öztürk, Emine (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet.

Palaman, Neriman (2005). *Sakarya'da Yaşayan Bulgaristan Türklerinde Geçiş Dönemleri (Doğum- Evlenme-Ölüm)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Parlatır, İsmail.(2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı.

Peker, Gökçen (2008). Misis'te Geçiş Dönemi Âdetleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Rayman, Hayrettin (2002). Nevruz ve Türk Kùltüründe Renkler. *Milli Folklor*, Sayı 53, Cilt 7, Yıl 14, s.10-16.

Sadıç, Ş. Aysun (2008). *Masallarda Kadın (Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masal Örnekleri)*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Sakaoğlu, S.- Alptekin Ali B. (2007).Anonim Halk Edebiyatı, *Türk Edebiyatı Tarihi IV*, İstanbul.

Sami, Şemseddin (2002). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.

Sevinç, Necdet (1987). *Eski Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı

Sevinç, Necdet (2007). *Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul: Bilge Oğuz Yay.

Seyidoğlu, Bilge (1991). Halk Edebiyatında Aile: Cilt II, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Sipahioğlu, H. S. (1998). Manas Destanı'nda Evlenme Adetleri ve Günümüze Akisleri. *Dursun Yıldırım Armağanı*, Pars Yılı, Ankara, s:439-448.

Şahin, H. İ, Güzel A, Alptekin A. B. (2011). *Türk Halk Şiiri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Şen, Sevim (2008). Anadolu Masallarında Kadının Yeri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Şenel, Mustafa (2009). Küfür Etmenin, Lanet ve Beddua Okumanın Çağdaş Yolu: Şarkı ve Türküler, *Turkish Studies*, s.2141-2165.

Şimşek, Esmâ (2009). “Yakınma/Yakarışlar Dünyasında Felek ve Türk Halk Edebiyatına Yansımaları”, *Milli Folklor*, Yıl 21, S. 84,s.34-41.

Şimşek, Fıtnat (2012). Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da Kadın (MÖ. 6.yy'a kadar),Ankara: s:75.

Tanrıbuyurdu, Gülçin (2010). Bir Kùltür Taşıyıcısı Bir Gizli Dil: Klâsik Türk Şiirinde Mendil. *Milli Folklor*, Yıl 22, S. 87. S.196-203.

Tarhan, Nevzat (2005). *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil.

- Tarhan, Nevzat(2014). *Duyguların Psikolojisi*, İstanbul:Timaş.
- Tezcan, Mahmut (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge.
- Tezcan, Mahmut (1989). Folklorik ve Antropolojik Yönleriyle Hediye Geleneği ve Türk Kültüründeki Yeri, Cilt 22, Sayı:1, Ankara, s.29-36.
- TRT, *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, Ankara, 2000.
- TRT, *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi- 2*, Ankara 2000.
- Tuğrul, Binnaz (2005). *Şarkı ve Türkülerde Kadın Sesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.
- Tuna, Sibel Turhan (2006). Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği, *Bilig*, Sayı:38, s.149-160.
- Turan, Şükriye(1991). “Çukurova Kına Geleneğinde Ağıt Türküler.” II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. Adana, s.533-545.
- Türköne, Mualla (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, Ankara: Ark.
- Türkçe Sözlük* (2005). TDK, 10.bs. Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (1992). Türk Ailesinin Genel Yapısı: Cilt 1, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Toçoğlu, Nurdan Tuhfe (2007). “Karikatür’e Beddua”: Yeni Bir Kargış Mı?, *Milli Folklor*, Yıl 19, Sayı 75, s.38-42.
- Topaloğlu, Bekir (2013). *İslamda Kadın*. İstanbul: Ensar.
- Tolan, Barlas (1991). *Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller*: Cilt 1, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Uğurlu, Emine (2012). *Türk Dünyasında Ninni*, Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
- Ulukan, Ayşe (2012). Farklılığın Renk ve Sayılarda Buluşan Aynılığı. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(TAED)*, 165-190.

Varvar, Melek (2010). *Çankırı'da Kına, Nişan ve Düğün Geleneği*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yalman, Ali Rıza (1993). *Cenupta Türkmen Oymakları*, İstanbul.

Yakıcı, Ali (2007). *Halk Şiirinde Türkü(Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin)*, Ankara: Akçağ.

Yakıcı, A., Güneş, A. (2005). Burdur Masallarında Kadın ve Su, *I.Burdur Sempozyumu*, Burdur, s.229-233.

Yetkin, Sabri (2003). *Ege'de Eşkiyalar*. İstanbul:Tarih Vakfı Yurt.,

Yılmaz, Ayfer (2003). *Türk Kültüründe Kadın ve Kadın Ağzı Türküler*, Ankara.

Yılmaz, Ayfer (2004). Türk Kültüründe Kadın, *Milli Folklor*, Yıl:16, S:61,s.111-124.

Yılmaz, Meltem (2010). Türkiye'de Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sivas.

Yüksekkaya, Sağol, Gülden (2012). Kalın ve Çeyiz, *Hediye Kitabı* (Editör: Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç), Kitabevi Yayınları.

Nahl Suresi 58 ve 59. Ayet.:Sevinç,Necdet (1987). *Eski Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı; Sevinç, Necdet (2007). *Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Bilge Oğuz.

İsra Suresi 23. Ayet: İnan, Rukiye Aysun (2010). *Türk Halk İnanışlarında Kadın Algılamaları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Nisa Suresi 34. Ayet.:İnan, Rukiye Aysun (2010). *Türk Halk İnanışlarında Kadın Algılamaları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

ÖZET

Kadın Söylemli Türkülerin Tasnifi ve Değerlendirilmesi

ŞULE EREN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Metin EREN

Ağustos 2014, 509 sayfa

Van

Bu çalışmada çeşitli kaynaklardan yararlanarak tezin çerçevesi dört aşamadan oluşmaktadır.

Birinci aşama “Türkü Geleneği”ni oluşturmaktadır. Bu bölümde türkünün tanımı, özellikleri, konusu üzerinde durulmuştur.

İkinci aşamada “Türk Halk Kültüründe Kadın” konusuna yer verilmiştir. İçeriğini “Dünya Tarihinde Kadın”, “Türk Kültüründe Kadın”, “Türk Halk Edebiyatında Kadın” ve “Kadın Söylemli Ürünler” oluşturmaktadır. Bu bölümde kadına verilen değer dönem dönem incelenmiştir.

Üçüncü aşama “Kadın Söylemli Türkülerin Biçim Bakımından Değerlendirilmesi”dir. Türküler; “şekil”, “hece”, “kafiye” özelliklerine göre incelenmiş ve türkülerde sık karşılaşılan “kalıp ifadeler” bulunmuştur.

Dördüncü aşama ise “Kadın Söylemli Türkülerin Konulara Göre Tasnifi” dir. Bu bölüm “Genç Kızlık Dönemi”, “Evlilik Hazırlığı Dönemi” ve “Evlilik Sonrası”ndan oluşmaktadır.

Yapılan bu çalışmanın asıl önemli olan kısmını “Türk Halk Kültüründe Kadın” ve Kadın Söylemli Türkülerin Konulara Göre Tasnifi” adlı kısım oluşturmaktadır. Kadının konumunun dünya tarihindeki çeşitli uluslardan, dinlerden, halk edebiyatına yansısı araştırılmış. Hayatı boyunca bastırılmış duygularının özellikle türkülere nasıl yansıdığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İncelenen türküler aracılığıyla kadınların kendilerini rahat ve özgür şekilde ifade ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Kadın, Halk Edebiyatı, Halk kültürü

ABSTRACT

Appraisal and Classification of Folk Songs with Woman's Discourse

ŞULE EREN

Postgraduate Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Ass.Prof.Dr. Metin EREN

August 2014, 509 sayfa

Van

The frame of this study comprises of four stages availing of various sources.

First stage comprises of "Tradition of Folk Song". It is emphasized on definition, features and topic of Folk Song.

Second stage includes topic of "The Woman in Turkish Folk Culture". It comprises of "Woman in World History", "The Woman in Turkish Culture", "The Woman in Turkish Folk Literature" and "Productions of Woman's Discourse". The significance given for woman has been analyzed from time to time.

Third stage is "The Appraisal of Folk Song with Woman's Discourse as Form". Folk Songs have been analyzed according to "form", "syllable", "rhyme" features and it has been found common "pattern expressions" in folk songs.

Fourth stage is also "The Classification of Folk Song with Woman's Discourse as to topics". This chapter comprises of "Maiden Period", "Wedding Preparation Period" and "Post Nuptial".

The main chapter of this study comprises of "The Woman in Turkish Folk Culture and The Classification of Folk Song with Woman's Discourse as to topics". It has been explored that the woman's place in world history and its reflection from various nations and religions to folk literature. Therefore, it has been tried to be found how the depressed feelings throughout their life reflects especially with folk songs. Finally, it has been seen that women express themselves comfortably and freely via folk songs.

Key Words: Folk Song, Woman, Folk Literature, Folk Culture

SÖZLÜK

Aba: Kalın ve kaba yün kumaş, bu kumaştan yapılmış esvap, potur, hırka, cepken, palto, yakasız ve uzun üstlük. Derviş hırkası.

Ağu: Ağrı, zehir

Aha: İşte

Ar ettim: Utandım

Asri: Modern, çağdaş.

Bardan bardan: Yavaş yavaş

Baş bozmak: Duvağı çıkarıp süsleri takıları almak

Baylan: Tembel

Belen: 1-Yamaç, sırt, bayır; 2-Tepe, yüksek yer; 3-Yüksek yerlerde rastlanan ağaçsız düzlük yer; 4-Dik dağ yolu, geçit; 5-Engibeli, sarp yer.

Bend: Su bendi

Bibi: Hala

Boş kağıdı: Boşanma işlemini belirten belge.

Buvan: Üşüyerek, donarak ölen.

Ceyran: Ceylan

Cuvan: Civan

Çarkıfelek: Bir süs bitkisi, fırladık çiçeği

Çevre: Sırma işlemeli mendil.

Çıvgın: Rüzgâr ve karlı yağmur

Çiğil: Çakıl taşı

Çiriş: Kar kalktıktan sonra çıkan bir ot; kavurmayla veya sütle yemeği yapılır.

Çuha: Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.

Dastar: Baş örtüsü

Derme: 1-Cepken; 2-Önü açık kadın elbisesi; 3-Kadın ceketi.

Dertlere karmak: Dertlerin içine dalmak

Dirhem: 1.Eski bir ağırlık ölçüsü olan“Okka” dört yüzde biri. Günümüz ölçülerine göre 3.148 gr’lık bir ağırlık birimi. 2.Gümüş para.

Dirvana: Güvercin büyüklüğünde gri renkli göçmen bir kuş

Dombay: Manda

Doprin: Beşi bir yerdenin yarısı, iki buçukluk

Döşek: Yatak

Dümbelek: Darbuka

Efil efil: Yavaş yavaş, serin serin

Eğrelti: Yamaçlarda kendiliğinden yetişen bir bitki türü.

Elekci: Elek yapıp satanlar

Evlek: Dönümün dörtte biri kadar yer

Eyme: İki dağ arasındaki alçak yer

Ferace: Bir tür kadın örtüsü, giysisi

Firaz: Ekinin yeni çıkmaya başlamış durumu;Biçildikten sonra tarlada kalan tahıl kökleri, anız.

Gaban: Dik yokuş,kayalık, uçurum.

Gadan: Günahın

Gahır: Üzüntü, sıkıntı, kahr

Gen: Geniş

Gerneşmek: Gerinmek

Gök: Yeşil

Gubur: Bir tür tabanca

Güllab: Ucu eğri demir,çengel, kanca, küllâb.

Gümgüm: Güğüm, su kabı.

Gün görmek: Rahat etmek, huzur içinde olmak.

Güyermek: Yeşillenmek, yeni yaprak açmak

Habis: Alıkoyan, tutuklayan, hapseden.

Hakik: Akik: Kıymetli taş

Hanay: İki veya daha çok katlı büyük ev, konak.

Havar: Çağırma

Havlu: Avlu

Heder etmek: Utanmak

Hedik: Kaynatılmış buğday, mısır vb.

Hınna: Kına

Himmet: Yardım

Höllük: Bebeğe bağlanan killi toprak

Irak: Uzak

Issı: Sıcak

İntizâr: Ah, beddua

Kâtip: Resmi dairelerde yazı işlerinde görevli memur, yazman, sekreter

Kavi: Güçlü

Kekil: Kâkül

Kireb: Çok bükümlü iplikle dokunmuş bir tür ince kumaş.

Kimin: Gibi

Konsol: Duvar kenarına yerleştirilen, üstüne çeşitli eşya konan çekmeceli, yüksek mobilya.

Koyuk koyuk: İçli içli, yanık yanık

Köçek: 1-Kadın kılığına girip oynayan erkek. 2-Ağırbaşlı davranışları olmayan kimse.

Kufeylan: Küheylan(at)

Lele: Gel gel

Libas: Giysi

Mail olmak: Eğilimini belli etmek, gönlü düşmek

Mal maşat: Mal mülk

Martin: Tek kurşun atan tüfek türü.

Mavrim: Yerli dokuma bez

Mehle: Mahalle

Meyil Bağlamak: Sevmek, gönül vermek.

Meyil Vermek: Gönül düşmek,sevmek.

Mezele: Sebze

Mih: Çivi

Muhannet: Korkak, hain

Murat almak: Dileğine, isteğine kavuşmak.

Muraz: Murat, istek

Mori: Rumeli yöresinde kullanılan bir ünlem, hitap şekli.

Münafık: Nifak çıkaran, iki yüzlü.

Müvâşere: Görüşme, konuşma

Naha: İlahi

Nalbur: Çivi, kilit, menteşe gibi şeyleri satan hırdavatçı

Nişte: Dangal, kıvrım kıvrım.

Nöker: Kul, köle, uşak hizmetçi.

Obal: Vebal, günah

Payam: Badem

Peştamal: 1.Hamamda örtünmek ve kurulanmak için kullanılan ince dokuma. 2.İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. 3.Başa örtülen dokuma 4.Peştamal kuşanmak: Bir zanaatla ustalık kazanmak.

Pisik: Kedi

Roveller: Bir tabanca markası, liver.

Sahat: Saat

Sal:Tabut

Savak: Değirmen oluğuna gelen suyu açıp kapamaya yarayan tahta.

Şamama: 1.Güzel kokulu bir tür kavun. 2.Ufak, tefek, sevimli insanlar (genellikle kadınlar)için kullanılan bir benzetme.

Şer: Kötülük

Şivan: Ağıt, üzüntü, yas, keder.

Tabu: Kutsal sayılan bazı insanlara,hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dini inanç.

Teşt: Çamaşır leğeni

Toy: Büyük eğlence, düğün

Tutak: Sabının elle tutulan kısmı

Tülü maya: Uzun tüylü deve

Uşak: Çocuk, genç, delikanlı.

Uğrümek: Sallanmak, ırgalamak

Ünnemek: Seslenmek

Üvek: Güvercin türü, eti için avlanan bir kuş.

Vakti geçmek: (Evlenme) çağı geçip gitmek.

Vişkele: Aman ne ayıp? Hiç olur mu? anlamında kullanılan bir ünlem?

Yâver: Komutanın yanında bulunan ve ona yardımcı olan subaydır.

Yey-Yen: Giysi Kolu

Yuha: Yufka

Yülekli: Bileylenmiş

Zamane: Şimdiki zaman

Zandalya: Sandalye

Zilal: Saf, soğuk su

Zülüf: Şakaklardan sarkan saç lülesi